NICOLAE COSTIN

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI DE LA ZIDIREA LUMII PÂNĂ LA 1601

PREDOSLOVIÈ LETOPISEȚULUI

Nime mai bine și mai pre scurt toată desfătarea istoriei n-au cuprinsu, iubite cetitoriule, decât acela domnul voroavei râmlenești, Țițero, carele o au numit otcârmuire vieții; că cu aceia voroavă a lui toată roada a tuturor bunătăților și a învățăturilor cuprinzindu-o, au deșteptat viața oamenilor cătră giudecățile istoriei a le tixi. Întru aciasta părere fost-au și Tucidides, carele pre istorie o numește a fi cel mai ales și mai mare a vieții omenești visteriu; mărturisind zice, cum că nice odănăoară să nu fie istoriia osebită den mânule stăpânitorilor și a sfetnicilor țărâlor, ca o înfrânare celor desfrânați, agiutorindu-să cu cetirea ei, să poată isprăvi trebuințăli, și a să feri de tâmplările primejdioasă, când să privăd pricini ca acelea. Că nice o înțălepciune omeniască altă nu-i, decât luarea-aminte primejdiilor și lucrurilor viitoare, dentru cele trecute, ca dentr-un izvor scoasă știința; care singura istorie, mai mult decât alte științā să socotește a fi; că istoriia, precum pre toate științăle cu nemurire împodobește cu înțălepciunea sa, așea pre cei tineri întru otcârmuire îi înțăleptește; direptu cu cei bătrâni îi potrivește; iară pre cei bătrâni întru ispita tâmplărilor și vremilor de primejdii, cu dovadă întărește-i, și pre cei neînțălepți cu cunoștința vremilor celor primejdioasă trecute, la cele ce-s de față, mai treji îi face.

Că norocit să socotește acela, pre carele îl fac primejdiile streine triaz. Vede-să dar ispita istoriei, așea întru școale de sfat, cum întru lucrurile și isprăvile războaelor, că poate mai mult adeverit lucru iaste, decât o mie de întrebări soficești.

Istoriia întâi învață pre sfetnicul cum să sfătuiască binele de obște, cu urmarea acelor de mai-nainte trecute giudecăți, obiceiurile, primejdiile și învățăturile, care aduc mare folos cătră părerile sale, și orice greutăți întru ale giudețălor și alegerea sfatului a dezlega poate.

Așijdirea pre otcârmuitorii oștilor, în războae tari și norociți îi face cu pildele și ispitele tâmplărilor și vremilor trecute, agiutorindu-i de vreme ce, ca pe o tablă zugrăvită, acelor prea puternici împărați, acelor prea viteji hatmani și a multelor năroade, izvorul și lucrurile isprăvite, mutările, stăpâniile răsipite cu tăriia și vicleșugul vrăjmașilor, oștile meșterșuguite, mijlocele meșterșugurilor, vicleșugurile, aflările, înșălăciunile vrăjmașilor, dobânda orașelor și a cetăților, istoriia dă socotială.

Așijdirea a nedejdui, a nu să teme și pre norocul – carele necăiuri multă șădere la un loc nu are – cum să mută, biruitoriul cum să veselește de izbândă, gonind pre cei biruiți, pre urmă ciia ce fug, cum să fac biruitori asupra acelor biruitori mai întâi, cum bucuriia de sirgu să întoarce în scârbă, și scârba în bucurie. Toate acestea dentru cetiala istoriei să cunoscu. Marco Lucul, neștiind nice un meșterșug a războaelor, fără numai dentru singura cetială nepărăsită a istoriilor, așea de mare hatman a romanilor au eșit, cât acelui

prea puternic Mitridat a Asiei, și a Mării Albe, și a lui Tigranes Țărâlor Armenești împărați, oștile cu sabiia și cu foame de istov li-au stânsu, și pre singur Mitridat, stăpânind niamuri 22, a căror și limbi li știia, l-au izgonit de la mare și den Asiia și den țărâle armenilor, supuindu-le locul supt stăpâniia Râmului.

Uite-să toți ostașii cu căpeteniile lor la istorii, și să-ș aducă aminte de acei vestiți oarecând hatmani și osteni, să să deștepte cu oarecare nevoință a laudelor celor trecuți, și cu veste a numelui nemuritoriu; că istoriia deștiaptă și pre cei leneși și neștiuți spre mare lucruri, și pre cei răi și făcători de rău, cu certări și cu griji a numelui celui rău, îi oprește istoriia de răutăți; iară celor blagorodnici, pintini le dă istoriia; și că pildele acelor vechi și de demult cetiți, mai de folos sintu spre a-i deștepta, a-i pleca, și a le aprinde inimile, decât pravilele lui Solon și a lui Licurgu.

Că toți ne tragem după nevoința laudei și a numelui celui bun și vecinic și fiecare mai bun, după laudă să povățuiaște; precum și acela Alexandru Machedonianul, când s-au tăbărât la Sighet, la mormântul lui Ahilevsu, fiindu aprinsu de lauda acelui răsunat la lume pre acele vacuri, Ahilevsu, suspinând den pieptu, să fie strigat Alexandru zicând: „O nărocite tânărule, carele a vârtuților tale crainic și martor ai aflat pre Omirul!“ De nu ar hi fostu Omirul, mormântul acela, care cu trupul și fapteli și numele nu numai a lui Ahilevsu, ce a tuturor grecilor și a vitejilor elenilor, de tot li-ar fi îngropat și astupat cu țărna; a cărora bunătățile, vârtuțile, cu scrisorile Omirului și a altora, sintu apărate de uitare; precum zice oarecare Lacon: „O sfintă și mare a prorocilor ostenială! Toate cu sorți le apuci și dăruești oamenilor muritori văcuire“.

De ari stânge cineva numai istoriia a lucrurilor făcute, și faptele cele arătate de toți cei muritori oameni, abiia de s-ari cunoaște viața oamenilor den dobitoace. Că, de nu ar fi istoriia, mare greșală și întunerec a tuturor lucrurilor ar fi în lume și în vacul acesta, și viața oamenilor puțin s-ar despărți de dobitocul cel mut: cu care și nemurirea oamenilor s-ari stânge, de nu am avea în cuget lucrurile trecute și cele viitoare cu socotială întriagă, și de cei mai bătrâni cu pildele de nu i-am socoti, așea mare și nespusă greșală ni-ar căuta a avea. Așea de zidirea lumii și a omului celui dentâi, a strămoșului nostru Adam, și de Dumnăzău și de poroncile lui, și de învățătura mântuirei noastre, nice o știință nu am avea, de nu ni-ar fi descoperit și arătat noaă Moisii den Duhul Sfint, Istoriia sfântă, Bibliia. Și pre urmă Ezdra și alți proroci de nu ar fi lăsat vecilor următori, și mai pre urmă de aciia, de minunată și de mirată întrupare a Domnului și Dumnăzăului nostru Iisus Hristos și de patima și lăudata înviiare den morți, și alte prea slăvite lucruri mântuitoare, cine dentru noi ari avea știință de nu ni-ar fi scris istoriia de acestea cei patru evangheliști? Cine ari ști faptele troadenilor și a grecilor, de nu ar fi scris Omirul cu stihuri nemuritoare? Cine îndrăznirea lui Iraclie, cine vitejiia a marelui Alexandru întru stăpânirea lumii ari ține minte? Cine ar ști astăzi a hatmanilor romanilor vestite războae, și de otcărmuirea ei cea de obște și de altor împărați și de căderile împărățâelor și de strămutarea vremilor? Adevărat, toate aceste odoară și științăle s-ari fi stânsu la acești veci de pre urmă, de nu ar fi istoriia. Să ar fi cutezat acela Tarcvinie, craiul al cincele a romanilor, zece milioane de galbeni de aur, nu trei sute, a da pre cărțile Sivilii Cumea, care cărți li-au aruncat Sivila Cumea în foc de au arsu, văziind că pentru mare osteniala

ei au luat plată de la Tarcvinie cu preț numai de 300 ughi. De ar fi știut Tarcvinie ce taine să închidea în cartea aceia a Sivilii Cumei, care mai pre urmă într-alte cărți cunoscându-să, li-au plătit cu mare jeale a sa și a toatei republicii a romanilor; și pre noi cu neîndămână ni-au făcut, căci acolo în cartea Sivilii era prorocie scrisă de păgâni, precum Fiiul lui Dumnezău era să să întrupează, și scriia de căderile și schimbările stăpâniei cei de obște a romanilor. Sivila aceia den Duhul Sfint prea de-amănuntul și pre orânduială au fostu scris. Care carte pre urmă cu mare cinste era ținută în visterile Râmului. Că adevărat nu numai cu mare pilde și de cinste, ce deosăbit den suflarea Duhului Sfânt era povățuiți a vacului celui vechiu. Oamenii cei învățați și mai pre urmă fămeile și multe fecioare, lucrurile și faptele a strămoșilor săi, așea la războae arătate, cum la pace, au scris cu mare socotială și tocmală.

Aciasta dară, singură nemurire de lauda lui Iraclie, a lui Ahileu, a lui Chir, a lui Filip, a lui Alexandru, a lui Themistocles, a lui Leonid, a lui Alțibiad, a lui Epaminend, a Eștipionilor, a lui Anibal, a lui Marie, a Siliei, a lui Pompeiu cel Mare, a lui Iulie Chesarului – scrisă cu mari cărți faptele războaelor, de unde și astăzi, nu așea dentru biruințăle adese a lor, cum dentru scrisori le cunoaștem – au ațițat la mari și cinsteșe lucruri și pre alții mulți, pre urma acelora nenumărați și îndrăzneți bărbați, carii s-au împinsu la mari hărnicii și laude, a cărora pomenire nice odănăoară vechitura vremilor nu o va stânge den cărțile vieții. Că acei bătrâni și vechi oameni, în vredniciile sale de s-ari fi îndoit cu nepomenirea lor în vecii cești viitori, nu ș-ar fi lăsat viața sa întru atâtea primejdii și griji și cu cumpăna vieții lor. Ce era încredințați și întăriți, că după ostenele și arătare faptelor vrednice de laudă și bine menite ale sale, vor lua roadă dentru scrisoarea a oameni învățați, cu pomenire de dânșii la vecii viitori, precum nu s-au înșălat în socotelele lor.

Să pomenește în istoriile ungurești, cu mare laudă, Mătiiaș Huniiad, craiul ungurescu, să fie avut acestu obiceiu la ospețăle sale: după ce părăsiia de oștit, având oameni învățați, le asculta voroavele, și mai multu pre ciia ce era prea știuți întru istorii; făcea voroave cu aciia de lucrurile împăraților și altor oameni aleși și vrednici; sau poronciia cântăreților de cânta în canoane faptele a oameni bine-numiți și îndrăzneți la războaele cu turcii, în stihuri, scrisă pre limba a lor de moșie. Care obiceiu și în Italia, și la turci, și în Țara Sirbască, și în alte țări, și aicea în țară la noi, vedem și până astăzi, la mesăli domnilor, cântând lăutarii cântecele domnilor trecuți: cu nume bun și cu laudă celor buni, iară cu ocară celor răi și cumpliți. Aciasta și Ahilevsu avea obiceiu, șezând supt cortu, fără altă zăbavă, cânta în cobuz faptele a oamenilor viteji.

De vreme dară că am arătat lauda și rodul istoriei, socotit-am, iubite cetitoriule, că și aicea în țara noastră mai multu folos va face letopisățul țărâi noastre, arătând descălecarea țărâi noastre de cine-i descălecată, și pe ce vreme au vinit Traian, împăratul Romei, întru aceste părți de loc, și den ce pricină și cum o au așezat-o?

Așijdărea avum să arătăm: mai-nainte de vinirea lui Traian împăratul, ce niam au lăcuit pre aceste locuri și ce nume au avut, și de unde au nemerit pre aceste locuri? Cu care vom arăta sămințiile și altor năroade, începând de după potop, și vom arăta și ce stimă au avut țara încă de mai întâi de vinirea lui Traian, măcar că mai pre scurt de cum ar fi datoriia să scriem; că nu puțină osteneală iaste a lua de câteva

sute de ani trecuți peste mie. În care ani nime n-au amelițat cu scrisoarea, fără o samă de basne a unui Misăil călugăr, și a unui Simion, de pre carii s-au fostu lunecat și răpăosatul Grigorie Ureche vornicul; iară mai pre urmă, tatăl nostru, Miron Costin logofătul, cu multă osteneală și în orecâți ani au început a scrie descălecarea țărâi de Traian; iară mai pre scurtu de cum vei afla acestu letopisățu al nostru, căci vremea nu l-au lăsat a-l scrie mai pre largu. Însă de la dânsul avăm începătură, și lui i-au fostu milă a arăta ocărăle și basnele a lui Misail călugăr și a lui Simion. Și după ce vom arăta descălecarea țărâi noastre, cum s-au pomenit mai sus, arăta-vom pre urmă câtă vreme au trăit pre aicea descălecarea lui Traian și pre urmă cine o au pustiit și pre ce vreme, și de au mai trăit pre aceste locuri vreun niam, după ce s-au pustiit? Pre urmă vom scrie și descălecarea țărâi cu Dragoș vodă pe ce vreme s-au tâmplat, încheind și letopisățul scris de Ureche vornicul până la domniia lui Aron vodă; însă mai pre largu vom scrie, pomenind și alte stăpânii megiiașe și ce s-au lucrat în părțile megiiașilor noștri; și de la Aron vodă, de unde au început a scrie Miron logofătul, până unde ne va lungi Dumnezău vremea și viața.

Iară a pomeni de niște letopisățe pre urmă scrisă de o samă de boiari de țară, nu socotescu altă, fără cât ocară li să face la vecii viitori de i-aș pomeni; că și la istorii a le scrie deplin și pre largu, trebue și învățătura și știința altor țări, care aciia nu o au avut.

Așea ce am putut, nu cu puțină osteneală, ce câțva ani am împreunat toate, și den toate unul acesta letopisățu.

Nice să socotiască oricine că iaste puțin lucru a scrie și a lăsa în veci scrisoare cu faptele a stăpâniilor. Și de vei ceti letopisățăle altora, și uitându-te și la acesta unul și întru unul toate, vei cunoaște pre largu osteniala noastră, și ca pentr-o oglindă vei prăvi și a megiiașilor lucruri.

Priimește, dar, iubite cetitoriule, și aciasta a noastră ostenială; care o închin cu bună priință și voe plecată; pre lângă care, rog pre Dumnezău, să-ț dăruiască cuget bun, să cetești cu inimă bună și cu îndemnare, prăvind ca pren oglindă viața a domnilor trecuți, și a noastră trudă neuitându-o pururea. Amin.

De bine voitoriu, iubitului cetitoriu

Nicolae Costin vel logofătu

IZVODIRE DE ISTORICI

pre carii punem marturi letopisățului *Descălecatul țărâi dentâi și de niamul dachilor pre aceste locuri,* cum și de a doa descălecare de Dragoș vodă: Berosie *De niamuri,* Dion *Învățătura lui Traian,* Evtropii, Iulii Capitol, Bernand, Bomfin, Topeltin, Ian cel Mare, Istvanfie, Cromer, Stricovschii, Baronie, Carion, Cavațius, Dlugoș liah, Belschii, Mehovie, Vapovschii, și alții câțva, pre carii nu-i pomenim, pentru că numai ce au amelițat.

PENTRU ZIDIREA LUMII

CAP I

De zidirea sau făptura lumii, multe păreri și dovăzi a filosofilor și a poiaticilor păgânești era. Că unii socotiia a fi zidită lumea den haos, adecă den amestecarea lucrurilor și a stihiilor, între carii și părerea poiaticului Ovidie au fost,

unde zice în stihurile sale *De Metamorfos* I aceste: „Mainte de mare și de pământ și cât acopere ceriul, un chip era a firii în toată lumea, cărui chip i-au zis haos, groasă și neamistuită mamină, i proci“. Iară Thales Milisie, care să număra între cei 7 prea ințălepți greci, socotiia cu dovadă că toate lucrurile sint făcute den apă, urmând întru aciastă părere a sa pre Omir cel vechiu, aflătoriul a toatei filosofiei, careli la XVI cap *Iliad* au scornit începătura a tuturor lucrurilor a fi ocheanul, marea ce încungiură pământul. Iară Hiparh pre urmă și Iraclit Efisianul într-altu chip: socotiia a fi den foc și den apă lumea făcută. Empidoclei, Epicur, Dimocrat, Dio Libertan, Zeno, Pithagora și alți greci, lăsindu-să pre mari mințile sale, feliuri de feliuri și multe începături a lumii a fi socotiia. Pre urma lor Aristotel, Țițero, Xenofan, i procii, socotiia lumea a fi vecinică, fără început și fără sfârșit. Iară după ce să priciia aceștea toți cu mințile mari între sâne, – cum mărturisăsc – Ținsorin și Cornilie Agrippa *De deșertarea științei* la cap I.I: Oare oaăle au pasările s-au făcut întâi, de vreme ce nice oaăle fără pasiri, nice pasările fără oaă a să naște nu poate; după multe și îndelungate întrebări între dânș, neputându-să de ou și de pasări tocmi, au întărit aciastă părere a sa, precum lumea și toată zidirea iaste fără început și trăesc în veci. Împrotiva cărora păreri era alții. Ce toți, cu cât mai adâncu vrea să-ș arete părerile sale, cu atâta mai oțărâți au greșit, – fiind fără știința de atotputerniciei lui Dumnezău, cela ce toate den nemic și den deșert, pline au făcut. Unul numai dentre dânșii, Plato, cum socotesc unii că au cetit Svinta Biblie, ori că au avut den dumnezăiasca suflare, deșchis zice întru o carte a sa, ce să chiamă *Timeo,* cum lumea iaste făcută de Dumnezău, și a toate altor zidiri, pricina a lui Dumnezău bunătate și putere pune că iaste;

pentru ce i-au zis acestui Plato, dumnezăescul filosof. Că și Ovidie pre semne dentru acest Plato au luat, când zice: „Fost-au om născut; pre acesta ori den sămânța dumnăzăiască l-au făcut acela meșterul lucrurilor, a lumii cei mai bune, izvorul i proci." Și așea să mai apropie de adevăr, măcar că era păgâni, mărturisind pre Dumnezău a fi zâditoriul și începătura a tuturor lucrurilor, presemne urmând Scriptura a lui Moiseiu.

Pentru aceia și noi mai adevărat și mai dovedit temeiu a începăturilor, a dovedirilor și a orânduirii istoriei noastre, în care arătăm cu alte niamuri și niamul dachilor, cu mare ostenială, cu lungă nevoință și cu mare oserdie vecilor viitori, de aiurea nu am putut cunoaște fără dentru Svinta Scriptură, ca dentru o fântână și izvor științii și învățătura de Dumnezău, carele iaste zâditoriul, otcârmuitoriul, înmulțitoriul și începătoriul tuturor lucrurilor. Și iată așea ne învață Scriptura a Duhului Svint, pren Moiseiu întâi, și cu aceste cuvinte toate den istorii începe: Den început au făcut Dumnezău ceriul și pământul, soarele, luna, stelele și toate alte zâdiri în văzduh, în mare și pre pământ viețuind i proci.

Apoi a șease zi, den lut, den pământu, au făcut pre om după asămânarea sa, cu obrazul spre ceriu înnălțat, și-n suflarea Duhului său l-au înviiat și l-au însuflețit, viețuind și în veci nemuritoriu, cu înțălegere, cu înțălepciune, și cu alte daruri dumnăzăești decât toate alte zâdiri deplin împodobit. Precum și Mancineglu carte IV slăvește, zicând: „Și fieștecine iaste pilda lui Dumnezău întru chip mic i proci".

Dat-au Dumnăzău lui Adam și soție de asemenea pre Evva, den coasta a trupului lui Adam făcută de Dumnezău;

cu aceiaș suflare a sa însuflețindu-o; i-au sălășluit pre amândoi în raiu, într-o priință împreună moștenitori și petrecători desfătărilor raiului; pentrucă fiind ei decât toate alte zâdiri înnălțați, slobozi de păcate și de moarte; iară după călcarea poroncii, date lor de Dumnezău, dentru svatul viclianului, îndată rămasără păcatului și morții supuși, de care avăm în Svinta Biblie deșchisă mărturie și învățătură. Nu voiu să zăbăvăscu pre cetitoriul cu lungă voroavă, fără cât să știe că lumea aciastă lată s-au început și s-au înmulțit dentru aceste începături, și că Adam și Eva sint de Dumnezău făcuți; carii amândoi sint sămânța și temeiul înmulțirii tuturor năroadelor și niamurilor omenești, oriunde viețuitori supt soare, în lume, precum vei videa mai gios dovada de ficiorii lui Noe.

Așijdirea îndată la începutul zidirii lumii, Dumnăzău cel prea puternic, ca un prea înțălept întru orânduiala sa, căsași au așezat căpetenie și orânduiala puterii, când au dat lui Adam putere de stăpânit toate zâdirile pre pământu și în mare, să le păzască toate acele lucruri, și să așează bună rânduială între dânsele. Și aciasta poroncă a lui Dumnezău iaste cea întâi începătura a giudecăților și a legilor orânduite, și a toată stăpânirea den nafară a monarșilor, a crailor, a domnilor și a altor deregătorii duhovnicești și lumești, pentru așezarea adevăratei laudei lui Dumnezău, a orânduialei tuturor lucrurilor, certării și așezământului dreptății lui Dumnezău, întru ce toate pentru poronca date lui Adam, Dumnezău foarte iubește.

De aicea și beserica lui Dumnezău cea de obște adevărată au luat începătură atunce, că îndată fu poroncă lui Adam și Evei, cum ari păzi și ari arăta frica și credința lor înnaintea lui Dumnezău. Iară după ce greșiră, li-au arătat Dumnezău moarte vecinică. Însă îndată împrotiva morții, dentru miloserdiia sa dumnezăiască, au făgăduit mântuitoare solie: adecă precum era să vie Hristos Mesia să zdrobască capul șarpelui, supt care era diiavolul, ce au înșălat în raiu pre Evva, și pre noi să ne mântuiască den păcat și den moarte vecinică. Cu nedejde ca aceia, Adam și Evva s-au mângâiat întru scârba lor, fiind urgisiți și scoși den raiu, ca de o veselă și mântuitoare prorocie de la singur Dumnezău dată, de vinirea Domnului Hristos. Și așea de atunce-ș întru aceste două chipuri s-au început beserica cea adevărată, întâi, precum svintul Epifanie, episcopul de Chipru, aiave dovedește împotriva ereticilor la carte I, tim I.

Așijderea ne mărturisește Svinta Scriptură, precum Cain, feciorul lui Adam, pentru zavistie și răutatea sa den fire, au ucis pre Avel, frate-său, om bun și temătoriu de Dumnezău, nu pentru altă, ce pentru bunătatea și dreptatea lui ce avea Avel cătră Dumnezău, căriia au zavistuit Cain că jărtvele ce jărtviia Avel dentru agonisita sa, den oi și dentru alte dobitoaci, le priimiia Dumnezău; că den ce era mai bune și mai grasă dobitoace giunghia și apringea pre jărtâvnic și să înnălța sfara dreptu la ceriu, și priimiia Dumnezău jărtva lui Avel. Iară Cain era den fire rău și den roada țarinii sale, ce era mai proastă pâne și pleave aprindea și jărtviia lui Dumnezău, și fumul nu să suia spre ceriu, ce să tindea gios pre pământ; și de aicea întâi, dentru îndemnarea diiavolului începutu-s-au goana asupra besericii cei de obște.

Cain apoi, precum mărturisește Filon, de 15 ani, îndoindu-să de miloserdiia lui Dumnezău, povățuit fiind de cunoștința sa cea rea, fugit-au de la fața tătâne-său, lui Adam, spre răsărit, unde den soru-sa, anume Temeh, ce-i era fămee, au născut fecior anume pre Enoh. Pre numele aceluia făcut-au cetate mare și o au numit Enohia, supt muntele Livan; de care Berosie la carte I, Iosif și Moisăiu prorocul svint, mai pre largu mărturisăscu. Iară Filon jidovul scrie că acest Cain au făcut orașe de toate, carele să chiamă: Enoc, Mavli, Leed, Tehe, Țelez, Iebbat, care li-au răsipit potopul.

Pre urmă pre Cain, al șeaptele urmaș lui, sau strănepot den sămințiia lui Lameh orbul, feciorul lui Mathusal, l-au ucis la vânat cu săgiata, den tâmplare, neștiind de dânsul, precum în Biblie mai pre largu scrie. Și așea Cain fu omorât, precum și el au omorât pre fate-său Avel. Viețuit-au Cain ani 730; iară tot au aflat Cain lăudorii săi și urmași den povățuirea diiavolului, că au fost eretici spurcați, carii îl măriia pre Cain de patriiarh lor și zicea că cu cale au omorât Cain pre frate-său i proci; de care cetește pe Epifanie la carte I, tim 3 împrotiva Cainenilor lit iereticie.

Iară ficiorii lui Cain și strănepoții lui, ficiorii lui Lameh orbului, au aflat întâi toate meșterșugurile: Toval au izvodit corturi și toată agonisita a face cu arătură și cu dobitoc, ce fac agonisita la casă. Ioval au izvodit musichia și tot meșterșugul cântării. Toval-Cain s-au făcut meșter de hier, lăcătuș, potcovar și zlătariu, zugrav, și toate lucrurile ce trebue ostenilor. Noema, strănepoata lui Cain, fata lui Lameh, au deprinsu toate torcăturile de lână, de in, țăsătura și altu lucru tot în casă fămeesc: a strânge brânză și untu i proci.

Acelaș Lameh orbul, al șeasele săminție a lui Cain, feciorul lui Mathusal, au avut 77 sămințîi den doaă muiari: den Ada și den Sela, carii toți de năboiu potopului celui mare au perit, pentru mari răutățile lor, cât tot niamul caimilor cel oțărât să stânsă den temelie; în care niam s-au arătat întâi răscumpărarea lui Dumnezău cea driaptă pentru vărsarea de singe nevinovat a lui Avel, în al treile și a patra săminție, cercând răscumpărare nedreptății.

Născutu-s-au pre urmă lui Adam, de la zâdirea lumii în ani 230, al treilea fecior, anume Sith, în locul lui Avel dreptului celui ucis, și în locul lui Cain ucigașului. Acesta Sith, petrecându-ș viața întru Dumnăzăire și sămințiia sa, pre urmă patriiarșii, din carii după trup au purces Domnul Hristos, întru aceleaș obiciaiuri a să teme de Dumnezău i-au învățat, și lauda lui Dumnezău cea adevărată au înmulțit-o și au lățit-o.

Scrie Iosif istoricul în istoriile cele vechi jidovești, precum Adam și fiiu-său Sith, fiind cu prea înțălepciune și știința a lucrurilor cerești luminați, au făcut doi stâlpi, unul de piatră și altul de cărămidă, pre cari stâlpi au săpat slove: voia lui Dumnezău și învățătura lui și prorociile prin care să păzește cuvântul lui Dumnezău. Și pentru aceia au făcut doi stâlpi, unul de piatră și altul de cărămidă, prevăzind den cursul ceresc, că era Dumnezău să certe lumea cu doaă certări: cu apă și cu foc. Ce nu știia, care urgie era să vie întâi. Pentru aceia au pus stâlpu de piatră, ca, de va trimite Dumnezău urgiia sa în lume pen apă, să rămâe stâlpul cel de piatră; iară de va trimite prin foc, să va topi stâlpul cel de piatră și a rămâne cel de cărămidă, de pomenire întru sămnul vechiu și a săminții sale.

Așijderea scrie, precum acești doi patriiarși au împărțit cu orânduială anul în 12 luni și de mirare cursurile ceriurilor, și vârtejiturile lor întâi den suflarea Duhului Svint aflat, și pre urmă sămințiia sa, dentru aceleaș învățături i-au învățat, că neputincios lucru să poată a cuprinde și a scorni singur mintea omeniască lucruri supțiri și înnalte și de mirat ca acelea, a ști crângurile și vârtejăle cerești, de nu li-ar fi lor

descoperit și arătat sângur Dumnezău. Și așea și învățătura și știința lui Dumnezău, și scornitura slovelor la scrisoare, și toate învățăturile, oricât sint, întâi de la Dumnezău, apoi de la Adam și de la Sith fiiu-său că sânt să credem; de care avăm mărturii multe la greceștii istorici, că scriptura și învățăturile de la patriiarșii jidovești toate s-au aflat, precum și Irodot scrie în cartea a cincea, precum grecii toate învățăturile și slovele au luat de la finichi, carii sint și aciia de niamul jidovăscu, măcar că grecii după basnele sale, deprinși să numere multe, zicând că ari avea acestea ce am zis mai sus, de la Cadmosul lor și de la alții. Iară Berosie la carte I *De lucrurile vechi,* la începutul ostenelei sale cu dovadă scrie, precum haldeii mai nainte de potop, cu scrisoare haldeiască, pre stâlpi de piatră au scris urgiile ce era să fie în lume, și îngroziia pre oamenii cei răi, pre uriiașii, sămințiia lui Cain, trăgându-i de la răutățile lor; den ce să vede precum scrisoarea haldeilor, sau mai întâi de cea jidovască, sau tot pe o vreme că s-au aflat.

Trăit-au Sith, feciorul lui Adam, ani 912, precum mărturisește Toliman Stela Signinianul; iară după ce au născut pre feciorul său Enos, era de 105 ani.

Adam, văzându-să îmbătrânit, și prevăzindu-ș, den arătarea lui Dumnezău, sfârșitul său, chematu-ș-au muiarea și feciorii și toată sămințiia sa și i-au învățat, aducându-le aminte, să aibă frică de Dumnezău și i-au îngrozit cu doaă urgii a lui Dumnezău, ce era să vie în lume: una cu apă și alta cu foc, pentru oțărîtele răutățile omenești. Și așea, tuturor dându-le blagosloveniia sa cea de apoi, au murit, viețuind ani 930, înnainte de la nașterea lui Noe cu 120 ani.

Enos, ficiorul lui Sith, nepot lui Adam, au slujit deplin înnaintea lui Dumnezău, întru ruga sa și întru nepărăsite jirtve, în care bunătăți învățat-au pre ficiorii și pre nepoții săi; de a cărue săminție și a fieștecăruia vac, cu mare ostenială de noi vei afla scris, până la sămențiia lui Noe patriiarhului și a feciorilor lui, ce dentr-înșii toate niamurile omenești în lume s-au înmulțit.

Murit-au Enoh patriiarhul, viețuind 905 ani. Și aicea trec istoriile jidovești, care fiecine poate să vază, cetind la Biblie și la Iosif jidovul „De lucrurile vechi jidovești“, căci nu să atingu de istoriia și lucrul nostru.

Iară avăm în Svinta Scriptura lui Moiseiu, și la Beros, Iosif, și la Filon, precum Dumnezău au certat toată lumea cu potopul, în anul de la zidirea lumii 1656; căci tot trupul s-au fost strâcat și rătăcit den calea sa pre pământ. Și acele păcate mai mari ce vătămasă pre Dumnezău, Svinta Scriptură le numără: întâi, urâciunea de Dumnezău zâditoriul său, desfrânarea, curviia, preacurviia, asupreale și tiraniile acelor mai puternici spre cei mai slabi, spre cei mai săraci și neputernici. Pentru aceia au trimis Dumnezău potop de apă pre pământ. Iară până a sosi potopul, au arătat lui Noe, ce era de 500 ani pre atunce de vârstă, și fu plăcut lui Dumnezău, ca să înfrâneze pre uriiași de răutățile lor, și le aducea aminte să să întoarcă.

Și au zis Dumnezău lui Noe să facă corabie, până întru o sută de ani, și să să întoarcă oamenii de la păcat; iară istoricul Iosif pune 120 ani. Ce n-au ascultat oamenii să să întoarcă de la răutățile lor; ce încă îș batgiocuriia de Noe, de ce făcea corabie în munte.

Iară Noe, după vreme arătată de Dumnezău, întră în corabie cu fămeia sa și cu trei ficiori ai săi: Sim, Ham și Afet și cu fămeile feciorilor săi: Tetea, Pandora, Noela și Noegla; așea scrie Berosie. Și au luat Noe în corabie den toate

dobitoacele și hiarăle pământului și pasiri zburătoare, de cele curate câte șeapte părechi, și de cele necurate câte doaă părechi, parte bărbătiască și fămeiască, pentru să să plodiască pre pământ după potop. Și la anii de la zâdirea lumii 1656, în luna lui Prier, în 7 zile, s-au deșchis gaurile ocheanului celui adâncu, și toate prăpăștile, izvorând năprasnic. Așijdirea nourii, peste măsură ploae slobozîră 40 de zile și 40 de nopți nepărăsit, și adăogându-să apa, au înnecat tot pământul cu toți oamenii și cu toate câte era pre pământu.

Numai Noe cu ai săi rămasă ferit în corabie, plutind pe diasupra nalților munți, tocma 13 luni, că au stătut în măsura sa apa, zile 150.

Iară, după ce începură a să arăta vârvurile munților, și scăzând apa, au stătut corabiia în Țara Armeniască, pre munte naltu, anume Tavrus, iară după mărturiia lui Berosie, pre muntele ce să chiamă Gordeiu; iară svintul Epifanie, c-au stătut corabia în Țara Candiei, pre muntele Ararat și Lubar, unde să arată une semne de acea corabie.

Iară, după ce s-au uscat pământul, au poroncit Dumnezău lui Noe de au eșit den corabie, și atunce Dumnezău, ca cum de al doile rând au așezat lumea; că întâi au blagoslovit pre Noe și pre feciorii lui, și s-au făgăduit ca să nu mai fie potop pre pământ, precum au pus semn de întărirea păcii, ca un zălog vecinic, curcubău pre ceriu în câteva văpsele: roșie, verde, albastră, care și acmu de pururea mainte de ploae și după ploae, pen nuori să vede. Iară, după ce s-au făgăduit Dumnezeu așea lui Noe, cum nu va mai certa lumea cu potop, nice pre sămințiia omeniască nu o va mai piiarde așea cumplit cu apă, au mai adaos aciastă tocmală, precum scrie Filon în cărțile *De bibliele vechi* cum: „de vor greși oamenii în lume trăind, îi voi certa cu foame sau cu armă, și cu foc, cu moarte, sau cu ciume, și cu cutremur de pământ, i proci; iară, dacă să vor plini anii vecilor, atunce va părăsi lumina, și va peri întunerecul, și voi învie morții, și voi rădica pre cei adormiți den pământ, și va întoarce iadul datoriia sa, și pierzarea va întoarce partea sa, ca și eu, zice Domnul, să dau fieștecărue după faptele sale, și după roada cugetelor lor, până când voiu giudeca între suflet și între trup, și să vor părăsi vecii, și să va stânge moartea și iadul îș va închide gura sa, și va fi alt pământ și alt ceriu, lăcașul celor drepți în veci".

Aici să vede, că au propoveduit Dumnezău lui Noe de zua giudețului și de înviiarea morților.

Slobozit-au Dumnezău lui Noe și sămenții lui să mănânce carne de fiară și de dobitoc, și alte mâncări, care mai-nainte de potop, oamenii nu le știia, nice le mânca, că de să zăbăviia după vânat, numai pentru piii să zăbăviia.

Așezat-au Dumnezău atunce giudecata ca cei ucigași de oameni, cu aceiaș moarte să să pedepsască, cu care au omorât și ei pre alții, den socotiala giudețului, și acelor vărsători de singe, așijdirea să li să verse sângele, de vreme ce omul iaste în chipul lui Dumnezău făcut.

Îndată s-au apucat Noe a lucra pământul, fiind însuș stăpân a tot pământul, și au răsădit vie. Și întâi bătrânul Noe s-au îmbătat de vin, cât zăcea ca un mortu și s-au golit. Și văzind Ham, feciorul cel mai micu, goliciunea tătâne-său, au râs arătând celoralalți frați. Scrie Berosie la carte I, precum acesta Ham s-au apucat de învățături diiavolești și farmece, pentru ce i s-au zis Zoroastel, precum anume au fărmăcat el pre tatu-său bat, cât au rămas Noe ca un famân, de n-au mai avut de atunce-ș roadă a face copii.

Iară Sim și Afet, frații lui Ham, fiind clătiți cu dragoste spre tatul lor, abătându-ș ochii de cătră goliciunea tătâne-său, luând haină, au acoperit pre tată-său. Iară, trezindu-să Noe și oblicind fapta feciorilor celor ce-au avut dragoste adevărată spre însu, i-au blagoslovit, iară pe sămințiia lui Ham o au blăstămat, zicând: „Înmulțește, Dumnezăule, pre Sim și lățește pre Afet și pre sămințiia lor în veci, iară Ham să fie rob lor, cu sămințiia lui în veci!"

De atunce-ș îndată au însămnat a trei ficiori ai săi trei deregătorii, sau trei orânduiale și ascultare, pentru ca fiecare de înșii statul și chemarea sa să păzască și să viețuiască, când au zis cătră înșii: „Sim, tu să jărtvești, rogu-te, și să zăbăvești cu Svinta Scriptură ca un preot! Ham, tu ară pământul și păzește căsniciia și alte meșterșuguri trebuitoare fă, ca un țăran! Iară tu, Afet, otcârmuiaște și apără pre acești doi, ca un împărat și nemiș și hotarăle lor le lărgește!" Că Afet să înțălege lărgime sau lățime.

Și așea Noe aceste trei deregătorii între trei ficiori ai săi au ales, și au așezat deplin tot lucrul de obște, cu orânduială întemeind, fără care nice o stăpânie, nice împărăție, nice domnie a sta îndelungu nu poate de vor eși aceste trei staturi den hotarăle sale, precum astăzi vedem în Țara Leșască.

Învățat-au Noe pre ficiorii săi și pre sămințiia sa blagoslovia și învățături întru lucrurile dumnăzăești, precum scrie Berosie, și le-au lăsat lor cărți întru carele mari taine de firile lucrurilor au scris. Așijdirea i-au învățat și îmbletul ceriului, și au împărțit anul după curgerea soarelui și a 12 luni, și dentru acele învățături le spunea lor, ce să întâmpla în tot anul.

Și plinindu-să după potop lui Noe ani 350, iară de la nașterea lui viețuind ani 950, au murit, văzându-ș nepoții și strănepoții și feciorii den strănepoții săi, carii toți era 24.000 și 100 bărbați vârstnici, fără muiari și fără copiii lor, carii pre atâția era; că precum scrie Berosie carte III, că tot de gemeni să năștea, parte bărbătiască și fămeiască. Așijdirea și copiii aceiia, după ce viniia în vârsta ailor săi și să însura, tot de gemeni era roada sau plodul dentr-înșii. Așea scrie Berosie, că niceodată Dumnezău sau firea n-au avut lipsă în trebuința lucrurilor, care răzima de bișugul și împlutura lumii, i proci. Și ficiorii niceodată nu muriia înnainte sau mainte de părinții lor; ce, după moartea părinților lor, cu aceiaș plodnicie în locul lor urma, fără numai Avel au murit ucis; și aciasta blagoslovenie au trăit, precum scrie Epifanie, 3332 ani, cât nice un fecior nu muriia mainte de părinții săi, fără unul, ficiorul lui Aran, au murit în viderea tătâne-său – Thara – pentru lauda idoliască, carele însuș cu mintea sa au aflat de au sleit bozi, chipuri, și bozoae sau dumnăzăițe de lut.

Fost-au și alte potopuri, care vărsa pre une locuri de pământu, iar nu au înnecat tot pământul deodată, ca în vremea lui Noe. Xenofon, *De potrivirea glasurilor* și alte potopuri pune că zice și le numără așea: „Potopuri multe au fostu: cel întâi cu vărsarea de ape pre pământu, care au trăit 9 luni pe vremea lui Lugghighes celui vechiu, de demult". Și pre acesta pre semne pre Noe, ca un păgân îl socotește a fi, că mai sus în cartea lui, pre cel întâi Lugghighes strămoș lui Noe îl chiamă, carele au păzit niamul omenesc în corabie de potop, măcar că Svinta Scriptură mărturisește că Noe au fost 13 luni în corabie.

Al doile potop au fostu pe vremea lui Iraclie și a lui Promithei, care au trăit o lună. Al treile potop, 2 luni, au fost în zilele lui Oghighes athianianul. Al patrule potop, în Ahiia,

trei luni. Al cincile potop, a Thesaliei pe vremea lui Devcalion, împăratul Thesaliei, feciorul lui Promitheu, mai înnainte de nașterea lui Hristos Domnul nostru cu 1540 de ani, după cum numără Carion și alții; pe care vreme toată Țara Grecească au fostu vărsată de ape, cât multe cetăți și orașe au înnecat cu oameni, cu dobitoace, fără ciia ce au fugit cu împăratul lor Deucalion în munți, pentru ce Ovidie, la carte I *Metamorfosius*, scrie precum întru aceia vreme toată lumea fu strâcată de potop, pentru răutățile oamenilor; iară Deucalion cu muiarea sa Pirtha, numai amândoi au scăpat de acea pediapsă, pentru bunătatea lor și pre urmă au înmulțit niamul omenesc și că era prea îmbătrâniți, că Deucalion era de 82 ani. Să-i fie învățat pre dânșii Themes bozoaia ca să arunce înnainte oasăle mâne-sa, și dentr-acele oasă vor naște și vor crește feciori, feți și fete. Deci, fiind ascuțit la minte Deucalion, au socotit pământul a fi mumă-sa, iară piiatrile a fi oasăle ei; pentru aceia cari pietri arunca Deucalion înnaintea sa, să făcea bărbat, iară cari pietri arunca Pirha muiarea lui, să făcea muiari. Și de aice niamul cel împietrit și îndărăptnic s-au înmulțit, ce să zice niam împietrit, rău și îndărăptnic.

Al șeasele potop au fost atunce, când au răpit Paris pre Elena de la Lachedemonie, și au fugit la Troada.

Al șeaptele potop au fostu, când au vărsat Faros toată Țara Eghiptului. Și de la potopul a toată lumea, ce-au fostu în zilele lui Noe, până la nașterea lui Deucalion, acestaș Xenofont numără ani 700, de care scrie cu greșală . Pomenește și Plato în carte *De fire* în orașul Eghiptului, care să chiamă ciumilitura sau gâcitura lui Solon celui înțălept, cu preotul cel bătrân a Eghiptului, carii aruncă lene historiilor grecești, căci numai un potop țin minte, de vreme ce multe potopuri au fostu, zicând: „O Solon, Solon! Grecii, copii pururea sinteți! Și nime den Țara Grecească nu-i bătrân, căci tânără pururea iaste mintea voastră, întru care nu-i nice o știință căruntă i proci."

PENTRU ÎMPĂRȚIREA LIMBILOR CÂND SĂ ZIDIIA TURNUL LA VAVILON ȘI DE ÎNMULȚIREA A MULTE NĂROADE DEN TREI FICIORI A LUI NOE, ANUL DE LA POTOP 131 PRE MĂRTURIIA LUI BEROSIE, IARĂ DE LA ZIDIREA LUMII DUPĂ CUM NUMĂRĂ JIDOVII 1787; IARĂ ALȚII SCRIU, ADUCÂND MĂRTURIE PRE IOSIF JIDOVUL, 2243

CAP II

În a cincea săminție după strașnicul Potop, în anul 131, după mărturiia lui Berosie, a lui Iosif și a lui Epifanie, când s-au înmulțit rodul omenesc, den trei ficiori a lui Noe, și toți oamenii o limbă avea, și o limbă știia a grăi, îndată domnii și otcârmuitorii lor, carii era 72 mai bătrâni, clătindu-să de la muntele Liubar și den hotarăle armenești, unde să chema hotarăle Ararat, s-au așezat toți în câmpii Senaar, ce ș-au ales mai desfătate de traiul lor. Și acești câmpi și acmu cu acel nume sint în Persiia. Acolo au început turnul Vavilonul, vrând acolo să-ș așează scaonul crăiei sale, și să supue și alte năroade supt stăpâniia lor, și vârvul turnului să agiungă până la ceriu, pentru să să numască vavilonenii a fi cei mai de frunte și întâi întru niamurile omenești, și împărăție peste toate împărățiile; și să să poată apăra de Dumnăzău dentr-acel turn, de ar mai fi vrun potop.

Așijdirea au vrut, precum mărturisește Filon în carte *De lucrurile vechi* să-ș facă nume și laudă vecinică în lume, scriindu-și și săpându-și toți numerele sale pe pietri și pe cărămizi; că dentru acea materie socotisă să-ș zidiască turnul, a căruia vârvul și streașinile să agiungă la ceriu. Însă aciastă trufașă și de mirat socotială a lor, Dumnăzău o au strămutat și o au întorsu în nemic, precum mărturisește Svânta Scriptură, că, după ce începură den temei a zâdi turnul, în sus înnălțindu-l, fiind toți în limba lor de naștere jidovește sau, după mărturiia altora, haldeiaște, de la Adam cel întâi patriiarh grăiia, îndată li s-au schimbat graiul cel de naștere. Că fiecare de înși într-alte limbi începură a grăi, ales cei 72 căpetenii mai bătrâni, ce era învățători și svetnici pregiur turnu a să zâdi. Îndată, dintr-o limbă ce avea, să schimbară și să făcură 72 limbi, și nu ințălegea unul altuia ce grăia, și rămasă lucrul lor neisprăvit.

Scrie Epifanie carte I, tom I că și turnul l-au răsâpit Dumnezău den temelie cu năvarnice vânturi.

Iară ficiorii și sămințiia lui Noe să împrăștiiară unii în stânga, alții în driapta, tot niamul după limba ce li s-au schimbat, cu căpeteniile sale, cărora încă Noe patriiarhul în viața sa li-au împărțit lumea în trei părți, precum scrie Berosie: Asiia, Africa și Evropa. Și acestea sintu începăturili și dovăzile săminției și a nărodului despărțite a trei ficiori a lui Noe: Sim, Ham și Afet în lume înmulțită.

Sim cel mai mare, dentru a căruia ghenealoghie Domnul Hristos Mântuitorul nostru de mai nainte de veci, la plinirea vremii, om adevărat s-au născut, au stăpânit părțile la răsărita soarelui, stând pre lângă apa Efraft, și toată Siriia răsăritului cu sămințiia sa o au așezat.

Aicea am socotit a fi cu cale să însămnăm de acel de mirat turn de la Vavilon ce l-au făcut după potop cu a căruia răsipă și împărțirea limbilor că s-au făcut precum am arătat mai sus.

Nevrod, ficiorul lui Hus, nepot răului Ham, au făcut acel de mirare turnu la Vavilon, precum scrie în cartea Facerii, cap XI, stih 3,4.

Acesta turn în patru chipuri să socotește: întâi rădăcina sau pricina socotindu-să, adecă cei întăi meșterii, cari era cei mai mulți den feciorii și nepoții lui Noe, între carii Nevrod, cap și domnu sau cum zic grecii ᾿Εργοδιοχητής <= supraveghetor de lucrări> a tot lucrul au fost. A doa, den care să făcea acel lucru, era cărămizile și cleiul, în loc de var: așea scrie Strabo carte V, file 705. În Vavilon mult cleiu să face, de care strângu grămăzi ca niște stânci, pentru triaba zâdirilor, ce să fac de cărămizi. A triia după chip, că așea socotisă meșterii cei de frunte cu mintea lor, să facă acest turn așea de înnalt, cât să agiungă la ceriu. A patra și pentru care hotar și fârșit au vrut să facă acel turn, în trei feliuri să înțălege: întâi iconomus, poletic și besăricesc; hotarul sau sfârșitul au fostu, pentru să aibă Nevrod cetate împărătiască, întru care să petriacă cu mare veste și laudă, precum să vede den cuvintele meșterilor, scrisă la Facerea, cap XI: „Hotarul poletic pentru să-ș adaogă noaă stăpânire Nevrod pre pământ, și să aibă prea tare apărare despre vrăjmașii săi, că era tiran și să temea de nepriiatini; că tiranii den firea lor sintu fricoși"; precum zice prorocul: „Acolo avea frică, unde nu era frică: că pre tiran și cunoștința lui cea den lontru îl face de să teme, și a avea grijă de fugă, nime gonindu-l, ce să-i goniască pre înșii sunetul frunzălor sunătoare"; cum scrie la Liviticon, cap VI: „ Hotarul besăricesc au fost ca să așeze Nevrod temeinică slujbă idolilor, să să lățască în lume; pentru aceia au trebuit să fie acel turn ca o mirare lumii, unde să să adune năroadele den lume, ca la un scaon a lui Dumnezău". Iară Dumnăzău cum ș-au batgiocurit de deșarta socotială a lui Nevrod cu a celoralalți, am zis mai sus.

Și atâta ne agiunge pentru mai deșchisul minții la rândul istoriei noastre.

PENTRU SĂMINȚIIA ȘI NIAMUL LUI SIM ȘI DE CINCI FICIORI A LUI

CAP III

Elam, feciorul cel mai mare a lui Sim, den care au purces elamitenii și persii, niam cu bărbăție și cu stăpânie vestit. Pomenește de sămințiia niamului elamitilor, Xenofont, în cărțili sale, în care scrie pentru Chir împărat; fiind monarh a persilor și împărat mai a toată lumea, au stăpânit, după mărturiia cronicarilor de obște, în anul de la zidirea lumii 4441. Elam să înțălege după mărturiia sau tălmăcirea jidovască: tânăr, copilandru, crescând întru anii; den ce socotesc că și astăzi persii, cum scrie Sticovschii, că au auzit cu urechile sale fiind în părțile persilor în anul de la Hristos 1574, că strigă la rugile sale persii: Hala elam sau Hala huhali, cum s-ar înțălege: Doamne Hali, sau Elam Patriiarhul nostru. Ce, ori pre Elam, ficiorul lui Sim, pomenesc, ori pre Hali, ginirile lui Mehmet, carele au scornit legea turcească. Că și turcii Halaha Mehmet, și persii, carii au puțină despărțire de legea lui Mehmet: Halaha hali strigă. Ce aciasta-i adevărat, că turcii de la Elam, ficiorul lui Sim, și nepotul lui Noe, au săminție.

Iară Assur, al doile fecior a lui Sim, să înțălege binecuvântat, după mărturiia lui Teliman Stela; iară Rimighie, episcopul antisidorenilor, tălmăcește acestu nume Assur: înnălțat. Pentru aceia zice Dumnezău la prorocul Isaiia: „Toiagul mânii mele Asur“. Dentru acesta Assur sintu asirianii. Acesta au făcut vestit orașul Nineva în Asiriia, la care oraș fu trimis Iona prorocul. Nineva să înțălege casa ninevilor; iară Nin să înțălege fiiu, de care vei afla la Isaia 14.

Iară al treile ficior a lui Sim, Aran, care să înțălege de-a-firea și naltu. Dela acesta s-au început siriianii și damaschinenii; și scaonul, orașul Siriii iaste Damascul, cătră care mergând svintul Pavel Apostol, fu întorsu la credință, precum scrie în Faptele apostolilor, IX. La 7 Isaiia iaste scris: „Capul aramlenilor, Damascul cetatea“. Feciorii lui Aram, precum iaste scris la Facerea, X, au fost 4, anume: Messe, Ghetter, Hus și Hul. Dela Mes și Ghetter, precum sună numele, împreunate amândoaă la un loc, au eșit masaghetii, niam mare și vestit, diasupra Mării Caspiei, în gura apei Volgăi, unde sint acmu oardele Astrahanului, supt stăpâniia Moscului, de carii Irodot în istoriia *De Chir*, și Cvint Curții *De Alexandru Machedon* pe largu și ades scriu; așijdirea și Ptolemeiu și Enea Silvie.

Al patrule ficior a lui Sim, Arfaran, să înțălege: însănătoșat sau răsipă. Dela acesta au începătură haldeii, și de la nepotul lui, Ever, sau Evra, ficiorul lui Solomon, care au făcut Ierusalimul, au eșit evreii, adecă înstreinații, sau rătăciții pe în multe țări. Dentru aciastaș sămânție, au eșit Avram tatul și începătura a toți jidovii, precum scrie la Biblie în cartea Facerii, XI. Iaste dar lucru aiavea, că Hristos Domnul nostru iaste de niamul lui Arfaran, și de la Sim,

ficiorul cel întâi a lui Noe, măcar că au fostu și al cincele fecior a lui Sim, den care, zic unii, că s-au plodit niamurile lidiianilor în Asiia.

PENTRU SĂMINȚIIA LUI HAM

CAP IV

Ham, ficiorul cel mijlociu a lui Noe, au stăpânit acele locuri ce sint în Africa, spre amiazăzi, Eghiptul și Țărâle Murinilor.

Hus, feciorul întâi a lui Ham, au înmulțit niamurile murinilor, la hotarăle Africăi, de unde să începe vestită apa Nilul, precum scrie în cartea Facerii, XI. Pentru aceia și Ptolomeiu, care au scris *Toată lumea*, niamurile hussitiianilor le pune în țărâle de mijloc a liviianilor.

Feciorii lui Hus, Saba și Zevila; den Saba au eșit arapii și sabinnii, a cărora crăiasă aceia Sava au mersu la Solomon, să asculte înțălepciunea lui. Iară den Zevila, une niamuri și ostroavele Indiei în lat înșirate spre apusul soarelui și spre miazăzi s-au înmulțit. Nembrut sau Nemrot, ce să înțălege: iute și strașnic stăpân, pre carele Berosie îl numește cel întâi Saturn a Vavilonului, fecior lui Hus, de niamul uriiașilor, strănepot lui Noe. Acesta în Vavilon întâi au început a stăpâni strașnic, cât au silit cu putere de au supus niamurile de pen pregiur supt stăpâniia sa, și pre toți i-au împreunat supt o stăpânie, cum ar fi supt un trup a stăpâniei sale. De la acest Nemrot s-au început cea întâi stăpânie a Vavilonului a unuia în lume, anul, după cum scrie Berosie, de la Potop 131. Pentru aceia Svinta Scriptură pe Nemrot îl numește tare și nepregeduitoriu, venitoriu înnaintea lui Dumnezău; iară venitor, cum tălmăcesc unii dentre dascalii svinți, să înțălege aice: cu putere și cu războiu silnic, sau silind pre oameni la ascultare. Că Dumnezău i-au dat putere ca aceia, cum zice Daniile proroc: „Că Dumnăzău mută și iară întărește și întemeiază împărățiile".

Mesraim, al doile fecior a lui Ham, au stăpânit locurile pe Marea Roșie și pe Marea Albă, ce să chiamă mare den mijloc de pământu, pre lângă apa Nilului, care pre urmă i-au zis Eghiptul, de pe Eghip craiul, carele gonind pre frate-său Danaa, au stăpânit în Eghipt ani 68; și craii Eghiptului s-au numit faraon, precum mărturisește prea vechiul istoric Manetan, în cartea *De craii Eghiptului*. Iară căci au stăpânit întâi părțile Eghiptului Mesraim, ficiorul lui Ham, și astăzi turcii zic acei pășii Mesraim, sau Misir, iară jidovii: Mecraim i proci.

Laabim, al treile fecior a lui Ham, de la care s-au chemat Livia în Africa.

Afud, al patrule ficior a lui Ham, de la carele sânt înmulțite niamurile murinilor, ce să chiamă Aphudim, în partea Africăi la apus. Enanin sau Ananim, feciorul lui Mesraim, nepot lui Ham, să înțălege: puț sau izvor de ape; acela au așezat parte în Eghipet, care să chiamă Țirenu, și acolo au făcut oraș Țirene, de unde sântu eșiți țiganii; și aciasta parte iaste în stăpâniia Eghipetului mai cu bișug. Lăsăm pre alții a lui Mesraim a-i pomeni pen scurtarea voroavei, că au avut 10 ficiori. Ludin, de la care sint lidiiani.

Al cincele fecior a lui Ham: Hanaan, care să tâlcuiește neguțitoriu.

Acesta au așezat acele locuri în Siria, pe Marea Albă, unde iaste Tirul și Sidonul, că sidonenii și tirenii era mai vestiți neguțitori.

Hamon au fost craiu liviianilor. Hiteiu, ficiorul lui Hanaam, au făcut cetatea Hevron, den care sint hitiianii, unde au lăcuit Avraam. Evusău, al doile fecior a lui Hanaan, au stăpânit în Ierusalim și în Gava, den care sint numiți gavaonitenii i proci.

Așea să știi cetitoriule, că Sim cu sămințiia sa spre răsărit, în Asiia cea Mare, s-au înmulțit și au întemeiat lăcașurile sale, unde sint astăzi persii și assiriianii. Iară sămințiia a doua a lui Assamof, ficiorul lui Ioctan, nepot lui Hever, strănepot lui salii și prea strănepot lui Arfaran, ficiorului lui Sim, au făcut și au înmulțit mari și late niamuri a sarmotenilor, a cărora nume să chiamă în istorii sarmati, și supt acest nume să închid: știtii, moscalii, sirbii, leșii, rusii, Litva, zmuzii, pomeranii, volinii și alții.

Iară sămințiia lui Ham au ținut câtăva vreme Țara Hananeilor, Eghiptul, Ethiopiia sau Țărâle Murinilor și Liviia.

Iară sămințiia lui Afet s-au împrăștiiat și s-au sămănat prin toată Asiia cea mai mică, și pre urmă lățindu-să lăcașurile sali la miazănoapte, în Evropa, și mai toată Evropa.

NIAMUL LUI AFET
CAP V

De sămințiia și niamul lui Afet, al treile ficior a lui Noe. Afet să înțălege după jidovie: lățit sau lățire, și frumos. Acest Afet mai mic au fostu den ficiorii lui Noe, măcar că cum scrie Berosie: după Potop au născut Noe pre Ionic, i proci, pre carii îi trecem a-i pomenire aicea.

Avut-au Afet, ficiorul lui Noe, șeapte ficiori, anume: Gomer, Magor, Madian sau Madaim, Tuval, Tiras, Iavan și Mosoh sau Mesca.

Cum scrie Filon, Gomer se tâlcuiaște hotărând sau obârșind; de la acesta Gomer să trag țimbrii. Dentru acestaș Gomer și niamul țimbrilor, au eșit nemții. Iară de la Tevcon craiul, s-au schimbat numele nemților, de le-au zis tevtoni și tudeschi. Așijdirea gotii, polevți, Litva, zmuzii, iatvezii, prusii cei vechi, curiianii, dancianii, șfezii și filandii tot dentru acest Gomer au eșit.

Magog, care să tălcuiaște negru, trăind supt cort sau streașină, că gog să înțălege cortu sau streașină. Dentr-acesta Magog au eșit niamul sțitilor sau tătarâi toți. Iară den Tătar, turcii, precum și Berosie scrie la carte V că Magog au așezat crăiele Asiei, unde turcii stăpânesc; măcar că și den sămințiia lui Ham s-au înmulțit une oarde. Dentr-acestaș, ungurii sau hugrii; de pe apa Hugra sau Iugra, care stă în ținuturile moschicești, au eșit ungurii, și trecând peste apa Volga, au bătut pre gotti sau pre polovți, ce era lăcuind pre apa Donului, care să numește la istorici Tanais, și la Marea Niagră, care să chiamă Palus Meotidis, pre strămoșii Litvei.

Madiam, al treile fecior a lui Afet; dentr-acesta sintu plodiț midii, carii stăpânesc la răsărit.

Iavan sau Eon; dentru acesta sint eșiț tot niamul grecilor. Iară Iavan, de pe jidovie, să înțălege: amăgitoriu sau viclenitor. Pentru aceia grecii sint de niamul lor vicleni și amăgei; și pre acest Iavan, grecii și latinii îl numiia Ianuș, și-l zugrăviia cu doaă frunți și cu doaă obraze: unul den dos, altul den față. Acest dar Ianuș i-au plodit și au înmulțit pe greci, precum avăm temeinică mărturie la prorociia lui Daniil, carele prin acest cuvântu Eon, înțălege și închide pe toți grecii; că pre răsturnătoriul și răsipitoriul monarh a stăpâniei persului, așea îl numește: Iavan, împăratul grecesc și machidonesc, care au fost Alexandru Machedon; că acesta au bătut pre Darie, marele monarhu a persilor, și au stăpânit Țara Persilor și Vavilonul, de care Cvint Curțius, carte IV și V *De lucrurile lui Alexandru cel Mare* și Iustin carte XVIII, Diodor Sicul II, Erodit, scriu pre largu. De la acestu Ian să numește marea, ce-i zic Iornăut.

Feciorii lui Ioan sau Iavan; aceștea sântu întâi Chetim, adecă bătând den carii au eșit machidonenii; prea ne arată deschis cărțile Macaveilor, că mai de mult, precum scrie și Stefan Historicul, și Carion carte I, nu i-au chemat machidoneni, ce mahetini, jidovește, iară grecește macheti; iară cu vreme s-au chemat Macheton sau Machedon.

Al doile fecior a lui Iavan, Elessa, den care au purces eolii în Asia cea Mică; aceștea sint grecii cei mai aleși.

Al treile ficior Tarsus, care au făcut oraș mare în Chilichiia, Tarsul; și chilichiianii au plodit niamul Asiei.

Al patrule fecior a lui Iavan, Dodanen, au plodit în Epir pre dadenieneni; și dentru acest Epir au fost acel vestit Pir, împăratul epirotilor, care au fost râmlenilor puternic. Arbănașii Epirotis sintu. Așijdirea de acolo au fostu și Scanderbec Castriot, răsipitoriul puterii turcești. Și astăzi turcii dentru acel Epir fac ostași mai războinici. Dentr-aceștiia dodoneni au stăpânit ostrovul Rodosul și multe limanuri sau scale, în Asia, în Evropa și în Italia, den carii sint chipriianii, critenii, calabriianii, sițilenii, massiliianii, i proci; și s-au înmulțit cu niamul grecesc.

Toval, ficiorul lui Afet, den care s-au plodit halibiianii; și acea parte de loc a halebiianilor iaste numită în Asiia, de pe orașul ce să chiamă Halep, unde sint vestiți munți pentru argint și heru. Pentru aceia și la Facere IV, pomenește Moisei: „Toval ce au fostu întâi meșter de heru, cu megieșie aproape de halepiiani“.

Iverii den Asiia, carii au în țărâle lor de agiunsu de toate mademurile, și cu acelea toți să zăbăvăscu; pentru aceia au și porecla, că iveri să înțăleg, de pre lătinie, săpători. Aceste toți pe urmă, iverii cu domnul lor Iraclie, precum mărturisăscu unii, au mersu cu vasă pre Marea Adriei și pre Marea Albă, den Asiia, pen Țara Grecească la Ișpania, unde au pus Iraclie la strâmtorile mării doi stâlpi, care despartu Ișpaniia de Mavritaniia și de Africa. Și văzind iverii în Ișpaniia, ca și în țara lor, munți bogați de mademuri: aur și argintu și hier, precum scrie Iustin carte XLIV, s-au așezat acolo; și acea parte a Ișpaniii o au numit Iveria, pre numele lor. Acestea pre urmă împreunându-să cu franțozii, ce să chema mainte galateni și țelteni, făcându-să și împreunându-să den doaă niamuri unul, adecă tot un niam, li-au zis țilteberi, cum s-ar zice țilti și iveri; și așea iverii den Asiia, și den Ișpaniia țiltiberi să chiamă; den Toval, ficiorul lui Afet să trag.

Așezatu-s-au pre urmă multe niamuri în Ișpaniia, cum era în vremile vechi, de-ș căuta oamenii locuri mai bune de traiu, de să muta dentr-un loc la altul. Că africanii, arapii, mavritanii, cartaghenii, râmlenii, frâncii, gotii, ghepidii, franțozii, țimbrii, humnii sau ungurii, vandalii, elanii, și alți strămoși a franțozilor, nemților, slovacilor și litveni, ades să râdica de mergea într-acele părți a apusului, ca la locuri calde și bogate și de odihnă. Și care niam era mai puternic, acela să așăza. Că așea era de cinste bișugul acelor locuri, pentru mademurile aurului, argintului în Ișpaniia, cât Hanibal carthaghenul, până au stăpânit acolo, în tot anul lua câte

12 buți de aur venit dentr-acei munți, precum mărturisăscu de acestea Plinie și Iustin.

Mosoh sau Meseh să înțălege de pe jidovie pe lătinie: trăgând la arcu, sau cum să tâlcuiaște Teliman Stela: lățind sau împrăștiind. „Al șeasele fecior a lui Afet, sau de pe trasul arcului, au lățindu-să în hotar departe, să numește“; acesta iaste moșul și patriarhul a tot niamul moscalilor, a rusilor și a leșilor, a volinilor, a cehilor, a mazurilor, a bulgarilor, a sârbilor, a horvaților, a tuturor năroadelor, care grăesc slovenește.

Teras, al șeaptele fecior a lui Afet, să înțălege: stricătoriu, răsipitoriu; acesta au înmulțit niamul trachilor, pe carii o samă de scriitori de pământ, tirighetii le zic. Acmu toate acele năroade le stăpânesc turcii. Lăcuitorii aciia grăesc grecește, turcește, slovenește și pre la orașăle ce-s pre mare, grăescu și italiinește. Oraș mai ales acolo în Trațiia Vizantiia iaste, ce să zice acmu Țarigrad, sau cetatea lui Costantin; Pera, ce-i zic Galata, Silivriia, Nicopoe, Odriiul și altele.

Așijdirea scrie Berosie cu dovadă la carte V, precum Teras, făcând Tirul, au așezat limanurile, scalele mării, și au așezat pe trachi de pre numele său, pe vremea Belii, al doile ficior a lui Nemrot, craiului de la Vavilon. Iară ce scriu unii, aleși Stela Teliman Signianul, precum de pre numele acestui Tiras s-au zis apei Nistrului Tiras, ce acestui lucru noi stăm împrotivă; că măcar că Nistrul, apa care să chiamă la istorii Tiras, să începe den munții rusăști departe de Trachiia, iară cade în Dunăre Nistrul aproape de Trachiia. Iară mai multu socotesc că ghenovezii, carii lăcuiia în Crâm, carii și cetățili ce-s pe locul Moldovei le-au făcut, sau de alții de mai-nainte făcute, și ei le-au stăpânit, și pentru mare repegiune a Nistrului, i-au zis ghinovezii Tiras; că italienește tirar sau tirari se înțălege săgetare, și aciasta apă Nistrul, unde aliargă pentre stânci așea de iute, ca o săgiată den arcu.

Ficiorii lui Gomor, acelui mai mare ficior a lui Afet, au fostu trei: Ascanes, pre care îl numește Moisii la cartea Facerii X: Ascenet, Rifaz și Gomor. Dela Ascanes, precum toți istoricii jidovești într-un chip mărturisăsc, au eșit toate niamurile nemțăști, carii întâi să chema ascani. Pre urmă, adăogând de pe nemție, le-au zis descanii; mai pre urmă dvisconii și tevtoni. Pomenește și Omir pre Ascanie și Țara Ascania la sfârșitul a doaă cărți, *Iliad,* între alți domni ce-au fost vinit într-agiutoriu împrotiva grecilor la Troada.

Deci, precum s-au pomenit de niamuri și năroade, că să muta în alte părți de loc, și-ș schimba locurile unul cu altul, sau îi scotea den hotară mai bune, așea și ascanenii, urmașii lui Ascanie, s-au mutat în alte locuri; sau cercând locuri mai bune sau neputând trăi de asupriala altor niamuri, părăsitu-ș-au moșiile sale.

Că Savelic și Irodot, cu vestiți vechi istorici, scriu cu dovadă de urmașii acestui Ascanes, că țimbrii, urmașii lui Gomer, den carii era și acest Ascanes, fost-au izgonit den Aziia cea Mică de Aliat, craiul lidilor; ce mai curund de bunăvoe s-au mutat, pesemne den locurile sale, și nu numai țimbrii și ascanii sau tevtoni, nemți, ce și sarmatii, și ghetei, dații, unde sintem noi moldovenii acmu, alanii, ghepidii, strămoșii litvinilor, sasii sau sacii, și hinitiianii, toți dentru un niam, dentru amândoi ficiorii lui Afet; unii den Gomor, alții den Mosoh plodiți, împreunându-să cu puterile lor la un loc, den Aziia răsăritului, spre miazănoapte trăgând, întâi s-au așezat diasupra Mării Negre, care să chiamă Meotes, în care cade apa Donului den părțile moschicești, la Azac întră în mare. De a cărora așezare la un

loc, pe aceli vremi, frumos au scris în stihuri grecește vechiul Dionisie poiaticul, care așea să înțăleg pre românie:

Multe niamuri să ating   De locurile ce-s pe lângă Meotid
Și nemți și ghetti   Și sarmati și bastarti
Scaunul daților   Și puternice piepturi a lui Alan.

Arătaiu dar până aicea, cu multe niamuri, de unde au eșit și dații, carii au descălecat locurile Țărâi Moldovii și a Țărâi Muntenești de la părțile țărâlor despre răsărit spre miazănoapte. Iară vom mai scrie de dați, și de alte niamuri, ce-au eșit tot dentru o sămânție.

Den Gomor, al treilè fecior a lui Gomer, nepot lui Afet, strănepot lui Noe, gotii cei războinici, soții țimbrilor, și megiiașii lor: iatvejii, alanii, polovcii, peicinghii; era numărul lor cu Togormu cniazul lor 14.000, precum scrie Filo, și acestea în trei sute de ai după potop. După amestecarea limbilor la turnul Vavilonului, dacă să înmulțiră sămențiile, au tras în părțile spre miazănoapte den Asiriia, până cât după câtăva vreme au vinit în câmpii ce să află la Marea Niagră și Moartă, căriia îi zic istoricii Meotidis, precum scrie în scrisorile vechi: Pontum Evxenum și Palis Meotidis; acestu nume are Marea Niagră. Acolo într-acei câmpi, îndelungate vremi petrecând sămințiia și urmașii lui Gomer și a lui Togomer, strâmturile Mării Negre, unde cade Iazerul Meotidului într-însa, i-au zis Gomerium Bosforos; și pre urmă, după grecie: Ghimerium și Țimirium. De pre numele său i-au numit pre urmă aciia sânguri țimirii, și pe urmă cu vreme țimbri s-au chemat. Iară pe urmă, neputând încăpea, că să înmulțisă de nu mai încăpea într-acei câmpi, s-au împrăștiiat, cineș cu povățuitorii săi, în alte părți de lume.

Unii au tras la apus și s-au așezat deasupra Prepontului, pre malul Asii, unde cade Marea Niagră la Helespont, Marea Trachiei, la Țarigrad, la Galata și la Halchidon. Alții s-au așezat în Tavrica, unde sintu acmu tătarâi Perecopului și Mancop și Chefea și Crâmul, vestite orașe. Alții în Trachiia au trecut și în Dațiia, unde sintem noi moldovenii și Țara Munteniască. Și de acei țimbri, căci au fostu aproape de greci și având îndelungate războae cu înșii, Omir întru *Iliadele* sale și Apolonie și alții în stihuri grecește și lătinește, scriu pre largu. Alții pre apa Donului și pre apa Volgăi, în câmpi a trăi s-au ales. Alții pe apa Buhului, căriia îi zic că să chema apa Buhului, Hipanes, precum zice Ptolomeiu și Solin, și pe Nipru, pe Desna, pe Sosa, i proci, s-au lățit. Iară alții au rămas pe loc, unde șăzusă dentâi, ales cei mai bătrâni, carii nu putea, nice li să cădea să îmble, rătăcind den loc în loc, tot pre lângă Mare Niagră și pe iazerul ei. Și aciia toți rămăsese goti, ghepidi, pivceni și pecinghi și polovți de pre vânătorie sau de pe prada oștască s-au numit. Pe urmă alții și mai departe, spre miazănoapte trăgând, s-au așezat unde-i acmu Volinul, Podol și Litva. Alții spre marea, căriia îi zic Marea Balticum și Venedecum și Marea Prusască s-au lățit pre acele locuri, unde-s acmu filandii, șvezii, Litva, zmuzii, cursii, prusacii vechi și danenii, carii toți den Afet și den Gomer, feciorul său, au eșit, schimbați cu limba de la turnul Vavilonului.

Așea vom dar să arătăm niamul daților, carii au eșit la locul acesta a Moldovei și a Țărâi Românești; de unde și cum au nemerit pre aceste locuri, ni-au căutat și pentru alte niamuri, de începutul lor a scrie cu zăbavă cetitorului; socotim că de aicea ne va agiunge a scrie pre rând mai mult pentru dachi, ce niam au fostu, că ni să pare că am scris

deplin, care nice la un letopisăț a țărâi noastre, nime n-au amelițat măcar cât de puțin de acestea ce am scris noi, cu multă osteneală, den oare câte cărți streine.

PENTRU DAȚI
CAP VI

Iară la ce an s-ar fi așezat dații pre aceste locuri de la zidirea lumii, cu greu iaste a să adeveri, de vreme ce nime ales văleturile n-au scris; de au și scris, încă nu să tocmăscu: cându într-un chip grecii, într-altu chip râmlenii socotesc anii de la zidirea lumii; iară, cât am putut afla, nu am lăsat să nu scriem.

Pomenit-am mai sus, că înmulțindu-să niamurile în câmpii despre Marea Niagră, cât nu încăpea în locurile acelea, s-au răschirat. Iară ghetii, dații, cărora le zice Curțius, scriitoriul vieții lui Alexandru Machidon: dahi, sahi, gheti, messagheti, fiindu cursul ailor de la zâdirea lumii 5400, au nemerit pe aceste locuri. Iară de unde li s-au dat acestu nume dați acestor niamuri, ce-au descălecat pre aceste locuri, scrie Strabo historicul zicând: „Niamurile despre răsărit, mai vechi decât cele despre apus“. Scriu unii, precum aceste niamuri ce au nemerit într-aceste părți, li s-au zis dați și davi, ce să înțălege de pre limbă grecească dais, adecă războiu, că era acest niam a daților foarte războinic; precum și ghetilor de pre ghessi, care să înțălege paliță lungă, că ghessis, precum au scris Criton, iaste bârnă lungă sau paliță lungă. Și o dată cu dații s-au așezat spre aceste locuri și ghetii, însă ei mai spre răsărit, unde iaste Crâmul acmu; iară dații mai spre Dunăre, și mai spre Țara Nemțască, precum mărturisăsc și cetățile sau orașele lor, care să hotărăscu tot în slovele dava, cumu-i: Serghi-dava, Deți-dava, Marți-dava, adecă dava lui Serghie, dava lui Dație, dava lui Marco i proci. Iară gheții era mai cunoscuți grecilor, decât dații pre atunce, căci gheții mai adese trecând scursurile Dunării în Dobrogea, făcea mari prăzi, și în Trachiia, în Țara Grecească. Dion Prusău Sofista, prea învățat, au nemerit în părțile acelea, unde era așezați gheții, precum mărturisește Filostrat, ce au scris istoria *De lucrurile gheților*. Niamul acesta, vechii dați sau rămășița gotilor; că totodată sintu știuți: dații, gheții și gotii, mărturisește Tolpentin din Dion, la viața lui Domic i proci.

Iară hotarăle Dației despre răsărit era apa Nistrul, ce să chema Tiras; despre miazăzi Marea Niagră și Dunărea; despre apus Panoniia, unde-i acmu Buda; despre miazănoapte Morava și Podoliia în crăiia leșască, unde iaste și Camenița. Sântu oarecare istorici, carii dau și Podoliia și câmpii peste Nistru, până la Buh, și peste Dunăre Misiile amândoaă, unde zicem acmu Dobrogea și o parte de Ilirâc, să fie tot de Dațiia.

Pre un niam ce le zic boei, tavristi și scorditii, ce au eșit den sămințiia franțozilor, și trăia pre lângă apa Sava și Drava; împrotiva acestora s-au râdicat dații și i-au supus; ce pre urmă, împărțindu-să, scordestii s-au împrietenit cu dații și prăda în Dobrogea și în părțile Panoniei, unde-i acmu Țara Unguriască; de aceste mărturisește Bonfin. De acești dați pomenește Cvint Curțius, istoricul de faptele lui Alexandru Machedon, cum am scris mai sus, însă nu aceia Alexandrie minciunoasă, ce-i pre limba româniască plină de basne. El scrie că sintu vinit sahi, dahi, gheti, massagheti, tot un niam, când încă lumea toată era mai rară în oameni. Și dentr-aceștie dahi, noi zicem dachi, precum zic și grecii; iară latinii și leșii zic dați, den care niam sint sasii den Ardial. Și era și aicea în țară la noi sasi, până nu demultu; iară la satele cele hănești în Bugeac, și acmu sint de le zic testabani, că să trag de acel niam, și au mari istorici marturi. Limba lor iară așea veche era, de la împărțirea limbilor de la zidirea turnului la Vavilon. Au price sasii cu nemții: carii sintu mai vechi de dânșii? Sasii zic că nemții au luat limba de la dânșii, iară nemții zic că sasii de la dânși au eșit den Saxonia; ce aceste prici le lăsăm la dânșii; noi numai pomenim cât slujește rândului nostru la scrisoarea letopisățului nostru.

Acești dați sau dachi, cum am arătat mai sus, cu 400 de ani mai nainte de Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, s-au așezat pre aceste locuri, și având megiiași pe gheți, împreunându-să la un loc, trecea Dunărea, și multe prăzi și stricăciuni făcea în părțile stăpânirii Râmului, că să făcea cu toții ca la doaă sute de mii de oaste.

Iară Avgust Chesariu, întâiul împărat a Râmului și a toată lumea, după ce s-au strâcat și s-au mutat stăpâniia Râmului cea de obște, pe a căruia vreme au născut Domnul nostru Iisus Hristos, precum cântă beserica noastră în sara născutului: „Avgust edino nacialstvuiuștu na zemli“, adecă: „Avgust însuși stăpânind pre pământu“; acest împărat, Avgust Chesariu, au pornit împotriva dachilor oaste 50.000 cu oamenii săi Curio și pe urmă cu Lucul, carii au străbătut cu oștile râmlenești până la marginile Donului și la Marea Niagră și abiia au supus pre dachi supt ascultarea împărățiii Râmului, de au căutat dații a dare bir la visteriia împărățiii Râmului.

Iară scrie Ioan cel Mare în istoriia *De năroade* zicând: „Gottii la ostrovul Scandanavii sau Scandiia, curund după potop s-au așezat“.

Iară Ammiia Marchel, la carte XXVII, cu socotiala a tuturor scriitorilor ailor, precum dații sintu mai vechi decât ungurii, veniți la Ardial și în locurile acestea unde sintem noi; că, în vremea ce vinisă dații pe aicea, nu era în Țara Unguriască nice un ungur; iară dații cu câteva sute de ai mainte de Hristos, cum am scris mai sus, au ținut aceste locuri până la Traian, împăratul Râmului, precum vom scrie la rândul său. Și Filip, tatul lui Alexandru Machedon, precum mărturisește Iornand, legând pace cu gotii, și-au luat și fămee pre Scodopa, fata lui Gottil, craiul gotilor, cum cu legătura aceia să-ș întăriască împărățiia Machedoniei. Iară Dațiia, zice Iornandu, Dația cea veche, care o stăpânesc acmu și năroadele ghepidilor, care loc stă în videre Missii, ce-i zicem Dobrogea acmu, peste Dunăre, ca cu un brâu împregiurată, doaă căi numai având, acestea locuri că s-au chemat unde-i acmu Moldova, Țara Munteniască și Ardialul; care și Iulie Capitol la *Viața lui Maxim* și Elie Spartu întru *Viața lui Antonin* împăraților Râmului, și Filip Melanhtu, tot așea mărturisăsc de zic: „Dații era unde sintu acmu 7 cetăți“, cu carii și Martin Ieziler zicând: „Să socotesc ardelenii de războinici Evropii aceștiia, cu moldovenii și cu muntenii sintu vechi dați“. Mărturisește și Ieronim Canin de dați, zicând: „Gheții sau dații tot locul au stăpânit, care închide astăzi Ardialul, Țara Munteniască și Țara Moldovii“.

Iară nu multă vreme trecând după moarte lui Avgustu Chesariu și altor împărați râmlenești, în anul de la Hristos 88, în zilele lui Domentiian împărat, s-au rocoșit dații asupra împărăției Râmului; trecând Dunărea, lovit-au cu oștile în Dobrogea, unde era Ulpius Sabinul deregătoriu de la împărații Râmului de pază despre dați, și prădară Dobrogea peste tot, și omorâră și pre acel deregătoriu, ce era de pază

cum s-au pomenit; iară craiu daților era anume Decheval. Iară înțălegând Domentian, împăratul Râmului, de rocoșirea daților cu craiul lor, socoti să nu rămâe în ocară numele său de dați, fiind birnici lui, și au purces cu oști asupra daților, având hatman oștilor sale pre Avrilie Fuscu. Și sosind la Ilirâc, îndată făcură pod de vasă, legate cu coșuri pline de piatră, peste Dunăre, și de sirgu trecu cu oștile sale și Fuscu și Domentiian. Iară dachii cu craiul său Decheval, încă fiind gata, la Dunăre li-au eșit înnainte râmlenilor; și dând războiu de îmbe părțile, cu multă vărsare de singe, rămas-au izbânda la dați, și luară toată tabăra râmlenilor; și s-au întorsu Domentiian împărat cu multă rușine la Râm.

Scriu unii de zic că Domentiian, vrând să-ș acopără ocara și să zică că el au biruit pre dați, poroncit-au să-i iasă în tâmpinare tot orașul Râmului, ca unui biruitoriu să-i facă cinste; ce mai mare ocară și batgiocură au adus asupra sa Domintiian împărat cu acea fală a lui minciunoasă.

N-au mai cutezat apoi Domintiian a face războiu cu dații, ce încă au legat de le da și bir daților; și au luat bir în 20 de ani și mai bine dații de la râmleni până au stătut Traian împărat Râmului, de au bătut și au spartu pre dați de pre aceste locuri, că prăda dații țărâle ce era închinate la împărățiia Râmului. Pentru aceia au luat bir, precum și leșii și moscalii până nu demultu, ce acmu în zilele noastre, da cojoace tătarălor, să nu le prade țărâle, scrie Topeltin.

Iară pecetea daților era doi lei cu gurile căscate unul spre altul, și diasupra lor era coroane.

Trăit-au dații pre aceste locuri cinci sute și mai bine de ani. Deci s-au răsipit dații de pre aceste locuri de puterea lui Traian ce-au vinit asupra lor.

PENTRU ÎMPĂRĂȚIIA RÂMULUI ȘI PENTRU HOTARĂLI EI

CAP VII

Împărăția Râmului, căriia în putere și în lățime n-au fost nici o împărăție de când iaste lumea, citește istoriile Râmului și a lumii și vei afla de mărimea ei, și altă mai mare împărăție decât aciasta n-au fost. De aciasta împărăție afla-vei și la proroci, ales la Daniil cu dezlegarea visului lui Navohodonosor, împăratul Asiriii. De aciasta împărăție afla-vei că cântă și svinta beserica a noastră, în sara Nașterii Domnului și Dumnezăului nostru Iisus Hristos: „Avgust edino nacialstvuiuștu na zemli“, adecă: „Avgust singur domniia pre pământu“ i proci.

Acest Avgust, împărat Râmului, au stătut cel întâi după stăpâniia cea de obște, de sfătuia Râmul cu obște. În zilele acestuia, au născut Hristos Mântuitoriul lumii den Preacurata Fecioară Mariia.

Numele său să trage de pre orașul Roma, noi zicem Râmul, care oraș iaste în Italia pe apa Tivrului. Iară începutul împărăției aceștiia iaste den Troada, care o au răsipit-o elenii, având multă vreme războiu cu troadenii, pentru răpirea Elenii, fămeii lui Menelau, de Alexandru, ficiorul lui Priam, împăratul Troadei; pentru care fămee să o întoarcă domnu-său, de unde o răpisă, pururea svătuia doi domni de Troada, anume: Antenor și Enea, ce măzdind pre alți domni svetnici feciorul lui Priam, să nu dea pre Elena, s-au trăgănat svada până la stângerea de tot a Troadei. Și n-au hălăduit nime altul, nice în cetate, nice în olatele ei, fără acești doi, ce s-au pomenit, Antenor și Enea cu gloatele lor; ori că știia grecii sau elenii că acești doi domni svătuia spre bine pe troadeni, și i-au lăsat de nu i-au gonit, ori ei, cunoscând la ce trage lucrul, s-au păzit de vreme; și au eșit cu oamenii săi, și s-au încărcat în vase, și s-au dus în lume. Deci Antenor au descălecat Veneția pre pământul Italiii. Iară Eneas, pogorând mai gios, au abătut la marginea iar a Italiii, unde domniia Latin craiul o parte de Italiia. Îndemnat și de prorocii lor păgânești, au început svadă cu acel craiu anume Latin, după a căruia nume să numește limba lătiniască.

Nu era acele locuri, pre atunci, cu oameni deși așezate, și singur craiul îmbătrânit de zili, numai o fată den trutul său avea și era logodită după un domnu de Italia, anume Turnus, și era mulți domni de Italiia nepriiatini; pre aciia i-au tras Enea în partea sa împrotiva lui Turnus, și a lui Latin craiu, și cu războae, cu multă vărsare de singe, au biruit pre Turnus, până au și perit Turnus în războiu. Deci au căutat lui Latin craiu, a priimi pe troadeni în țara sa în Italia, și pre Enea ginire în locul lui Turnus, că lui Enea îi murisă fămeia de groază, când au văzut arzind de toate părțile cetatea Troada. Și s-au făcut troadenii moșeni Italiii așezați și legați între sâne, să trăiască troadenii pre limba și pravila de giudeț a italiianilor și italiianii să priimască bozii și rugile, și obiciaiurile de besérică a troadenilor.

Deci den Enea și den fata lui Latin craiu, iaste den sămințe în sămințe născuți doi frați, anume: Romul și Rem. Aceștia au urzit orașul Râmul, pre giumătate Romul și pre giumătate Rem. Și încă neînnălțate fiind zidiurile, au vinit într-o zi Rem să vază sporitul lucrului frăține-său, dencătro zădiia Romul, și vrând să facă șagă, au sărit peste zidiul frăține-său; iară frate-său, în loc luând sămnu și piezi răi orașului, apucă un fuște, și lovi pe frate-său Rem prin mijlocul trupului, și căzu mortu la pământu.

Iară Romul, stând diasupra trupului, i-au zis: „Așea să petriacă toți carii ar vrea să sae zidiurile acestea". Și au rămas singur Romul urzitoriu orașului și crăiei, după a căruia nume iaste orașul Roma sau Râmul, cum zicem noi, și după oraș și numele împărăției.

Fost-au aciastă împărăție de începutul ei supt craiu de la Romul, craiul cel dentâi, până la Tarcvinie Superbus, adecă mândrul. Iară un ficior acelui Tarcvinie Mândrul, au făcut silă unii doamne, la casa ei, nefiind domnu-său acasă. Și după aceia silă, acea doamnă, anume Lucrețiia, den pat nu s-au sculat, ce de sirgu au scris la bărbatul ei, unde era, și la un unchiu al său, ce era vestit svetnic la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sigru la dânsa, că i-i despre moarte. Și dacă viniră și întrară în casă unchiul acei fămei și bărbatul ei, iară ia au zis: „Nu vă apropiiați de patul mieu, spurcat de ficiorul lui Tarcvinie; ce de iaste trupul silit, nevinovățiii mele, moartea mea va fi martur". Și scoasă un cuțit de supt perină ce-l gătisă de aceia triabă, și s-au lovit în inemă și după câteva ciasuri au murit; că n-au gândit de moarte ca aceia nice bărbatul, nice unchiu-său, ce până a năvăli să apuce cuțitul, ia s-au giunghiat.

Făcutu-s-au o zarvă mare în tot orașul de fapta aceia, arătând tuturor cuțitul cruntu de singele nevinovatei fămei și sâlă, și stătu tot Râmul și olatele de au giurat cu Brut, ca să nu mai sufără crai peste înși mai mare. Iară Tarcvinie împăratul, urât și părăsit de toți svetnicii și slujitorii lui, pentru spurcata faptă, au fugit la franțozi. Și de la aciia luând agiutor, s-au ispitit cu sila să apuce împărățiia Râmului, ce tot în deșertu s-au întorsu, gonit și răsipit și n-au mai dobândit ce-au pierdut în viiața lui, nice el, nice altul. Și de

atunce s-au cârmuit acea împărăție tot cu sfatul sinatorilor, până la Avgust Chesariu, cinci sute și mai bine de ani.

De mirat lucru că aciasta împărăție, la statul și lățimea cât au vinit tot într-acele cinci sute de ani den cârma svetnicilor. Și alegea ei cu svatul, den an în an, câte doi mai mari, cărora le zicea consuli, adecă capetele svatului; și mai mare era acestu nume consuli decât împărator; că acestu nume împărator era a hatmanilor, carii mergea în vro parte cu oștile. Iară, dacă să întorcea den oști acasă, nu să mai chema împăratori, ce iară pre numele lui să numiia; împerator să zice poroncitoriu. Iară pe urmă, pentru izbânzi ce făcea acei împeratori, s-au numit împărații, și au eșit mai mare și mai de cinste numele împăraților decât a crailor.

Hotarăle acești împărății a Râmului, mai necuprinsă sintu, că nu cu munți sau cu ape curătoare, cum vedem acmu, că despartu crăii de crăii și împărății de împărății, ce den toate părți au fostu hotarul marea, ocheanul, care încungiură pământul. Începând den părțile despre miazănoapte, ochianul cela ce încungiură Englitera, și tot acela ochean și despre apus și despre Hispaniia și Portogaliia, și despre apus să trage tot acela ochian, încungiurând tot pământul despre amiazăzi, pe după Africa, noi zicem barbarezii, până vine la Marea Roșie, care iaste între Eghipt și Araviia. Câte împărății, crăii, domnii și țări sintu de le încungiură ochianul, precum s-au pomenit mai sus, toate supt ascultarea împărățiii Râmului au fost.

Încă mai spre răsărit de la Marea Roșie, de la ochianul de amiazăzi, tăind pre uscat: Araviia, Assiriia, până la muntele Caucas, între Hindii și Parthii, și până în Marea Caspiia, cu Armeniile amândoaă, și câte țări sintu între Marea Caspiii și Marea Niagră: ghiurgii, mengrili, cerchezii și alte țări, și de acolo apa Donul și Volha, toate supt ascultarea Râmului au fostu! Și de la Tartariia cea Mare, ce să zice acmu Iuzbec, hanii cei mari de la Râm lua stiag de hănii. Numai cu Hindiia n-au încheiat lumea toată despre răsărit. Și viniia și de acolo multe țări să să închine; ce de la o vreme nice și-ii mai primiia de la locuri așea depărtate. Și unghiul cestalaltu la ochian, unde sintu acmu șvezii și Daniia, și unghiul spre apa Renului, pre aceste țări nemțăști, că și șvezii și danii tot nemți sintu, și un niam nu i-au putut supune nice într-un chip râmlenii până la îndreptatul acei împărății în multe părți. Și câtă oaste au pierdut cu nemții, bătând războae, cu ceia parte de lume, nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de nemți supuși nu au fostu, iară cât ține Renul apa și acele ce sintu piste apa Renului, multe locuri au fostu supus, cum și Englitera, franțozii și toată Hișpaniia.

Caută acmu cu cugetul întru atâta mulțime și lățime de lume, câte mari împărății sintu acmu, cum iaste: Englitera, Franțozul, Hișpaniia, nemții până la Renu, Africa, Fesul, Afri, Liviia, i proci, tot Eghiptul, Habeșii și împărățiia Assiriei, Persul, Armeniile, Capadochiia, toată Grețiia și Machedonia, Iliria, Dachiia, unde sintem noi acmu, și alte țări și ostroave, și pre ochian, și pre Marea Albă și pre Marea Niagră, și pre Marea Caspia, la toate acestea eșiia pași de la Râm, la unele pe un an, la altele pe trei ani, și mai mulți, care nu-i mai pomenim anume țărâle și olatele. Pași eșiia și la Ierusalim, la țărâle jidovești tot de la aciasta împărăție, cum scrie și la Svinta Evanghelie. O samă de țări mai departe, supt crai birnici îi lăsa pre unii, ales la Africa, Eghiptul, Armenia; iară celelalte cum iaste Hișpania, Englitera, Franțozii, Nemții până la apa Renului, Italiia, țărâle grecești, țărâle Ierusalimului, Anadolul, ostroavele toate, cu senatorii, svetnicii Râmului, să otcârmuia, pentru ce au zis un filosof a lui Pir, craiului epiroților, sau arbănașilor, când l-au trimis în solie la Râm, că au văzut svatul lor de împărați adunat. Ce cât ne trebue la rândul istoriii noastre, ne agiunge atâta și de împărățiia Râmului.

PENTRU ITALIIA DE UNDE AU EȘIT NIAMUL MOLDOVENESCU DUPĂ RÂSIPA DACHILOR DEN LOCURILI ACESTEA

CAP VIII

Toate lucrurile, când să spun de la începutul lor, să înțăleg lesne, cum și de niamul moldovenesc a pomeni ne vine rândul aicea.

Țara Italiei iaste dreptu spre apus, cum să prinde de aicea de la noi, nice așea departe de țara noastră, că de la Beligradul de la Dunăre, mergând 30 zile, cum mergu neguțitorii, agiungu la Veneție, care iaste pe locul Italiei.

În statul său iaste între mări ca și Grețiia, că dencoace despre noi să închide cu o limbă de mare, ce iasă den Marea Albă, ce să chiamă acea apă colfo de Venețiia, cum zic venețiianii, și să chiamă cu altu nume: Marea de Adriia; iară mării den care iasă acea limbă îi zic latinii: Marea Mediteranium, adecă marea den mijlocul pământului; iară alții și noi zicem: Marea Albă. Iară spre ceialaltă parte, despre apus, izbucnește iarăș dentr-aceiaș Mare Albă un unghiu de mare, însă nu cu atâta lungime, cum iaste limba ciastalaltă despre noi; și pre acela unghiu dentr-acolo iaste Enua, noi zicem enovezii; însă dentre aceste doaă limbi iasă Italiia, și în dricul pământului spre miazănoapte, de acolo până la hotarul franțozilor.

Hotarăle ei despre răsărit, cum s-au zis despre noi, limba de mare, și apoi țărâle împărăției nemțăști: Stiria, Carintia, Avestria; despre miazănoapte, franțozii; despre apus, Hișpaniia; iară despre amiazăzi să închide cu Marea Albă, și tot aceia iaste care să întinde până la Țarigrad, Marea Albă.

Are Italiia domnii împărțite pre locurile ei, cum avea și Grețiia într-o vreme, a căror domnii și țări sint numerile acestea: Liguria, Tuscana, Umbria, Sabina, Latium, de unde iaste limba lătiniască și de la Latin craiu; Neapolis crăie supt craii Hișpanii, Calabriia, Apulia, Romania, Istria, Hetruria, Campania i proci, care le trec cu condeiul nostru pentru zăbava.

Iaste țara Italiei plină, cum să zice, ca o rodie de cetăți și de orașe iscusite; mulțime și desime de oameni, cu bișug de tot feliul de roadă și iscusenii; pentru aceia i-au zis: raiu pământului, Italiei. A căruia pământu, orașăle, grădinile, tocmelele la casă, cu mare desfătare traiului omenescu, cât nu-i în toată lumea supt ceriu, blându, voios și sănătos, nice căldură mare vara, nice erni greli. De grâu, de vin bun și ușor, de untdelemn, mare bișug; poame de tot feliul: chitre, naramză, alămâi, zahar.

Oameni iscusiți peste toate niamurile, stătători la cuvântu, neamăgei, blânzi, și cu oamenii nemernici îndată să prietenesc, cum ar fi de ai săi, cu mare omenie; pentru aceia le zic gintilomi, cum zic grecii, celebii; iară și în războae neînfrânți într-o vreme, cum vei ceti de dânșii la istoriile Râmului.

Aceia țară iaste acmu scaon și cuib a toată dăscăliia și învățătura; cum era într-o vreme Athina la greci, acmu

Padova în Italiia, așea de iscusită și trufașă în meșterșuguri. Iaste Italiia mai veche decât Râmul adecă Roma, și decât împărățiia Râmului, ce s-au zădit în țara Italiei, de acei domni den Troada: Antenor și Enea, cum s-au pomenit mai sus; Antenor Veneția cu olatele ei, iară Enea Râmului și împărăției lui începătoriu și rădăcină-i iaste.

PENTRU NUMELE MOLDOVENILOR ȘI A MUNTENILOR DUPĂ CE AU DESCĂLECAT TRAIAN

CAP IX

Numele Italiia iaste vechiu la toate istoriile cele vechi lătinești, de pe Ital craiul lor. Nemții italiianului îi zic valleos, și noaă moldovenilor și muntenilor iară așea ne zic valleos. Franțozii italianului zic valașhos. Leșii italianului zic vloh și noaă franțozii valașhos, și leșii voloșin ne zic; iară muntenilor de la o vreme au luat leșii de le zic moltan adecă oltian. Ungurii italiianului zic olaș, iară moldovanului și muntianului, olah. Și Țărâi Italiei leșii zic: Vloșca zemea, adecă Țara Vlohului, iară țărâi noastre zic Volosca zemea.

Caută-te acmu, cetitoriule, ca într-o oglindă, și prăvește de unde ești, lepădând de la tine toate celelalte basne, câte unii au însămnat de tine, den neștiință rătăciți, alții den zavistie, care în lume dentre niamuri n-au lipsit niceodată; alții de buiguite scorninturi și deșerte.

Iară nu numai numele acesta, precum ai înțăles că iaste tot unul la toate țărâle, și al tău, și a Italiei, precum vei înțălege și mai pre largu, osăbit de numele acestor țări, că și grecii și turcii ne zic vlah, ce și dentru altele te vei cunoaște:

obiceiuri, hirea, graiul, până astăzi, că ești dreptu vloh, adecă italiian și râmlian.

Multe obiciae sint a italiianilor și trăescu până astăzi; așea den ospețe nemăreți, voioși și libovnici; așea la petrecănii, la întrebare unii pre alții de viață, firea, clătirea. Cine au fostu la Italiia să vază pre italian, să ia aminte; nu va trebui mai bună dovadă să criază, că un niam sintu cu moldovenii.

Înțălege-vii și den capul, care să va scrie de graiul acestor țări, că și limba iaste dovadă, că în graiul nostru până astăzi sint cuvintele unele lătinești, altele itălienești. Să miră un istoric anume Cavație zicând: „De mirat iaste că limba moldovenilor și a muntenilor, mai multe cuvinte are întru sine râmlenești decât ităliinești, măcar că italiianul, tot pre un loc cu râmlenii“. Ce aceia nu-i divă, că italiianii târziu ș-au scornit limba den lătiniască, așea de iscusită și dezmierdată, cât că iaste limbă îngeriască, îi zic, și întru unele peste samă își aduce cu a noastră.

Un istoric, anume Enea Silvie, și alții pe urma și pre cărarea lui, au scris în istoriia sa, cum moldovenii, ce lăcuescu pe pământul Dachiei cei de sus, și muntenii în Dachiia cea de gios, acestu nume vlah să trage de pe Fliac, hatmanul râmlenesc. Și aciastă părere a lui Enea nu iaste de aiurea; numai au cetit niște stihuri a unui dascal, anume Ovidius, pre care l-au trimis în urgie, în Cetatea Albă, Avgust, chesariul Râmului, pentru niște scrisori în stihuri, ce-au fostu scris de dragoste, de să împlusă Râmul de curvii, den scrisorile și cântecele lui. Acel Ovidius au scris câteva cărți în Cetatea Albă, fiind închis, urgisit, tot în stihuri, și acolo ș-au sfârșit și viața. Pre numele lui iaste balta Vidovul la Cetatea Albă. Una den cărțile lui ce are nume de *Pontu*, scrie

la un priiatin al său la Râmu, anume Grețin, aceste stihuri, precum le scriem aicea pre limba noastră de pre lătinie:

„Ghețiii ținea într-o vreme, acmu Flacus ține,
Râpa scump-a Dunării, el singur cu sine:
El au ținut Misiia în pace, cu credință
Pre gheți i-au scos de aicea el, cu biruință“.

Așea însămniază aceste stihuri, pomenind pre acel Fliac, cărui numele la istoriile Râmului iaste Fulvie Fliac consul, precum să numiia pre acele vremi hătmăniile lor. Și de aceste stihuri s-au legat întâi acela Enea Silvie, și după dânsul și alții. Întru aciia aflu și pre Ureche vornicul următoriu, să fie numele țărâlor acestora vlah, de pre numele acela a lui Fliac, hatmanul Râmului, cărui lucru Carion istoricul stă împrotivă, și cu acela și Topeltin de Mediași, anume zic „că cei ce-au scris, cum numele Vlah, acestui niam, moldovenilor și muntenilor, îi de pe Fliac hatmanul, basne sint“. Cu acești doi și alții mulți istorici, cu carii, și eu ceiu partea mea, țiiu pentru aceste dovăzi, care deschis ț-am scris, cum toată lumea zice italianului așea cu un nume și noaă până astăzi. Și cel Fliac, de au bătut războae cu tătarâi pre Dunăre, iară la descălecatul țărâlor acestora nice o triabă nu are, că târziu după Fliac sintu descălecate de Traian, împăratul Râmului, den țărâle Vlohului, adecă Italiei. Fără cine doar va zice că italiianii acestu nume vlah au dobândit de la Fliac, care lucru n-am cetit nice la o istorie a Râmului și de Italia. Alte chipuri și capete au avut Italia, mai vestite și mai vechi decât acel Fliac. Cum ar fi luat Italiia nume de la acela? Ce de la Italia atâta agiunge istoriei noaste, cât am arătat cu mărturiile și a istoricilor și a numelui ce avem de la alte niamuri; să pășim de aicea la altele pre rându.

PENTRU TRAIAN ÎMPĂRATUL RÂMULUI ȘI PENTRU OȘTILI LUI CE-AU VENIT ASUPRA LUI DECHEVAL CRAIUL DACHILOR ȘI LA CE VREME

CAP X

Traian, împăratul Râmului, al șeaptele după Avgust Chesariu, la începutul împărăției lui, era al doile vac după Hristos, fiind papă Anaclit, cum scrie Varonie, anii 103. Traian de niamul său era șpaniol sau hișpan; luat-au scaunul împărăției după Nerva, și Nerva după Domintiian. Și văzind la slăbiciune împărățiia sosită, dentru rea și desfrânată cârma împăraților răi și turbați, că și Dioclitiian și cela a lumii ocară și tiran Neron tot mainte de Traian au fost, întâi au tocmit împărățiia în ce era străcată și viniturile ei, apoi s-au apucat de oști împrotiva tuturor, carii eșisă de supt ascultarea împărățiii, țări și întâi asupra daților, țiitorii acestor părți.

Că așea să întărisă dații asupra împărățiii Râmului, cât și bir lua den visteriia Râmului, în zilele lui Domintiian și a Nervii, în doaăzăci și mai bine de ani, precum scrie Topeltin, să nu prade țărâle ce era supt împărățiia Râmului, cum s-au scris mai sus, că și până la Italiia nu hălăduia de ceambulurile ce sloboziia cu călărimea lor. Cum am văzut în zilele noastre pre tătarâi Crâmului, fiind mai puțini decât oștile moschicești și leșești, și de la amândoi lua daruri, să nu le strâce țărâle cu ceambulurile lor.

Întâi dar Traian, marele împărat, la al doile vac a lui Hristos după întrupare, plinindu-să vacul întâi ani 100, rădicat-au oaste împotriva nemților, cum scrie Dion și alți istorici după acela, și izbândind, s-au întorsu și s-au apucat a găti oști asupra daților.

RĂZBOIUL LUI TRAIAN ÎMPĂRATUL RÂMULUI CU DECHEVAL CRAIUL DAȚILOR

Cum scrie istoriia *De patru monarhii a lumii* de clătirea acestii împărății de la Râm spre aceste părți, ca pe la 120 ani după Hristos, iară cum scrie Varonie ca la 103 au fostu, că la al patrule an a împărățiii sale, au purces Traian asupra daților. Împrotiva căruia nice Decheval craiu fără războiu nu s-au lăsat, ce trecând Dunărea cu oștile sale, au stătut împrotiva lui Traian cu războiu în țărâle Misiii, ce să chiamă Dobrogea. Stătu un războiu mare și nu cu puțină vărsare de sânge.

Însă pre acele vremi, în toată lumea, nu era altă oaste nice mai temeinică, nice mai stătătoare și neînfrântă, ca oștenii Râmului, cu tocmală oștilor lor, cum vedem acmu la nemți, tot bulucuri, și pentre bulucuri locuri deșchisă, să aibă loc deșchis a da agiutoriu bulucurile cele odihnite celor înfrânți sau obosiți, ce stau înnainte de să bat. Niceodată toate bulucurile nu încep războiul, ce numai cele den frunte; iară alte bulucuri cu mare tocmală stau de paza celor ce fac războiu. Și așea, luptându-să o parte din oaste, iară altă parte stă gata netrudită, că oastea netrudită pre lesne înfrânge pre ceia oaste ce-ș varsă focul sau vârtutea toată odată; că oastea ce sare toată odată, toată să și răsipește indată. Și cu tocmala oștilor sale, râmlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor, ales tocmala pedestrimii ce să zicea: *filandră*; însă era pre strânsă acea filandră și la greu să lega pedestraș de pedestraș. Cu mare greu să rumpea aceia oaste, că cu tocmala ei s-au călcat Alexandru Machedon tot Răsăritul. Însă pe urmă, dacă au început machedonenii a bate războae cu râmlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va videa cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Fl hatmanul romanilor.

Auzit-am pre mulți dând vina aciasta, cum că și leșii, moscalii și alte oști creștinești nu sar toți deodată la războiu, nu știu ce zic unii ca aciia!

Oștile temeinice, cu multe ceasuri, cu multe zile bătu războiu, și știu aciasta, că întâi leșii și moscalii de ar slobo toată oastea odată, nice un războiu n-ar mai izbândi, ce toate le-ar piiarde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptând câteva zile să opriască oștile lui Traian, n-au mai putut bi ce au purces oștile lui den războiu în răsipă.

Traian împăratul, după izbânda de întâi asupra dațil venit-au la apa Dunării, și stând cu oștile, adus-au meșt de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste ap Dunării, cu mare minune vecilor viitori, care să pomenes și până astăzi Turnul Săverinul în Țara Munteniască. Iară mărirea podului au fostu, cum mărturisește Bonfin de Dion istoricul, 50 de stâlpi de piatră, înnalți câte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dânșii; iară de lat, podul era de 60 de coți.

După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate oștile sale peste Dunăre, în cursul ailor de la zidirea lumii 5613 iară

Hristos 105, în ceasta parte, unde iaste acmu Țara Munteniască, unde și Decheval, craiul daților, au eșit cu sale, la al doile războiu, stând dații tare, cu singur craiul Și craiul lor au perit în războiu și toată oastea lor s-au orsu în răsipă.

Zic că înfrângându-i în războiu râmlenii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu ghin în goană cu o samă de oști râmlenești. Scrie Bonfin, l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Zic unii, după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să cază de ocară râmlenilor; iară mai mulți scriu, că ducându-l viu înnaintea împăratului, și după multă mustrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avriliie, împăratul Râmului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de Hristos 161, și scrie cum să-l fie dus la Râm pe Decheval viu împreună cu un ficior a lui, arătându-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaă rânduri au avut războiu dații cu Traian împărat, și rămâind biruit Decheval craiu den războiul de întâi, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, primindu-l. Traian l-au ertat; și pe urma ei iară s-au rocosit asupra lui Traian, și viind Traian al doile rând cu oști, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, să fie avut Traian împărat oaste șease sute de mii numai de războiu, fără altă mulțime ce să trag după oștile mari.

Și pierzându războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus tot niamul lor în răsipă de pre aceste locuri; iară câți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de pe aceste locuri peste munți la Țara Ungurească; și în locul lor aicea în țară și unde iaste Țara Munteniască, din îndată. Și cu tocmala oștilor sale, râmlenii au supus toată lumea.

Mare tărie și neînfrântă avea și oastea machidonenilor, ales tocmala pedestrimii ce să zicea: filandră; însă era prea strânsă acea filantră și la greu să lega pedestraș de pedestrași. Cu mare greu să rumpea aceia oaste, că cu tocmala ei au călcat Alexandru Machedon tot Răsăritul. Însă pe urmă, dacă au început machedonenii a bate războae cu râmlenii, pierdea războiul machidonenii, cum va videa cine va ceti războiul lui Persăv, împăratul machidonenilor cu Filip, hatmanul romanilor.

Auzit-am pre mulți dând vina aciasta, cum că și leșii și moscalii și alte oști creștinești nu sar toți deodată la războiu; nu știu ce zic unii ca aciia!

Oștile temeinice, cu multe ceasuri, cu multe zile bat un războiu, și știu aciasta, că întâi leșii și moscalii de ar slobozi toată oastea odată, nice un războiu n-ar mai izbândi, ce toate le-ar piiarde. Așea dar Decheval, craiul dachilor, luptându câteva zile să opriască oștile lui Traian, n-au mai putut birui, ce au purces oștile lui den războiu în răsipă.

Traian împăratul, după izbânda de întâi asupra daților, venit-au la apa Dunării, și stând cu oștile, adus-au meșteri de prin olatele acelea și au zidit pod de piatră peste apa Dunării, cu mare minune vecilor viitori, care să pomenește și până astăzi Turnul Săverinul în Țara Munteniască. Iară mărirea podului au fostu, cum mărturisește Bonfim din Dion istoricul, 50 de stâlpi de piatră, înnalți câte de 150 de coți, fără temeliia ce era pe dânșii; iară de lat, podul era de 60 de coți.

După ce au gătit, trecut-au Traian cu toate oștile sale peste Dunăre, în cursul ailor de la zidirea lumii 5613 iară de la Hristos 105, în ceasta parte, unde iaste acmu Țara Munteniască, unde și Decheval, craiul daților, au eșit cu oștile sale, la al doile războiu, stând dații tare, cu singur craiul lor. Și craiul lor au perit în războiu și toată oastea lor s-au întorsu în răsipă.

Zic că înfrângându-i în războiu râmlenii, au dat dos Decheval, craiul dachilor, spre munte, și l-au agiunsu Longhin în goană cu o samă de oști râmlenești. Scrie Bonfin, și l-au prinsu viu și l-au dus la Traian împăratul. Zic unii, că după ce l-au prinsu viu, să să fie otrăvit singur, pentru să nu cază de ocară râmlenilor; iară mai mulți scriu, că aducându-l viu înnaintea împăratului, și după multă mustrare pentru rocoșirea lui asupra împărăției Râmului, l-au omorât. Iară eu am cetit cartea lui Marco Avrilie, împăratul Râmului, pre urma lui Traian al patrule împărat, în anii de la Hristos 161, și scrie cum să-l fie dus la Râm pe Decheval craiu împreună cu un ficior a lui, arătându-să Traian împărat biruitor asupra lui.

Alții scriu că în doaă rânduri au avut războiu dații cu Traian împărat, și rămâind biruit Decheval craiu den războiul de întâi, s-au plecat cu rugăminte, și s-au făcut pace, și priimindu-l, Traian l-au ertat; și pe urmă el iară s-au rocoșit asupra lui Traian, și viind Traian al doile rând cu oști, cum scrie Dion și alți istorici pre urma lui, să fie avut Traian împărat oaste șease sute de mii numai de războiu, fără altă mulțime ce să trag după oștile mari.

Și pierzându războiul dații și peirea craiului lor, s-au dus tot niamul lor în răsipă de pre aceste locuri; iară câți au și rămas prostime, țărani, pe toți i-au scos Traian împărat de pe aceste locuri peste munți la Țara Unguriască; și în locul lor aicea în țară și unde iaste Țara Munteniască, din

Dunăre până supt munți și până în Marea Niagră, și până în apa Nistrului, tot locul au împlut de oamenii săi, râmleni căsași, și mai mulți oșteni, precum zic ei colonia romana, adecă descălecarea Râmului.

Deci așea să află că iaste descălecarea cea de întâi pre aceste locuri cu râmleni. Cine ar vrea să vază și cu ochii marturi, citiască pre istoricul Dion, carele au scris *Viața lui Traian împăratul* și pre Evtropii carele au scris *Viața lui Adriian împăratul Râmului* și pre Bomfin, istoricul ungur, și alți istorici anume: Cavații, Carion, Silvie, Cromver liav, Piaseschii, Gvagnin i proci, și mai ales den cești mai de curund pe Topeltin de Mediiași, iscusit istoric, carele de-amăruntul din Dion scrie de niamurile țărâlor acestora și ales de descălecatul cel dentâi întru aceste părți de lume, de Traian împăratul.

Măcar că căpeteniile datilor, domni cu casăle lor, s-au dus toți peste munți în Ardial, și de acolo cu toții s-au închinat lui Traian împăratului, tot nu i-au crezut, ce și acolo pentre dânșii, în Ardial, au descălecat râmlenii pentru să nu mai poată a-ș râdica cap datii împrotiva râmlenilor. Carii să văd și până astăzi în tot Ardialul și în țărâle ungurești de sus români mai în giumătate cu unguri, de lăcuescu până astăzi, tot den descălecarea lui Traian împăratul Râmului, de să chiamă români, adecă râmleni.

Averea craiului Decheval încă au aflat-o Traian aproape de apa ce să chiamă Sargheția, într-un ostrov, cum zic unii den unguri strog, iară mai-nainte să numiia Sarveția despre Ardial, despre amiazăzi. Mărturisăscu de aceste Zambuc și Lazie, cum toată avearea lui Decheval o au aflat într-acel loc, săpându și abătând apa pe alte locuri, până au dat de avere.

Era acest obiceiu la împărățiia Râmului: dacă să împlea Italia, în dricul împărăției de lăcuitori, de nu le mai agiungea loc de hrană, scotea cu sorți căsași de pen orașă și de pen sate, și-i muta la alte țări, unde era oameni mai puțini, sau unde vedea că să rădica de supt ascultarea împărăției vro țară. Și acolo cu sutele de mii de casă muta, și le împărțiia locuri, și să zicea acea descălecătură colonia romana, adecă descălecarea Râmului; de care colonii a lor iaste plină lumea: și la Asiia, adecă la Anadol, și la Africa, căriia zicem noi barbarezii, și la Hișpaniia, și pre apa Renului la nemți, și la frantozi, și la Rumele, în Țărâle Grecești, un niam ce să chiamă coțovlahi, colonia Râmului.

Litva în crăiia leșască drepți râmleni sintu; însă acest niam a Litvii, nu de râmleni sintu aduși pre acele locuri, unde lăcuesc acmu; ce, de tirăniia lui Nero, împăratul Râmului, multe casă mari cu gloatele sale, cu domnul lor Livon fugând la nemți, și de acolo, cumpărându-și vasă de mare, au șezut în vasă și au mersu pre marea, ce lovește la Gdansca, până la Liflantu, o țară; și de acolo descălecând malul, s-au lățit până unde iaste Litva acmu. Sau mai de crezut a fi, precum scrie Stricovschii la cărțile II a istoriii sale, cap V, *De Litva*, aducând martur istoriii sali pe Dlugoș și pe Cromver la carte III, file 61; precum în vremea ce s-au întărâtat vrajbă între doi domni a Râmului, mai-nainte de Nașterea lui Hristos, anume: între Iulie Chesar și între Pompeiu cel Mare, adunându-să câteva rudenii râmleni, de frica lui Iulie Chesariu, ce stătusă biruitoriu asupra lui Pompei, lăsându-ș țara și moșiile, au întrat în vasă; pe mare mergând câtăva vreme, s-au așezat diasupra Mării Prusilor, și acolo au făcut oraș; și avea cârmuitoriu Livon, unde sint acmu Zmuzii și Livoniia și Litviniia sau Litva, și de pre numele acelui cârmuitoriu Livon să chiamă Livoniia sau Litva, țărâlor acelora; și pune dovadă și apa ce să chiamă Liviia sau Liva, și târgșorul diasupra acei coadă de mare, ce cade în Marea Balticum sau Marea Prusilor. Aduce pentru aciasta și mărturiile istoricilor: a lui Livie și a lui Flor, carii scriu de lucrurile râmlenilor. Și așea scrie și părerea sa Stricovschii: „După ce au răsăpit Iulie Chesariu oastea lui Pompeiu și pre Pompeiu ce scăpasă la cariul Eghiptului, i-au tăiat capul lui Pompeiu, și cercând pre hatmanii lui și tovarășii lui Pompeiu, între care era și acestu Libo, pre carele îl numește Flor: Publius Livo, fiindu hatman pe mare lui Pompeiu împrotiva lui Iulie Chesariu; după ce ințăliasă de răsipa și peirea lui Pompeiu, s-au tras pre mare cu vasăle ce-ai era pre mână, spre părți pustii și locuri mai fără oameni; având grijă să să poată așăza mai lângă Italia, au nemerit în părțile acelea, cum s-au pomenit mai sus, unde sint astăzi: zmuzii, prusii, Litva, livonii și în Țara Curlandiia, au făcut târgu, pre numele său, Liva, și i-au zis și Remnove; și astăzi să chiamă acel târgu Remove. Iară cu vreme s-au lățit acei râmleni până unde iaste acmu Litva. Mulți ai supt ascultarea rusilor au fostu; și înmulțindu-să den an în an, au supus ei pe rusi, de le sintu vecini rusii, toți dintr-acea țară.

De ari întreba oarecine: atâtea colonii în lume, de unde atâta mulțime de oameni? Numai în Italia, să iasă atâtea țări descălecate dentr-însa? Trebue să știe că într-acea țară au fostu pe aceli vremi scaunul împărăției, orașul Râmul, care oraș, nu cum sintu acmu împărățiile, ce au ținut toată lumea, de la apus până aproape de tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit. Cum s-au zis mai sus, izvorâia den toată lumea la Italiia, pentru să fie în volniciia Italiei, șpan, adecă, nemiș, cum zic leșii șlehtici. Și a doa, că în toată lumea nu iaste necăiuri pământu ca Italia, de toate bișug și dezmierdăciune, și bine i-au zis raiul pământului. A triia, că râmlenii den toate olatele și țărâle lor, lua a zecea den oameni tineri; zicea râmlenii acelor oameni obsidis adecă zălog de credință țărâi lor, și pre aceia îi punea de învăța oștenia ca în școale. Și carii era pe la școale încă supt stiaguri le zicea tironis; iară, dacă să învăța bine, cum va purta sulița, cum va muta pavăța, cum va întoarce sabiia, îi scotea la războae, și cu vreme den tironi, eșiia de le zicea viteranii, adecă slujitori vechi bătrâni. Pre acei viterani apoi, îmbătrâniți în slujbe vestite, îi scotea de supt stiaguri și le da locuri pre la sate, pre la orașe, de casă, de vii, de grădini, de pământuri, și așea să împlea Italiia cu mulțime de oameni, cât nu-i cuprindea pământul.

Multe obiceaiuri de a râmlenilor sint acmu la turci, ca acestea: ce iau și ei de a zecea den oameni și iar așea îi împart pre la grădini, apoi în ceata enicerilor; și fac și ei den slujitori bătrâni oturaci i proci. Și nu-i divă că la turci vedem obiceae ca acelea ce au fostu și la împărățiia Râmului; căci și Țarigradul și câte țări țin turcii într-aciastă parte de lume, care să chiamă Evropa, parte de împărățiia Râmului iaste.

Alexandru Machidon, în vremea împărățiii sale, încă au făcut pre numele său colonii, și întâi la Eghipet, acel vestit oraș Alexandria, unde să scură apa Nilului în mare; iară și pe apa Donului și pe apa Hindului, și la perși au descălecat orașe și olate pre numele său.

De ari fi acmu Istratie logofătu și Simion dascal și Misail călugărul, cum s-ari apuca pentru aciasta poveste cu basnele lor ce au scris, că rădăcina acestui niam care iaste acmu pre aceste locuri, au fostu den temnițăle Râmului de Laslou craiul. Adevărat că Traian împăratul de la Râm au adus și căsași, adecă de la Italia; și așea iaste, căsași au adus, iară nu den temnițăle Râmului, ce orășeni, căsași, săteni, și slujitori așezați; și casă de domni au așezat aicea pre la cetăți. Cum și lui Dragoș vodă mare năpaste-i fac ciia ce zic că au fostu păstoriu; ce pre mărturiia maramoroșenilor, cum scrie Miron ce-au fostu logofăt mare, în izvoadele sale, că au auzit cu urechile sale, să fie fostu ficior de domn a unui Bogdan vodă, născut în Maramorâș. După ce i-au scos de pre aicea mulțime de tătară, năbușiți și cu bolgarii de la Volga, apoi și Atila cu ungurii, dar den temniță cu sutele de mii de oameni, unde s-ari afla, și apoi fămei iară atâtea tâlhăriță? Deci unde iaste, și cât vac iaste când au vinit Traian, împăratul Râmului, pe aceste locuri, la anii de la Hristos 103, sau cum scriu alții 120, și când s-au bătut Laslo, craiul unguresc, cu tătarâi? Între Traian și între Laslo craiu sint ani 800. Și au scris acești istorici minciunoși Istratie logofăt, Simion dascal și Misail călugărul, că acela Laslou, craiul unguresc, au cerșut de la Râm oameni de oaste într-agiutoriu. Și niamul românilor acmu trăia cu domnii săi în Maramoroș, cești dencoace, iară cei dencolo despre munteni, pre lângă apa Oltului.

Vezi aicea basnele lor, ce au scris; ce nu să prinde, cum zic mano țigănește.

Așezat-au Traian împăratul și domni pre la cetăți, cum zic la leși caștalian, cineș cu olatul său, și în toate locurile și marginile oșteni, cu nume pre atunce țărâlor acestora, unde-i țara noastră și Țara Munteniască, Dația de Gios; iară Ardialul și părților celor de sus, cum s-au pomenit, să chema Dachia de Sus. Și au trăit tot cu acest nume țărâle acestea până la a doa descălecare cu Dragoș vodă, și acmu mulți ne zic și noaă muntenilor, streinii: Dațiia. Însă nărodul,

niamul lăcuitorilor, nu ș-au schimbat numele său, ce tot romanii, apoi cu vreme întru îndelungați veci, români până astăzi! Și țărâle megiiașe știindu-ne de unde am eșit, adecă de la Italia, căriia-i zic streinii Vlah, Vloh, Valleos și Ulah, de pre Vloh, adecă italiian, au zis vlah, și latinii Vlahia mai târziu. Așijdirea și ispravnicii și diregătorii acestor țări, ce am putut afla că au fostu, scrie Bomfin istoricul, ce au putut afla de pre stâlpii de piatră, ce avea obiceiu cei vechi râmleni întru vecinica pomenire a lor, de râdica stâlpi de piatră, în Țara Ardialului, ce să chema Dațiia de Sus, cu slove lătinești săpate în stâlpi, așea sunând: „Antonie Frian acelui întâi deregătorului a dacoromanilor, ulpiianilor, a lui Traian, a sarmaților, oroșan, Sabinul, purtătoriu a treisprăzece polcuri, au viețuit ani 30 i proci. Așijdirea mai încolo, lui Peurie Saturnin, solului împărătescu și ispravnicului, socotitoriul descălecării Dației, Sarmației i proci. Acest Antonie și Peurie Saturnic, dentru acea scrisoare, să văd că au fostu domni și otcârmuitori, puși de împărații Râmului, ori pe urma lui Traian la aceste țări.

DE NUMERELE CE-AU AVUT APELE ACESTEA ȘI DE PATRU PĂRȚI A LUMII: AZIIA, AFRICA, EVROPA ȘI AMERICA

După așezarea cu râmleni pe locurile acestea, purces-au Traian împăratul cu oștile sale în gios pe lângă Dunăre, cum să pomenește den vechi istorici că șease sute de mii de oșteni numai de războiu au avut, și trecând apa Siretiul, apoi Prutul, Nistrul, Buhul, Niprul și Donul, care aceste toate cu alt nume s-au fostu numind: Siretiul să chema Halum, și acmu în istoriile vechi să chiamă așea; Prutul Hierazus, Nistrul Tiras; Buhul Hipan, Niprul Boristenes, Donul Tanais; și aciastă apă Donul desparte Aziia de la Evropa, cum și la Țarigrad, Boazul mării, între Țarigrad și între Skiuder desparte Aziia de Evropa; Țarigradul și Galata de Evropa, iară Skiuderiul, dencolo de Boaz, Anadolu, ce-i zic istoricii Aziia.

Iară părțile despre amiazăzi, câte țări sintu să chiamă Africa. Părțile despre apus și spre miazănoapte să chiamă Evropa. Iară a patra parte iaste America și iaste depărtată și vine supt noi, cum ar fi statul ei, și după îmbletele soarelui, și altor lumini cerești; cându-i pre aicea zuă, iară la America iaste noapte, și cându-i aicea noapte, acolo-i zuă. Că, fiindu pământul rătund, așea vinu locurile în staturile sale după rătunzirea pământului, cum ar fi împotriva noastră, supt noi iaste acea parte de lume.

Deci aceste doaă părți de lume Evropa și Aziia la părțile despre miazănoapte le desparte Donul, cum s-au scris mai sus; iară deîntr-a coaci le împarte Marea Niagră și până unde cade apa Nilul în Marea Albă; iară Nilul desparte Aziia de Africa.

Dela Nil să începe Africa și acmu Eghiptul nu-i de Asiia, ce iaste de Africa, cu toate țărâle câte sintu den malul Nilului, până unde să închide cu marea ochianului, care încungiură pământul, alăturea cu Marea Albă, până unde cură și Marea Albă în ochian, la Ișpaniia. Dencolo, Africa; dencoace Evropa; Ișpaniia, de Evropa; Fesul dencolo de Marea Albă, de Africa.

Acestea pomenindu-să pentru deșchisul minții, să să înțăliagă statul lumii, ne întoarcem la istoria pentru Traian, împăratul Râmului.

PENTRU TRAIAN ÎMPĂRAT CÂTE PĂRȚI DE LUME AU ÎMBLAT CU OȘTILE SALI DUPĂ CE AU DESCĂLECAT LOCURILE ACESTEA CU OAMENII SĂI ȘI PENTRU TROIANUL CEL PE DIN SUS DE GĂLAȚI DE CINE S-AU FĂCUT

Cum nu s-au îndestulat cu atâta parte de lume, cât au călcat cu oștile sale, de au trecut toată Evropa până la apa Donului, care apă iasă den inima țărâlor moschicești și dă în Marea Niagră la Crâm, ce trecând peste Don, Traian împărat au călcat și Aziia, lovind pe la Iuzbec mari țări tătărăști, și de la Iuzbec pre la Marea Caspiia, unde să desparte Cazanul și Astrahanul de țărâle Persului, pe la Bahtri, și de acolo prin țărâle Persului și prin Siriia.

De acest vestit împărat, avăm și șanțul, săpat de oștenii lui în vecinică pomenire, începând den Țara Munteniască peste toate apele aceste, până la Don, tot acestu șanțu, care îl vedem aicea la noi.

Scrie Miron logofătul în izvoadele sale, să fie trecut singur peste acest șanț, aproape de Nipru, pre la un târgu, anume Vciorașnoe, nu departe de Chiov, mai sus.

Să află de zic unii, că iaste săpat pentru sprejeniala despre tătar, închizind locul despre câmpi, în carii era și răpăosatul Panaetachii, tergimanul cel mare și vestit la Poarta împărăției turcești; unde și la ce istoric ar fi cetit?

Scrie în izvoadele sale Miron logofătul, cum la voroava cu Panaetachii, pentru acestu șanțu, ce-i zicem troian, au zis Panaiote, că istoricul Bonfin ungur pomenește de șanțul acesta. Și scrie zicând că cine atâta loc de lume ar fi putut apăra și ține? Că de au fostu aicea țara descălecată cu mulțime de oameni de Traian împărat cât iaste între aceste ape den

Prut până în Nistru, și den Nistru până la Nipru, și den Nipru până la apa Donului! Așea să fie răspunsu Miron logofătul și lui Panaetachii, la ce nu au mai știut ce ari mai răspunde.

Așea zic și altora câți au scris, așea și lui Bomfin, de au scris așea, cum să fie săpat șanțul acesta de vro sprijenială despre tătară. Iară mai de crezut sint ceia ce țin că Traian împărat au pus de au săpat acestu șanțu în vecinică pomenire a sa și veste, și să să știe șliahul oștii, de ciia ce vin după oști mari și neguțitorii, și ostenii, cum fac și acmu turcii pre șliavul oștilor lor movile, pentru vestea și pentru îndreptarea celor ce vin pe urmă: osteni, sau olăcari, sau neguțitori.

Nice să te miri, că ar fi putut săpa un șanțu mare ca acesta; ce să socotești mulțimea de șease sute de mii de oaste numai slujitori, fără de altă adunătură de oameni; că întru o zi să să înșire o sută de mii de oameni unul lângă altul, să arunce lutul cine împotriva sa, cât loc pot cuprinde? Prea ușoară socotială: loc de doaă sau de trei mile mari; și la șease sute de mii de oameni să vine a șease zi într-o săptămână, o zi unui om la săpat rândul, fără altă adunătură.

Scrie Dion istoricul, care au scris viața și faptele acestui împărat, și Evtropii istoricul care au scris de viața lui Andriian împărat – acesta au făcut Odriiul pe numele său, pe pământul Trachiei – de mulțimea oștilor lui Traian, cum s-au pomenit mai sus. Cu aceste oști, Traian, a căruia nume în istoriile Râmului, Ulpius Traianus, au călcat aciastă parte de lume, ce-i călcată și de mai-nainte de dânsul cu oști, de Pompeiu cel Mare și de Iulie Chesariu și de Avgust Chesariu, împărații Râmului; însă nu pe aceste locuri, ce pe la perși. Iară Traian pre aicea au vinit și au călcat aciastă parte de lume, cum s-au pomenit, și el au așezat niamul și

sămințiia care trăiaște până astăzi, în Moldova, în Țara Munteniască și în Ardial, cu acest nume români.

Scrie Bomfin că, după ce s-au întorsu Traian în Râm, cu izbândă de pre dați, au poroncit de au făcut un stâlpu de marmure în Râm, întru pomenirea acei biruință asupra daților. Și au fostu de nalt acel stâlpu de 128 coți, și avea scări 184; iară ferestri 43, după potrivirea măririi stâlpului, și în vârvul stâlpului scrise slove săpate, toată istoria daților, atunce scrisă cu slove; Calimpiiarii apoi cu cheltuiala lui Filip al doile, craiu a Ișpanii, au săpat slovele, și pe urmă cu meșterșug de Alfonsu Țicaon tipograful, au făcut table 131, scrisă acea istorie și le-au trimis pentr-alte țări întru pomenirea lui Traian Hișpanul, împăratului Râmului.

Aflatu-s-au și aicea în țară la noi o piatră de marmure, care au adus-o în curțile domnești în Iași, în zilele lui Constantin Ducăi vodă, cu slove săpate lătinești, care le-am cetit eu, așea sunând: „Împăratului, chesarului, bunului, fiiului a Nervii, lui Traian, fericitului, a Țărâi Nemțăști și a Dachiii, preutului celui mare, polcovnicului al șesăsprăzecele, împăratului al șeasele, părintele patriei“.

AICE NE VINE RÂNDUL SĂ POMENIM ȘI PENTRU CETĂȚILE CE SĂ AFLĂ AICE ÎN ȚARĂ LA NOI

CAP XI

Cu anevoe iaste a scrie de cetățile țărâi, de vreme ce câteva sute de ai peste mie trecând, necăiuri nu să află scris, fără cât răpăosatul Grigorie Ureche vornicul scrie în istoriia sa, adecă în letopisățul țărâi, de cetatea Chiliia, precum că în anul 6973 <=1465> că au dobândit-o Ștefan vodă de la turci, și apoi în anul 6986 <=1478>, iuni 22, zice, că au început Ștefan vodă a zâdi cetatea Chiliia și o au săvârșit într-acelaș an; ce nu știm, cum poate să fie acestu lucru, că întâi scrie că au răscumpărat-o de la turci, închinată de nevoe de turci, și apoi să o zidiască?

Numai înțălesu de Panaiotachie, ce era postelnic mare aicea la noi în țară, om ales la trebile Porții pre atunce, cum denafară de cetatea cea mare a Chiliei, iaste alta mai mică, care să o fie zidit Ștefan vodă cel Bun, ca o strajă cetății cei mari. Aciasta cetate Chiliia are nume la istorici de-i zic Ahellia.

Cetește gheografiile ceste mai de curund și vei afla și în istoriile Țarigradului, că împrumutând cu bani ianovezii pre împăratul Țarigradului, să facă oști împotriva turcilor, le-au pus zălog Crâmul, să-l ție ianovezii, care să chema pre atunci grecește Hersonesul, și la istorii tot acela nume are Crâmul, și aciasta parte, unghiul mării cu scaleli lui, unde-i acmu Bugeacul, și pre atunce ianovezii au zâdit Chiliia ce să chema Ahellia, pe Dunăre, și Chefea pe malul mării în Crâm, ce să chema Theodosiia la istorii.

Să află și de greci făcute cetăți, cum iaste Turnul Neoptolimul, în gura Nistrului, făcut de Neoptolim, feciorul lui Mitridat, carele vara în vasă pe mare, și iarna pre uscat cu călărime, au bătut pre tătară. Și pentru să împiiadece calea gheților, au făcut acea cetate în gura Nistrului, ce să chema Turnul Neptolim.

În izvoadele răpăosatului Miron logofătul, aflu zicând pe părere, să fie pe Cogâlnic, în Bugeac, aciastă cetate, care să chiamă la tătari Tatar Bunari; ce acel turnu a lui Neoptolim iaste pe Nistru, făcut de Neoptolim, ficiorul lui Mitridat, nu pe vremea când împărățiia grecii Țarigradul, ce cu mult mai înnainte. Iară pre Cogâlnic, de iaste altă cetățue, poate tot de ianovezi să fie făcută.

Iară Cetatea Albă iaste mai veche decât aceste, făcută ori de dachi ori de râmleni.

Scrie Bonfin, istoricul ungur, în carte X, decad II *De lucrurile ungurilor* că Ludovic, craiul unguresc, pentru să poată stăpâni fără de grijă pe munteni, pus-au de au zidit cetatea Severinul, care era răsipită. Așijdirea și pe apa Prutului, căriia să zicea Hierassis, că așea să chiamă Prutul la istorii, să fie făcut o cetate ce să numiia Terh; ce cetate ar fi fostu aceia și în ce loc la Prut, nu putem ști; iară agiunge cât să cunoaște. Pe urmă craii megiiași și domnii țări au făcut cetăți aice în țară.

PENTRU NUMELE NIAMULUI ACESTOR ȚĂRI ȘI PENTRU PORTUL LOR ȘI PENTRU GRAIUL SAU LIMBA LOR

CAP XII

Mare dovadă niamurilor den ce rădăcină și izvor sint, numele ce au, și între sine și de la streini, și măcar că nice un niam nu iaste în toată lumea să aibă numai un nume; ce unele de pre capetele cele dentâi vreunui nărod stăpânitoare, alte nume sint de pre locuri, de unde sint începute; multe de pre cetăți mari, multe de pre ape, multe cu îndelungate vremi strămutate numerile de pre stăpânii, cum am arătat mai sus, și arătăm și aicea.

Că vedem niamul nemțăscu supt aceste numere: întâi și mai ales și mai de cinste: alaman; și așea le zic istoriile cele vechi și mai pre urmă și turcii. Al doile nume, le zic ghermani, adecă doi frați, lătinește ghermanus. O samă de istorii le zic tevtonis, de pre căpeteniia lor Tevton; italiianii le zic tudesco; leșii, moscalii, noi le zicem nemți.

Mai apoi alte numere, despărțite ca crengili dentr-un copaciu: șvezii, danii, saxonii, franțozii, belgăi, batavii și alte țări mai mici, tot den rădăcina cea veche a alamanilor sânt. Așea Ișpania, iverii, țiltiverii, portogalii, tot un niam sintu. Turcii, de pre locul lor Turhistan, și de pre căpeteniia lor cel dentâi: Osmangic, Otoman, Osmanlî, Moscalii, rusii, bolgarii, sirbii, horvații, slovenii, bohemii, tații, leșii, tot un niam sint, fără alte numere ce au streinești, adecă la streini. Că întâi acestui niam, grecii li-au zis savromati de pe ochi miiarăi-albeneți, adecă ochi de șopârlă, că grecește savros să chiamă șopârla, iară mati, ochiul.

Tătarâi, de pre apa Tartara; schitii de pre sălbătăcie i proci.

Așea toate niamurile sint cu multe numere, după vreme toate sintu; numai unele dentr-însele ți li-am însămnat, pentru înțălesul numerelor, mai lesne niamului țărâlor acestora: Moldovei, Țărâi Muntenești și românilor den Ardial.

Așea și niamul acesta, ce scriem țărâlor acestora, nume dreptu și mai vechiu iaste român, adecă râmlian de la Roma. Acest nume, den descălecatul lor de Traian, și cât au trăit în munți, în Maramoroș și pe Oltu, tot acest nume au ținut și țin și până astăzi: și încă mai bine muntenii decât moldovenii, că ei și acmu zic și scriu Țara Româniască, și românii acei de Ardial, iară streinii den pregiur le zic vlah, de pe Vloh, cum s-au pomenit. Tot de la streini sintu aceste nume de pre Italia, cărora zic vloh. Apoi mai târziu turcii, după numele domnilor ce-au închinat țara la turci, zic Moldovii Bogdan, iară muntenilor caravlah. Grecii zic Bogdano-Vlahia, iară muntenilor vlahos. Iară acestu nume Moldov iaste de pe apa Moldova, după al doilè descălecarea țărâi de Dragoș vodă. Iară muntenilor, ori de pre munte, ori de pre Olt, olteni; leșii zic molteni.

Măcar că și la istorii și la graiul streinilor, și între sine, cu vreme, cu vacuri, cu primenele, iau și dobândesc și alte numere, iară acela ce iaste vechiu nume, stă neclătit: român!

Iară cum să fie acestu nume vlah, de pe numele lui Fliac, hatmanul Râmului, precum scriu unii în letopisățele sale aicea în țară, basne sintu.

Și așea, dovedindu numele niamului acestuia dentr-aceste țări, cum să vede den istorici mari și marturi țărâlor împregiur, ne trage rândul a pomeni de portul, care acmu portul stătătoriu, ca numele și ca limba, nu iaste, ce cu vreme iau portul niam de la niam, unde și locul aduce de le caută lăcuitorilor a-ș face haine îmbrăcăminte trupului, cum iaste firea ceriului și pusoarea vreunii părți de loc. Că partea despre miazănoapte, unde trăescu: moscalii, rusii, tătarăi, iaste foarte rece, cu erni grele, și măcar cum sintu și pre la noi iarni mari, iară la țara Italiei, erni ca acestea niceodată nu sint, ce foarte blânde erni; nice vara călduri așea mari. Le-au căutat dar acestor oameni, mutați pre aceste locuri, a-ș schimba și portul hainelor după vremea acestui loc.

Cătră acestea, să cauți ce scrie iscusit istoric Laurentie Topeltin den Mediiași. Cuvintele lui ți le izvodesc: „Românii de Ardial ai noștri poartă haine lungi îmbrăcat tot trupul; ne fac mare învățătură portului den vecii de demultu, care au ținut părțile acestea de la Septentrion – adecă părțile care sintu apropiiate spre miazănoapte –, care haine pomenește un dascal, anume Marțiales, că să chema endromida, portu vechiu, nemândru, iară bun de luna lui dechemvrie. Șlice au de pâslă, pe limba noastră glugă, care spun că și boiarii aicea în țară mai demultu purta chivere ca acelea". Iară pentru încălțăminte zice tot acestu istoric Topeltin, și nu de la sine, ce pune cuvintele altor istorici mai vechi decât dânsul, anume: Alfonsu și Plaftu și Aghel, carii au scris cărți de portu cel vechiu a limbilor: „Feliul încălțămintelor românilor iaste piiale crudă de dobitoc, învălit piciorul bine, în obiiale de lână încălțați, legat cu curele peste picior de la degete până supt gleznă, și acesta iasti portul râmlenilor celor vechi, strămoșilor lor, carii purta în oști a slujitorilor osteni era la râmleni; numai atâta osebire vedem, precum cetim la istoriile cele vechi, că ostenii Râmului nu învăliia în obiiale, ce gol piciorul încălța cu piiale și cu legături încruciș".

Așea iaste descălecatul acestor țări de râmleni, cum s-au pomenit pre largu, iară nu den tâlhari, cum au scris basne Misail călugărul și Istratie logofătu.

După aciasta am socotit a fi cu cale să scriem împărații Râmului mai întâi, până unde și la ce împărați au năbușit pre aceste locuri volgarii și mai pre urmă Atila, care să scrie Biciul lui Dumnezău, cu ungurii, tătarii, de au pustiit aceste țări.

După ce s-au întorsu Traian, al șeaptele an a împărățiii sale, aflat-au în Râm sol de la Indiia venit, și acolo au poroncit de au făcut acel stâlpu de minune, în pomenire ce au bătut pre dați. Mai pre urmă, viind Costantin cel Mare împărat în Râm, cum scrie un istoric anume Amianu, s-au mirat de făptura acelui stâlpu a lui Traian. Alte fâpturi, stâlpi ce era în Râm, unele de cutremurul pământului au căzut, altele cu vreme îndelungată, s-au răsipit; iară altele și nepriiatinii le-au strâcat. Iară stâlpul lui Traian au stătut multă vreme. Și pe urmă la anul Domnului nostru lui Hristos 1594, precum mărturisește Varonie, au pus în vârvul stâlpului Sixtus, papa Râmului, icoana svintului Apostol Petru, făcută de aramă, cu aur poleită.

Supus-au Traian împărat în al optule an a împărățiii sale pre armeni și pre parthi, și zăbăvindu Traian împărat în părțile răsăritului, făcând pace cu iverii, cu savromatii și cu alte limbi, luând Vavilonul, au făcut căutare oștilor sale, în care au aflat creștini 10.000, și i-au urgisit, adecă i-au trimis în urgie, la țărâle Armeniei. Iară un ispravnic a curții lui Traian, anume Romul, hulindu acea faptă a lui Traian, și mustrându-l pentru creștini, s-au mâniiat Traian și au poroncit de l-au omorât.

Pre aceiaș vreme, zăbăvindu-să Traian în Chesaria Capadochiii au mai omorât și pre Iachentie cămărașul său pentru legea creștiniască. Pre aciastaș vreme a împărăției sale, al 11-le an, fu aruncat fiiarilor sălbateci svintul Ignat, episcopul de Antiohia.

Iară la al doisprăzece ai a împărățiii sale, zăbăvindu-să, apucat-l-au iarna în Antiohia, și făcându-să cutremur mare în orașul Antiohiei atâta, cât abiia au scăpat împăratul pre o feriastră afară. Arătatu-s-au și în Râm multe semne rele de moartea lui Traian împărat, că beserica sau capiștea cea păgânească, ce să chema Pantheon, care era cea mai de frunte, fu detunată și arsă.

Iară la 15 ai a împărăției lui, fiind cu oștile sali în Siriia, după că dobândisă Vavilonul și Araviia, curund s-au ruptu den mâna lui arapii și agarenii, den care abiia au scăpat Traian, căzind tunete și trăsnete cu vremi reli și mulțime de muște acoperindu-i oastea, și el bolnăvindu-să, den care boală n-au mai agiunsu să mai vază Râmul; că, înturnându-să să vie la Râm, au murit Traian în Chilichiia, în oraș în Salonic, ce să chema și Traianopolis, de boală ce-i zic hidropică, mestecată cu apoplexia, iară cum scriu unii de vintre. Și au dus oasăli lui în Râm, și l-au îngropat într-acel turn a lui. Împărățit-au ani 19 și luni 6; fost-au de 61 ai de vârstă.

Număratu-l-au râmlenii între dumnezăii săi, că avea în poveste râmlenii, pre acest împărat: „Mai fericit decât Avgustu, mai bun decât Traian“, când laudă cu îmbunături pre alți împărați a lor. Luasă Traian ficior de suflet și moștenitoriu împărăției pre Andriian, nepot de soru al său, care au stătut împărat pre urma lui, în anul de la Hristos 118, și papă Râmului era atunce Iorest, iară cum scrie Varonie 120 ani.

Dacă stătu împărat Andriian, să arăta blând, ca să-l ție de bun sfetnicii lui, adeverindu-li-să că fără svatul lor și fără voia lor, nemic nu ari face, nice ar certa sau ar urgisi pe cineva i proci. Iară pre urmă acestu împărat multe munci au făcut creștinilor. Și pe Eustafie Plachida, svintul și dreptul, ce să numiia al doile Iov, vestit hatman a lui Traian, împreună cu fămeia sa și cu copiii săi, i-au pus pe bou de aramă, aprinsu de foc; lăsăm a pomeni creștinii câți au luat muncă pe vremea lui Andriian.

Iară la al patrulè an a cestui împărat, fiind în Britaniia și vrând să desparță, să osăbască pe râmleni de alte niamuri varvari, au poroncit de au făcut zid, loc de optuzăci de mile, pentru paza, ca să nu să rocoșască alte limbi varvare asupra Râmului, și au poroncit de au străcat podul, ce făcusă Traian împărat peste Dunăre.

Iară la 5 ani a împărățiii sale, s-au întorsu den părțile răsăritului la franțozi, apoi la Ișpaniia. În al șeasele an a

împărățiii sale, să întoarsă la răsărit și rocoșirile parthilor le așeză. Și de acolo au vinit în Țara greciască. În al șeaptelè an, de la Athina, unde petrecând peste iarnă s-au întorsu în Râm. În al optulè an, care iaste de la Hristos 125, au mersu la Africa, unde au arătat multă facere de bine. În al 11-le an, s-au întorsu de la Africa pre la Athina, unde ernând, și a doa oară au trecut la Aziia.

În al 12-le an a împărățiii sale, de la Aziia, unde au fostu așezat pre câțva la prieteșugul său, și ales pe Hrosoi, craiul parthilor, s-au întorsu în Siria, unde au descălecat alt oraș pe lângă Ierusalim, și i-au pus nume Elia-Capitolina, și acolo au făcut beserică lui Ioviș bozului sau Iupiter; grecii zic Zevsu; pe acela loc era oarecând svinta beserică a lui Dumnezeu. Și au tocmit Ierusalimul, care era străcat den temelie, încă de Tit împărat, și după ce isprăvi acel oraș, au vinit în Araviia și la Pelusia, și au pus de au înfrumușet mormântul lui Pompeiu, ce l-au fostu omorât Iulie Chesariu.

Iară la al 14-le și al 15-le și al 16-le an a împărățiii sale, s-au rocoșit jidovii asupra împăratului, pentru căci le-au spurcat locurile svinte; împotriva cărora au trimis Andrian pre Iulie Sever, care, văzind mulțime de jidovi, n-au cutezat fățiș a le da războiu, ce pre încet, încungiurându-le căile, de le împiedeca hrana, cu meșterșug supuindu-să, așa au întorsu pe jidovi, cât puțini au scăpat vii dentr-înșii, în trei ani stând Sever pregiur dânșii. Și luându-le jidovilor cetatea Vethua, cu alte 50 de cetăți mai mici, răsipitu-li-au până în temelie și au omorât ca la 50.000 de jidovi.

După aceia ș-au ales Andriian împăratul șie fecior și moștenitoriu împărățiii sale pre Comodveru, și l-au numit Elieveru chesariu, și îndată l-au pornit în Țara Unguriască voevod și otcărmuitoriu țărâlor ungurești. Ce într-acelaș an, au murit Elieveru chesariul, fiiul de suflet a lui Andriian. Văzindu-să și Andriian împăratul slăbit de boală, au ales la împărăție în urma sa împărat, pre Antonin Piu și curund întru acești ani au murit; împărățit-au acest Andriian ani 20.

Pre urma lui au stătut împărat Antonin Piu, adecă cel bun. Acestu împărat era blând, milostiv, și îndurat, pentru aceia i-au zis Piu, adecă bun, că și goana de pre creștini au încetat câtăva vreme, și să înmulțisă legea creștiniască până la sarmați, la dachi și la nemți.

Iară în al cincile an a împărățiii lui, s-au ațițat iar goană asupra creștinilor de ispravnicii, ce era puși pre la orașă și țări; și văzind împăratul că să înmulțăscu creștinii, au dat poruncă tare, să nu să citiască cărțile Sivilelor, în care să afla mare hulă legilor păgânești și laudă mare legii creștinești. Era pe acea vreme papă în Râm Telesforos.

În zilele acestui împărat, rădicatu-s-au minciunosul eretic Valentin de la Eghipt; fiind filosof de a lui Plato, învăța acestu eretic că sint 30 de dumnăzăi și atâtea dumnăzăițe; învăța cum Hristos s-au născut den Fecioară, luând trup den ceriu, cu care au trecut prin Fecioară, și ca aceste basne. Așijdirea și alt eretic s-au izvodit tot pe vremea acestui împărat, anume Marchion den Pontu, care urma învățătura lui Cherdon, cum ar fi doi dumnăzăi: unul bun, altul rău; și dumnezău cel rău au dat legea cea veche, iară cel bun, legea noaă.

Pentru blândețăle acestui Antonin împărat, multe țări ce s-au fostu dezbătut de supt ascultarea împărăției Râmului, s-au închinat de bunăvoe iară suptu stăpâniia Râmului.

Murit-au Telesforos papa, muncit pentru Hristos, în al 15-le an a împărățiii lui Antonin Piu, și în locul lui au stătut papă Ighin. Scrie Baronie:

Iară după moartea lui Telesforos, s-au făcut cutremur mare în Râm și au arsu 340 de casă, în Râm. Puțin au trăit papa Ighin, că au murit măcenic, și în locul lui au stătut papă Pius, în al 19-le an a împărățiii lui Antonin. Acesta Pius papa au așăzat Paștile să nu să facă de creștini cu jidovii, a patrasprăzece zi a lunii, ce după Paștile jidovești, în dumineca viitoare, să sărbează creștinii Paștile.

Iară la 24 ani a împărățiii lui Antonin Chesariului, ș-au săvârșit viața în bune bătrâneță, fiind cu vârsta de 74 ani. Domnit-au aproape de 24 ani, mai lăudat decât alți împărați de mainte de dânsul.

Iară pe urma lui Antonin, au stătut doi chesari împărați Râmului:

Marco Avrilie și Luchis-Veru, carii să numiia Antoneni. Iară la al cincile an a împărățiii acestor doi împărați, s-au rădicat cu oști asupra parthilor și a armenilor, și cu izbândă s-au întorsu. Apoi la anul și marcomanii s-au rădicat și s-au rocoșit despre împărățiia Râmului, asupra cărora au purces împărații cu mare gătire, că și alte țări, și ungurii, s-au fostu unit. Văzind acestea împărații, au așezat deodată țărâle Sirbii și Italia despre marcomani și ei s-au întorsu la Râm, și pre cale au murit Luchil-Veru împăratul de apoplexia.

Scriu unii, precum marcomanii au trimis sol la împărați, cum să vor pleca fără arme supt împărățiia Râmului. Ce la al zecele an a împărățiii sale, Marco Avrilie pornitu-s-au cu mari oști asupra marcomanilor și altor țări, carii să dăzbătusă de la stăpâniia Râmului, cum și ungurii. Stătut-au un războiu tare între râmleni și între marcomani; ce i-au înfrântu împăratul pre Dunăre, bulzindu-i pe ghiață, pre marcomani și pre unguri.

Iară în 20 ani a împărățiii sale, Marco Avrilie pierdut-au doaăzăci de mii de oaste a sa, închizându-l la locuri strâmte marcomanii și cvadii și alte niamuri megiiașe. În strânsoare ca aceia fiindu Marco Avrilie împărat cu toate oștile sale, și neavând altă nădejde în jărtvele bozilor săi, au poroncit pen tabără să străge, de s-ari afla creștini oșteni cu dânsul, să facă rugă la Dumnezăul creștinilor și să cee agiutoriu împăratului. Deci acolo în oastea lui era 12 polcuri de creștini, carii îndată puindu-să toți cu genunchele la pământu de să rugară lui Dumnezău, îndată s-au pornit grele ploi cu fulger și trăsnet asupra vrăjmașilor, cât i-au înnecat ploaia, și s-au răsipit; și birui pre vrăjmașii săi Avrilie împărat. Cunoscând împăratul acel dar de la Dumnezăul creștinilor și izbânda ce s-au făcut, precum însuș au scris în cărțile sale la sfatul Râmului poroncind să nu să facă goană asupra creștinilor, nice să-i părască nime, căci s-ar mărturisi a fi creștini. Și în scrisorile lui ce-au trimis la Râm, mărturisește Marco Avrilie că fiind în mijlocul Țărâi Nemțăști, între munți, s-au tâmplat acestea, măcar că unii scriu că s-au tâmplat în Țara Unguriască de Gios, unde iaste acmu Avstria.

S-au fostu sunat atunce de peirea împăratului într-acel războiu, care auzind un Avidie Casie s-au și rădicat asupra împărăției la răsărit, și pe urmă adeverindu-să că împăratul iaste viu, fu ucis acel Avidie cu ficiorii săi, de oștenii ce era cu dânsul. Și mergând împăratul Marco Avrilie, cu oști iară asupra nemților și a ungurilor, au murit în Beciu și au rămas fiiu-său Comod, în locul lui împărat.

Așezind Comod împăratul lucrurile despre nemți și despre Țara Unguriască, s-au întorsu la scaunul său, la Râm. Ce era departe acesta Comod de tată-său; spurcat în toate, pre care pentru spurcata viața sa, fu urât tuturor; că vrea nărodul să-l numască și să-l aibă ca pe un Dumnezău și să-l cheme fiiu lui Iraclie Zevsu, puiindu-ș și stâlpu în Râm. Și nerăbdând nărodul tiraniile și spurcăciunele lui Comod, fu zugrumat după ce au împărățit ani 12.

Pre urma lui Comod, ales-au sfatul, boiarii, împărat pre Helvie Pertinax ce numai 88 de zile au împărățit și fu omorât de slujitori, cu îndemnarea lui Iuliian Mâzdelnicul, că au dat mâzdă slujitorilor de l-au ucis. Împărățit-au și Iuliian 55 de zile și fu omorât și el. Pre urma acestuia fu ales de oșteni Septimie Sever; iară în Britaniia fură aleși doi împărați: Pisținie cel Negru în Siriia și Clondie Albim în Britaniia. Iară Sever, priimind soție la împărăție pre Albimie, s-au pornit cu oști asupra lui Pisținie cel Negru, și biruindu-l, l-au omorât.

Și împărățind Sever, pornitu-s-au cu oști asupra Vizantiei în anii de la Hristos 196, și asupra varvarilor, și a lui Pisținie celui Negru; ce, după trei ani, fiind încungiurată Vizantiia, o au dobândit, și i-au strâcat zâdiurile și o au făcut ca un sat. Înturnatu-s-au Siver cu izbândă la Râm, și den voia sfatului au coronit pre fiiu-său, Vasian, soție la împărățiia Râmului. În zilele acestui Sever au fostu mare goană asupra creștinilor. Iară pre aicea, pre la Dațiia, au așezat câtva ispravnici și deregători, pre carii anume, nu-i scriu istoricii, și acei ispravnici poate că au făcut Turnul Săverinul în Țara Munteniască, de să pomenește până astăzi. Murit-au Sever în Britaniia, după ce au împărățit ani 17, și l-au adus ficiorii lui, de l-au îngropat în Râm.

Stătu împărat Antonin și Gheta, ficiorii lui Sever, și nu trecu o lună de zile acestor doi frați, și au giunghiat Antonin pe frate-său, Gheta, în brațăle mâne-sa, și purciasă Antonin, ce-i zicea Caracal, în părțile spre Dunăre și spre miazănoapte, cu oști; și întorcându-să dentr-acele părți, deci au mersu la Antiohiia, apoi la Alexandriia și acolo pe mulți oroșeni au omorât.

Pruces-au cu oști Antonin Caracal asupra parthilor, trimițând sol de au cerșut pre fata craiului parthilor, pre care <ne>primiindu-l să-i fie ginere, au întrat cu oști în Țara Parthilor, de o au prădat. Vrăjitu-i-au un matematic, anume Sărapion, și au zis că va muri curund Antonin, și va lua împărățiia Macrin. Și eșind împăratul la vânat, și den poruncea lui Opilie Macrin, ispravnicul divanului, fu omorât. Antonin împăratul; 6 ai au împărățit Antonin. Iară Opilie Macrin, vărsând câțva bani la ostași, stătu împărat și au împărățit ani optu și l-au omorât ostașii.

Pre urma lui Macrin, stătu împărat Iuliu Galba, care s-au numit Sardanapal, și viind la Râm Iliu Galba, multe rele și spurcate fapte au arătat în Râm; și ș-au ales soție-ș la împărăție pre Alexandru, fiiul Mamiii, văru-său, și l-au numit Chesar. Și de aicea au început a avere cârmă Dațiia și Țara Unguriască, cu alte țări câteva supusă împărăției Râmului, den nepaza împăraților. Iară pre Iuliu Galba, pentru nespusăli spurcăciuni, îl ucisără împreună și pre mumă-sa.

Stătu împărat însuș Alexandru den cârma mâne-sa Mamiei, nefiind Alexandru încă la vârstă. Acest împărat au izvodit la începutul stăpâniei sale, acestu vrednic cuvântu: „Ce nu-ți poftești ție a fi, altuia să nu faci!“ Așezat-au acest împărat giudețăle, ce au fostu mainte străcate în Râm și pre la alte olate. Făcut-au în Râm și feredeia de ape calde, care să chiamă therme, și li-au numit feredeele lui Alexandru. Așezat-au acestu împărat tocmele bune în Dațiia, unde sintem noi moldovenii și Țara Unguriască. Mers-au cu oști

acest împărat asupra lui Artaxerx, împăratul persilor, și biruindu-i, s-au întorsu cu izbândă la Râm. Iară în hronograf scrie, că mergând acest împărat asupra perșilor, au luat cu sâne și pre mumă-sa, Mamiia, și înfrângându-i perșii, au perit multe oști râmlenești, și prinsără și pre împăratul și pre mumă-sa, și periră ca nime de dânșii. Iară pre urmă râdicându-să asupra nemților pentru rocoșiturili lor, ce pentru câteva polcuri de slujitori ce i-au fostu lipsit den slujitorie, ș-au agonisit ură despre toți, și l-au ucis, giunghiat împreună cu mumă-sa.

Pre urmă stătu împărat Maximin, fiind de niam got despre tată, și pre mumă-sa o chema Mana, de niam gros și varvar. Acest Maximin luă izbândă de biruință asupra nemților, și îndată, fără svatul domnilor, au ales pre fiiu-său chesariu. Și înturnându-să den Țara Nemțască, venit-au în Țara Unguriască, de au ernat în orașul, ce să chiamă Sirmea, unde multe răutăți și prăzi au făcut. Acestea făcând Maximin, nu de împărat, ce de tâlhariu fapte, s-au rocoșit oastea, ce era în Africa, și au rădicat împărat pre Gordiian, om bătrân de vârstă, dându-i soție la împărăție pre fiiu-său, Gordiian cel Tânăr, carii domnind doaă luni în Africa, ucisără-i pre amândoi Capelian, hatmanul lui Maximin și cu alții.

Ales-au svetnicii împărat pe Marco Clondie Pupian și pre Deție Țelie Balbim, în anii de la Hristos 237, lângă carii au adaos nărodul Râmului chesariu, pre Gordiian, nepot lui Gordin celui bătrân. Iară Pupiian și cu Balbim, carii era mai mult apărători lui Gordiian copilului împărat, măcar că era priimiți și dragi nărodului, iară urâți ostașilor, îi ucisără pre amândoi.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Rămas-au Gordiian singur la împărăție cu mare poftă de svat și de nărod. Stăpânit-au în liniște. Acestu Gordiian tânăr au încetat și goana de pe creștini; în anul de la Hristos pre atunce 241, s-au întărtat oști mari între râmleni și între perși, că persii prăda Mesopotamiia. Iară împăratul Gordiian ș-au luat împărătiasă, pre fata lui Misitii, om ales și prea învățat, și au apropiiat pe socru său cătră svaturile sale, și s-au pornit Gordiian cu mare oaste asupra persilor, lăsând pre socru-său în locul său, la Râm; biruit-au Gordiian pre perși. Murit-au socru-său, Misitii, și făcându-să mare scumpete de pâne în Râm, stătu ispravnic și apărătoriu lui Gordiian, Filip Arapol. Iară Gordiian, gătindu-să să să întorne la Râm, cu veselie de izbândă, să râdicară ostașii și-l scoasără den împărăție, cu îndemnarea lui Filip și pusără ostașii pre Filip la împărăție.

Acestu Filip era drag ungurilor, și cu multe daruri dăruindu-i, și o beserică, ce-i zic Lavreanii, fiind săracă, o au îmbogățit-o. Așăzat-au și pace întemeiată cu persii; au zidit și cetate în Țara Arăpască, pre numele său Filipopol. Iară între tirani împărățind Filip, îl ucisără pre dânsu și pre ficiorul lui, după ce au împărățit ani 7; pre ficior în Râm, iară pe bătrânul într-un oraș ce-i zic Verona.

Stătut-au împărat pre urma lui Filip, Duție, de niamul său ungur, de Țara Unguriască de Gios, den târgul Țebal, om tare și vestit de vitejie, și îndată ș-au ales pre ficiorul său Hestruc soție. Acesta Deție împărat mare goană au ațițat asupra creștinilor. Iară în anul de la Hristos 251, gătindu-să cu oști asupra gotilor, carii prăda Misia, ce să chiamă acmu Dobrogea și Trachia, viclenindu-l Tribunalie Galbul, întâi feciorul său în războiu au perit, iară Deție, vrând să scape, căzut-au într-o mlaștină cu calul și acolo au perit.

Stătu împărat în locul lui Deție, Trevunie Galba, carele așijdirea îș luă soție la împărăție pre fiiu-său, Volusian. Iară în cursul ailor de la Hristos 252, mare omor s-au ațițat în Ethiopiia, den care s-au împlut și Râmul. Iară den rea cârma lui Galie împărat și al lui Volusian, multe țări s-au dezbătut de supt stăpâniia Râmului, între carii și în Țara Unguriască să rădică Emilie voevodul și ispravnicul polcurilor ungurești, și-l pusără ostașii împărat. Și viind cu oști în Italiia, și tâmpinându-să cu Gal și cu Volusian împărații, i-au înfrântu și fură uciși de osteni, și îndată râdicară împărat pre Emilian, care împărățind în Râm numai trei luni, l-au omorât ostenii.

Stătu împărat Lichinie pre urma lui Emilian, pus de ostași și de boiarii svatului, întărit la împărăție, care ș-au luat soție pre ficiorul său, Galian. Iar în zilele lui, s-au rădicat nemții și au prădat țări de supt stăpâniia Râmului. Iară în anii de la Hristos 257, mare goană să fece asupra creștinilor. Iară la anul, Valerian lăsând pre fiiu-său, Galie, au purces în părțile răsăritului asupra persilor. Iară în urma lui Valerian, aliasără în Dobrogea împărat pre Eughenie, otcârmuitoriul părților ungurești; ce curund s-au făcut moarte însuși cu mânule sale, pentru să nu încapă viu în mânule lui Galian. Iară Valerian fu biruit de Sappor, împăratul persilor, și prinzindu-l, l-au belit de viu, și împărăți singur Galian. Și înțălegând Galie de moartea tătâne-său, au poroncit de au părăsit goana de pe creștini.

Acestu Galie au lăsat o parte de Țara Unguriască de Sus Pipei, fetei craiului nemțăscu, logodind-o, să o dea după dânsu.

Pe vremea stăpânirii acestui Galian, în cursul anilor de la Hristos 265, iară de la zidirea lumii ani 5773 s-au pustiit locurili acestea, unde să chema Dațiia, ce era așăzată cu râmleni de Traian, împăratul Râmului, cum s-au pomenit mai sus, de așăzarea ei.

PENTRU RĂSIPA DAȚIEI CE ERA DE TRAIAN DESCĂLECATĂ

CAP XIII

Aicea ne caută a trăgăna condeiul istoriei noastre, să pășim a scrie și alte niamuri, de carii s-au răsipit țărâle aceste întâi de goti și unguri cu Atila craiul, și pre urmă de volgari. Fie dar întâi de goti. Niamul acesta a gotilor, precum scrie în cronica unguriască, venisă cu mulțime mare den ostrovul mării Scandenaviei, despre marea cea de la miazănoapte, în câmpi, între Nipru și între Volga stând; den care câmpi, gonind pre rusi sau pre polovți peste Visla, s-au așăzat singuri în câmpii aciia, care câmpi sintu de largi ca la 200 de mile de loc.

Acolo domnul gotilor, anume Idantirsu, văzu în oștile sale pe denaintea corturilor multe mueri frumoasă desfrânate în curvie; le-au gonit de la corturi peste apa Volga; care muiari îmblând pen pustiile Iuhrii, să împreuna cu dumnezăii cei de păduri, cumu-i cu favnu și cu satiri, așea cât s-au născut dentr-însăle mulțime de oameni; și, știind acele muiari că le-au gonit pentru frumuseța de pre la corturi, pentru aceia, cineș copilul ce i să năștea, îi spinteca obrazul în doaă, ca să pae grozliv și strașnic. Și așea s-au născut mulțime de oameni grozavi și groznici de ceia parte de Volga.

Iară gotii, petrecând câtăva vreme pre acele locuri, să înturnară la Panonia, unde-i acmu Țara Unguriască. Iară Panoniia să numește și s-au numit de pre numele lui Pannon, care au fostu den sămințiia lui Sim, den urmașii lui Meset și den ficiorii Aranii; așea îș scriu ungurii începutul său. Acel Panon den cei mainte, carii au fostu trimiși de Noe în toate părțile lumii, au stăpânit cu sămențiile sali într-aceste părți pe Dunăre, și de pre numele lui, întâi grecii Peonia, apoi latinii i-au numit Pannonia. Pe aciasta Pannonia, s-au așezat gotii la casăle lor, în anii de la Hristos 380.

Iară pre urmă s-au tâmplat unui uhru, dentre acei grozlivi, ce s-au născut dentr-acele mueri, cum s-au scris mai sus, acolo peste Volga, de au eșit la vânat; și aflând un cerbu albu, l-au gonit până ce l-au trecut peste apa Volga, în câmpi, unde trăisă mainte gotii, unde n-au mai văzut vânătoriul acela pre cerbu; ce, s-au uitat locului, i-au plăcut locul, și întorcându-să la ai săi, le-au spus de locuri frumoasă și desfătate, la care s-au clătit acea mulțime de oameni strașnici și grozlivi de peste Volga și s-au așezat într-acei câmpi.

Acolo așezându-să puțină vreme, neavând hrană bună, au trimis oamenii săi să cerce locuri mai bune de hrană, carii au aflat Țara Panoniia, pământu de hrană; și așea s-au pornit acei de la Iuhra cu toate casăle lor la Panonia, lăcuind atunce în Panoniia și gottii, cum s-au pomenit mai sus. Văzind gotii un nărod groznic, cumplit și mult vinit asupra lor, carii întru nemic nu-ș socotiia viața lor, au fugit denaintea lor la Italiia, iară ei s-au așezat în Panoniia, cu domnul lor Rava, în vremea chesariului Gratiian, și s-au numit humni, de pe numele apei Humna.

Deci petrecând humnii în Panoniia, unde-i acmu Țara Unguriască, în urma gotilor, cum s-au pomenit, s-au râdicat râmlenii cu oști asupra lor și au biruit ei pre râmleni cu hatmanie ce avea râmlenii, anume Macrin den Ilirie și Petric den Țara Nemțască, și n-au putut sta împrotiva lor. După moartea domnului său Ravei, ș-au râdicat șie craiu pre acel mare cumplit, pre Atila, în anul de la Hristos 428, craiu întâi ungurese, pre carele îl numiia tătarâi Ehello, bărbat tare la minte, hâtru, la inemă îndrăznețu, nărocos, și să scriia așea: „Atila, ficior lui Bendecuc, nepot tarelui Nevrod, crescut și ținut în Engald, den mila lui Dumnăzău, craiul ungurilor, a midilor, a gotilor, a daților, Biciul lui Dumnezău, spaima lumii".

Adunatu-s-au cătră Atila și alte țări denpregiur, cumu-s marcomanii, unde iaste acmu Morava, ratevii, unde iaste acmu Slinsca; ghepidii, unde-i acmu Litva, șvezii, șvabii, gherulii, năroade den părțile de la miazănoapte, și au întrat cu acești oameni în Țara Nemților, unde multe țări și orașă au luat și le-au pustiit, împrotiva cărue s-au pornit Jicmontu, cneazul de Constrinția, cu oști; ce fu biruit de Atila; și atunce au luat Atila aceste cetăți vestite: Arghenta și Lugdunul, de le-au răsipit în urmă.

Iară după ce au înțăles volgarii, carii trăia spre miazănoapte și spre răsărit, pre apa Volgăi, de clătirea humnilor în părțile ce am pomenit mai sus, pornitu-s-au și ei cu povățuitoriul său Derbal, și întâi au lovit Dațiia, unde sintem noi acmu moldovenii și Țara Munteniască, de au pustiit descălecarea lui Traian împăratul, și au fugit românii cine încătro au putut scăpa peste munți, la Ardial, la Maramoroș, și muntenii pre Olt și s-au așezat bolgarii pre aicea.

Iară în anul de la Hristos 454, înțălegând bolgarii de moartea lui Theodosie, împăratului grecescu, au trecut de aicea peste Dunăre și au luat amândoaă Misiile, ce să chiamă acmu Dobrogea cea mare și cea mică, fiind între împărații

grecești netocmală de casă, și pre numele lor, acele părți le-au numit Bolgariia, care cu acel nume să chiamă până astăzi, și singuri volgarii aciia spun și pomenesc, că strămoșii lor au nemernicit pre aicea den Țărâli Moschicești.

Aciia bolgari așezându-să în țărâle de peste Dunăre, au stăpânit o parte mai mare den Trachiia, și pre Zinon, împăratul grecesc, l-au bătut în anul de la Hristos 476, și au aprinsu Țarigradul cu foc de au arsu.

Iară pe urmă Anastasie împărat, văzind mare nevoe despre bolgari, au făcut zid de piiatră, de la Silivriia, den malul Mării Albe, până la Marea Niagră, ca să aibă odihnă de bolgari de după acel zid. Iară Trachiia au rămas cu Odriiul fără apărare, care o au stăpânit volgarii, și pre urmă oborând acel zidiu, prăda bolgarii olaturile Țarigradului, precum mărturisește Cromer, cap VIII, aducând mărturie pre Pomponie Let; și până astăzi să cunoscu une semne de acelui zidiu, făcut de Anastasie, împăratul Țarigradului, ce l-au lucrat în anii 26.

Acestu împărat Anastasie fu omorât de trăsnet; iară bolgarii, cu domnul lor Hrun, au prădat țărâle grecești și le-au stăpânit.

De aicea ne întoarcem la rândul istoriei noastre, pentru mai bună deșchiderea minții cetitorului, lăsând la alții să scrie de niamul bolgarilor, ce să trag tot den sarmați, den slovați, cum am arătat mai sus, unde scrisăm niamurile, care de unde să trag de după potop, și în lume rășchirate.

AICEA VOM MAI POMENI PENTRU ATILA CARE AU EȘIT CU UNGURII ÎN PANONIA CUM AM SCRIS MAI SUS

După ce să rădică craiu Atila, ș-au ales loc de scaun crăiei sale Sicamvriia, unde era Buda cea veche; vrând să așează stăpânia Sțitiei până la Dunăre, îndată pusă gândul să margă cu oști asupra râmlenilor, luând soție la crăie pre frate-său, Bleda, iar unii zic că l-au chemat Buda; și pentru prepusurile viclenilor despre alte țări, să nu se ațiță asupra lui, făcu mai mare pe frate-său pe toată Sțitiia Evropii sau Țara Tătărască, dându-i mare putere. Iară, după ce au mersu cu multe oști, Atila trecând Dunărea, au prădat olatele Trachiei, Machedoniei, Ilirâcul, de care s-au pomenit mai sus.

Iară, trecând Atila cu oștile sale în Țara Frâncească, încungiurat-au cetatea Avrelia, în care cetate era svintul Ananiia episcopul, carele văzind atâtea tiranii, ce făcea Atila asupra creștinilor, să sui pe zidiul cetății, și ștupind spre tiranul Atila, îndatăș să porniră năvarnice ploi, cât i-au căutat a lăsa cetatea și s-au dus de acolo asupra Râmului, prădând și arzind.

Și dobândind Râmul, făcut-au mari cazne și munci pe creștini. Iară fiind acolo svintul Nicazie, șezind denaintea besericii cu soru-sa, grăia cătră Atila: „Pentru ce, Atilo, faci goană asupra creștinilor, nărodului lui Dumnezău cu atâta tiranie? De vreme că te chemi, Biciul lui Dumnezău, căci nu pedepsești pre cei răi și pre cei mândri. Iară celor plecați, carii cad la picioare-ț, ție îț dau agonisitele sale și grumazii, căci nu-i erți, de vreme ce Dumnezău spre cei plecați îș întoarce mila. Adu-ți aminte, Atilo, că ești om! Păzește-te, că nu ca un om faci, ce ca un bălaur cumplit, omori oameni. Adu-ți aminte că vei să mori, și cum cu mânule crunte de sângele nevinovat, vei sta înnaintea scaunului lui Dumnezău la giudeț? Să ții minte că fără plată pentru nevinovatul singe, nu vei eși de la Dumnezău!" Iară zicându-le aceste, îi tăia capul unul ce sta acolea; iară pre soru-sa Evtropiia, vrând să o apuce, că era foarte frumoasă fecioară, ia ș-au scos ochii cu degetele, zicând: „Nu va lăsa Dumnezău să prăvăscu spre ucigașul nevinovatului fratelui mieu!" Și acolo au omorât-o și pre ia.

Iară auzind aceste cumplite fapte a Atilii, s-au strânsu toți râmlenii cu oști, trăgând într-agiutoriu și pre Theodoric, craiul gotilor, asupra Attilii, și pre oștile Râmului; au ales hatman pre Eție, vestit om de războae. Ințălegând Atila că au tras râmlenii într-agiutoriu și pre goti asupra lui, s-au sfătuit cu vrăjitorii săi. Fiind atunce Atila în părțile Galiei cu oștile sale, adusără-i oștenii lui un săhastru dentr-o peștere aflat. Atâta găsim scris pentru Atila.

AICEA ARATĂ CÂȚI ANI AU TRĂIT PRE ACESTE LOCURI AȘEZAREA ROMÂNILOR CE I-AU AȘEZAT TRAIAN ȘI CÂȚI ANI AU TRECUT PÂNĂ LA VREMEA LUI LASLOU CRAIUL UNGURESC ȘI PRE URMĂ CÂȚI ANI AU STĂTUT LOCUL PUSTIIU, PÂNĂ LA DESCĂLECAREA LUI DRAGOȘ VODĂ

CAP XIV

Scrie Bomfin istoricul, aducând mărturie pre istoricii mai vechi, anume Suida și Evtropie, precum Avriliian, împăratul Râmului, văzind că nu vor sta descălecăturile lui Traian pre aceste locuri, să fie râdicat pre oameni de prin orașă și de prin sate, lăcuitori, și i-au mutat peste Dunăre în Dobrogea. Iară Topeltin scrie precum Gaie chesariu au stătut împărat după Traian; acela să-i fie mutat în Dobrogea și atunceși în 454 ani de la Hristos, au năbușit gotii și alte niamuri peste locurile aceste, cum s-au scris mai sus.

Făcând dară socotială den zilele lui Traian, ce au adus pe aceste locuri râmleni, când au supus pe dați, în anii de la Hristos 103, până la Atila, ce-au năbușit cu tătarâi, den carii sintu ungurii de la Iuhra, cum scriu istoricii ani 401, rămân ani 298 să fie trăit românii pre aicea descălecați de Traian; cum zic alți istorici să fie descălecat Traian țărâle acestea în anii de la Hristos 120; și la anii 401 au năbușit Atila și pe urmă volgarii cu povățuitorii lor.

Iară, după ce s-au pustiit țărâle acestea, unii mutați în Dobrogea de împărații Râmului, alții peste munți, așezându-să pe Olt, în Țara Ardialului, alții în Maramoroș, până în zilele lui Laslou, craiului unguresc, când s-au descălecat al doile rând Țara Moldovei de Dragoș vodă și Țara Munteniască de Negrul vodă. Acel craiu au stătut la crăiia unguriască în anii de la Hristos 1080; iară scoțind cele 298 ani ce-au trecut de la Traian până la Atila, când s-au pustiit țărâle acestea, și mai ales de volgari, carii s-au tâmplat în anii de la Hristos 401, făcând socotială de la Atila și de la volgari până la Laslou, craiul unguresc, pe vremea căruia s-au decălecat al doile rând țara, 700 și mai bine de ani au fostu pustii locurile acestea, de descălecătura cea dentâi de Traian, împăratul Râmului.

Ce gotii întâi, apoi volgarii au stăpânit locurile aceste, până ce s-au mutat și ei în alte părți de loc: unii peste Dunăre pe vremea lui Theodosie, împăratul grecesc, cum s-au scris mai sus, alții în alte părți, și rămâind de tot pustie țara, nelăcuind niceun niam până la Dragoș vodă în Moldova, și Negrul vodă în Țara Munteniască.

PENTRU DESCĂLECAREA ȚĂRÂI LEȘĂȘTI

CAP XV

Descălecarea Țărâi Leșăști pe ce vreme și de ce niam s-au făcut. Fiind cursul anilor de la Hristos Mântuitoriul nostru 550, doi frați anume: Leh și Ceh, den niamul slovenilor sau sarmaților, oameni îndrăzneți la vitejie, petrecând multă vreme în neodihnă și în ostenială, după ce văzură netocmală între ai săi, ce să lucra în Ilirâc și în Dalmațiia, unde s-au fostu așezat, cum s-au scris mai sus, la rândul său, pre ce vreme au fostu eșit volgarii cu Derbal, cniazul lor, de care și pustiire țărâlor acestora s-au făcut, văzind acei doi frați oștiri ațâtate între niamul lor, vorovindu-să amândoi, s-au clătit den Ilirâc, Țara Arvaților, și den Dalmațiia, de la oștile slovenești, care era așezate cu tot niamul volgarilor, cercându-ș loc de traiu în alte părți de lume.

Dându-să spre apusul soarelui, în părțile nemțăști, au descălecat și au stăpânit locurile între apa Visla, Albim și Vessurgu, adecă Vessera, care iaste știută în Țara Nemțască. Deasupra aceștii ape, au făcut cetate tare și i-au pus nume Bremen sau Brzeme, însămnând cu acestu nume, cum acolo au descălecat greutatea ostenelelor și neodihnelor sali trecute. Și nemții până în vremile până astăzi, număscu acel oraș Bremen. Și de acolo să priciia și să sfădiia cu nemții pentru hotar și pentru olatele megiiașe. Și de la o vreme orașele de pe aproape și cetățile de bunăvoe li s-au închinat, iară unele le-au descălecat ei singuri.

Și așea, Cehul s-au așăzat pre Dunăre și pre apa Albim, unde să chiamă acmu Bohemia, că cehilor le zic bohemi; pre urmă au stăpânit pre racuzi, Lusația, Morava, Meșno, dentru unele gonind pre lăcuitori, într-altele puind pre de ai săi pentre lăcuitorii cei vechi.

Iară frate-său Leh au întrat cu oarda sa mai în lontru, alegându-și loc de traiu mai spre miazănoapte, unde iaste acmu Țara Leșască, și pe apa Vislei, de unde s-au rădicat vandalitii, adecă niamul sarmaților, s-au așezat cu oarda sa, și pe urmă de la capul Vislei până la apa Odra, spre miazănoapte și spre răsărit au stăpânit Șlonsca, Malgrabstva, Prusii, Pomeranii, Malborgu, Lusația, Saxonia și alte locuri și cnezăi, omorând pre unii den lăcuitorii acelor locuri, pre alții gonindu-i den moșiile sale, pre alții priimindu-i la mila sa.

Iată un crăișor nemțăscu au chemat pre Leh la poedinoc cu Vierșun să să lovască numai amândoi din arme; cine a birui să râmâe stăpâniia pe sama lui. Și au ucis Leh pre acel crăișor și i-au stăpânit toată țara lui, unde să chiamă acmu Pomorsca.

Aflat-au loc între ape, unde au descălecat oraș și au zidit cetate în Țara Leșască, căriia i-au pus nume Gnezdo, ce să zice cuib, și acolo, din svatul vrăjitorilor săi, au așezat stima țărăi sale. Era acolo la acela loc și multe cuiburi de vulturi prin copaci, și au făcut stima țărâi sale vultur albu, cu aripile întinsă, care și până astăzi stă pecetea crăiei leșăști. Pus-au chipul hulturului și prin stiaguri și pen alte semne oștenești.

Iară numele lor, de pre Leh le zicem leși și boemilor le zicem cehi de pe numele lui Ceh; iară poliați le zic leșilor de pe locuri și de pre câmpii pustii în țara lor, unde lăcuesc ei până astăzi; le zic poliați, adecă câmpeni, că polia să chiamă câmpu, și pentru că sintu întrăzneți a să tâmpina în câmpi, cu nepriiatinii lor.

Așea arătăm descălecarea Țărâi Leșăști de la Leh, și boemii de la Ceh den vestită vitejiia lor.

DESCĂLECATUL AL DOILE A ȚĂRÂI MOLDOVII LA CE VELET S-AU TÂMPLAT

CAP XVI

Cu anevoe iaste a-l adeveri deplin măcar că multe istorii am cercat a țărâlor den pregiurul țărâi noastre, și rusăști și leșăști, foarte de-amănuntul; ce mai aproape de adevăr am aflat cum descălecatul țărâi de al doile rând după pustiirea de volgari și de tătară, în anii de la zidirea lumii 6860, iară de la Hristos 1352, pe vremea ce stăpâniia în Țara Leșască Vladislav Locheten craiu, tatul lui Cazimir al doile, iară în Țarigrad împărățiia Mihail Paleolog. Și dovadă punem de aciasta, că scrie și Ureche vornicul, în letopisețul său, că doi ficiori a lui Ștefan vodă, anume: Ștefan și Pătru, sfădindu-să pentru domnie aicea în țară, au scos Pătru vodă pe frate-său, Ștefan vodă, cu agiutoriu de la unguri, den scaonul țărâi, și au fugit Ștefan vodă la craiul leșăscu, la Cazimir cel Mare, feciorul lui Vladislav Locheten. Deci acel craiu Cazimir, au crăit ani 33, iară de la Dragoș vodă până la Ștefan vodă ce au avut acești doi ficiori, cum s-au pomenit, Pătru și Ștefan, cum scrie Ureche vornicul, să fac ani 46; ce scoțind treizăci și trei de ai a lui Cazimir, craiul leșăscu, unde năzuisă Pătru vodă să-i dea agiutoriu să vie în țară domnu, rămân ani 13 trecuți. Pe vremea acelui craiu Vladislav, aicea la noi era domnu Roman vodă, ficiorul lui Pătru Vodă, nepot lui Mușat vodă. Iară ce scrie Ureche vornicul că au fostu văleatul 6807 <=1299> la descălecarea țărâi cu Dragoș vodă, nu să tocmește, că încă pre aceia vreme era pustie Țara Moldovei.

Iară Bomfin, istoricul ungur, carte X, decad II, așea zice de descălecatul țărâi de al doile rând: „În vremea craiului ungurescu Ludovic, s-au rădicat un domnu, anume Bogdan, ce era lăcuitoriu în Maramoroș, cu românii. Adunat-au cătră sine pre valahi și au întrat în țară la moșiia sa, de o au descălecat, ce o părăsâsă de megiiașiia tătarălor. Iară pe urmă văzind Ludovic că s-au înmulțit valahii, ce eșisă den Maramoroș cu Bogdan domnul în țară aicea, neputând să-i scoață, i-au așezat supt stăpânirea sa, să dea bir crăiii unguresți.“

Iară Ureche vornicul scrie că au descălecat țara Dragoș vodă, ce socotim că poate să fie fostu Dragoș vodă, ficior acelui Bogdan den Maramoroș, ce scrie Bomfin, istoricul ungur, că au descălecat țara a doa oară. Să să fie îndemnat Dragoș vodă, zice, cu oarecâți de ai săi den Maramoroș, și au vinit peste munți în chip de vânătoare și au găsit o fiară, și gonindu-o cu dulăii până la apa Moldova, și obosită fiind hiara, au prins-o în apa Moldovei, la locul unde să chiamă Buorenii. Iar iaste o poveste lătiniască de zic – nu să pune nume în dar – hiara aceia îi zic buor; poate că au fostu zimbru, și pre numele hiiarăi să numește locul acela Buorenii; pus-au și pecetea domniei țărâi cap de bou, ce să vede până astăzi.

Eșit-au și mai la câmpu acei vânători și au nemerit la locul, unde iaste acmu mănăstirea Ețcanii, și acolo era prisacă

cu stupi și era la acei stupi un rus, anume Iațco, și întrebându-l ce om iaste, de trăiaște în loc pustiu, și cine stăpânește locurile acelea, el au spus că iaste rus den Țara Leșască, și cum au auzit el den bătrâni că locurile acestea agiungu până la Dunăre și până în mare și pe Nistru în sus, până unde să începe Țara Leșască.

Și pre numele lui Iațco să chiamă Ețcanii, iară apei Moldovei, unde au ucis hiara, cum s-au pomenit mai sus, pre numele unei țince ce o chema Molda, care de multă goană agiungând la apa, unde au ucis hiara, au crăpat de apă, limpind multă, și s-au numit Moldova apa Moldovei, pe numele Moldii.

Văzind Dragoș cu de ai săi locuri bune și desfătate, cu câmpu, cu păduri, cu ape bune, s-au sfătuit că-i loc bun de traiul lor, și întorcându-să în Maramoroș, au eșit cu toții den Maramoroș, luându-ș casăle și au vinit de s-au așăzat aicea în țară, unde să chiamă Câmpii lui Dragoș până astăzi. Și fiind Dragoș mai de cinste între alți nemiși domni și căpetenii, l-au rădicat cu toții să le fie domnu și i-au zis Dragoș vodă. – Iaste în Țara Unguriască o boerie de să chiamă Vanda. – Și așea s-au așezat viindu și alți moroșeni pre unde le-au plăcut locul, pe supt munte: români, sasi și unguri. Suceava târgul l-au descălecat niște cojocari; soci să chiamă ungurește cojocariu, iară Soceavă, cojocărie. Așijderea și târgul Baia l-au descălecat niște olari sasi; olărie sășește să chiamă bae.

Așijderea și Iațco, văzind că au vinit de s-au așezat Dragoș Vodă cu oameni den Țara Unguriască, mers-au și el în Țara Leșască de au chemat rusi de ai săi, și au vinit de s-au așezat pe lângă apa Sucevii în sus; și cu vreme s-au strânsu mulțime de au împlut locul: românii în gios până în

Dunăre și cu sasi, iară rusii în sus, până în hotarul Țărâi Leșăști, den munte până în Nistru, și în gios până la Cetatea Albă și la Chiliia, după vechi hotarăle Dachiei și a descălecării lui Traian, cum s-au pomenit mai sus, la rândul său.

Și așea, arătându-să descălecarea țărâi a doa oară de Dragoș vodă, în anii cum s-au scris mai sus, 6860 <=1352> eșit den Maramoroș, ne vine rândul a scrie de domniia lui Dragoș vodă, ce-au fostu întâi domnu țărâi, apoi mergându pre rând, scriindu și viața altor domni.

DOMNIIA LUI DRAGOȘ VODĂ

Domniia lui Dragoș vodă a scrie pre largu cu anevoe iaste, de vreme că ciia den vecii de atunce nemic n-au însămnat. Așijderea și alți istorici megiiași nemic n-au amelițat de aciastă domnie, cum nice de alți domni ce-au fostu pe urma lui, până la domniia lui Ștefan vodă cu ficiorii săi, Pătru și Ștefan, de carii vom scrie la rândul lor. Pentru aceia, și noaă cu anevoe ne iaste a scrie ce s-au lucrat, ce-au așezat, cât au domnit și unde i s-au sfârșit viața; fără cât numai Ureche vornicul scrie în letopisățul său, că au domnit ani 2 și au murit; iară mai mult nu scrie, nice ce s-au lucrat în zilele lui, într-acei doi ani, nice unde au murit.

Înțeles-am și noi de oameni bătrâni, lăcuitori de aicea den țară, cum să trage cuvântul den om în om, că o beserică de lemnu la Olovăț, să fie făcută de Dragoș vodă, și acolo zic, să fie îngropat Dragoș vodă. Și aceia beserică de lemnu au mutat-o Ștefan vodă cel Bun, de o au clădit la mănăstirea Putna, unde stă până acmu. Iară pe locul besericii acei de lemnu, la Olovăț, Ștefan vodă au zidit beserică de piatră.

După moartea lui Dragoș vodă, au rămas domnu țărâi Sas vodă, ficior lui Dragoș vodă. Domnit-au ani 4, iară ce s-au lucrat în zilele lui, nemic nu scrie nicăiuri.

După Sas vodă, domnit-au fiiu-său, Lașco vodă, ani 8.

Iară după moartea lui Lașco vodă, au domnit Bogdan vodă, ani 6. De acestu Bogdan vodă poate să fie însămnat Bomfin istoricul, că au eșit den Maramoroș cu valahi în țară.

Iară după Bogdan vodă, domnit-au Pătru vodă, ficiorul lui Mușatin, ani 16. De mirat iaste într-atâțea ani să nu să pomeniască mai multu de domniia lui; și nu altă pricină, fără cât toți aceștiia, poate fi, n-au cutezat mai la câmpu a se lăți, de grija de tătari, ce mai pre supt munte. Pentru aceia, nice în știința megiiașilor nu era încă de tot dați, să scrie mai pre largu de dânșii.

După moartea lui Pătru vodă, domnit-au frate-său, Roman vodă. Și aciasta am adeverit, iubite cetitoriu, dentr-un uric acestui domnu carele să află la mănăstire, la Pobrata, de la munte, scriind titiulușul așea: Velicâi samodiarjavnâi Bojiiu milostiiu gospodin Io Roman voevoda, obladaia zemliu Moldavscoi ot planin da do mora dal esm is sân moimi Alecsandrom i Bogdanom i prociaii <= Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn Io Roman voevod, stăpânitor al Țării Moldovei de la munte până la mare, împreună cu fiii mei Alecsandru și Bogdan și ceilalți>, care dentru aciasta să cunoaște că Alexandru vodă cel Bătrân au fostu ficior lui Roman vodă acestuia. Iară la sfârșitul uricului zicea: Pisan sei list vă gradea nașem u Romana voevoda vă șasto tiseaștnoe pol <= S-a scris această foaie în orașul nostru în Roman la 6 ani și jumătate de domnie>. Deci acest domn au descălecat târgul Romanul și au avut șeasă ficiori. Acesta au mutat scaunul domniei în

Roman și pre numele său s-au numit și târgul Romanul; și era anii de la zidirea lumii 6900 <=1392>, precum să află în uricile den zilele lui Roman vodă.

Pre urma lui Roman vodă au domnit Ștefan vodă ani 7.

Iară pe urma lui Ștefan vodă au rămas domniia țărâi la doi ficiori a lui, anume Pătru și Ștefan carii, neputându-să tocmi între sine pentru domniia țărâi, s-au ațițat mare vrajbă într-înșii, Pătru vodă, măcar că era frate mai mic, iară pentru blândețăli și obiciaiurile sale mai mult plecat spre inimile a mai mulți, au tras partea cea mai mare la sâne, – blândețăle domnilor pătrund inimile norodului – de poftiia domniia țărâi.

Iară Ștefan vodă, fiind scos den țară, având și grijă de înșălăciune despre frate-său, Pătru vodă, au mers în Țara Leșască să-i dea agiutor craiul leșăsc, Cazimiriu, cu o samă de boiari, rugându-să craiului de agiutoriu împrotiva frăține-său, lui Pătru vodă, ce domniia în țară cu agiutoriu de la unguri. Nu i-au apărat craiul agiutoriul său, vrând să apuce țara supt stăpâniia sa; ce de sirgu au poroncit de s-au strânsu multe oști den Țara cea mică Leșască și den Țara Rusască, făgăduindu-să Ștefan vodă, că nu va lipsi în viața lui de poroncile crăești, numai să pue nevoință craiul, să-l așează domnu în scaonul tătâne-său.

Și s-au pornit cu oști hatmanii leșăști, cu Ștefan vodă, asupra lui Pătru vodă. Și deodată mergea cu noroc lui Ștefan vodă – care mai de multe ori deprinde a fi fățarnic – precum și aicea cu Ștefan vodă. Măcar că de câteva ori, lovindu-să străjile leșăști cu străjili lui Pătru vodă, era izbânda tot la leși, iar pre urmă, au rămas înșălați leșii cu Ștefan vodă și au vinit la mare perire.

Că Pătru vodă, socotind că nu va putea sta împotriva oștii leșăști, s-au sfătuit cu meșterșug să-i biruiască, precum de multe ori să tâmplă oștilor mai mici cu cele mai mari. Strânsu-s-au cu oastea sa Pătru vodă și au întrat în codru. Tras-au și leșii după Pătru vodă, nesocotind leșii meșterșugul lui Pătru vodă. Era codrul înținat de copaci, și întrând leșii în codru, iată cad copacii asupra leșilor, împinși de oamenii lui Pătru vodă și închisă fiind poticile. Îndată și Pătru vodă cu oamenii săi au lovit pre leși, și încătro era să margă leșii, era drumul închis de copaci, că sta copacii tăiați și neoborâți, ce numai abiia era înținați unul de alaltu, și-i împingea cu mâna și cădea mulțime de copaci asupra leșilor. Atâta i-au amețit pre leși copacii și i-au turburat, cât pre carii nu-i omorâia de tot copacii, iară de mâni și de picioare îi caliciia și-i prăvăliia, de cădea vii în mânule oamenilor lui Pătru vodă. Puțini au scăpat sănătoși dentr-acel codru.

Căzut-au în robie la Pătru vodă trei stiaguri a trei voevozi: a Cracăului, a Sandomirului și a Liovului, și alte 9 stiaguri cu deosăbite semnele stiagurilor sale. Oameni aleși au căzut în robie, anume: Navoi Tecenschii, ficioru lui Ozdrovăz, voevodul Cracăului, și Zbignev Osleninschii, moșul lui Zbignev, ce-au fostu pe urmă și episcop Crăcăului și cardinal.

Auzindu Cazimiriu, craiul leșăscu, răsipa oștii sale și căderea în robie acestor oameni de frunte, trimis-au soli la Pătru pentru răscumpărarea robilor săi cu bani, pre carii cu lesne i-au scos de la Pătru vodă.

Tâmplatu-s-au după aciastă peire a leșilor în Moldova, la anul, și mai mare peire în Țara Leșască, ciuma, în șease luni de cu toamnă; și atâta s-au fostu lățit, cât abiia pre giumătate de au rămas oamenii în Cracău; doaăzăci de mii de oameni au murit și mai mult pre oameni de frunte stăpâniia acel omor.

S-au mai ispitit și al doilè rând Ștefan vodă a cere agiutoriu de la craiul leșăscu; ce nu însămniază cronica leșască mai multu, fără cât zice că multă gâlceavă pre urmă au fostu între Ștefan vodă și între Pătru vodă.

În anii de la Hristos 1370, murit-au craiul leșăscu, Cazimir. Eșind la vânat, au alergat după un cerbu, au căzut cu calul și s-au frântu un picior și i s-au tâmplat moarte.

Iară în urma lui au stătut craiu Ludovic, craiul ungurescu, nepot lui Cazimiriu mortului, îndemnat fiind de o samă de boiari leșăști; neavînd ficiori craiul Cazimiriu parte bărbătiască fără numai doaă fete, au părăsit vița crăiască. Mare mâhniciune au rămas leșilor după moartea craiului Cazimir, că Ludovic craiul, fiind strein de crăiia leșască, pe nime nu suferiia la sâne, ce toate lucrurile pe tâlmaci să isprăviia, și multe locuri, ce era să le împreune cătră crăiia leșască, le da unui domnu ungurescu, anume lui cniaz Vladislav a Opoliei și altora. Nezăbăvind Ludovic craiu în Țara Leșască, s-au întorsu în Țara Unguriască, lăsind cărma crăiei leșăști mumei sali, Elisaftii, surorii lui Cazimiriu craiu, ce-au murit.

Ce ia, fiind fămee bătrână, depărta oamenii vrednici cu svatul și aduna oameni de nemic și îmbunători. Doaă fete a lui craiu Cazimiriu, cu tot ce le-au rămas de la tatul lor, le-au trimis aciasta bătrâna, crăiasa Elisatha, în Țara Unguriască, la nepotu-său Ludovic, craiul ungurescu; și acolo au pus de s-au sunat cum fetele lui Cazimiriu craiu nu-i sintu adevărate fete lui Cazimiriu. Și pentru să nu agiungă fetele lui Cazimir după oameni mari, le-au măritat: pre cea mai mare Anna după Dvihelmu, cneazul Știliei; pre Iadviga, cea mai mică, după Romer, cneazul Stiriei; amândoi aceștiia era legați supt crăiia leșască pre acele vremi.

Iară în anul 1377, sultan Murat, împăratul turcesc, ficior lui Orhan nepotul lui Otoman, tare au înspăimat Țara Veneției, a Ghenuii, dentru îndemnarea lui Ioan Cantacuzino, împăratul grecescu, scriu cronicarii leșăști. Iar hronograful grecescu scrie că acestu sultan Murat, în zilele lui Ioan Paleolog, împăratul grecescu, au mărsu de au luat Solonul de la frânci, în anul de la zidirea lumii 6910 <=1402>, că Solonul l-au cumpărat venețiianii de la Manoil, feciorul lui Mihail Paleolog, împăratul grecescu, iară mai nainte au fostu a enovezilor și apoi l-au luat grecii de la enovezi; ce atunce au înspăimat sultan Murat pre venețiiani. Și pre urmă au luat sultan Murat de supt ascultarea împăraților grecești: bolgarii, sirbii, Bosna i proci.

Iară în anii de la Hristos 1379, au murit Ludovic, craiul ungurescu și leșesc, fără de sămenție bărbătiască, rămâindu-i doaă fete, anume: Mariia și Iadviga; ce, precum în viața lui, așea și după moarte, multă amestecare era în Țara Leșască.

PENTRU CNEZIIA LITVEI CUM S-AU UNIT CĂTRĂ CRĂIIA LEȘASCĂ

După moartea lui Ludovic, craiul ungurescu și leșăscu, mare amestecătură era în Țara Leșască, pentru alesul craiului nou; că nice acestui craiu sămințiie parte bărbătiască nu i-au rămas, ce numai doaă fete. Mariia au fost măritată după Jicmont, malăgrabul Brandaburgului, iară Iadviga era fată acolo. Unii trăgea pe Jicmontu la crăiia leșască, iară alții pre Iadviga, după cine ari socoti svatul crăiii leșăști să o mărite, acela să fie craiu; și au rămas toți pre aciasta socotială. Iară Jicmont vinisă acmu în Cracău; ce, nelăsindu-l leșii, ce s-au tâmplat la Cracău, i-au căutat a să întoarce înnapoi în Țara Unguriască, petrecut de leși.

Și așteptând leșii câtăva vreme venirea Iadvighii, fetei lui Ludovic, la Cracău, și fiind seim în Siragi, alesesă pre Samovit, cneazul Mazovii, să fie craiu leșăscu. Ce, înțălegînd de aciasta crăiasa cea bătrână a Țărâi Ungurești, îndată au trimis 12.000 de unguri cu giniri-său, Jicmontu, pre la Sondețu de au prădat Țara Mazovii.

Trimis-au leșii sol la crăiasa Elisatha să nu-i mai ție cu cuvinte, ce să le trimiță pre Iadvega, zicând că apoi îș vor alege altu stăpân. N-au putut face într-altu chip crăiasa, ce au trimis pre Iadvega împreună cu giniri-său, Jicmontu, ca să păzască el și să cărmuiască, până va veni mai la vârstă fata crăiasa.

Văzind leșii că-i are în nebăgare de samă crăiasa cea bătrână, și le trimite otcărmuitoriu cu fata, s-au strânsu mulți și au trimis înnaintea lui Jicmontu să nu vie în Țara Leșască, că nu-l vor priimi nice craiu, nice otcărmuitoriu; că apoi să vor lupta cu dânsul, ca cu un vrăjmaș. Au căutat lui Jicmont a să întoarce înnapoi de la Lubov. Iară crăiasa au trimis pre fata-ș Iadviga cu alți boiari la Țara Leșască cu multă avere.

Eșitu-i-au înnainte mulți boiari și ostași cu bucurie, și viindu crăiasa în Cracău, îndată au pomăzuit-o crăiasă Țărâi Leșăști, Bodgintu, arhiepiscopul Gnezului.

Iară în anul de la Hristos 1385, înțălegând Iaghelo, marele cneaz a Litvei, de vinirea și coronațiia Iadvighii, trimis-au la dânsa pre frații săi, pre Schirghel și pre Boris și pre Havnul, starostea Vilnei, cu daruri mari și prea frumoase, întrebând-o de va vrea să-l ia bărbat și să-l priimască la scaunul crăiei cu aceste tocmele: întâi, că să va boteza cu toată Țara Litvei, și va împreuna toate ținuturile, care le-au luat Litva den Țara Leșască, iar cătră Țara Leșască: așea cetăți cum și orașă, ales părțile rusăști și toată Țara Podliaș, și toți oamenii den robie îi va slobozi, carii erau robiți încă de alți cnezi de mai întâi. Cătră aciasta, și cneziia Litvei cea mare să o împreune cătră Țara Leșască în veci; și că va dobândi cneziile și țărâle a Șlonscăi, a Prusilor și a Pomeranii, și le va împreuna cătră crăiia leșască; că avuțiia câtă are și câtă va avea, toată o va da recipospolitii la Țara Leșască. Era acest lucru tuturor leșilor plăcut, nedejduind că așea vor avea pace despre dânșii.

Iară crăiasei nu-i plăcea, căci tată-său o logodisă după Gvihelm, cneazul racuzilor, și la logodnă au fostu pus la mijloc galbeni 12.000, cine ari strica logodna, acela să piarză acea somă de bani; ce socotiia crăiasa că și acea somă de bani o va piiarde den partea ei. Ce și pentru aciasta încă să apucasă solii Litvei că-i va plăti cniazul Iaghelo.

Socotit-au leșii să dea știre crăiasei cei bătrâne den mijlocul svetnicilor, și au mărsu soli leșăști la Țara Unguriască, împreună cu solii Litvei, și-i priimi bătrâna crăiasa cu dragoste; și le-au răspunsu cum pre socotiala domnilor leșăști lasă să fie toate, ce ari socoti ei spre folosul recipospolitii să facă. Iară întorcându-să solii de la Țara Unguriască, au mersu soli și la Litva, la Iaghelo cneazul, să-l aducă la crăie după tocmelele făgăduite.

Iară, dacă au înțăles logodnicul, ce s-au pomenit Gvihelmu, cneazul Racuzii, știind și voia crăiasei spre însul, ori cu îndemnarea ei, precum socotesc unii, ori den svatul lui Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, căci acestuia mai multu credea crăiasa, au vinit la Cracău cu frumoasă curte a sa nemțască, cu multă avere, și acolo în Cracău au șezut câtăva vreme. Iară în cetate nu l-au lăsat să între den svatul lui Domislav, caștalianului de Cracău, și a altor svetnici.

Iar crăiasa Iadvega adese să videa cu dânsul la mănăstirea lui Franceșic. Veniia cu șiraguri de dvorelnici și acolo în ospeță și în giocuri petrecea cu dânsul. Și spun că așea râvniia crăiasa să să cunune mainte cu Gvihelm până a nu vini Iaghelo, cât nelăsând svetnicii pre Gvihelm în cetate, singură cu mănule ei vrea să deșchiză cetatea și să-l lasă în lontru, de nu o ar fi abătut de la acel gând Dumitru Goranschii, visternicul crăiei.

Și așea Gvihelm, pricepând voia leșilor și auzind că să apropie Iaghelo cneazul, au eșit pre taină den oraș și s-au dus la Racuzi. Iară odoarăle și alte lucruri scumpe, li-au lăsat la Gnevoș Dalevici, podcomori a Cracăului, pierdute în veci de Gvihelm, cniazul Racuzii.

După ce au vinit Iaghelo la Cracău, în anul de la Hristos 1386, în luna lui fevruari, în 12, după calendariul Râmului, s-au botezat el, puindu-i nume Vladislav; și acolo cu dânsu s-au botezat și frații lui și le-au dat nume de botez: lui Vigul, cneazul Chervonului, i-au pus nume Alexandru; lui Schirgailo și lui Coricel li-au zis, Cazimiri; lui Sfidrigailo, Boleslav.

Acesta Iaghelo, cum s-au zis mai sus, luând pre crăiasa Iadviga, fata lui Ludovic, au împreunat cneziia Litvei cătră crăiia leșască de s-au făcut un trup. Și de la Iaghelo, căruia i-au zis Vladislav, s-au scris craii și să scriu craii leșăști și mari cnezi a Litvei.

Și pe ce vreme și până aicea ne agiunge să știm de cnezia Litvei, cum s-au împreunat cu crăiia leșască; altele, lăsăm la leși să le scrie lucrurile lor și a Litvei, iară noi să vinim la rândul istoriei noastre.

Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă, după gâlceava ce-au avut cu leșii, pe urmă s-au așezat, și singur Pătru vodă, în zilele acestui craiu, au mărsu la Liov împreună cu boiarii țărâi. Acolo aflând pe craiul, au așezat legături de pace de îmbe părțile și s-au întorsu Pătru vodă la scaonul său, căci Pătru vodă văzusă că crăiia unguriască, după moartea lui Ludovic, au stătut câtăva vreme fără craiu, stăpânind crăiasa văduva, cum s-au pomenit mai sus, s-au lipsit de supt ascultarea și apărarea ungurilor și s-au închinat supt ascultarea lui Vladislav, craiului leșăsc, în anii de la Hristos 1388.

Scrie Cromer, cronicariul leșăscu, că și Mircea vodă, domnul muntenesc, tot pe acea vreme – văzindu stăpâniia unguriască supt cârma mueriască – când și Pătru vodă au agiunsu cu prieteșugul la Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, precum mărturisește de zice: „Și până la aciasta vreme sint în visteriul crăesc uricile cu așezământurile de pace cu Mircea, domnul muntenescu, care era birnic craiului unguresc; că după moartea lui Ludovic, au eșit de supt apărarea crăiei ungurești, și era scris că unul fără alt să nu să oștiască asupra craiului unguresc“.

Scrie Anton Bomfin, cronicariul unguresc, că după moartea lui Ludovic, stând la crăiia unguriască Jicmontu, văzind că s-au dezbătut câteva țări de supt stăpâniia crăiei ungurești, s-au rădicat cu oști asupra acelor țări, cumu-i: Bosna, horvații, volgarii, moldovenii și muntenii, și s-au pornit asupra muntenilor al patrulè an a crăiei sale. Că, pe vremea stăpânirii fămeești, în Țara Unguriască era multe amestecături; că vlahii, carii trăescu pre locul dachilor și a gotilor, oțărându-să de stăpâniia mueriască, s-au fostu abătut de la crăiia unguriască, cari nice birul ce era tocmiți să-l dea, nu l-au dat. Pentru aceia, Jicmontu, craiul ungurescu, s-au pornit, zice, asupra lui Ștefan vodă, domnul muntenesc.

Aicea stau de mă mir ce Ștefan vodă au fostu acela, că letopisățăle leșăști pomenescu de Pătru vodă în Moldova și de Mircea vodă în Țara Munteniască. Poate Ștefan vodă, fratele lui Pătru vodă, după moartea frăține-său, că zice Bomfin, că acel Ștefan vodă amândoaă țărâle domniia; care, după ce au auzit de vinirea lui Jicmont craiu, au împlut Țara Olteniască, adecă Munteniască, de oști, și au prinsu toate strâmtorile și poticile munților cu oamenii săi, să închiză în munți pre Jicmontu craiu cu oștile lui. Orânduit-au oști și pe vârvul munților, să-i fie de apărare.

Iară Jicmontu craiu, după ce au întrat în Țara Munteniască cu multă oaste, trecând peste munți, i-au eșit înnainte muntenii cu domnul muntenesc în munte și au dat mare războiu ungurilor, cât înfrânsesă pe unguri, că și den munți cu piiatri îi ucidea. Ce îmbărbătându-să ungurii cu Jicmontu, craiul lor, au descălecat ungurii de pre cai și au înfrântu pe munteni, cât au purces în răsipă oastea lor, neputând suferi focul ungurilor; și-i goniră pren munți, zice Bomfin, și pre mulți au prinsu vii. Iară eșind Jicmond cu oastea sa den munți, au agiunsu la Târgșor, în Țara Munteniască, unde era domnul închis să să apere. Iară nu scrie ce oraș au fost; ce, ori la Târgoviște, ori la Trâgșor au fostu. De unde, înțălegând domnul muntenescu că vine Jicmontu, neașteptând să-l dobândiască, l-au tâmpinat cu

boiarii săi și i-au căzut la picioare, cerșindu-ș ertăciune și arătându-i pricinele abaterii sale de supt stăpâniia crăiei ungurești i proci. Scrie Bomfin: Făcutu-ș-au pace domnul muntenesc atunceș despre Jicmont, craiul unguresc.

AICEA NE CAUTĂ A MAI TRĂGĂNA CONDEIUL NOSTRU PÂNĂ VOM VINI LA RÂNDUL DE UNDE AM PĂRĂSIT

În anii de la Hristos 1396, Vasilie, cneazul și împăratul Moscului, mers-au singur la Vitold, marele cneaz a Litvei, la Smolensc; legând priteșug amândoi, s-au vorovit să rădice oști amândoi asupra lui Temerlan, marele han tătărăscu. Pre aceia vreme era Smolenscul supt stăpâniia cneziei Litvei. Iară la anul 1514 l-au luat Vasilie, împăratul Moscului, de la cneziia Litvei și-l stăpânesc moscalii până în zua de astăzi.

Într-acestaș an, Jicmontu, craiul ungurese, vrându să scoață pe turci den Dobrogea sau den Bulgaria, strâns-au multă oaste de creștini și s-au lovit cu sultan Baiazit; ce rămasă biruit Jicmontu de turci, cât abiia au scăpat peste Dunăre. Fostu-au cu Jicmontu craiu multă șliahtă leșască. După ce au pierdut Jicmontu războiul cu turcii, fiind urât ungurilor, au trecut în Țara Leșască la craiul Vladislav Iaghelo, în Cracău, și acolo au făcut legături cu Vladislav în ani 16.

Iară Vitold, cneazul Litvei, s-au pornit cu oaste singur asupra tătarălor, și trecând apa Donului, aflat-au multă tătărâme, strânși cu muiari, cu copii, în câmpi și lovindu-i, i-au biruit și mulți robi au adusu în Litva. O samă de tatară i-au trimis frăține-său lui Vladislav Iaghelo, craiului leșăscu, și i-au botezat, iară o samă i-au așezat în Litva, pre lângă apa ce să chiamă Vaca și în alte locuri. Și până astăzi trăesc în spurcată legea lui Mehmet, lipcanii ce sint în Litva. Scrie și Mehovie la decad cap XLI, list 271.

Ce pre urmă Temerlan au prădat Țara Rusască și Litva. Chiovul s-au răscumpărat de la Temerlan cu 10.000 de ruble. Acest Temerlan mai-nainte vreme, având războiu cu sultan Baiazit, împăratul turcescu, și prinzind viu pre sultan Baiazit, l-au băgat în cușcă de hier, de-l purta cu sâne. Și, când vrea să încalece Temerlan pre cal, încăleca de pre cușca aceia. Și l-au ținut închis în cușcă, până au murit de scârbă, prăvindu cum îi prăda și-i ardea țărâle lui, oastea lui Temerlan.

Pre urma lui Pătru vodă au stătut domnu Iuga vodă. Acesta au trimis la patriiarșiia de Ohrida, de au luat blagoslovenie, și au pus mitropolit pre Theoctist și au descălecat orașă pren țară, pen locuri bune și li-au ales sate și le-au făcut ocoale pe împregiur. Și au început a dărui ocine a slugi, a voinici, ostași; și domnind doi ani, l-au luat Mircea vodă, domnul muntenesc, la sine.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CEL BUN ȘI BĂTRÂN

CAP XVII

În anul de la zidirea lumii 6909 <=1401>, stătu la domnie Alexandru vodă, și îndată începu a face lucruri bune în țară. Zidit-au doaă mânăstiri: Bistrița și Moldovița și le-au înzăstrat cu moșii și cu odoară.

Iară la al doilè an a domniei sale, adus-au cu multă cheltuială moștile svintului mucenic Ioan Novâi den Țara Turcească, de la Trapezontu, și le-au pus în vestita cetate a Sucevii cu mare cinste și pohvală de ferire domniii sale, ce să prăznuiaște miercuri și gioi în săptămâna Rusaliilor. Afla-vei viața și măceniia svinții sale în cărțile besericii noastre și mai ales în *Pouceniile* părintelui Varlam mitropolitul, ce-i tipărită în zilele răpăosatului Vasilie vodă.

Așijderea Alexandru vodă, vrând să urmeze desăvârșit lucrurile spre podoaba besericii pravoslavnice, au trimis la patrierșiè besericii răsăritului, de au luat blagoslovenie după Iuga vodă întâi și-au făcut mitropolit și i-au ales scaon mitropoliei în orașul Sucevii, în mănăstirea de lângă curtea domniască, cu sate, cu ocini.

Făcut-au și al doilè episcop Romanului și al treilè episcop la Rădăuți, împărțindu-le eparhii, ținuturile în țară, și i-au așezat cu cinste, dându-le scaune să șază de-a-diriapta domnului, mai aproape de scaunul domnului decât boiarii cei mari.

Tocmit-au și boiarii, care-ș la rândul său, svetnici și cârmuitori țărâi, cum sintu și până astăzi.

Făcut-au Alexandru vodă legătură cu craiul leșăscu, Vladislav Iaghelo, precum mai nainte și Roman vodă, feciorul lui Pătru vodă, pre carele l-au fostu prinsu den Moldova Svidrigailo, fratele lui Vladislav, craiului leșăscu, ce era stăpânitor în Podoliia, și l-au scos de la Svidrigailo, craiul Vladislav, și, după ce l-au scos, să fie giurat Roman vodă lui Vladislav, craiului leșăscu.

Scrie Stricovschii carte XIV, zaci. VII, giurământurile lui Roman vodă, cum va fi neclătit de supt poroncile lui craiu, precum și Alexandru vodă. Pentru acest Roman vodă, la alte letopisăță a țărâi scris nu aflu, precum nice cronicarii leșăști nu scriu, nice pomenesc nemic de Iuga, să fie fostu domnu pre urma lui Pătru vodă, feciorului lui Ștefan vodă. De acestu Roman vodă scrie și Cromer, carte XVI la istoriia sa, că mai-nainte de ce au trimis Alexandru vodă soli de pace și cu legături de așezământu la craiul Vladislav Iaghelo, precum să află, că încă mai-nainte Roman vodă făcusă legătură cu craiul Vladislav Iaghelo, precum sintu și să află așezământurile amânduror în cămara crăiască, zice Cromer, și astăzi. Și tot să cunoaște că avea price Roman vodă cu Alexandru vodă pentru domniia țărâi; ce, pre urmă pe Roman vodă l-au prinsu Svidrigailo cneazul, fratele lui Vladislav craiu, din țară, și l-au dus la Podoliia la închisoare. Iară, dacă l-au scos de la închisoare craiul, cum s-au pomenit mai sus, ce ar fi mai făcut acestu Roman vodă, nu să află scris în cronica leșască.

Iară în anul de la zidirea lumii 6940 <=1432>, în zilele lui Alexandru vodă, s-au făcut al optulè săbor în oraș în Florintina, la Italiia. Multă adunare de părinți, așea a Răsăritului cum și a Apusului, fiind de față patriiarhul de Țarigrad și împăratul Răsăritului grecesc <Ioan al VIII-lea> Paleolog, s-au adunat pentru mădulările legii; și mai ales de purcederea Duhului Svint făcându-să mare price, că Beserica Apusului, arată cum Duhul Sfânt purcede și de la Părintele și de la Fiiul, care n-au priimit Beserica Răsăritului cu Marco, episcopul de Efes, să facă doaă începături în dumnăzăire. Măcar că, fiind împărățiia Răsăritului, sau a Țarigradului, slăbită și cuprinsă de turci, cât numai cu numele rămăsesă împărat <Ioan al VIII-lea> Paleolog, iată au priimit de au iscălit cu alți episcopi părerea părinților de la Apus,

făgăduindu-să papa, că va trimite agiutoriu împotriva turcilor. Ce nice un agiutoriu n-au dat, nice au trimis, și mai mult de scădere au fostu acel săbor Besericii Răsăritului, decât de folos.

Trimis-au și Alexandru vodă cu voia țărâi soli cu Grigorie Țamblic. Fost-au la acel săbor Hristofor papa cu gardinalii săi. Mare price stă până în zua de astăzi între Beserica Apusului și între Beserica Răsăritului, și de atunce mare shizma, adecă dezlipire sau dejghinare-i între beserici. N-au aflat solii lui Alexandru vodă nice pe patriarhul, nice pre împăratul, la Țarigrad; ce iar a să întorce, neisprăvind nemic, nu le-au părut a fi cu cale; ce s-au dus la Ohrida, unde găsind pe episcopul de Ohrida și dându-ș soliia la dânsul, că era trimiși pentru învățătura legii, luat-au de acolo și preuți și cărți sirbești de toată orânduiala besericii.

Vladislav Iaghelo craiul, înțălegând că Jicmontu, craiul unguresc, îndiamnă pre crijecii prusilor asupra lui; ce Vladislav Iaghelo, aflându-să în părțile Țărâi Rusăști, trimis-au soli la Alexandru vodă, îndemnându-l asupra lui Jicmontu, craiului unguresc, și i-au zălojit Snetinul și Colomâia, dreptu 1000 de ruble de argintu.

Ispitindu-să craiu Valdislav asupra crijecilor, i-au trimis și Alexandru vodă 400 de moldoveni, oameni aleși, carii au arătat mare vitejie și izbândă asupra crijecilor. Că deodată, făcându-să moldovenii a da dos și crijecii eșind den cetatea Malborc, gonind pre moldoveni, și înșirându-i spre o dumbravă, s-au pedestrit moldovenii și, săgetându-le caii, au dat jos crijecii; și încălecând moldovenii, mare moarte au făcut într-înșii și să întoarsără cu izbândă la obuz, unde erau craiu Vladislav, cu mare mulțămită și laudă de la craiul.

Iară de vreme ce am pomenit de crijaci, am socotit a fi cu cale să scriem ce niam au fostu, și pe ce vreme au nemerit în părțili prusilor și în megieșie cu leșii.

PENTRU CRIJECI CE NIAM AU FOSTU ȘI DE UNDE S-AU IZVODIT ÎN ȚARA LEȘASCĂ TIJ

CAP XVII

În anii de la nașterea lui Hristos 1188, stăpânind Baldovin, craiu creștinesc, în Ierusalim, cându aceia strânsoare avea creștinii despre păgânii sarachineni, cât nu să poate a spune, nice cu condeiul a să scrie. După ce au luat păgânii de la creștini cetatea Ptolomeada, lătinește Acona iară nemțește Acris, mari prăzi și scăderi făcea păgânii creștinilor. Care luându-le aminte Baldovin craiu, scris-au la alți creștini cu rugăminte pentru agiutoriul; care rugăminte au pornit oști den țărâle Râmului asupra sarachinenilor, adecă de la Italia, den Longobardiia, de la venețiiani șeasăzăci de galioani, în care era cinzăci de mii de oșteni, oameni aleși de războiu. Așijdirea de la franțoji, de la nemți, de la sasi, de la Renu și de la Lubec, den Colna și den altă orașă, mulțime de oameni aprinși cu dragoste cătră Dumnezău, așea pentru să vază acele locuri, cum pentru agiutor să dea a lor săi creștini.

Dentr-acest oraș, nemți, oameni carii era oșteni, grijindu-și o corabie, căriia i-au pus nume Crache, în care era oameni ca la 500, carii dreptu supt cetatea și orașul Acona au mărsu.

Încungiurat-au pre urmă creștinii Acona cu mare putere; un an întreg stând supt cetate, o bătea cu multe feliuri de meșterșuguri, iară cu mare scădere în creștini: că mulți de săgețile nepriiatinilor răniți și bolnavi zăcea, și de nicăiuri neavând nice o căutare. Unii de foame și de rane greli, și de boală, zăcea și muriia.

Aflatu-s-au între acei ostași zece bărbați, carii, având frica lui Dumnezău, dentre acei nemeriți acolo den Țărâle Nemțăști, s-au aprinsu de mila creștiniască și s-au apucat a păzi și a griji pre acei bolnavi. Dentre carii un oroșan den Lubec, luând pânzăle corăbiii aceiia, ce-i zicea Crache, au dat-o de au făcut-o cort, precum au putut la aceia vreme. Supt acel cortu, au strânsu pre cei răniți și bolnavi și-i grijiia, și cu agiutoriul lui Dumnezău și cu nevoința acelor păzitori, cu hrană, și cu unsori la rane, mulți s-au însănătoșat.

Iară, după ce dobândiră creștinii Acona, în anii 1190, dat-au creștinii beserica svintului Ioan acelor bolnavi, care beserică au făcut-o oștenii creștini de la Rodos de mainte vreme. Deci au pus ispravnici pre acea beserică pe acei zece bărbați, să aibă grijă de acei bolnavi. Era pregiur acea beserică pometi frumoși și i-au cumpărat acei bărbați temători de Dumnezău să fie pentru bolnavi; că dentr-acel pomăt avea cei bolnavi multe feliuri de roduri și multe feliuri de buruiane de liacuri pentru spălatul ranelor.

Și întâi, acolo în Acona, s-au făcut bolniță întru pomenirea Preacuratei Fecioarei Mariei, și întâi întru lauda lui Dumnezău, cel slăvit în Troiță. Cu aciastă pildă, acel den Acona, Baldovin craiu, fiind povățuit, făcutu-ș-au și el bolniță în Ierusalim și-au numit-o bolnița Preasfinței Stăpânii Mariei, precum și în Acona, puind păzitori să grijască pe cei bolnavi și răniți. Ispravnic pre acele bolniță era Henric den Vapolt, carele cu frații săi fu însănătoșat și cu alți ostași a mormântului lui Dumnezău; că cu năroc era și tare sta împotriva păgânilor.

La acest zacon, pre urmă foarte mulți den cnezi, den domni și nemiși nemțăști, să adăogea. Era la număr întâi, în anul dentâi, numai 35, carii petrecea viață cu frică dumnezăiască, și mari nepriiatini era tuturor nepriiatinilor svintei cruci. Și așea cu pilda a prea bunei viiații sale, mulți dentre cei necredincioși viniia la petrecerea viiații lor, zicând cum acei bărbați svintoși stau întru toate faptele sale, petrec mai multe decât alții, cum dentru a lor pildă, s-au făcut creștini mulți și s-au botezat.

Da multă avere la acele bolniță și de ce mergea, de ce să înmulțiia bolnițăle și acel zacon sau lege a crijecilor; și când muriia vreun domnu în țara aceia svintă, lăsa lucruri scumpe la bolniță; de nemeriia acolo vreun oaspe cu nume știut, lăsa daruri la bolniță, poftind să aibă grijă de săraci, precum și Ravigel preoților Ierusalimului, ce păziia mormântul Domnului, de fac laudă lui Dumnezău, le-au împărțit milostenii, precum scrie el întru îmbletele sale prin țări streine.

Și așea acel mistru sau ispravnic bolnițăi agonisit-au multe cărți pricinitoare de la creștinii domni la Calestin al treilè, papă de Râm, și la Henric chesariul al șeasălè cu acest nume; cu care cărți au trimis pre <Dositei> patriiarhul Ierusalimului la Râm, de au așăzat și au scos zaconului sau legii nemțăști, întărire de crijac, adecă – crucișar – în anul 1191, adăogând tiutiuluș ca să să scrie: „Frățimea a casăi nemțăști a bolniții stăpânii Mariei în Ierusalim“. Așiijderea le-au dat pecete cruce niagră, supt legea pravilii svintului Avgustin, poroncindu-le să să poarte cu toate așezământurile, cu faptele, cu volniciile i proci.

Aciastă întărire și pecete adusără mistrului sau otcârmuitorului crijecilor – sau să zicem românește crucișer – în Ierusalim, și acel uric cu mare cinste și țeremonie fu cetit. Acolo patriiarșii Ierusalimului au îmbrăcat pre frații acei legi sau pravilă, în haine albe scumpe, pe care era den față și den dos cruce niagră. Într-acesta chip, pe urmă, de acest feliu de haine și alții purta; și acei frați era pre acea vreme șeapte preoți, carii acel feliu de haină purta preoțască și era nemiși lumești; acestora era slobod încinși cu sabii să facă liturghie, nime nu-ș rădea barba, și pe sac, în sac împlut cu pae, după zaconul lor, dormiia. Ce aciasta curund o au schimbat – precum iaste în poveste – bișugul aduce desfrânare.

Fost-au așezat și altă orânduială zaconului acest mistru a bolniții Preacuratei Stăpânii Mariei, Henric den Vapolt, adecă: întâi, greșind vreun frate dentre aciia împotriva legii, sau zaconului său, să nu fie de nime certat, fără numai de singur mistrul zaconului, sau de cela ce-l va orândui el spre aceia, și certarea nime den streini să nu știe. A doa, pe frații ostași pe lângă dânsul au pus giudecători și i-au dat lui putere între dânșii, pe cei împotrivnici să-i tocmască și pe cei neascultoi să-i certe. A triia, au așezat numere știute de rugăciune otcenaș peste toată zua mirenilor să cetiască. Într-aciastă deregătorie au viețuit ani 10 și au murit în Acona și acolo l-au îngropat.

Al doilè mistru a crijecilor au stătut Osto Carpen, nemiș nemțăscu, la aciastă deregătorie în zilele lui Filip chesariului al doilè și a lui Inochentie, papa Râmului; și în Țara Leșască era craiu Mecislav cel Bătrân, în anii de la Hristos 1200.

Acestu mistru în prostie au slujit lui Dumnezău și în viața sa au făcut pecete zaconului cu chip de măgar, pe care ședea Maica Preacurata cu Fiiul în brață și Iosif bătrânul pe lângă dânșii cu toiag și scrisoare pregiur pecete cu aceste cuvinte: „Pecetea orânduialii mistrului a frățimei casăi nemțăști în Ierusalim“. Acestu feliu de pecete ținea crijecii până în zilele lui Friderih celui întâi a mistrului de acestu zacon. Acest Friderih pe urmă o au schimbat în țara Inflantiei. Pe vremea acestui Carpen, frățimea ce să chema lătinește ensiferi, purtători de sabie, s-au izvodit; carii pe urmă s-au unit cu crijecii prusilor. 6 ani fiind în deregătoriia sa, au murit în Acona.

Al treilè mistru a ostașilor mormântului lui Dumnezău, fu ales Herman den Olsațiia în anul de la Hristos 1206, pe vremea lui Filip Chesariu și a lui Inochentie papa Râmului. 4 ani au slujit și au murit în Acona.

Al patrulè mistru crijecilor stătu Herman den Salța, nemiș, pe vremea împăraților Opto și Fridih al doilè și a papei Romei, Inochentii al treilè, și a lui Onorie al treilè, pus la aciasta deregătorie în anul de la Hristos 1218. Iară pe vremea stăpânirei lui, au luat saratinii Ierusalimul de supt cârma creștiniască; iară crijecii fură izgoniți afară den Siriia; și aciasta tot pentru păcate. Că giudecățile lui Dumnezău ascunsă sintu.

Iară pe urmă acești crijeci s-au închinat la chesariul Fridrih, rugându-l să le dea loc să-ș facă beserică după pravila sa, să petriacă până la sfârșitul său, după cum era obiciuință lui Dumnezău. Datu-le-au chesariul loc știut de traiul lor.

Iară în anul 1222, Conrad, cneazul Mazovii, având adese nevoi de prusaci, vecinii săi mărgineni și nepriiatini ai săi, au năzuit Conrad, cneazul Mazoviei, la Fridric chesariul, să-i dea agiutoriu pe acei crijeci împotriva prusacilor, ce era pe atunce păgâni. Așijdirea și de la singuri crijecii de la Râm au poftit agiutoriu. Deci Fridric chesariul au slobozit pre crijeci, că era 20.000.

Îndată cât au sosit crijecii la Conrad, le-au dat țara Helmului și cât loc cuprinde între Visla, Mocra și Drvința; că acel loc l-au avut Conrad osebi de la leși, care l-au luat leșii de supt crijeci. Cu aciasta tocmală, au lăsat acel loc crijecilor ca cu nevoință pururea să oștască crijecii asupra păgânilor, pentru legea creștiniască; și după ce-i vor așeza pre păgâni, și-i vor supune, să întoarcă Țara Helmului înnapoi lui Conrad sau celor ce vor fi pe urma lui. Iară ei țărâle, ce ari dobândi de la prusaci, să le împarță cu socotială a oameni vrednici, cu cneazul Mazovii și cu urmașii lui. Leșilor, ca niște creștini, să nu le facă pacoste, nici o strâmbătate, nice scădere; pre vrăjmașii lor să nu-i ascunză, nice să le agiute cu sfat sau cu altu agiutor a lor, ce împotriva păgânilor, vrăjmașilor svintei cruci, cât ar trebui lui și leșilor, să le fie într-agiutoriu. Iară, de n-ari asculta și ari călca vreunul dentr-aceste giurământuri, atunce, ca unor vinovați, să le ia averea și locurile pentru nemulțămire.

Aciastă tocmală și așezământ între Conrat, cneazul Mazovii, și între frații crijeci au fostu; care tocmală și așezământu li-au întărit Grigorie al noaolè, papă a Râmului; le-au mai adaos pe lângă acesta Conrad, crijecilor, Țara Dobrinului și cetatea Nessova, în Țara Cuiavului. Așijdirea și Ghedeon, episcopul Pelomcului, le-au dat den eparhiia sa une locuri să-ș ia de a zecea și sate cu ostrov.

Acestu așezământu l-au tăinuit crijecii; numai uricul cu pecetea de aur a lui Frideric al doilè, chesariului, cu mare nevoință-l ținea; care le-au întărit lor Țara Helmului cu a

Dobrinului date, măcar că Conrat cneazul nu le-au dat în veci. Deci, pentru acea întăritură a lui Fridric chesariului, pre urmă mari sfăzi au fostu între crijeci și între leși, până ce s-au spartu și s-au strâcat cele neadevărate a lor urice.

Așijdirea având 7 căpetenii mai aleasă acei doaăzăci de mii de crijeci ostași, luând asupra sa împotriva păgânilor prusaci apărarea leșilor și a mazovilor, întâi în Țara Dobrinului s-au așezat, au pus întâi în partea despre Visla o baștă, făcută de ștejar, dreptu în prejma Torunii, care să chiamă astăzi Dinbov, ce era să-i zică Dubov. Dentr-acolo păziia pre păgânii prusaci peste Visla, cu deasă și multe pușci îi strica, și pre urmă cu agiutoriul leșilor și a mazurilor, au început a să pleca păgânii prusaci, pustiindu-le și străcându-le țara, cât au căutat prusacilor dentru acele locuri a să părăsi și a lăsa lor Țara Helmului i proci.

Murit-au Herman den Salce și l-au îngropat în Berlum.

PRE CE VREME S-AU ARĂTAT ACEȘTI CRIJECI NEPRIIATINI LEȘILOR ȘI CÂNDU LE-AU TRIMIS AGIUTORIU ALEXANDRU VODĂ

Al treisprăzecelè miestru sau otcârmuitoriul crijecilor și a prusilor, anume Carol den Trivăr, în zilele lui Henric chesariu și a lui Climent, papa Râmului, și a lui Vladislav, craiu leșăscu, Lochetec, în anii de la Hristos 1309, au râdicat sabiia asupra leșilor în loc de bine și de mulțămită. – Caută ce fac streinii, când îi priimăscu tovarăși lăcuitorii țărâlor, precum și la noi în țară pe urmă vei afla de greci, la ce stat au adus țara noastră și boiarimea ei. – Că întâi crijecii Țara Pomeraniei o au luat de la Lev și altele, care până în zilele

al triilè Cazimiriu craiu, au fostu aceste țări în mânule streinilor, cum s-au pomenit mai sus, pustiind satele șlehticilor și omorând pre șlehtici.

Pre aciasta vreme, văzind și alți megiiași că să înmulțăscu și să întărescu crijecii asupra leșilor, s-au râdicat și infleantii de au luat de la leși vestit oraș și cetate Riga, cu tot ținutul ei.

Și pre rând, ce au lucrat acei crijeci și asupra Litvei, cetește pre Alexandru Gvagnin, istoricul țărâi și lucrurilor Litvei, vei afla. Iară noi, cât am socotit să fie pentru deșchisul voroavei și științei noastre, am scris până aicea.

După ce au pierdut războiul crijecii, cum s-au scris mai sus, cu Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, căruia i-au trimis agiutor Alexandru vodă împotriva crijecilor 400 de moldoveni, căzut-au la pace crijecii, care au priimit craiu Vladislav Iaghelo, den svatul și socotiala frăține-său, lui Vitold, cneazul Litvei, măcar că acea pace cu crijecii era peste voè svetnicilor leșești. Legătura între ei, lăsăm la leși să scrie. Noi ne întoarcem la rândul nostru.

După ce au legat pace cu crijecii, Vladislav Iaghelo, craiul leșăsc, s-au întorsu și s-au pogorât în părțile Țărâi Rusăști, dând Camenița și toată Podoliia pe samă frăține-său, lui Vitold, unde și Alexandru vodă au mărsu la craiul, fiind legați de mainte cu prieteșugul, au și mai întărit legături de pace cu craiul leșăsc.

Scrie Cromver, istoricul leșesc, în cartea sa XX și Stricovschii carte XVI, la anii de la Hristos 1438. Iară Sfidrighel cneazul, fratele lui craiu Vladislav Iaghelo, având multă price cu leșii pentru Podoliia, cum pre acea vreme stăpâniia Podoliia Svidrighel, fiind de multe ori îndemnat craiul de Lev pentru Podoliia, să o ia de supt stăpâniia frăține-său; ce de la o vreme, i-au căutat craiului a faci pe voia leșilor, și au purces cu oști asupra frăține-său, lui Svidrighel. Iară Svidrighel nedejduia la agiutoriul crijacilor și a inflantilor; și trăsese Svidrighel și pe Alexandru vodă în partea sa asupra lui Vladislav, craiul leșesc.

Iară Alexandru vodă uitând legăturile sale ce-au avut cu Vladislav craiul, pe pofta lui Svidrighel și a litvinilor, au prădat cu oamenii săi Snetinul, Haliciul și olatul Cameniții. Ce, întorcându-să Alexandru vodă cu plianul den Țara Leșască, au agiunsu o samă de leși de oastea craiului leșăsc pe moldovenii lui Alexandru vodă, ce aducea plianul mai pe urmă, că Alexandru vodă trecusă Nistrul mai-nainte, și înfrângând leșii pe moldoveni, le-au luat plianul înnapoi.

După aciastă poticală, Alexandru vodă, văzindu-să și scăpat de prieteniè ce-au avut cu craiu Vladislav, cum scriu istoricii leșești, den voe rea au murit. Domnit-au Alexandru vodă ani 32 și luni 8 și multe lucruri bune au făcut aicea în țară, pentru care îl număscu toți lăcuitorii țărâi noastre și-i zic: Alexandru vodă cel Bun. Avut-au ficiori cu doaă doamne Alexandru vodă.

PENTRU DOI FICIORI A LUI ALEXANDRU VODĂ ȘI PENTRU RĂZBOAELE LOR

CAP XVIII

Alexandru Vodă, mai-nainte de moartea sa, au ales să fie domn țărâi în urma sa Iliiaș, fiiu-său cel mai mare, că-i rămăsese doi ficiori: Iliiaș și Ștefan, în anii de la Hristos 1433. Dacă stătu domnu Iliiaș vodă, după moartea

tătâne-său, au urgisit și au gonit pre frate-său, pe Ștefan vodă și pre maștehă-sa să o fie înnecat.

Iară Ștefan vodă au năzuit la domnul muntenesc, cu rugăminte de i-au dat agiutoriu; și viind cu oaste, au biruit pre frate-său, Iliiaș vodă, la locul ce să chema Lolonii și, scoțindu-l den țară, au apucat Ștefan vodă domniia țărâi.

Iară Iliiaș vodă au năzuit la craiul leșăscu, Vladislav Iaghelo, arătându-și strâmbătatea făcută de frate-său Ștefan vodă, și s-au rugat să-i dea agiutoriu împotriva frăține-său și să-l așează în domniia țărâi, făgăduindu-să că în viața sa va rămânea neclătit den poroncile crăești și a recipospolitei țărâi leșești.

Iară și Ștefan vodă încă nu s-au lăsat cu atâta, ce au trimis și el soli cu daruri scumpe la craiul leșăscu Vladislav. Aflat-au solii lui Ștefan vodă pe craiul la Lăncenți și s-au dat soliia, arătând craiului, cum toată țara poftescu și priimăscu pe Ștefan vodă, și mai bine să ție craiul cu Ștefan vodă, pe carele priimește țara, decât pe Iliiaș Vodă, car-i urât țărâi, că și Ștefan vodă să făgăduiaște a fi cu priință craiului și neclintit va rămâne în poroncile crăești, precum au fostu și tată-său, Alexandru vodă. Și atunce prin solii aciia s-au rugat lui craiu și pentru greșală ce ar hi făcut tată-său, Alexandru vodă, împrotiva luminatului craiu, să iarte ca un stăpân milostiv. Deci, măcar că Iliiaș vodă ținea pe Sofiia, sora lui craiu, ce dentru socotiala tuturor au ales să rămâe Ștefan vodă la domniia țărâi, și atunce prin solii lui Ștefan vodă, văzind priință cătră sine, i-au dat craiul lui Ștefan vodă ținutul Șipenului cu Cecunul și cu Hmelovul. Iară lui Iliiaș vodă i-au dat un ținut să șază cu casa sa și să nu să amestice la domniia țărâi.

Ce Iliiaș vodă nu vru să rămâe pre socotiala lui craiu, ce au întrat în țară cu oști asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, și tâmpinându-să cu oștile la Dărmănești în Săptămâna Albă, rămasă izbânda iar la Ștefan vodă.

Năzuit-au Iliiaș vodă și al doilè rând la leși, să mai strângă oști să vie în țară, ce văzindu-l leșii că nu să așază, l-au luat cu poronca craiului și l-au închis în cetatea Siragiului, ce iaste cu zid împregiur, pe apa ce să chiamă Varta, împreună cu doamnă-sa, Sofiia, și cu copiii săi, puind și pază, însă cu cinste.

Trimis-au craiul pre urmă solii săi la Ștefan vodă de au și giurat înnaintea solilor crăești în Suciavă. Zis-au Ștefan vodă cum și înnaintea lui craiu va merge, unde ar fi să să încriază.

Arătat-au Ștefan vodă, curund după aciasta legătură, slujbă leșilor, că, gătindu-să tătarâi să între în Țara Leșască, i-au lovit Ștefan vodă și i-au strâcat rău și cetatea Branlavul, care era supt ascultarea lui Svidrigai, au luat-o de la oamenii lui Fridrigai și au închinat-o lui craiu Vladislav. – Scrie Cromver în carte XX și Stricovschii în carte XVI, zaci IV, în fârșit.

În anul de la Hristos 1434, acestu craiu leșăscu, Vladislav Iaghelo, fiind la un târgușor, anume Grodec, cale de 4 mile de la Liov, acolo aștepta pre oamenii lui Ștefan vodă să sosască den țară; și mâind supt cortu craiul, să auză cântând privighitorile, primăvara fiind vremi răci, au răcit noaptea și au căzut în boală și a șeaptesprăzece zi au murit, într-o zi luni.

După moartea lui Vladislav, craiul leșăscu, au stătut la crăie fiiu-său, Vladislav al treilè cu acest nume. Scrie Stricovschii la istoriia sa, carte XVI, zaci. I, precum la coronațiia acestui craiu, să fie fostu și oamenii lui Ștefan vodă.

Iară în anul 1435, acestu craiu nou s-au pogorât la Siragi pentru săimul. Atunce o samă de boiari leșești, priiatini lui Iliiaș vodă, s-au rugat lui craiu să-l sloboază pre Iliiaș vodă de la poprială. Ce craiul n-au priimit că agiunsesă Ștefan vodă cu solii săi și la acest craiu.

Ce curund după aciasta, ori cum au fostu lucrul, au scăpat Iliiaș vodă den cetatea aceia și iară au întrat și al treilè rând în țară, de au truburat o parte de țară asupra frăține-său, lui Ștefan vodă, însă eșindu-i Ștefan vodă în tâmpinare la Podraga, iarăș nenorocirea lui Iliiaș vodă; și acolo au rămas biruit.

De năroc era Ștefan vodă cu frate-său Iliiaș vodă; când bine nu să mântuia de însu, atunce și sosiia cu oști asupra lui, că în anul de la Hristos 1435, iară de la zidirea lumii 6943, avgust 4, la Piperești s-au lovit Iliiaș vodă cu frate-său, Ștefan vodă; ce și acolo Iliiaș vodă pierdu războiul.

Vladislav, craiul leșăscu, văzind atâta netocmală și războae între acești doi frați pentru domniia țărâi, i-au așezat prin solii săi, că le-au împărțit țara în doaă: lui Ștefan vodă i s-au venit Țara de Gios cu Cetatea Albă, cu Chiliia și cu Tighinea; iară lui Iliiaș vodă, Țara de Sus cu Hotinul, cu Suciava și cu alte locuri den sus și Iașii.

Precum scrie Stricovschii la carte XVII, zaci. II, Iliiaș vodă nezăbăvind vreme au mărsu la craiul în Liov împreună cu boiarii săi, cum scrie Cromver la carte XXI, de au giurat, fiind craiul de față, puind stiagul la picioarele craiului, precum va fi credincios craiului și gata în poroncile crăești, împrotiva a fieștecărui nepriiaten a craiului. Și atunce au legat să dea Iliiaș vodă pre an 100 cai, 400 boi, la cuhnea crăiască, 200 camene de moron și 400 băibărace, sau haine roșii; măcar cum scrie Cromver, peștele și boii numai într-acel an au dat Iliiaș vodă craiului. Și ținutul Șcepinului ce-au fostu dat craiul lui Alexandru vodă, tatul lui Iliiaș vodă, cu uricu de așezământu, le-au întorsu Iliiaș vodă craiului pentru pagubele ce au făcut Alexandru vodă leșilor, când au prădat Colomâia și Sneatinul. Iară craiul au dat lui liiaș vodă cetatea Haliciul să-ș ție acolo averea.

Așijdirea și Ștefan vodă într-acesta chip au trimis solii săi la acestaș craiu Vladislav cu daruri, făgăduindu-să și el a rămâne supt poroncile lui craiu; ce la giurământu nu l-au mai silit craiul, socotind că va trăi Ștefan vodă cu frate-său, Iliiaș vodă, precum s-au fostu legat amândoi cu giurământu în Cetatea Albă. Iară la al patrulè an, au și mai giurat domnii cu toată boerimea lui craiu Vladislav, și atunce Ștefan vodă au adaos să dea 5000 galbeni de aur pe an și 400 cai, când ari trebui lui craiu – scrie Cromver la carte XXI și Stricovschii carte XVII, zaci. II.

Pre aciastă vreme, întrat-au tătarâi în Țara Leșască, de au prădat Podoliia și întorcându-să cu plian tătarâi, sărit-au biiații podoleni după tătari și agiungându-i, întorsu-s-au tătarâi la dânșii și mulți nemiși au perit. Perit-au și Mihai Buciațchii.

Iară în anul de la zidirea lumii 6947 <=1439>, au prădat tătarâi Țara de Sus până la Botășeni; ars-au și târgul Botășenii. Și iară la anul, după aciasta pradă, iarna, în luna lui dechemvri, au prădat tătarâi Țara de Gios; ars-au Bârladul și Vasluiul.

Iară în anul de la Hristos 1439, venit-au soli de la unguri la craiul leșesc, poftindu-l la crăiia unguriască, aflndu-să pre atunce în mare grijă ungurii de turci, și poftiia solii ungurești pre Vladislav cariul leșăscu să-ș ia muiare pe o vară a sa, Elisafta, crăiasa lor, ce rămăsese văduvă.

Deci, după multe svaturi a svetnicilor leșăști, măcar că Vladislav, craiul leșăscu, era om tânăr, nepriimind să-ș ia fămee văduvă și în vârstă, mai mult bătrână și grea; ce, pe svatul tuturor, au priimit și crăiia unguriască. Între alte tocmele, așezat-au și aciasta: că, de va naște Elisafta crăiasa făt, și de va trăi să siliască craiul Vladislav cu agiutoriul său, să-l pue craiu Bohemii, iară crăiia unguriască să fie asupra lui Vladislav și a săminției lui. Și pentru aciasta tare să nevoia ungurii, mai mult pentru grijea ce avea despre turci, că încă fiind viu Voiceh Albert, craiul unguerescu, au fostu trimis sultan Murat sol la craiul leșăscu, Vladislav, făgăduindu-i bani și 100.000 oaste să-i dea, numai să să rădice asupra lui Voiceh, craiului unguresc. Și au zăbăvit solii turcești la Cracău, până ce au luat răspunsu că ungurii de bună voe a lor au dat crăiia unguriască lui Vladislav, craiului leșăscu.

Stătut-au dar Vladislav, craiul leșescu, și craiu unguresc, și încă fiind solii ungurești în Cracău, la Vladislav craiu, iată de olac vini veste că au născut făt crăiasa Elisafta.

RĂZBOIUL LUI VLADISLAV CRAIUL LEȘĂSCU ȘI UNGURESC CE-AU AVUT CU SULTAN MURAT LA VARNA ȘI AU PERIT VLADISLAV CRAIU ÎN RĂZBOIU

Acest craiu Vladislav era, cum s-au pomenit mai sus, craiu leșăscu și unguresc, pe vremea ce împărățiia Ioan Paleolog, împăratul grecesc, la Țarigrad, fiind în mare grijă de turci, că den zi în zi îmbla să ia Țarigradul, cum luasă și alte țări de supt stăpâniia grecilor. Deci împăratul grecesc pururea scriia la Vladislav craiu și la Iangul, domnul Țărâi Ungurești cei den mijloc, Ortamagiar, să nevoiască să vie să dea agiutoriu împrotiva turcilor, ca să să izbăvască creștinii de încungiurarea păgânilor, și făcând acea izbândă, îl va încununa cu stimă împărătiască și nu să va mai chema craiu, ce împărat.

Iară craiul Vladislav cu Iangul domnul, înțălegând pofta împăratului, le era aminte și cerca vreme să să râdice asupra turcilor pentru volniciia creștinilor. Și oblicind că sultan Murat s-au dus la Magnisiia să să odihniacă ca un om bătrân și lăsasă în locul său împărat pre fiiu-său, sultan Mehmet, om tânăr, neștiutoriu rândul oștilor, s-au gătit cu tărie mare și au trecut Dunărea și prădară și arsără satele bulgărești și agiunsără până la Varna, de o luară.

Iară turcii nemic de aciasta nu grijiia, că, fiind tânăr sultan Mehmet, îmbla tot la vânat și la alte dezmierdăciuni. Iară vizirii, ce era pregiur dânsu, au scris la sultan Murat numai să vie cum mai curund, că iaste în cumpănă să piară împărățiia lor, că sultan Mehmet nu-i ascultă de ce-l sfătuescu ei. Atunce, sultan Murat îndată au vinit până împrotiva Țarigradului, la Schider peste Boaz; iară în ciasta parte, eșisă-i oștile în tâmpinare cu Halil pașa. Au poroncit sultan Murat împăratului grecescu, lui Ioan Paleolog, să-l triacă cu vasă în ciasta parte de peste Boaz, să nu facă zăbavă cu trecătoarea pe la Calipoli, pe unde-i era a trece, că apoi vor strâca pacea ce avea între sine.

Iară împăratul grecesc, Ioan Paleolog, de frică au trimis de au trecut pre soltan Murat cu toată oastea ce-au avut, drept pre la Beșictaș, pe lângă Țarigrad.

Atâta minte avu împăratul grecesc, Ioan Paleolog, cu svetnicii lui și nu socotiră becisnicii, că Vladislav craiu pentru dânșii vinisă asupra turcilor; că, de s-ar fi zăbăvit sultan Murat cu trecutul pre la Calipoli, să nu-l fie trecut dreptu pre la Țarigrad, s-ar fi zăbăvit și ari fi lovit ungurii pre soltan Mehmet singur și ar fi izbândit Vladislav craiu și ar fi prinsu și pre sultan Murat.

Atunce sultan Murat au și mărsu la unguri la Varna și s-au împreunat cu sultan Mehmet și s-au lovit cu ungurii tare și înfrânsără ungurii pre turci și-i tăiară foarte tare, cât să împuținasă călărimea turcilor; numai cu pedestrimea rămăsese sultan Murat. Să sfătuiră turcii să fugă că pierdusă nădejdea; ce, enicerii n-au lăsat, măcar să piară până la unul, n-or fugi, ce cu toții să stea.

Deci, ungurii simețindu-să, s-au sfătuit să-i mai dea războiu turcilor și să facă năvală tocma la corturile împăraților. Iară Iangul, domnul unguresc, au zis cătră craiul și cătră toți boiarii, să margă el întâi cu o samă de oști, să facă năvală la turci și la cortul împăratului, că-i părea că va izbândi; iară, neputând izbândi, atunce lesne va fi să vie și craiul pe urmă cu toată oastea, să facă năvală. Și plăcu tuturor acel sfat, că toți cunoștea că va face Iangul izbândă, fiind om înțăleptu și vitiaz bun.

Ce craiul, fiind tânăr, n-au ascultat, ce s-au protivit celor ce era pre lângă dânsul și-i zicea că, dacă va izbândi Iangul, să va vesti numele lui. Deci așea s-au înșălat craiul și îndată poronci de au dat în trâmbiță și încălecară beți, amețiți și fără de nice un cumpăt. Dederă năvală asupra porții împăratului, unde era enicerii, și să făcu un războiu iute și tare și năvăliia la cortul împăratului și să făcu moarte mare și cumplită, cât era numai să dea dos sultan Murat. Ce enicerii nu l-au lăsat, zicându-i că: „numai ce-ț caută a muri aicea cu toți, cu noi, într-altu chip nu poate fi". Și dând năvală craiul tocma în cortul împăratului, fără sâială și fără cumpăt, iară un enicer dede de-i tăe amândoaă picioarele cele denainte a calului de supt craiul, tocma denaintea împăratului, și îndată-l sfărâmară pe craiul în mici bucăți și-i luară capul de-l pusără într-o suliță și-l purtară pen tabără. Iară ostenii lui craiu începură a fugi și turcii a-i goni, tăindu-i și luându-i în robie, și mulți s-au înnecat într-o baltă mare de lângă Varna. Acestea toate le-au făcut svatul cel rău și turbat de vin.

Iară Iangul, încă până a nu da craiul războiu turcilor, au cunoscut că va petrece craiul așea; ce de acolea s-au luat oastea și s-au îndelungat și s-au dus în țara sa, de nime nedodeit.

Atâta avum a pomeni războiul lui craiu Vladislav la Varna, și lăsăm să scrie ungurii de aicea înnainte, iar noi ne întoarcem la rândul istoriei noastre.

DE FICIORII LUI ALEXANDRU VODĂ

Iară, după ce s-au împărțit frații, Iliiaș vodă și cu Ștefan vodă, cu țara, precum s-au pomenit mai sus, aflând vreme Ștefan vodă să să mântuiască de frate-său, Iliiaș vodă, l-au prinsu cu vicleșug, poftindu-l la sine, ca pe un frate, și i-au scos ochii în anii de la zidirea lumii 6952 <=1444>. Pentru aciastă orbire a lui Iliiaș vodă de frate-său, Ștefan vodă, nemic nu scrie cronica leșască, ce numai în letopisățul țărâi am găsit scris. Iară, după ce au orbit pre Iliiaș vodă, au mai domnit împreună 7 ani și au murit Iliiaș vodă. După aceia au mai domnit Ștefan vodă 5 ani.

DOMNIIA LUI ROMAN VODĂ, FICIORUL LUI ILIIAȘ VODĂ ȘI RĂZBOAELE CE-AU AVUT CU PĂTRU VODĂ, FICIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ

CAP XIX

După moartea lui Iliiaș vodă, rămas-au la domnie fiiu-său, Roman vodă, și lui Ștefan vodă au rămas fiiu-său, Pătru vodă. Iară Roman vodă, neputând răbda atâta nedumnezăire a unchi-său, a lui Ștefan vodă, ce făcu cu tată-său, Iliiaș vodă, în anul 6956 <=1448>, vorovitu-s-au cu o samă de boiari și au prinsu pre unchi-său, Ștefan vodă, și i-au tăiat capul și au apucat Roman vodă domniia țărâi.

Ce nu-i îngădui Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Simțind Pătru vodă, că îmbla Roman vodă să-l omoară cu vicleșug, i-au căutat deodată lui Pătru vodă a da cale văru-său, lui Roman vodă, și au pribegit la unguri în anul 6957 <=1449>. După ce au pribegit Pătru vodă în Țara Unguriască de nevoia văru-său, lui Roman vodă, n-au zăbăvit, ce curundă vreme, agiutorindu-l Ioan Huniiad, vestit pre atuncea otcârmuitoriu Țărâi Ungurești, au vinit cu oaste unguriască și au împinsu pe văru-său, Roman vodă, den țară, după ce domnisă un an, și s-au așezat Pătru vodă la domniia țărâi.

Iară Roman vodă au năzuit la craiul leșăscu, Cazimiriu, fiindu-i văr primare.

AICEA AM SOCOTIT SĂ NE ÎNTOARCEM PUȚIN IAR ÎNNAPOI

După peirea lui craiu Vladislav la Varna, mare jele s-au făcut în toată crăiia leșască de peirea craiului lor; și înțălegând că ungurii ș-au ales craiu pe Ladislav, ficiorul lui Albert Voiceh, ce-au fostu craiu mai-nainte de Vladislav, ce-au perit la Varna, fiind Ladislav copil numai de 5 ani, strânsu-s-au și leșii al doilè an după peirea craiului lor; căci nu crezusă îndată pentru perirea craiului, viindu-le vești într-alt chip. Iară pe urmă înțălegând leșii că ungurii ș-au pus craiu, cum s-au pomenit mai sus, pre Ladislav, atunce și leșii s-au strânsu la cetate la Siragi în anul de la Hristos 1445. Acolo au socotit; din svatul lui Zbignev cardenalului, au ales craiu pre Cazimiriu, al doilè ficiorul lui Vladislav Iaghelo, craiul leșăscu, și l-au coronit în Cracău.

Iară Roman vodă, după ce au năzuit la Cazimir craiu și arătându-i strâmbătatea despre văru-său, Pătru vodă, i-au răspunsu, că, după ce să va pogorî în Țara Rusască, îi va da răspunsu. Iară, pogorându-să craiul spre Țara Rusască, și la Liov eșit-au înaintea craiului muma lui Roman vodă, mătușea craiului, având cu sine 200 de moldoveni, agiutoriu fiiu-său, lui Roman vodă. Gătisă craiul câtăva oaste într-agiutor lui Roman vodă, să margă asupra lui Pătru vodă, ce, dacă au înțăles craiul că au murit Roman vodă, otrăvit de văru-său, Pătru vodă, s-au pogorât craiul la Camenița; era cu craiul voevoziile: Primislii, a Liovului, a Helmului și a Podoliei. Și viind craiul la Camenița, îndată au trimis soli la Pătru vodă să margă înnaintea craiului, să facă giurământu – scriu cronicarii leșăști – și să-i dea pre Mihail cneaz, ficiorul lui Jicmontu, cneazul de Litva.

Iară Pătru vodă, văzindu-să mântuit de nepriiatinul său, Roman vodă, au răspunsu solilor crăești: pentru giurământu iaste gata aicea și înnaintea lui craiu să margă nu s-au apărat, numai să nu fie chemat cu vreun vicleșug; iară, pre Mihailo să-l dea, nu i să cade pre cela ce au năzuit la dânsu, ca să nu-ș piarză credința, nice craiului socotește că nu-i va fi cu cinste. Iară den țară îl va goni, precum au și făcut; peste puțină vreme l-au gonit Pătru vodă den țară, care au mărsu la tătari și multă pagubă au făcut leșilor în Podoliia.

Așijdirea la anul de la Hristos 1449, acel Mihailo, împreunându-să cu tătarâi, au lovit în țara Sibirului și au luat Starodubol, Novogrodul și alte multe cetăți rusăști. Acestu Mihailo, ficiorul lui Jicmontu, cneazului de Litva, după peirea lui craiu Vladislav la Varna, și el nedejduia că va apuca crăiia leșască. Iară, după ce stătu Cazimiriu craiu, el au vinit la craiul și s-au rugat de cneziia tătâne-său, lui Jicmontu, la Litva. Ce, văzind Mihailo că nemic nu isprăvește, cunoscând pe craiul cu ură asupra sa, au fugit den Litva la Mazoviia, la socru-său, apoi la prusi, apoi la Smolensca și, neputându-să mistui, au vinit pre Țara Unguriască, în Moldova, la Pătru vodă.

Cazimiriu, craiul leșăscu, după acea solie, grăbindu-să să margă în Litva pentru seimul Novogrodului, luând veste de Pătru vodă că vine la Hotin să facă giurământu sângur lui craiu Cazimiriu, au trimis craiul patru boiari de ai săi la Hotin, la Pătru vodă, iară craiul au purces la Litva, neașteptându vinirea solilor săi. Iară Pătru vodă au giurat înnaintè solilor leșăști împreună cu boiarii săi, cum vor fi cu priință lui craiu.

Iară încă fiind craiul la Camenița, să fie vinit sol de la hanul Crâmului la craiul, îndemnând pre craiul asupra lui

Pătru vodă. Iară cu ce răspunsu îl va fi întorsu pre acel sol tătărăscu, nu scriu istoricii leșești, numai însămniază că pe taină l-au pornit.

Scrie letopisățul țărâi, că acest Pătru vodă să fie dat cetatea Chiliei ungurilor; iară pentru ce au dat-o nu însămniază; nice cronicarii leșăști nemic de aciasta nu scriu.

Bine încă nu agiunsu craiul în Litva, iară tătarâi au întrat în Țara Leșască la Podoliia, de au ars-o și au prădat; ce la întorsu, zic, că i-au lovit la strâmtori Theodor Buceațchii staroste și au scos tot plianul.

În anul de la Hristos 1448, Ioan Huniad, otcârmuitoriul Țărâi Ungurești, după ce au perit Vladislav craiu la Varna, au purces cu oști asupra turcilor; ce, den vicleșugul lui Gheorghie dispot, domnul sirbăscu, fiind încungiurat Huniiad de turci în câmpii Merulii, la marginea bolgarilor, au pierdut Huniiad războiul și au perit creștini optu mii; și fugind Huniad, l-au prinsu Gheorghie dispotul și au căutat lui Huniad a pune zălog la acel Gheorghie dispot pe Vladislav, fiiu-său cel mai mare, până i-au trimis prețul răscumpărării.

Iară Pătru vodă, după ce au dat cetatea Chiliei ungurilor, cum scrie letopisățul țărâi noastre, au mai domnit un an și au murit; iară câți ani au domnit peste tot nu scrie.

După moartea lui Pătru vodă, au stătut domnu un Ștefan vodă și au domnit un an, precum scriu une letopisăță a noastre, și au murit. Apoi au domnit Ciubăr vodă doaă luni. Scriu dentr-un letopisăț lătinesc să fie adaos aceste domnii, ce eu în letopisățâle leșăști nu aflu; ce cum le-au fostu scurtă domniia, așea li-i scurtă și pomenirea lor.

Iară după acei domni, s-au rădicat domnu Bogdan vodă, făcându-să ficior lui Alexandru vodă celui Bun; ce, precum scrie Stricovschii în cartea istoriii sale XL., za zaci. II, n-au fostu ficior cu cununie lui Alexandru vodă. Acestu Bogdan vodă s-au lovit cu Alexandru vodă la Tămășeni, mai sus de Roman, și după multă nevoință au biruit Bogdan vodă pre Alexandru vodă. Într-acel războiu au perit Onciul logofăt și Coste și Andronic și alții mulți și au apucat Bogdan vodă domniia țărâi.

Iară Alexandru vodă au fugit în Țara Leșască și au cerșut agiutor de la craiul leșăscu; și au trimis craiul pre Ioan Siniavschii cu Țara Rusască și cu Podoliia și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucat Hotinul și Niamțul și Suciava și s-au așezat Alexandru vodă la scaon.

Iară Bogdan vodă fără zăbavă, înțălegând că s-au întors Siniavschii în Țara Leșască, adunând oameni de pe unde au putut, și cu multă nevoință au scos pre Alexandru vodă den domnie și den țară și au apucat domniia Bogdan vodă.

Mers-au Alexandru vodă iară la craiul leșăscu de s-au jeluit; și stând craiul multă vreme la svat la ce cale ari putea pune țara, aflându-să atâtea amestecături într-însa, o samă de svetnici zicea: de iaste voia lui craiu să ia toată Țara Moldovei supt stăpâniia sa, să scoață domnii dentr-însa și să facă ținuturi, să pue oamenii săi giudeț, iară lui Alexandru vodă să-i dea vreun olat în Țara Leșască, să-i fie pentru traiul său. Iară altor svetnici s-au părut acest sfat foarte cu greu și primejdios între un nărod nesuferitoriu de stăpâni streini; și cătră acestea, pentru legea și pentru megieșie aproape cu turcii, carii să lățisă până în Dunăre, cu greu să socotiia lucrurile. Și zicea că mai bine iaste să să apere de după păretele altora, decât de după al său, de un vrăjmaș ca turcul.

Mai sănătos svat au aflat cestu de pe urmă, ca, cu putere streină și primejdie streină, mai lesne-i a să mântui de vrăjmași.

Și îndată pe boiarii moldoveni, ce era cu Alexandru vodă în Țara Leșască aliasără pe Ozdrovoz, cu Conețpolschii, să ducă pe Alexandru vodă în scaunul țărâi, carii au scos voevoziia rusască și avea și moldoveni gloate mari. Și, dacă întrară în Moldova trei oști mari: moldovenii cu domnu-său un polc, cu podolenii era Buciațchii, iară cu altă oaste era Conețpolschii, trecut-au Nistrul pre la cetatea Hotinului, că era cetatea pre mâna oamenilor lui Alexandru vodă.

Bogdan vodă era atunce la Lipovățu. Iar leșii, înțălegând de Bogdan vodă aproape, au trecut Prutul să-i dea războiu; ce Bogdan vodă, socotind că nu le va putea sta împrotivă, s-au tras la locuri strâmte, pentru să înșele pre leși, și zăbăvind, să-i flămânzască. Așea i-au purtat den loc în loc până la apa Bârladului; iar el tot ținea pădurile și trimitea cu înșălăciune, că i-i voia să să plece lui craiu și, până va vini Alexandru vodă la vârstă, că era atunce de 15 ani, să ție Bogdan vodă scaonul țărâi, făgăduindu-să, precum mărturisește Dlugoș, istoricul leșăsc, și Mehovie, 70.000 galbeni de aur turcești, iară, cum scrie Vapouschii 7000 de galbeni turcești să dea craiului pre an, și alte daruri multe făgăduia, numai să-l apere craiul de turci.

Crezind leșii aceste cuvinte a lui Bogdan vodă, au lăsat să fie pre îngăduința lui și s-au întorsu leșii cu oștile spre țara lor. Iară Bogdan vodă să ascuțiia să-i poată vâna undeva. Ce simțind leșii den oamenii lui Alexandru vodă, că le zicea să nu să încriază lui Bogdan vodă, ce să să păzască. Ce leșii, fiindu mai mult cuprinși de înșălăciunea lui Bogdan vodă, cum să să păzască, că era și simeți leșii, până au fugit și un

diiac a lui Bogdan vodă la oastea leșască, de le-au spus să să păzască.

Atunce boiarii lui Alexandru vodă sfătuia să încungiure pădurea să scape de meșterșugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusesă Bogdan vodă oaste. Ce leșii n-au ascultat, ce au întrat pen pădure să triacă și ș-au trimis carăle înnainte cu pârcălabul de Hotin și cu dânsul toți moldovenii și podolenii.

Deci, cându era la mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carăle leșilor; și apărându-să leșii și moldovenii ce era cu carăle, abiia au scăpat cu multă pagubă și perire. Iară, când vru să între și ceialaltă oaste leșască, atunce s-au ivit și Bogdan vodă cu toată oastea, cu multe stiaguri și buciume, și fără călărime, pedestrime multă.

Văzind așea leșii, s-au tocmit de războiu și au băgat în mijloc pe Alexandru vodă; și s-au bătut de mainte de apusul soarelui, până ce au înnoptat, perind de îmbe părțile, până s-au înglotit pedestrimea, care au făcut la strâmtori multă moarte în leși, tăind cu coasăle vinele cailor. Unde și hatmanii leșilor, vrând să îmbărbăteză pe ai săi, ș-au pus și ei capetele, ales Pătru Ozdrovoz și Neculaiu Porava și Mihail Buciațchii. Și era izbânda la Bogdan vodă, de nu ar fi dat agiutoriu moldovenii lui Alexandru vodă, carii trecusă peste pădure cu podolenii, ce-i trimisesă cu carăle. Aciia s-au întorsu de au îmbărbătat pe cei pieritori și au înfrântu pe oastea lui Bogdan vodă de au dat dos și au împlut pădurea. Și au rămas izbânda la leși. Mulți leși au perit într-acel războiu: Nievoerschie, Bienscovschii, Davidovschii și alții mulți ca acestea.

Iară Alexandru vodă, cunoscând că nu să va așeza la domnie, că pe vrăjmașul său, Bogdan vodă, măcar că-l înfrânsese atunce, iară nice o pagubă nu-i făcusă. Că Bogdan vodă și cu oamenii săi, cumu-ș era deprinși a ținea pădurile, de să și rășchirasă, îndată s-au strânsu și s-au bulucit să lovască pre leși, știindu-i slăbiți de tot. Ce, înțălegând leșii împreună cu Alexandru vodă, temându-să să nu-i lovască fără veste, n-au mai așteptat, ce s-au bulucit cu Alexandru vodă și s-au tras de grabă spre Țara Leșască. Însă nu au lăsat leșii trupurili hatmanilor săi, ce pe Pătru Ozdrovoz ducându-l la Liov, l-au îngropat acolo; și acolo în Liov, frate-său, episcopul Liovului, de jelea frăține-său, după ce l-au îngropat, au murit și el.

Scrie Cromver la cartea sa XXII, că, după aciastă bătae a leșilor cu Bogdan vodă, înțălegând tătarâi de perirea leșilor în Moldova, curund au întrat în Podoliia de au prădat și Țara Rusască, până la Grodec, mai sus de Liov, și până în marginea Țărâi Bălzii.

Scrie Cromver că, după ce au sosit Alexandru vodă în Țara Leșască, au mărsu la craiul împreună cu mumă-sa, doamna Mariia, la Sambor, că acolo vinisă craiul de după săimul den Litva. Rugatu-s-au craiului de agiutoriu fiiu-său, lui Alexandru vodă, să-i dea împrotiva lui Bogdan vodă. Ce, pentru să să mântuiască craiul de acea doamnă, au răspunsu că la săimul viitoriu a socoti.

Iară Bogdan vodă, văzindu-să curățit de Alexandru vodă, s-au așezat în domnie. Și după doi ani a domniei sale – scrie cronicariul leșăscu – că unul de ciia ce era cu Alexandru vodă, anume Pătru, fecior nu cu cununie a lui Alexandru vodă celui Bătrân, văzindu că craiul leșăscu gătează oaste, îndemnat de Alexandru vodă, asupra lui Bogdan vodă, întrat-au în țară acel Pătru fără veste și aflând pe Bogdan vodă bat, l-au omorât. Și cu viclеșug despre Alexandru vodă, au apucat scaonul țărâi și au pus gând cum

ari putea să omoară și pe Alexandru vodă. Așea scrie Cromver istoricul. Iară letopisățul nostru scrie că, după ce au domnit Bogdan vodă 2 ani, au vinit fără veste Pătru vodă Aron și au aflat pre Bogdan vodă la sat, la Răuseni, den gios de Suciava, și l-au lovit vineri, în revărsatul zorilor, octomvrie 16; și acolo i-au tăiat capul lui Bogdan vodă și au stătut domnu Pătru vodă Aron în anii de la Hristos 1455, iară de la zidirea lumii 6963.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ARON

CAP XIX <*sic*>

Alexandru vodă, văzindu-să amăgit de Pătru vodă Aron, ce să făcea ficior lui Alexandru vodă, scrie Cromver în carte XXII, că iar să fie luat agiutor de la craiul leșăscu asupra lui Pătru vodă și l-au așezat în domniia țărâi. Iară letopisățul țărâi noastre scrie că au vinit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și au avut războiu la Movile; ce nenărocirea lui Alexandru vodă, nice aicea nu i-au slujit să izbândiască, că au biruit Pătru vodă pre Alexandru vodă, și văzindu că au pierdut războiul, au fugit Alexandru vodă la Cetatea Albă, și acolo ș-au sfârșit viața; iară Pătru vodă au domnit 2 ani.

Numai, mă mir de acestu Alexandru vodă, că-l mărturisăscu letopisățăle că au fostu tată lui Bogdan vodă. Nu știu de unde au luat aciasta, că cronicarii leșăști mărturisăscu că Bogdan vodă să nu fie fostu cu cununie ficior lui Alexandru vodă celui Bătrân care de câtva ani murisă. Iară acest Alexandru vodă, care au avut bătae cu Bogdan vodă, nu i-au fost tată, că Alexandru vodă au fostu ficior lui Iliiaș vodă, și era de 15 ani de vârstă când s-au bătut cu Bogdan vodă și-l aducea leșii să-l pue domn în scaonul țărâi și Bogdan vodă era în vârstă. Ce nu pociu adeveri de acest Alexandru vodă, tată lui Bogdan vodă, că nu-l mărturisăscu scriitorii moldovenești, de unde au vinit acest Alexandru vodă, de s-au bătut cu Pătru vodă Aron; că alt Alexandru vodă pre aceli vremi nu să află scris în cronicele leșăști, fără de Alexandru vodă, ficiorul lui Iliiaș vodă, ce au luat agiutoriu de la Cazimir, craiul leșăscu, ce-i era văr primare, și, după ce l-au scos Pătru vodă den țară, iar în Țara Leșască au năzuit.

Iară pentru moartea lui Alexandru vodă, scrie Dlugoș liah, că l-au otrăvit Pătru vodă, care au stătut domn țărâi; și iaste de crezut că nu la Cetatea Albă au murit Alexandru vodă, ce în Țara Leșască, otrăvit de Pătru vodă; că, de unde avea nădejde, acolo au năzuit la nevoia sa Alexandru vodă.

Pătru vodă, în câteva rânduri, au trimis soli la craiul leșăscu, Cazimiriu, să-l priimască supt apărarea crăiii sale, giurându-i că va fi cu priință crăiei, ce deodată, nu l-au priimit. Iară Cromver cronicariul, în cartea sa XXV scrie că au cetit în Cracău, în cămara crăiască, așezământurile Moldovei, scrisă cu slovă sirbască, că în anul de la zidirea lumii, după cum numără Beserica Răsăritului, 6963 <=1455>, Pătru vodă, domnul Moldovei, au făcut giurământu craiului pen nevoința lui Ozdrovoz, voevodul Țărâi Rusăști, și a toți boiarii svetnici, în care să făgăduiaște Pătru vodă să dea agiutoriu craiului leșăscu, pre obiceiul vechiu a domnilor trecuți de mai întâi de dânsu, la oștile crăești. Iară maicii sale, Mariei, lasă-i târgul Siretiului, cu ocolul lui, până când va face craiul între dânșii altu așezământu.

Aicea să vede că au fost Pătru vodă și Alexandru vodă ficiori lui Iliiaș vodă, pe carele, cum scrie Dlugoș, l-au otrăvit Pătru vodă acesta; și zice că acestu Pătru vodă au fostu ficior lui Iliiaș vodă, frate cu Alexandru vodă, pre care l-au otrăvit frate-său, Pătru vodă. Că și pre doamna Mariia o face cronicariul mumă lui Pătru vodă, și zice: și acest Pătru vodă, den svatul boiarilor săi, într-aceaș an, au trimis solii săi la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de au legat bir pre an galbeni 2000, răspunzind leșii, că nu pot da agiutoriu domnilor den Moldova, fiind învăluiți cu oști asupra prusilor.

Într-acest an, au murit și Ioan Huniad, vestitul cârmuitoriu Țărâi Ungurești; iară la al doilè an, au murit și Vladislav, craiul unguresc, în vremea nunții sale, în oraș în Praga.

Iară în anul 1453, sultan Mehmet, împăratul turcesc, au luat Țarigradul, cu mare jele și grijă a toată creștinătatea, cinzăci de zile bătându-l, și luarea lui mai mult zic, că s-au luat den vicleșugul unui grec, anume Ghierluc, care au arătat locul, pre unde era mai slabă cetatea; iară pre urmă nu-l lăsă Dumnezău pre acel grec fără de pediapsă, că au poroncit sultan Mehmet de l-au muncit, până au murit. Perit-au la poarta cetății și împăratul grecesc, Paleolog, în războiu.

Sadahmat, hanul de peste Volga, fugind cu 9 ficiori ai săi și cu o samă de mârzaci și ispravnici mai de frunte ai săi, au năzuit la Litva ca la niște priiatini ai săi. Ce s-au amăgit că l-au prinsu boiarii Litvei, prepuind pre dânsul, să nu fie vinit pentru răsipa Litvei; și vrând să fugă den Litva, l-au agiunsu litvenii pre acel han după Chiev și l-au prinsu, puindu-l la închisoare în cetatea Romna, și acolo au fost închis până la moartea lui.

Sidor, mitropolitul Chievului, care s-au tâmplat și la săborul de la Florențiia, pe care îl făcusă cardinal papa Evghenie de la Râm, strâns-au multă șliahtă rusască și oaste, de au mărsu într-agiutoriu împăratului grecesc la Țarigrad, unde mare vitejie au arătat. Ce, precum s-au scris mai sus, că au rămas izbânda la turci, luând Țarigradul cu mare scădere creștinilor tot pentru păcate, de-l stăpânesc turcii până în zua de astăzi.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN, FECIORUL LUI BOGDAN VODĂ

CAP XX

După doi ani a domniei lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au den Țara Munteniască Ștefan vodă, feciorul lui Bogdan vodă, cu oaste munteniască și den țară adunați, cumu-i firea moldovenilor gata la domnie noaă, au întrat în țară și sâlind spre Suceava, la scaunul țărâi, eșitu-i-au înnainte Pătru vodă Aron și s-au lovit în zua de Gioi mari, aprilie 12, la Doljești, pe Siretiu, la Tină, și înfrânsă Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron. Ce nu s-au lăsat Pătru vodă cu atâta, ce iară s-au bulucit la Orbic și s-au lovit cu Ștefan vodă și rămasă izbânda iar la Ștefan vodă.

Scriu cronicarii leșăști că au pribegit Pătru vodă Aron în Țara Leșască, precum vom arăta mai gios. Iară letopisățul moldovenesc scrie că au prinsu Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron și l-au omorât; ce nu să tocmește, nice iaste adevărat.

După ce au biruit Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron, s-au strânsu boiarii țărâi împreună cu Theoctist mitropolitul și cu mulți călugări și alte căpetenii de țară, la locul ce să chiamă Dreptate; și cu toții l-au rădicat domnu și l-au pomăzuit Theoctist mitropolitul și au mărsu în Suceavă la scaunul țărâi; și îndată au dat oștenilor săi stiaguri și au făcut hotnogi și căpitani și atunceș să cunoscu Ștefan vodă că va fi plecat mai mult spre războae decât spre pace.

Ștefan vodă, fiind poftitoriu de războai și inima lui plecată spre vărsare de singe, nu zăbăvi multă vreme după ce să așăză în domnie. În al cincilè an a domniei sale, în anii de la zidirea lumii 6969, iară de la Hristos 1461, s-au rădicat cu toată putearea sa și au trecut în Ardial, de au prădat Țara Săcuiască. Nice au avut cine să-i stea împrotivă, ce cu multă pradă s-au întorsu fără de nice o smintială.

Iară în șease ai a domniei sale, în cursul ailor de la zidirea lumii 6971 <=1463>, iuli 22, au lovit cu o pușcă în gleznă pe Ștefan vodă la cetatea Chiliei. Mai mult nu scriu letopisățăle țărâi, ce au isprăvit la Chiliia, fără ce scriu că al șeaptelè an a domniei lui Ștefan vodă, iuli 5, ș-au luat doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simion împăratului; iară unii zic, că au fostu fată lui Simion împărat, iar nu sor.

Iară în anii 6973 <=1465>, septemvrie 23, adunând Ștefan vodă multă oaste de țară, vrând să răscumpere cetățile, ce le luasă păgânii de la alți domni, pogorâtu-s-au la cetatea Chiliei și, sosind, au început a bate cetatea miercuri spre gioi și simbătă s-au închinat cei den cetate și au întrat Ștefan vodă în cetatea Chiliei și acolo au petrecut trei zile, vesălindu-să.

După aceia au mărsu la Cetatea Albă, unde făcând multă năvală, au dobândit și Cetatea Albă cu multă vărsare de singe și perire li-au dobândit, și întărindu-le cu zaharà și cu slujitori, au lăsat pre Isaiia și pre Buhtea pârcălabi să aibă de grijea cetăților, iară Ștefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă.

Iară în anul 6974 <=1466>, iuli 10, al zecelè an a domniei sale, au început Ștefan vodă a zidi mănăstirea Putna întru slava lui Dumnezău și a Preacuratei Maicii sale, Fecioarei Mariei.

RĂZBOIUL LUI MATIIAȘ CRAIUL UNGURESC CU ȘTEFAN VODĂ

Pricina oștirii lui Matiiaș craiu asupra lui Ștefan vodă o scrie pre largu Cromer, istoricul leșăsc, la cartea XXVI. După ce au biruit Ștefan vodă pe Pătru vodă Aron, era atunce în războiu cu Pătru vodă și un Berindel, ce trăgea nedejde și acela de domniia țărâi, au năzuit amândoi cu Pătru vodă în Țara Leșască la Cazimiriu, craiul leșăsc, rugându-să de agiutoriu să le dea împrotiva lui Ștefan vodă. Ce craiul leșăsc, având de mai întâi prieteșug legat cu Ștefan vodă, nu le-au dat nice o nădejde.

Deci Aron Pătru vodă cu Berindel, văzindu-să căzuți gios de agiutoriul leșilor, știind pre Mătiiaș, craiul unguresc, nepriiaten lui Ștefan vodă pentru prada ce făcusă Ștefan vodă în Țara Unguriască, au trecut în Țara Unguriască la Matiiaș craiu, rugându-l de agiutoriu, și îndemnând și pre singur craiul asupra lui Ștefan vodă. Iară Matiiaș craiu, și pentru pricinele ce avea de mai-nainte asupra lui Ștefan vodă, și fiind și simăț pentru câteva războae cu năroc, ce-au avut și cu turcii și cu alți megiiași ai săi, și râvnind să tragă și țara supt stăpâniia sa, că de multe ori să lăuda, că izbândele ce face Ștefan vodă, cu puterea lui Mătiiaș craiu le face, și făcea

pe Ștefan vodă că iaste ispravnic pus de dânsul, socoti să nu lasă vreme ca aceia, având domni gata pe Pătru vodă Aron și pe Berindel, însă mai ales pe Pătru vodă.

Și îndată strângând ca la 40.000 de unguri și altă adunătură, au purces singur Matiiaș craiu și au vinit peste munți asupra lui Ștefan vodă. Deodată au trimis solii săi să i să închine; și au eșit cu oștile Matiiaș craiu, pre Oituz, și au vinit dreptu la Roman și au șezut șeasă zile de s-au odihnit; și purcezind, au aprinsu târgul Romanul în urma lui, de au arsu, și au mărsu drept spre Suceavă, arzind și prădând.

Iară Ștefan vodă, nepriimindu soliia lui Matiiaș craiu, sta gata cu oastea sa, de-l aștepta să-i dea războiu. Avea Ștefan vodă agiutoriu și de la Cazimiriu, craiul leșăsc; însă, să tâmpine Ștefan vodă pe Matiiaș craiul la loc largu, nu cuteza, ce-l aștepta să-l poată lovi mai la strâmtoare.

Iară Matiiaș craiu, nevrându să lasă nice un unghiu în țară necălcat de oamenii săi și neprădat, s-au abătut spre Moldova și au sosit la târgu, la Baia, dechemvrie 14. Și acolo cum nu vrea avea nice o grijă de Ștefan, așea au lăsat oastea fără de nice o pază la băuturi și în pradă.

Iară Ștefan vodă, înțălegând den limbi, că s-au abătut ungurii spre Bae, socoti să-i lovască acolo la loc strâmt; și îndată au purces den Suceavă, sara, cu toată oastea sa, pedestrime și călărime, și aflând pre unguri adormiți, fără de grijă și amețiți de beție, noaptea, când toate să văd mai strașnice și mai groznice, aprins-au târgul asupra ungurilor. Întrat-au oștenii lui Ștefan vodă în ungurii lui Matiiaș craiu atâta, cât nu avură de ce să mai apuca ungurii, fără decât cine încătro putea, așea pleca de fugă, noaptea, să scape cu zile de spaima focului și de moarte. Și nime nu să mai întorcea;

și prin munți, prin potici, le ținea calea țăranii, trimiși de aceia triabă gata, îi tăia cu coasă, cu fușturi și cu topoare pre câți-ș tâmpina.

Iară singur Matiiaș craiu cu câți s-au aflat lângă dânsu atunce, rănit cu trei rane, cum scrie Cromer, lăsându toată tabăra, au scăpat peste munți. Perit-au pre loc 10.000 de unguri; perit-au și Beridel, ce trăgea nădejde de domnie, iară Pătru vodă Aron au scăpat în Țara Leșască. Așea s-au tâmplat laudei lui Matiiaș craiu, după cum zice Svinta Scriptură: Domnul celor mândri le stă împrotivă.

Iară Ștefan vodă, după izbândă și biruință asupra ungurilor, îndată trimisă solii săi cu daruri den dobânda sa la Cazimiriu, craiul leșăsc, și îl aflară în Litva, în oraș în Vilna, solii lui Ștefan vodă, mulțămindu craiului de agiutoriu, poftind și înnainte să nu-i lipsască agiutoriul.

Iară Bomfin, istoricul unguresc, nicecum nu priimește aciastă izbândă a lui Ștefan vodă; ce el laudă în partea lui Matiiaș, craiul unguresc, vrând să acoperă ocara ungurilor; iară ce scrie, minciuni scrie. Istvanfie, biruința lui Ștefan vodă, o scrie deplin asupra lui Matiiaș craiu, precum am pomenit mai sus.

Iară Matiiaș craiu, dacă au scăpat deodată la Ardial, au dat vina boiarilor săi și ardelenilor, cum să să fie agiunsu cu Ștefan vodă, și le-au luat galbeni de aur 400.000.

Mătiiaș craiu să mai găti de oaste; ce, neștiindu-să încă adevărat, au trimis craiul leșăsc la Ștefan vodă, cum îi va da agiutoriu asupra lui Matiiaș craiu. Însă acea gătire pe urmă Matiiaș craiu au făcut asupra cehilor, ce le zic bohemii.

Însă întâi de ce era să să porniască Mătiiaș craiu asupra cehilor, au trimis soli la Cazimiriu, craiul leșăsc, legând întâi pace Mătiiaș, craiul unguresc, cu Frideric, împăratul nemțăscu, trăgând în partea sa acea domnie a Bohemii, având Cazimiriu, craiul leșăsc, de pre sămințiia sa triabă la acea cnejie a Bohemii. Ce n-au priimit Cazimiriu craiu pofta lui Matiiaș, craiul unguresc, ce dăruind bine pre solii lui Matiiaș, s-au întorsu înnapoi.

Iară după aciastă izbândă, Ștefan vodă, vrând să-ș răscumpere strâmbătatea ce-i făcusă ungurii cu craiul lor Matiiaș, s-au rădicat cu oaste și au trecut în Ardial de au prădat și au arsu Țara Săcuiască. Bine au zis un poiatic – scriitoriu de stihuri: „Când nebunesc împărații, piiare nărodul". Așea și Țara Săcuiască, câtă pradă și răsipă i-au făcut Ștefan vodă, pentru vrajba cu Matiiaș craiu, și s-au întorsu Ștefan vodă cu pace, fără de nice o smintială.

După acestea, au încetat vrajba între Matiiaș, craiul unguresc, și între Ștefan vodă; văzind ei pre vrăjmașul a toată creștinătatea, pe turcul, că le stă în spate și asupra volniciei tuturor întinde mrejile sale să-i vânează, măcar că să arăta păgânul cu multe cuvinte de înșălăciune, și către unul și către altul, zădărându ni pre unul, ni pre altul, nedejduind că între acele amestecături i se vor pleca lui pentru agiutoriul și cu vreme sub giugul său să-i supue. Cunoscând acestea Mătiiaș, craiul unguresc, cu Ștean vodă s-au împăcat; și după așăzarea lor, au dăruit Mătiiaș craiu lui Ștefan vodă doaă cetăți în Ardial, anume: Balta și Ciceul.

Iară, după ce au legat pace Matiiaș craiu cu Ștefan vodă, trimis-au și Cazimiriu, craiul leșăscu, soli la Ștefan vodă, anume pre Dobieslav Bișovschii, caștalianul Belzii, și pre Stanislav Tecenschii, ficiorul lui Ioan, caștalianul de Cracău, mai întărind prieteșugul craiului cu Ștefan vodă, și adăogând și aciasta: ca să nu oștiască asupra nemărue Ștefan vodă fără știrea craiului leșăsc; așijdirea și craiul, nice pre un nepriiatin a lui Ștefan vodă să nu-l priimască supt apărarea sa. Și pornindu-și solii la Ștefan vodă în luna lui iunie, iară însuș s-au întorsu la Vislița.

Iară al doilè an, după pace așezată între dânșii, viind craiul în Liov, aștepta vinirea lui Ștefan vodă la dânsul, pentru să facă singur întăritură și legături de pace. Ce au răspunsu Ștefan vodă solilor crăești că acea dată nu poate să margă la craiul, pentru multe valuri ce are despre turci și despre unguri. Poate fi că avea și prepus despre o samă de svetnici, ca mergând la craiul leșăsc, să nu-l opriască. – La oamenii mari și prepusuri mai mari. Iară înnaintea solilor crăești, Ștefan vodă au făcut giurământu craiului, adeverindu-să pre altă dată, ori la Camenița, ori la Colomâia, ori la Snetin, va veni însuș cu sine la craiul, numai știre să aibă de vinirea craiului, cu doaă luni mai-nainte. Pre atunce au nemerit soli și de la hanul tătărăsc Mugle-Cherei la craiul leșăsc.

Râdicatu-s-au mulțime de tătari de peste Volga și au vinit în țară să prade. Ce, prinzind de veste Ștefan vodă, le-au eșit în tâmpinare la o dumbravă, la Lipniți, aproape de Nistru, avgust 20, și lovindu-i Ștefan vodă, i-au înfrântu și i-au gonit și multă moarte au făcut într-înșii.

Scrie Stricovschii cronicariul că într-acel războiu au căzut în robie la Ștefan vodă un ficior a hanului și să fie trimis hanul de peste Volga soli la Ștefan vodă, să-i sloboază feciorul den robie. Ce Ștefan vodă, văzind soliia hanului cu simeție trimisă la dânsul, au poroncit de au omorât pe ficiorul hanului înnaintea solilor acelora; apoi au poroncit de au înțăpat pre solii aceiia; numai pre unul au lăsat cu nasul și cu urechile tăiate, să margă să spue hanului ce au văzut. De aciasta scrie Cromer și Dlugoș și Mehovie istoricii.

Iară Ștefan vodă, cunoscând că acele izbânde nu de aiurea, ce de la Dumnezău i să pogoară, întorcându-să la scaunul său, la Suceavă, au svințit mănăstirea Putna, în anul de la zidirea lumii <6977 =1469> septemvrie 3, întru lauda lui Dumnezău și a Preacuratei, Preasvintei, Născătoarei de Dumnezău și pururea Fecioarei Mariii, cu multă adunare de călugări, cu Theofil mitropolitul și Tarasie episcop și Iosif arhimandritul, egumenul Putnei. Scriu că au fostu la liturghie episcopi, arhiepiscopi și preoți cu diiaconii la jărtăvnic 65.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU RADUL VODĂ

Zavistiia muma tuturor răutăților în lume aciasta iaste, precum și aicea vedem între Radul vodă, domnul muntenesc, și între Ștefan vodă în anii de la Hristos 1470. După obiceaiul nostru omenesc, cu cât ari avea neștine mai mult, cu atâta zavistuiaște la averea altuia, cum n-ari avea. Așea Ștefan vodă, nu-i agiungea al său, ce zavistui a Radului vodă.

Scrie cronicariul leșăsc – că pe vremea ce știia Ștefan vodă că să apropie vremea să margă singur la craiul leșăscu, precum să făgăduisă, să pogorâsă craiul cu 3000 de oameni spre Țara Rusască, să aștepte vinirea lui Ștefan vodă. Ce iarăș pricea cu Radul vodă împiedecă pre Ștefan vodă, de nu putu merge însuși la craiul leșăsc. Iară soli au trimis Ștefan vodă cu cărți iscălite și cu pecetea sa, în care să adeveriia cum la anul viitoriu, în luna lui mai, va merge la craiul. Simțisă craiul leșăsc de gătirea lui Ștefan vodă asupra Radului vodă și în mare grijă era craiul, ca să nu agiungă Radul vodă la agiutoriul turcilor și să nu fie apoi răsipă Țărâi Moldovii. Iară de vinirea lui Ștefan vodă, înțălegând craiul, s-au așezat în șeasă luni, după ce să va da știre lui Ștefan vodă de la craiul, să margă Ștefan vodă la craiul; și atunce să întoarsă craiul la Corcin.

Iară Ștefan vodă au strânsu țara și slujitorii și au întrat în Țara Munteniască și au prădat marginea, fevruarie 27, și au arsu Brăila într-o zi, marți, în Săptămâna Albă, văleat 6979 <=1471>.

Iară Radul vodă, văzind atâta pradă în țara sa, făcută de Ștefan vodă, nu s-au lăsat să nu-ș caute strâmbătatea sa. Însă de multe ori să tâmplă de sintu așea de fragede lucrurile omenești; den nerăbdare mai multă scădere și pagubă aduc; așea și Radul vodă, strângându-și oastea sa și megieșască, au vinit asupra lui Ștefan vodă.

Ce îndată îi eși înnainte Ștefan vodă și s-au lovit oștile la locul ce să chiamă Socii, martu 7, cu mare îndrăznire. Ștefan vodă birui pre Radul vodă și luă toate stiagurile cu multă moarte în oștenii Radului vodă, și pre câți au prinsu vii pre toți i-au omorât; numai pre Stanciul logofătul și pre Mircea comisul i-au luat vii.

Într-acest an fost-au mare cutremur de pământu, avgust 29, pe vreme de prânzu. Măcar că firesc lucru iaste acesta, cutremurul, când să tâmplă, iară pot să să zică că semne și arătare, cutremurul, vremilor viitoare iaste. Precum și atunce au însămnat mare vărsare de singe și giugul păgânilor în biata Moldovă și în alte părți creștinești până astăzi, precum vom scrie la rândul său.

În anii de la Hristos 1473, Matiiaș, craiul unguresc, au trimis 16 mii de oaste cu Thoma Tarcet de au prădat pre supt munte, în Țara Leșască.

Așijdirea sultan Mehmet, împăratul turcesc, au prădat Țara Bosnei și, bătând cetatea Iaița, cu multă rușine s-au întorsu, lăsând tunurile toate înnecate în apă.

AL DOILÈ RĂZBOIU CE-AU AVUT RADUL VODĂ CU ȘTEFAN VODĂ DOMNUL MOLDOVEI LA IZVORUL APEI ÎN ANUL 6981 <=1473>

CAP XXII <*sic*>

Ștefan vodă, fiindu aprinsu pururea spre lucruri de vitejie, strânsu-ș-au oastea și-au luat cu sine pre Basarab să-l ducă, să-l pue domn Țărâi Muntenești. – Inimile mari, mari lucruri râvnesc, de multe ori a face și a să lăți peste hotarăle sale. Ștefan vodă, gătindu-să de războiu asupra Radului vodă, cu oaste, noemvrie 8, au sosit Ștefan vodă la margine și au împărțit toate stiagurile oștii sale pre Milcov. Iară în 18 zile, tot într-acești luni, gioi, s-au lovit cu Radul vodă la locul ce să chiamă Cursul Apei și, dând războiu de îmbe părțili vitejește, s-au bătut până în sară; așijdirea și vineri și simbătă până în sară. Iară noaptea, spre duminecă, Radul vodă, lăsind toată tabăra, au fugit cu toată oastea sa la scaonul său, la București. Iară Ștefan vodă, pornindu-să după dânsul, încungiurat-au Bucureștii, noemvrie 23; iară Radul vodă, într-aceia noapte, au fugit den cetate, den București, lăsându-și pre doamnă-sa Mariia cu fiică-sa Voichița și tot ce-au avut și s-au dus la turci.

Iară Ștefan vodă, miercuri, noemvrie 24, au dobândit cetatea Bucureștii și au luat pre doamna Radului vodă și pre fiică-sa, Voichița, ș-au luat-o șie doamnă, că-i murisă doamna, ce-au avut după Chineajna. Luat-au Ștefan vodă toată averea și tot ce-au avut Radul vodă și toate stiagurile lui și, veselindu-să trei zile, s-au întorsu înnapoi la scaunul său, la Suceavă.

Precum scrie Stricovschii și Cromer, lăsat-au domn pre Băsărab vodă în Țara Munteniască și au domnit o lună. Iară Radul vodă năzuisă la agiutoriul turcesc.

După această izbândă, Ștefan vodă au trimis solii săi la Cazimiriu, craiul leșăsc, făcându-i știre de izbândă asupra Radului vodă, trimițând și 28 de stiaguri, luate de la Radul vodă, arătând că și domnu au pus pre Băsărab, în locul Radului vodă.

Iară încă aciia soli a lui Ștefan vodă, aflându-să nepurceși de la craiul, iată și alți soli sosăsc de la Ștefan vodă, la Cazimir craiu, cerșind agiutoriu Ștefan vodă împotriva Radului vodă, făcându-i știre, cum Radul vodă, luând agiutoriu de la turci, au întrat în țară de pradă cu foc și cu sabie. Pornit-au îndată Cazimir, craul leșăsc, pre Dobieslav caștelianul și pre Eghidei Sohodolschii la Radul vodă, pentru să-l împace cu Ștefan vodă; iar lui Mihai Buciațschii, staroste, i-au poroncit de sirgu să porniască șliahta den Podoliia într-agiutoriu lui Ștefan vodă.

Radul vodă, năzuind la sultan Mehmet, împăratul turcesc, de i-au dat agiutoriu în anul de la Hristos 1475, și au întrat în Țara Munteniască cu 15.000 de turci, fără de alți lefecii ce adunasă și au dat războiu lui Băsărabă, gioi, dechemvrie 25 și au înfrânt pre Băsărab vodă, care, văzindu-să împresurat de vrăjmașii săi, au năzuit la Ștefan vodă în Moldova.

Iară turcii s-au pornit în goană după Băsărab vodă și au vinit până la Bârlad și de acolo turcii au slobozit ciambulurile sale de au prădat țara și s-au întorsu înnapoi pen Țara Munteniască.

În anul 6982 <=1474>, luat-au Ștefan vodă cetatea Teleajina și au tăiat capetele pârcălabilor, robindu-le muiarile; atunce Ștefan vodă mulți țigani au scos den Țară Munteniască în țară.

Într-acestaș an, au fostu războiu cu ungurii în Țara Munteniască și cu Țăpăluș vodă și îi birui Ștefan vodă.

DE VESTITĂ IZBÂNDĂ A LUI ȘTEFAN VODĂ CE-AU BĂTUT PRE TURCI

În anul 6983, iară de la Hristos 1475, sultan Mehmet, împăratul turcesc, nevrând să lasă pre Radul vodă, fiind supus împărăției turcești, într-atâtea pagube ce-i făcusă de multe ori Ștefan vodă, gătind 120.000 oaste turcească cu tătari, ghenarie 20, i-au pornit cu Radul vodă asupra lui Ștefan vodă, vrând să supue și pre Ștefan vodă, nu că-i era milă de Radul vodă.

Iară Ștefan vodă, luând agiutoriu 2000 de oaste călăreți leși, și având și oastea sa patruzăci de mii și mai avea 5000 de săcui, cu aciastă oaste Ștean vodă nu așea că va putea sta fățiș împrotiva atâta mulțime de turci și munteni cu Radul vodă, ce cu meșterșug au socotit să înceapă cum ori putea. Că întâi au trimis de au pârjolit iarba peste tot locul în calea turcilor, de le-au slăbit caii. Iară, după ce au întrat turcii în locuri strâmte, deasupra Racovățului, la apa Bârladului, acolo au dat războiu turcilor, supuind o samă de oaste în luncă, de unde au început a da semne de războiu: în trâmbiță, în buciume și în dobe. Și întorcându-să turcii asupra glasului buciumelor și altor semne de războiu, că și negura nu lăsa pre turci să priceapă, de unde le caută a da războiu lui Ștefan vodă, atunce Ștefan vodă au lovit pre turci den dos; și de mulțimea turcilor să ametisă oștenii lui Ștefan vodă, biruitori văzindu-să, și singur Ștefan vodă îmbărbătându-i pre ai săi, cu agiutoriul lui Dumnezău rămasără biruiți turcii, cât ei în de sine s-au fostu tăind.

Scrie Ian Stricovschii, carte XX, zaci. III, la o sută de mii de trupuri să fie căzut într-acel războiu, precum zice Stricovschii, că au văzut cu ochii săi grămăzile de oase la acel loc, unde au fostu acel războiu, viind el den Țara Turcească în anul de la Hristos 1575; și era și trei cruci de piatră, pusă în semnele acei vestite biruință a lui Ștefan vodă. Perit-au mulți pași aleși în războiu și mai multe de 100 de stiaguri. Pre câți au prinsu vii, i-au înțăpat. Iară pe patru robi turci, mai aleși, oameni de frunte și 36 de stiaguri și o parte de dobândă, au trimis craiului leșăscu în Litva, mulțămindu-i de agiutoriu. Scrie cronica leșască: patru pași aleși au căzut într-acel războiu. Arătatu-s-au Ștefan vodă, după acest războiu, plecat cu biruința; de la singur Dumnezău au numărat că iaste izbânda. Patru zile nice o mâncare n-au mâncat, fără numai pâne cu apă. Pre ficiorul lui Isac pașea, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit.

Iară turcii ce-au scăpat au luat pen păduri și au eșit unde să începe Smila, sau apa Smilii, în ținutul Tutovii. Acolo turcii, în legea lor, au mulțămit lui Dumnezău că au eșit la lume.

Iară Ștefan vodă s-au pornit după dânșii cu moldovenii săi și cu 2000 de leși și au gonit pe turci, până i-au trecut Siretiul la Ionășești, unde să pomenește Vadul Turcilor. Și acolo la o movilă mare, diasupra Tecuciului, la Siretiu, odihnind Ștefan vodă trei zile, i-au vinit veste de la Starostii de Crăciuna, cetate diasupra Milcovului, că Radul vodă vine cu oști fără veste.

Și întristându-să Ștefan vodă, cu cine avea cu ai săi, au răpezit la oștenii săi de-i strângea de sirgu. Venit-au atunce și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefan vodă, cu o samă de oaste, ce-au fost rămas înnapoi; venit-au și Coste păharnicul cu altă samă de oaste, ce gonisă pre turci de-i trecusă peste Siretiu.

Și având bucurie Ștefan vodă de ai săi, cum să aflară pregiur dânsul la vreme de grije, îndată au răpezit pe Șendrea hatmanul în chip de strajă, cu puțintei slujitori, înnaintea oștii muntenești. Și dând ei peste oastea munteniască, fură biruiți; și peri acolo și Șendrea hatmanul mai gios de Râmnic, unde să pomeni multă vreme Movila Șendrii, și l-au dus de l-au îngropat în Doljești lângă tată-său.

Iară Ștefan vodă, înțălegând că-i vine asupra Radul vodă cu oști, au trecut Siretiul, ghenarie 13 zile și să loviră mai sus de Râmnic. Și dând războiu de îmbe părțile vitejește, multă moarte să făcu și cu agiutoriul lui Dumnezău au rămas izbânda la Ștefan vodă. Dat-au voe Ștefan vodă oștii sale să prade în trei zile, cât vor putea în Țara Munteniască; și, prădând, adus-au multă dobândă oștenii.

Și zăbăvind acolo Ștefan vodă, până a să strânge oastea, adus-au acolo pre mulți din boiarii Țărâi Muntenești și alte capete, oameni de folos, și au pus pre ai săi boiari și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit, de au despărțit hotar țărâi pân-în pârâul Milcovului, unde și până astăzi să hotărește. Că mai-nainte era price pentru hotar: că muntenii vrea să ție hotarul țărâi lor până în apa Trotușului, iar moldovenii nu-i lăsa. Ce au vrut Dumnezău de au luat Ștefan vodă cetatea Crăciuna, den gura Milcovului, diasupra Odobeștilor cu tot ținutul ei ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova și au pus starostii săi pre Ivan și pre Vâlcea.

Întorcându-să Ștefan vodă cu oștile sale și viind în sus pre Bârlad și socotind locul la Vasluiu a fi de casă domnești, au pus de au zidit besrică, pre numele svintului Ioan Prediteci, întru lauda și bucuriia după izbândă cu năroc, ce-au biruit pre turci și pre munteni, dând laudă lui Dumnezău. Și pre urmă au făcut lângă besrică și casă domnești, care să cunoscu și astăzi în târgu, în Vaslui.

Aflându-să Ștefan vodă atunce la Vasluiu, îi vini veste de olac de la deregătorii de Soroca, pentru Lobodă și Nelivaico, hatmanii căzăcești, cum au întrat în țară și pradă. Deci Ștefan vodă, nesuferind pe nepriiatinii săi, să-i lasă să-i strâce țara, îndată au mărsu cu ai săi și tâmpinându-să cu acei cazaci la Grumăzăști, pre Răut, lovindu-i fără veste, noaptea, rămasără căzacii biruiți; și prinsără atunce și pre Lobodă, hatmanul căzăcesc, și gonindu-i spre Nistru, mulți s-au înnecat în Nistru cu Nelivaico hatmanul, fugind. Era și un polcovnic vestit, anume Jura; acolo s-au înnecat, unde și astăzi să pomenește acel loc, de să zice Vadul Jurăi.

Și întorcându-să Ștefan vodă de acolo, au descălecat târgul Iașii, și întru lauda lui Dumnezău au început a zidi beserica Svetâi Nicolae; și au mersu la scaunul său, la Suceavă, cu mare laudă de izbândă de la singur Dumnezău, eșindu-i înnainte mitropolitul cu litie, ca unui biruitoriu de limbi păgâne, de l-au blagoslovit.

Atunce mare bucurie fu tuturor crailor și domnilor de pen pregiur de biruință. Și, după ce s-au așezat la scaunul său, au început a zidi mănăstirea Svetâi Dimitrie, ce iaste înnaintea curților domnești, în Suceavă. Și atunce s-au cununat cu doamna Voichița, fata Radului vodă, iară pre maică-sa cu mare cinste au trimis-o la domnu-său, Radul vodă, în Țara Munteniască. Rugatu-s-au Ștefan vodă, prin solii săi, craiului leșăscu, ca să să apropie craiul cu oștile sale spre Țara Rusască, să fie mai aproape de Ștefan vodă, și auzind turcii apropiiarea lui să aibă grijă.

Râdicat-au Ștefan vodă atunce pre mulți den prostime la statul de nemiși, pentru vitejie ce-au arătat în războaele acelea.

Trimis-au Ștefan vodă și la sultan Mehmet soli cu daruri, să facă jalobă că niște oameni răi den Țară Turcească au vinit de i-au prădat țara, și i-au căutat a-ș apăra țara de acei oameni răi, cum au putut, socotind că ce au făcut, fără știrea și fără poronca împărăției sale au făcut; știind Ștefan vodă că nu să va lăsa cu atâta sultan Mehmet, împăratul turcesc, nice va uita perirea oștii sale de Ștefan vodă.

Așijdirea și papei de Râm și lui Matiiaș, craiul unguresc, au trimis Ștefan vodă daruri, poftindu-i și pre dânșii de agiutoriu împrotiva a unuia așea puternic de obște vrăjmaș a toată creștinătatea.

Iară Matiiaș, craiul unguresc, îndată au luat asupra sa acea izbândă a lui Ștefan vodă; lăudându-să, au răpezit cărți pre la megiiași, dând știre că ispravnicul său, Ștefan vodă, au bătut pre turci i proci; măcar că nu de mult mai-nainte petrecusă rușine mare de ispravnicul său, Ștefan vodă, când au fostu trimis 6000 de unguri cu sărdariul său, Maer Balas, să prade în Moldova.

Într-acest an, vinit-au soli la Cazimiru, craiul leșăsc, trimiși de Isac Trapezinianul a Husan Cazanilor, îndemnând pe craiul leșăsc asupra turcilor. Și de la craiul leșăsc, aceștiiaș soli au trecut la alți domni creștinești, tot cu îndemnare asupra turcilor.

Iară Ștefan vodă nu părăsiia a trimite soli la craiul leșăscu, rugându-l de agiutoriu împrotiva turcilor; că înțălesesă Ștefan vodă den iscoadele sale, precum sultan Mehmet strânge mulțime de oști la Odriiu.

Svătuia Litva pe craiul Cazimiriu să apere pe Ștefan vodă în Moldova de turci cu toată puterea sa, să-i fie ca un părete Moldova, decât pierzind-o, să-i fie a să lupta cu turcii pentru Țara Leșască. Ce nemic n-au folosit, nice au clătit acestea sfaturi pe Cazimir craiu, nice îndemnarea și poftele a lor săi, că să strânsesă toți svetnicii la craiul în Liublin, în luna lui iulie. Fost-au 15 zili voroava pentru turci și pentru Ștefan vodă; și acolo cu mânie s-au sculat, cu svatul domnilor tuturor, asupra craiului, Dierslav Rizvanschii, voevodul Cracăului, Iani Rizvanschii, caștelanul Sandomirului și marșalâcul crăiii, zicând craiului că cu nebăgarea de samă a lui, precum și tată-său și frate-său, ca niște blăstămați, crăiia leșască, care o au luat în floare, și acmu nu numai de nepriiatini, ce și de tovarășii necuvioși, și despre Litva rău, care den puterea și statul ei, s-au răsipit și s-au scurtat și împuținat.

Iară cu aceste voroave a lor, altă n-au isprăvit, fără cât că au trimis Cazimiru craiu soli la sultan Mehmet, pre Martin Vrocemovschii, stolnicul Cracăului, poftind pre împăratul, aducându-i aminte prieteșugul vechiu, care era între împărații turcești cu craii leșăști, să-ș părăsască oștile diasupra Moldovii, care iaste supt apărarea crăiei leșăști; că, într-alt chip, toată puterea sa craiul Cazimiriu împotriva celor ce s-ari râdica asupra a lor săi i-a căuta a o pune. Măcar că mai-nainte, fiind de toți monarșii creștinești îndemnat Cazimiriu craiu asupra turcilor, niceodată n-au priimit să să rădice asupra turcilor. De au greșit ceva Ștefan vodă sultanului, acea greșală cu svatul tuturor svetnicilor trebue să să dezlege giudețul.

Ce cu acestea cu toate, s-au întorsu solul Vrocemovschii îmbrăcat cu o cabaniță cu soboli, cu mărgăritariu cusută pe margine, de la sultan Mehmet, împăratul turcesc; cu care solie, abiia la anul au sosit la craiul, tâmplându-să multe pedici pre cale.

Iară turcii atunce au pornit 70 de galioane la Crâm și au poroncit tătarălor de pre uscat și au dobândit Chefe, cetate vestită a ianovezilor, care neputând-o tătarâi mai mult apăra, a seașe zi o au luat turcul supt ascultarea sa cu vicleșug. Și dobândind cetatea, îndată pre nemiși, cu femeile și cu copiii săi și împreună cu singurii viclenitori și cu hanul Crâmului Menghe-Cherii, cu doi frați a lui, carii, ori den tâmplare viniți acolo, ori de frică au vinit de la câmpu, ca să scape în cetate, pre toți i-au trimis la Țarigrad. Iară pe prostime, lăsându-i pe loc până la o vreme, apoi i-au mutat pre aiurea. Pre neguțitori, pre soli și alți cercători, pre toți i-au omorât.

Numai un galion, ce avea înlontru 150 de copii tineri, luați den Chefea, pentru spurcata sodomie a prea curvariului turc, și ce era dobândă mai bună, au dus la sultan Mehmet, fiind ispravnic pe acel galion un grec. – Iată-i și pezevenchi greci! – Și acest galion era despărțit de alte galioane și era 24 de turci în galion pentru apărare.

Acestea le scrie cronicariul leșăsc dentr-un pisar crăesc, carele pre aceia vreme s-au tâmplat la Crâm, trimis de Cazimiriu, craiul leșăsc, la Menghe-Cherei hanul.

Atunce au luat sultan Mehmet cetățile în lungu, pe împregiurul Crâmului stându; luat-au și Cetatea Albă.

Iară, când s-au întorsu solul leșăsc, Martin Vrocemovschii, de la împăratul turcesc, au spus craiului, cum au aflat pe sultan Mehmet în Bulgariia, la Varna, cu nenumărate oști, viind spre Moldova asupra lui Ștefan vodă.

Acest răspunsu au adus craiului de la sultan Mehmet, împăratul turcesc: precum bucuros ar hi fostu să facă în destul poftei craiului, de nu l-ar fi aflat purces den Odriiu cu oști asupra moldovanului, zicând că acea oștire pe rugămintea muntenilor și a tătarălor, birnicilor săi, face, pre carii nu poate să-i părăsască.

Ar fi dat pace moldovenilor, de nu ar fi oprit birul cel legat pre an și de ar fi slobozit robii și de ar fi întorsu cetatea Chiliei.

Scrie cronicariul leșăscu, că răpeziia Ștefan vodă soli după soli la craiul leșăscu, pentru agiutoriul, arătându-i precum toți moldovenii, văzindu-să acoperiți de atâta mulțime de turci, cineș de sine să socotește, și pre însu singur îl lasă; iară, de ar videa agiutoriul crăesc, toți vor sta pre lângă dânsu. Și altele ca acestea arăta Ștefan vodă lui craiu. Înțălegând craiul acestea, poroncit-au să margă toată Țara Rusască, Podoliia și Țara Belziii, să stea de strajă la margine. Iară agiutoriu lui Ștefan vodă n-au vrut să-i dea.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU SULTAN MEHMET CÂND S-AU BĂTUT LA VALEA ALBĂ

CAP XXIV <*sic*>

În anul 6984 <=1476>, sultan Mehmet, împăratul turcesc, văzind atâta pagubă ce-i făcusă Ștefan vodă, s-au sculat cu oștile sale de au vinit să calce și să strâce Țara Moldovii. Și apropiindu-să turcii la Dunăre, multu să nevoi Ștefan vodă, cum ar putea opri pe turci ca să nu triacă Dunărea. Ce în deșert s-au trudit, că tătarâi de o parte, turcii de altă parte s-au înmulțit cu oaste fără număr. Însă deodată au dat cale turcilor și s-au apucat de tătar; și pre lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vrea să dea războiu și turcilor; ce văzind atâta mulțime de oaste cu împăratul și tătărâme și pedestrime cu tunuri, n-au cutezat, ce s-au sfătuit cu boiarii de s-au dat la locuri strâmte, spre munte, să să poată apăra, dacă să vor birui de turci.

Și s-au tras la Valea Albă și turcii după dânșii. Pedestritu-s-au oastea lui Ștefan vodă să nu să nedejduiască a fugi, ce să stea cu arme. Datu-ș-au războiu luni, iuli 26, care războiu ținu multă vreme neînfrântu, de îmbe părțile osteniți. Iară turcii adăogându-să cu oaste proaspătă, au obosit moldovenii; neavând agiutor nice de o parte, căzut-au în războiu, apărându-să până la moarte, carii mai mult stropșiți de mulțimea turcilor. Perit-au moldovenii atâțea de mulți, cât să înnălbisă locul la Valea Albă de trupurile celor periți; mulți și den boiari au picat, și vitejii cei mai aleși, cu totul. Și să făcu scârbă mare a toată țara și tuturor domnilor și crailor de pen pregiur, dacă auziră că au căzut moldovenii supt mâna păgânilor.

Într-acest războiu au căzut Ștefan vodă gios de pre cal; ce Dumnezău l-au ferit de nu s-au vătămat.

Iară turcii s-au pornit spre Suceavă și, arzind târgul, s-au întorsu înnapoi, prădând și arzind țara.

Iară Ștefan vodă, după ce au pierdut războiul la Valea Albă, scrie letopisățul țărâi, că au mărsu în goană după turci până la Dunăre, la trecătoare, și agiungând pre turci, i-au spăriiat și au scos mult plian, ce luasă den țară. Iară letopisățăle streine nu pomenesc de acea goană, cum să fie mărsu Ștefan vodă până la Dunăre. Iară iaste și de crezut, că cine era Ștefan vodă! Ori cu ce mijloc să va fi nevoit spre răscumpărare despre turci.

Pus-au Ștefan vodă de au strânsu toate trupurile ce au perit într-acel războiu și au făcut movilă și diasupra au zidit beserică, care stă și până astăzi întru pomenirea acelor suflete. Și de atunce să numește Războianii satul acela, pentru războiul ce-au fostu acolo la Valea Albă.

Iară Băsărab, domnul muntenesc, mare ocară și rea cuvântare avu, despre toți domnii megiiași creștini, pentru căci și el au fost agiutoriu cu oastea sa, turcilor, asupra lui Ștefan vodă.

Scrie cronicariul leșăsc că au trimis sultan Mehmet, după războiul ce-au avut cu Ștefan vodă, soli cu daruri la Cazimiriu, craiul leșăsc; așijderea și de la hanul tătărăscu, tot pe aceia vreme, pentru prieteșugul amânduror cu craiul leșăscu. Și zice cronicariul leșăsc: ce pricină ar hi fostu pofta lui sultan Mehmet de la craiul, nu aflu, fără cât grijea lui să nu să uniască creștinii asupra lor; și pentru scăderea ce-au făcut lui Ștefan vodă și țărâi, să nu tragă Cazimiru craiu și alți domni creștini să să rădice asupra turcilor, răscumpărând paguba. Răspuns-au craiul leșăscu solilor că priimește pace și pentru întărirea păcii va trimite și el solii săi.

Într-acest an, Ioan, împăratul Moscului, au luat Novogorodul cel Mari și mare parte de Țara Rusască cea Albă, adecă Belorosiia, ce mainte vreme asculta de marele cneaz a Litvei.

Într-acest an, au murit sultan Mehmet, aproape de orașul Nicomidii și au rămas în locul lui sultan Baiazit.

În anul 6985 <=1477>, noemvrie 8, s-au prestăvit Theoctist, mitropolitul Sucevii. Într-acestaș an, s-au prestăvit doamna Mariia, ce era de la Magop.

În anul 6987 <=1479>, au zidit Ștefan vodă cetatea Chiliei și o au svârșit într-acest an, iuli 16. Ce nu poci ști de aciastă ziditură la cetatea Chiliei, că nu ar fi putut într-un an să o isprăvască; ce, sau au adaos Ștefan Vodă vro cetățue mai mică cătră cetatea cea mare, sau au dires și au întărit la cetate ce au socotit, simțind Ștefan vodă de cugetele păgânilor asupra cetăților, trăgându-i și alte pânzi, că acmu luasă sultan Mehmet Cetatea Albă, cum s-au pomenit mai sus.

Într-acest an, într-aciastă lună 25, au murit Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă. Murit-au și Cneajna, doamna lui Ștefan vodă. Aicea mă mir, cum poate să fie cu cale de scrie pentru acete doamne letopisățul țărâi; că Ștefan vodă acmu luasă doamnă pre Voichița, fata Radului vodă; ce poate fi așea, cum au scris Ureche vornicul, care au murit întâi și care pe urmă.

Iară în anul 6988 <=1480>, murit-au Pătru vodă, al doilè ficior a lui Ștefan vodă.

Iară în anul 6989 <=1481>, iuli 8, au fostu războiu în Țara Munteniască la Râmnic; s-au bătut Ștefan vodă cu

Țăpăluș vodă. Deci cu agiutoriul lui Dumnăzău au biruit Ștefan vodă pre munteni. Perit-au munteni mulți în războiu; luat-au Ștefan vodă toate stiagurile lor, și mulți den boiarii muntenești au picat într-acest războiu. Și pre Țăpăluș vodă l-au prinsu viu și i-au tăiat capul. Și despre partea lui Ștefan vodă, încă au perit mulți den cei mai de frunte oameni. Atunce au pus Ștefan vodă domn în Țara Munteniască pre Vlad vodă Călugărul, carele apoi au făcut vicleșug asupra lui Ștefan vodă, pentru ce dedesă agiutoriu turcilor, când au vinit, de au luat cetățile și au prădat țara. Și s-au întorsu Ștefan vodă la scaonul său, la Suciavă, cu bucurie de izbândă ce-au făcut asupra lui Țăpăluș vodă.

Zic unii într-alt chip de Țăpăluș vodă, cum atunce au prinsu Ștefan vodă pe Radul vodă, carele au fostu ațâțătoriu de păgâni asupra creștinilor. Și au dat agiutoriu și brașovenii, tăind pre turci; și luând Țara Munteniască, au lăsat pre Țăpăluș vodă domn în Țara Munteniască, în locul său. Ce, oricum au fost, izbânda lui Ștefan vodă au fost.

Zic și aciasta unii: să să fie arătat într-acel războiu lui Ștefan vodă svintul mâcenic Procopie, îmblând pe diasupra războiului călare și într-armat, ca un vitiaz, într-agiutoriu, dând vâlhvă oștii lui Ștefan vodă. Și iaste a să crede acest cuvânt, că, dacă s-au întorsu Ștefan vodă biruitoriu la scaunul său, la Suceavă, și au zidit beserică pre numele svintului mâcenic Procopie, la sat la Badeuți, unde stă și până astăzi.

Iară în anul 6991 <=1483>, au început Ștefan vodă a zidi cetatea la târgul Romanului, ce să chiamă Smeredova, care au căzut și s-au răsipit de apa Moldovei cu vreme.

Iară în anul 6992 <=1484>, sultan Baiazit, împăratul turcesc, cu multe oști au vinit în țară și au luat Chiliia și

Cetatea Albă. Atunce au fostu și domnul muntenesc, Vlad vodă Călugărul, cu muntenii într-agiutoriu, cum s-au pomenit mai sus, că au viclenit pe Ștefan vodă, dând agiutoriu turcilor. În 14 zili a lui iulie, au luat cetatea Chiliia, fiind pârcălabi Ivașco și Maxim.

Așijdirea într-acel an, în 5 zile a lui avgust, au luat și Cetatea Albă, fiind pârcălabi Gherman și Ioan, și ar fi apucat și alte cetăți, că Ștefan vodă la largu nu îndrăzniia să iasă; ce numai la loc strâmtu nevoia, de le făcea sminteală. Ce înțălegând turcii, pentru agiutoriul ce vinisă lui Ștefan vodă de la leși, după ce au luat sultan Baiazit cetățile: Chiliia și Cetatea Albă, s-au întorsu.

Și mai cu dedinsu au întrat în grijă Cazimiru, craiul leșăsc, și toți leșii, văzind slăbită Țara Moldovii de turci, să nu să închine Ștefan vodă la turci și să să lasă de prieteșugul leșilor. Că vestit domnu era Ștefan vodă între toți domnii creștini, pentru multe războae cu năroc ce-au avut în toate părți: cu tătarâi, cu turcii și cu ungurii. Ce au socotit de au trimisu agiutoriu lui Ștefan Vodă, mai multu apărând hotarul Țărâi Leșăști, năvălindu oștile turcești și tătărăști.

Măcar că craiul siliia nice o pricină să nu aibă despre turci, ce socotiia că având încă părete pe Țara Moldovii, totuș are nevoe de tătari, Podoliia, Țara Rusască și Litva. Cu cât mai mult lipsind păretele, adecă Moldova, s-ari răsipi de tot Podoliia și altele.

Și așea, la începutul tomnii, în anul Domnului nostru Iisus Hristos 1485, s-au pogorât Cazimiru, craiul leșăscu, la marginea Țărâi Leșăști, la Colomâia, cu toată șliahta rusască și a Podoliei gata de oaste, pentru să să auză la turci pogorârea sa la margine, despre Țara Moldovii; că și turcii pre atunce ari avea grijă de leși.

Nu după multe zile, acolo la craiul, în câmpii Colomâei, venit-au Ștefan vodă cu boiarii săi și cu curte împodobită, și bine grijiți slujitorii; și Ștefan vodă viind pre un cal foarte arătos și mare. Sta polcovnicii și alte căpetenii crăești împregiurul cortului, și descălegând aproape Ștefan vodă, îndată i-au eșit domnii crăești înnainte, de l-au dus la craiul suptu cortu. Și anume făcusă într-acel cort pat naltu, pre care ședea craiul la adunare cu Ștefan vodă, în podoabe crăești, împregiur stând svetnicii crăești, țiind a mână Ștefan vodă stiagul țărâi, cu pecetea ei, închinându-să craiului după obiceiul moldovenesc, plecând stiagul țărâi la picioarele craiului. Atunce-și slobozîră și ațăle cortului, dându-să în laturi ciia ce sta împregiurul cortului, de departe prăvind.

Atunce au giurat Ștefan vodă craiului leșăscu, și ce au fostu de triabă au vorovit: cum că toată țara va fi cu priință craiului și-l va avea stăpân, să dea agiutoriu craiului împrotiva a toți nepriiatinilor săi și cu nime nu va îmbla nice cu o tocmală împrotiva craiului și nu să va arăta niceodată nepriaten sau priitoriu nepriiatinilor crăești i proci. Află-să în așezământurile crăești uricul lui Ștefan vodă, de dânsul pecetluit și de 14 boiari. Și așea râdicându-l craiul și, sărutând mâna craiului, l-au ospătat, șezind Ștefan vodă la masă cu boiarii săi, și i-au cinstit și i-au dăruit bine craiul. Și purcezind Ștefan vodă de la craiul, datu-i-au 3000 de leși călăreți, tot într-ales dentre toate polcurile. Iară craiul s-au dus la Cracău.

Iară până a să svătui Ștefan vodă cu craiul leșăsc la Colomâia, iară den gios au vinit Hroiot cu turci până la Suceavă și au arsu târgul, septemvrie 19, luni, și marți s-au întorsu prădând și arzind țara. Iară octomvrie 9, prestăvitu-s-au arhimandritul de la mănăstirea Putna.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU MALCOCI LA CATLABUGA

Într-acest an, dacă au scos Ștefan vodă pre vrăjmașii săi den țară și dacă s-au răcit vremea și caii turcilor au slăbit, au lovit Ștefan vodă pe Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, și au topit toată oastea turcească și s-au întorsu cu bucurie la scaunul său. Atunce au pus Ștefan vodă al doilè arhimandrit mânăstirii Putnii.

În anul de la Hristos 1492, au murit Cazimiru, craiul leșăscu, lăsând în locul său craiu, cu testament, pre fiiu-său, Vladislav. Crăit-au Cazimiru craiul ani 45, iară de vârstă era de 64 ani.

După ce au îngropat pe Cazimiru în Cracău, s-au strânsu domnii leșăști și Litva în luna lui avgust la Petricov pentru alesul craiului nou. Acolo, îndoite voi a leșilor: unii poftiia să fie craiu ficiorul lui Cazimiru, alții vrea pe Olbreht. Și pre urmă, întărindu-să partea ce ținea cu Olbreht, au rămas craiu leșăscu Olbreht, pomăzuit pre obiceiul lor la crăie de Zbignev arhiepiscopul.

Scrie cronicariul leșăsc: îndată după coronațiia lui Albreht craiu, au nemerit soli de la venețiiani și soli de la sultan Baiazit, împăratul turcesc, menind de bine lui Olbreht stăpâniia. Soliia venețiianilor era cu poftă, să râdice și el oaste asupra turcilor, că luasă turcii niște cetăți de la venețiiani. Iară solii turcești, aducând daruri craiului, au arătat prieteșugul vechiu și pacea stăpânu-său cu crăiia leșască. Stătut-au în gânduri craiul, cum ar face, că, de o parte pacea cu turcii îi arăta folosul său, de altă parte agonisita numelui și lățimea stăpânirii sale, apoi și răscumpărarea unchiu-său despre turci de la Varna. Era îndemnat tare și de unguri, Olbreht, să să oștiască asupra turcilor. Tâmplându-să atunce și moarte lui Frideric, împăratului nemțăsc, i-au căutat a zăbăvi cu răspunsul solilor până la anul, legând pace trei ani cu turcul, care s-au întărit cu giurământu de îmbe părțile.

În anul de la zidirea lumii 6994 <=1486>, vinit-au Hroiot cu oaste de la unguri asupra lui Ștefan vodă și eșindu-i Ștefan vodă înnainte cu oaste, s-au tâmpinat la Schee, pe Siretiu, și dând războiu vitejește, martu 6, într-o luni, au pierdut Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul, însă cu mare primejdie lui Ștefan vodă, că au căzut gios cu calul, cât puțin de n-au încăput în mânule vrăjmașilor săi. Iară pe Hroit l-au prinsu viu Ștefan vodă și i-au tăiat capul.

În anul 6998 <=1490> au murit Matiiaș craiu.

În anul 7004 <=1496> s-au săvârșit Alexandru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă, și l-au îngropat în mănăstirea Putna.

RĂZBOIUL LUI ȘTEFAN VODĂ CU OLBREHT CRAIUL LEȘĂSCU

Venit-au pre urmă Vladislav, craiul ceșilor și a ungurilor, și cu Alexandru, cneazul Litvei, frații lui Olbreht, craiului leșăscu, la Livociu și au vorovit pre taină frații între sâne, svătuind de oaste împrotiva turcilor, ce mijloc mai bun ari afla, și acolo au pomenit și pentru Ștefan vodă să-l scoață den domnie și să pue pre fratele lor, pre Jicmont. Spre aciasta oștire, Olbreht craiu au tras pe taină pre frate-său Alexandru, cneazul Litvei, și pre Ioan Tifenie, mistrul prusilor, și pre Conrad, cneazul Mazovii, și pre frate-său, Jicmont. Și au poroncit la toată șliahta rusască, leșască și prusilor și

pomeranilor și Slonscăi la luna lui mai să să afle toți purceși și strânși la Liov; și cătră acestea, multă oaste pe bani au făcut.

Așijdirea au răpezit sol la Ștefan vodă, făcându-i știre de gătirea sa asupra turcilor și îndemnându-l și pre dânsul, după datoriia creștiniască, după vechile așezământuri, ce are de mainte legate cu craii leșești, și cum să-i răscumpere Cetatea Albă și Chiliia, care luasă turcii de la Ștefan vodă. Și îndată, după ce au pornit solul său la Ștefan vodă, s-au și pornit cu frate-său, Jicmont, și cu oastè ce avea în liafă; și sosindu la Primislea, au așteptat câteva zile ceilaltă să nemeriască.

Acolo la Primislea l-au agiunsu Creslav den Curotvac, canțileriul și episcopul Chiiavului, trimiș de Frideric cardinalul la Olbreht craiu, că să descoperisă vicleșugul lui asupra lui Ștefan vodă și au zis craiului cu frumoasă cuvinte și cu pricini, ca acelea, abătându-l de la socotiala și fără de cale oștirea asupra lui Ștefan vodă; ce nemică n-au isprăvit, că cu sudălmi i-au gonit craiul, zicând episcopului să-ș păzască slujba besericii, cum să cade ca unui preot, iară nu oastea; că, de i-ar ști cămeșea svaturile lui, o ar arunca-o în foc.

Așijdirea Alexandru, cneazul Litvei, la seimul, la Parciov, pre taină așezasă cu frate-său, cum el cu oastea Litvei va merge în Moldova pre la Braslav și pre la Soroca. Și așea au purces pre altă parte: Litva, Zmuzii, Rusii, Voliniia și Pelleșii, și, după ce au sosit la apa Buhului, l-au întrebat boiarii Litvei, unde mărgu, neștiind ei nemic de acel sfat a lui. Iară Alexandru cneazul i-au poftit să nu bănuiască, căci nu le poate descoperi taina căiilor, de vreme ce craiul au răspunsu leșilor, că, de i-ar ști cămeșe de pre dânsu svatul lui, o ari arunca în foc, i să cade și lui a ține în taină svatul crăesc.

Răspunsu-i-au boiarii lui cneaz Alexandru: „De vreme ce tu despre noi ai tăgăduit svatul socotelelor tale, noi mai departe cu tine de aicea nu vom merge, nice ne vom oști necăiuri". Și așea, neputând cneazul Alexandru să facă îndestul sfatului celui de taină a frăține-său, Olbreht craiul, asupra lui Ștefan vodă, căci boiarii, svatul și toată oastea Litvei n-au vrut să mai margă cu dânsul, atunce au pornit într-agiutoriu lui Olbreht pre marșalâcul său, namesnicul Stanislav Piatrovici Chișca și pre cneazul Simion Ivanovici cu câteva mii de dvoreni, oameni aleși. Iară singur Alexandru, cneazul Litvii, au poroncit să facă cetatea Braslavul, care mainte era arsă de moldoveni.

Iară Ștefan vodă au pornit cu mare părere de bine și bucurie pre solii craiului leșăscu, carii, după ce au sosit la craiul, i-au spus precum Ștefan vodă cu bucurie au priimit aciastă oștire a lui împrotiva turcilor, vrăjmașii a toată creștinătatea, făgăduind hrană că a griji de oastea crăiască și însuși cu oștile sale că să va uni, numai să să porniască întâi craiul în gios, spre Cetatea Albă și spre Chiliia.

Iară boiarii ungurești, cunoscând că leșii îmblă să ia Țara Moldovii de tot supt stăpâniia sa, cum de multe ori și supt craii ungurești au fostu țara supusă, îndată, prin solii săi, dau știre lui Ștefan vodă să fie triaz pregiur sine, că Olbreht, craiul leșăscu, nu asupra turcilor, ce asupra lui face oaste, să pue domnu în locul lui în Moldova pre Jicmontu, frate-său, care ei l-au gonit den țara lor. Și cunoscând Ștefan vodă vicleșugul craiului leșăscu asupra sa, început-au a să păzi tare și a cerca prin iscoade adevărul.

Iară Olbreht craiu, făcând căutare oștii sale în Liov, la sfârșitul lui iunie, pre calendariul lor, au pornit-o drept spre Moldova. Și atunceș s-au și arătat semne rele și de primejdie leșilor: că un târgovățu, anume Eroba, nebunit, striga prin Liov că mărgu leșii la peirea sa. Așijdirea supt craiul un podvodnic, ce era mai ales, într-un pârâu mic au căzut și s-au înnecat. Pre un slehticiu supt cort l-au detunat și 12 cai. Preotul, făcând slujbă, au scăpat tainele de pre prestol, precum scrie Vapouschii și Mehovie și Belschii, prăvind singur craiul, au arătat.

Iară Ștefan vodă, cunoscând deplin vicleșugul lui Olbreht, craiul leșăscu, și văzind că nu merge pre cale dreptu spre Cetatea Albă și spre Chiliia, ce trage la Pocutiia, și mai triaz s-au făcut Ștefan vodă lucrurilor lui Olbreht. Și îndată trimisă soli ai săi, boiari de țară, pre Tăutul logofăt și pre Isac visternicul, la craiul, întrebându-l: cu mijloc prietenesc au cu vrăjmășăscu vine spre Țara Moldovii? Că, de merge asupra turcilor, mai driaptă cale au avut pe aiurea; și cum să adeverisă solilor crăești, că la marginea Țărâi de Gios ar fi adus hrană de agiunsu oștii crăești și a Litvei, și singur Ștefan vodă acolo într-agiutoriu gata era să vie, numai cât ar fi fost stătut craiul la hotarul Țărâi Turcești. Ce nemic solii aciia n-au cunoscut pe craiul că îmblă cu înșălăciune; ascunzind cuvântul, pre soli cu bucurie i-au priimit și darurile ce-i trimisese Ștefan vodă. Iară răspunsul le-au dat tot că merge la turci. Trimis-au craiul și solii săi la Ștefan vodă să întăriască cuvântul, iar el viniia cu oastea spre Pocutiia.

Înțălegând Ștefan vodă că să apropie craiul cu oastea de margine, au mai poftorit soliia; trimis-au la craiul iarăș pre Tăutul logofătul și pre Isac visternicul cu multe daruri și au tâmpinat pe craiul peste Nistru și, trecând Nistrul, s-au descoperit tot vicleșugul craiului. Atunce solii au avut poroncă de la Ștefan vodă de au zis craiului: „De vei să faci oastea aciasta asupra lui Ștefan vodă, fără de nice o pricină de vătămare, pune-va Ștefan vodă nevoință, cât te vei căi, căci ai rădicat sabiia asupra lui Ștefan vodă“.

Deci, cu aciastă solie sămață a lui Ștefan vodă, s-au mâniiat craiul, peste obiceiul a stăpânilor lumii, și puind pre soli la închisoare, i-au trimis în Liov, puși în obezi. Și îndată, neașteptând oștile Litvei, nice a prusilor, nice pre mazuri, s-au pornit de au întrat în țară cu vrăjmășie mare și au mărsu de au încungiurat cetatea Sucevii și începu a o bate de patru părți, nedejduind că moldovenilor li s-a fi urât cu Ștefan vodă, pentru atâtea războae cu vărsări de singe ce făcusă Ștefan vodă, mai întâi cu turcii, cu tătarăi și cu ungurii i proci, și să vor închina lui, părăsind pre Ștefan vodă.

Ce rău s-au greșit craiul în socotelile sale – precum au deprinsu pre cei mândri și simeți a-i amăgi nărocul orbu – că măcar că au avut craiul optzăci de mii de oaste, fără altă adunătură, ce să trag după oaste, care să număra la patruzăci de mii, și altă pihotă și cu cărucioare treizăci de mii în tabără, iară cetățenii tare să apăra: că unde glonțurile zua spărgea, iară ei noaptea tocmiia cu pământu și cu scânduri și cu piatră, că grijisă bine Ștefan vodă cetatea Sucevii.

Iară Ștefan vodă, după ce eșisă den Suciavă, s-au tras spre Roman cu oastea sa și acolo, la Roman, s-au strânsu la dânsu toți oștenii lui, având agiutor și de la turci și de la munteni și de la unguri 2000 de săcui.

Iară Ștefan vodă, măcar că lăsasă strajă să ție vadurili Prutului la Cernăuți împrotiva leșilor, au purces spre Roman Ștefan vodă, avgust 26. Eșind, deodată nu le da leșilor câmpu; iară pe unde să răschira leșii pentru prada și jacul, pre unde și-i găsiia oamenii lui Ștefan vodă, acolo îi omorâia. Și atâta îi strâmtorisă pe leși, cât nice den tabără nu cuteza să iasă, și văzindu-să leșii închiși de toate părțile, au început deodată pe taină, iară apoi strâga pren tabără și grăia rău de craiul lor și zicea: „Să ne lasă craiul să ne ducem la casăle noastre!“ Că nu le viniia nice de o parte hrană, nice agiutoriu, nice de la Litva, nice de la prusi, că mistrul prusilor rămăsesă în Liov, unde i să tâmplă și moarte.

Iară Ștefan vodă trimisese de ținea toate drumurili, de nu lăsa să vie în tabăra leșască nice hrană, nice oaste într-agiutoriu. Nice socotisă leșii cu craiul lor că vor cădea într-atâta lipsă și strânsoare de oamenii lui Ștefan vodă. Și stând pregiur cetate trei săptămâni, bătând-o den pușci zua și noaptea și nemic folosind, iată viniră soli de la Vladislav, craiul ungurescu, la Olbreht, craiul leșăscu, în tabără, întrând la mijloc pentru pace între Ștefan vodă și între craiul Olbreht.

Priimit-au bucuros Olbreht pacea, fiind și bolnav de friguri craiul. Iară neputându-să tocmi îmbe părțile în ponturi, căci siliia Vladislav, craiul unguresc, să facă pace întemeiată între Ștefan vodă și între Olbreht, craiul leșăscu, având grijă de Ștefan vodă să nu să închine la turcu, și să le facă atunci mare răsipă țărâi și crăiei leșăști; ce au legat pace între dânșii până la o vreme și au așezat să să întoarcă craiul cu oastea sa de la Suciavă, pre șliavul pre unde au vinit, pre unde au întrat în țară.

Și îndată să clătiră leșii de la cetatea Sucevii și au trimis craiul la frate-său Alexandru, cneazul Litvei, ce era tot la Braslav de tocmiia cetatea, dându-i știre să nu să mai trudiască oastea Litvei. Strigat-au și pen tabără să să întoarcă la casăle sale, că a făcut pace cu Ștefan vodă. Și au purces craiul de la Suciavă, octomvrie 19, însă nu pe șliav, pre unde vinisă, ce pre altă cale, ori pe unde le-ar fi mai aproape de țara lor, ori prin locuri întregi, pentru hrana.

Iară Ștefan vodă, văzind că leșii nu mărgu pre unde au vinit, trimis-au sol la craiul, zicându-i să să întoarcă pre calea ce-au vinit, că pre unde au purces nu va avea cale deșchisă: că sint păduri desă și dialuri mari și stânci și închisă drumurile cu lemne și iaste cu grijă ca să nu-i facă țăranii vro smintială, fiindu-le grijă de leși, niam fiind gros și neplecat, să nu ție calea leșilor la strâmtori; arătând solii lui Ștefan vodă și mijlocile păcii craiului ce legasă: „să să întoarcă pre unde au vinit“, că Ștefan vodă era bucuros să să mântue de leși, să iasă mai curund den țară fără nice o primejdie.

Ce n-au înțăles leșii acestea, nice au crezut pre solul lui Ștefan vodă, zicând că cu vicleșug îmblă Ștefan vodă să-ș apere locurile acelea, să nu-i prade țara. Deci mergea leșii, cine cum putea și pre unde vrea, și al patrule conac au agiunsu tabăra la codrul Cozminul; pen codru, drumurile năruite, închisă, dialuri mari, pădurea foarte diasă și stânci multe într-acel codru. Nenorocitul craiu au poroncit de au băgat tabăra cu carăle, cu căruțăli și au trecut fără de nice o scădere.

Iară Mehovie și Belschii scriu că îndată craiul întâi au întrat în codru cu velcopolenii. Ce, cum scrie Cromer cornicariul, a doa zi au întrat în codru – trimițind înnaintea lui pușcile și carăle – numai cu curtea sa și pre urma lui șliahta, acei mici și acei mari Țărâi Leșăști, și rusimea, fără orânduială, fără tocmală, fără arme, goli, ca la casăle sale; fără grijă îmbla pen păduri. Mai pre urmă viniia lefecii. Iară Belschie scrie că pușcile era în mijloc pusă peste obiceiu, spre mai mare perirea leșilor.

Vinisă acmu la mijlocul codrului carăle crăești și altele cu greime, când iată pedestrime de țărani den toate părțile pen pădure dau glas și năvală asupra taberii crăești, tae, împungu și omoară pre leși, strigând: ucide! ucide! răsipăsc carăle, jăcuescu, dezbracă și obor copacii asupra lor, că era abiia înținați, că mai-nainte tăiasă copacii să stea de aceia triabă înținați, și numai cât îi clătiia, îndată cădea cu sunet mare peste drumuri, de nu mai putea leșii să mai margă. Unde și Ștefan vodă, fără nădejdea leșilor, au nemerit octomvrie 26, cu multă oaste călăriață și pedestri, și avea și turcii 2000; măcar că scriu unii, că era Ștefan vodă în sanie bolnav de podalghie, acolo cu mare năvală au lovit den dos pre leși, cât să amestecasă leșii. Iară pre urmă să îndreptară leșii, și să apăra bărbătește; ce, fiind fără orânduială, nice hatmani, nice rohmistri, nice stegari, nice alte semne de ostași, nici să mai auziia de sunet, de huet, de trăsnet, căzind copacii, de loviturile armelor, de nechezăturile cailor i proci; care toate în codri mai strașnice și mai cu spaimă răsunând să pare.

Văzindu-să leșii periți de oastea lui Ștefan vodă, s-au întorsu la tabăra sa, ce și acolo i-au încungiurat oastea lui Ștefan vodă, cât pierdusă leșii toată nădejdea de viață; numai spre ceriu căuta: unii striga de agiutor la icoana Presvintei Născătoarei de Dumnezău, ce-i la Censtihov; alții striga pe svinta cruce; alții să făgăduia la mormântul lui sveatâi Iacov. Ce nu i-au îngăduit moldovenii până acolo, ce de toate părțile-i omorâia, până li-au trimis craiul agiutoriu den slujitorii curții sali într-ales; carii, eșind den pădure cu dobe, cu trâmbiță, cu armele goale, au ațițat iarăș războiul cu oamenii lui Ștefan vodă.

Să întorsese asupra acelora și Ștefan vodă și dând războiu, îndată au dat dos leșii, de fugiia cine încotro au putut, și au scăpat pen păduri de au năzuit unde era craiul, abiia eșit la sat la Cozmin; pe urmă și dvorelnicii craiului, cu mână vitejască apărându-să, s-au întorsu pen pădure la craiul lor.

După ce au trecut craiul peste codru la Cozmin, au așteptat pre cei scăpați și rătăciți de s-au strânsu de pen păduri la tabără. Iară foarte multă șliahtă leșască și rusască au perit: unii uciși, alții prinși; și astăzi stă movilă de oasele celor periți, de care scrie Stricovschii că au văzut cu ochii săi foarte movilă mare și oasele acelor periți, când au trecut pre acolo, în anul de la Hristos 1574.

Scriu cronicarii leșăști de tirăniia lui Ștefan vodă, mai mult decât păgânii să fie făcut cu leșii cei robiți într-acel războiu; că ori pre câți au prinsu vii, pre toți îi omorâia. Numai câți au încăput în mânule turcilor, pre aceiia i-au luat în robie. Dentre carii mai aleși era: Neculai Grebiadin Tecenschii, voevodul Țărâi Rusăști și Gavril, al doilè Tecenschii den Moravit, moșan, și Avenie Hierbort; stând aceștiia tare la războiu, au perit. Iară Ianăș, feciorul lui Zbignev, a podcomorului Cracăului și a starostelui Maliborcului, pre care îl numește cronica leșască marșalâcul cel mare, l-au robit turcii și pre urmă au scăpat și au venit în Țara Leșască, la moșie-ș, precum scrie Mehovie, carte IV. Așijdire pentru Prohnițchii și de alți mulți au scăpat den robie, den Țara Turciască, precum mărturisește Cromer. Iară pentru ficiorul lui Ozdrovoz, voevodul Țărâi Rusăști, era îndoială, în al optsprăzecelè an scăpând den robie, mulți zicea ce nu-i fecior lui Ozdrovoz acela, ce iaste vecin lui. Ce răspunzindu-să că-i fecior, l-au priimit mumă-sa la moșiia tătâne-său. Iară pe urmă mare bețiv s-au ales acela, care au cheltuit și au răpus la beție toată averea tătâne-său, pe obicina bețivilor și desfrânaților.

Iară, după ce au eșit leșii den pădure, făcându-să mai înțălepți după atâtea pagube ce-au avut, legând tabăra, și tocmind oastea în rânduială, s-au pornit de la codru, că moldovenii nu-i lăsa, ce-i tot pișca pen pregiur; și într-o noapte, fiind vântu mare, au aprinsu iarba uscată asupra taberii; bătea vântul și s-au făcut pojar mare. Ce au apucat leșii de au cosit pe împregiurul taberii.

Într-acea dată, viniia și 600 de mazuri, trimiși într-agiutoriu craiului de la cneazul Conrad, cu un polcovnic și de a crizacilor, însă pe altă cale. De carii înțălegând Ștefan vodă, au pornit împrotiva lor pre Boldor vornicul cu 300 de oaste aliasă și i-au tâmpinat peste Prut, mai sus de Cernăuți, la Lențăști, unde iaste ocopul săpat, și acolo i-au înfrântu pe acei mazuri și au perit mai toți în războiu. Cu care biruință, și mai simăț Ștefan vodă au apucat malul Prutului cu oastea sa, puind nevoință la trecătoare să răsâpască de tot pe oastea leșască.

Sosindu craiul la Prut, au stătut trei zile cu tabăra legată și tot să sloboziia leșii pe aproape de apuca și prăda; ce puțini să întorcea că-i prindea oamenii lui Ștefan vodă și-i ucidea. Iară acolo, în Cernăuți, au lovit spaimă pe leși, cum s-au înglotit oastea lui Ștefan vodă, și vine asupra lor și înfricoșindu-să, toți să gătisă numai să fugă și mai ales velcopolenii începusă a-ș lega pre cai ce avea, precum scrie Cromer, vrând să-ș lasă carăle cu totul; ce, oblicind craiul, au mersu singur de s-au arătat oștii și au potolit aciasta veste; îmblat-au cu fânare toată noaptea și-i bucura și mergea pre la corturile boiarilor, până s-au potolit spaima.

Iară a doa zi, gătindu-să craiul de purces, au nemerit câteva mii de oaste călări, litveni, trimiși de Alexandru, cneazul Litvei. Împlutu-s-au craiul de bucurie și mai vesăle inimi.

Scrie letopisățul cel rusăscu, puind pricină acestor litveni, pre carii au fostu povățuitoriu Stanislav Piotrovici Chișca și cneazul Simion, de care am pomenit mai sus: că, nevrând altă oaste a Litevei de la Braslav să mai margă după craiul, au fostu orânduit pre aciastă oaste într-agiutoriu craiului; care întârziiasă a merge după craiul și i-au tâmpinat oastea lui Ștefan vodă dencoace de Nistru și dându-le războiu, au înfrântu litvenii pre oastea lui Ștefan vodă și au străbătut de au vinit înnaintea craiului la Cernăuți. Ce aciasta nice Cromer, nice alte letopisăță leșăști nu o scriu; ce, de ar hi fost adevărat, cum ar hi tăcut, ales Cromer? Iară aciasta scriu că au nemerit litvenii la craiul și scrie Cromer că acei litveni s-au cerșut la craiul, să-i sloboază să margă în pradă pen țară și nu i-au lăsat craiul zicând că-i bolnav și să grăbește să margă în țara sa.

Mai datu-le-au războiu Ștefan vodă la trecătoare la Prut, ce nemic nu le-au strâcat, iară nu i-au lăsat până în Snetin; și pre mazuri carii apăra pre craiul, i-au lovit la Șipinți. Ce cu puțină oaste au scăpat craiul la Snetin.

Iară, după ce au sosit craiul în Snetin, au slobozit oastea pre acasă ca den robie și Litva s-au dus la Braslav, iară mai dencolo de Braslav i-au lovit tătarâi și s-au bătut cu litvenii.

Iară Albreht craiu, după ce au agiunsu den Moldova la Cracău, dentru acea bătae rușinoasă, ca când ar fi isprăvit vreun lucru bun, au început a să veseli cu ospeță, cu giocuri. Spun că într-o noapte, mergând însuși al treilè ceas pe uliță, teptil, bat, au nemerit pe niște beți, s-au întărâtat sfadă între dânșii și, într-acea sfadă, au rănit pe craiul, de au zăcut multe zile.

Scrie cronicariul leșăsc, zicând: anume l-au fostu pedepsit Dumnezău cu acea pagubă rușinată, orbindu-l a nu-ș vedea ocara ce pățisă în Moldova. Mare jeale au făcut tuturor în Țara Leșască acea oștire nesocotită acelui craiu leșăscu, dacă au vinit veste de atâțea boiari și ficiori de boiari și de atâțea viteji! Cum unii în războiu au perit, alții în robie au căzut la tătari, la turci, carii cu sângele lor au răscumpărat viața lui craiu.

Punea vină mai mare leșii pre un Filip Callimah, a căruia svat mai mult asculta craiul decât a altor oameni ai săi. – Așea petrec domnii cu svatul și cu apropiiarea streinilor la sine. – Acest Filip Callimah era ital den Florențiia, om învățat, dascal lui Olbreht craiu, om nestătătoriu – la cuvântu – prost la svat, pentru ce îl gonisă den Italia. Și au vinit în Țara Leșască, iar și den Țara Leșască fugisă peste mare pentru niște fapte a lui; apoi pe cărțile lui Albreht craiu, iară au vinit în Țara Leșască și acolo au murit.

Iară Ștefan vodă, vrând să-ș răscumpere strâmbătatea ce avu despre leși și să-ș întoarcă pagubele țărâi sali, la al doilè an, primăvara, au întrat în Țara Leșască, avându în oastea sa tătari și turci, de au prădat Podoliia și în Țara Rusască, până la un târgușor, anume Camciuga, mai sus de Liov, și până la apa Visloca, în lungu și în curmeziș prădând. Și mare groază și frică au pus peste toată crăiia leșască, cât nime, să-i stea împrotivă sau să-i îndrăznească lui Ștefan vodă, nu era; ce toți gata de fugă, nu numai în orașe și pre la cetăți, ce la munți și pen codri fugiia și au luat Ștefan vodă mulți robi: bărbați, muiari și copii, pre câți-ș agiungea pre drumuri, fugind în bejenii. Mulți au luat tătarâi și turcii în robie.

Iară și Ștefan vodă ca la 100.000 de robi au adus de i-au așezat în țară. Turme de oi multe și de altu feliu de dobitoace au adus den Țara Leșască. Ars-au atunce Ștefan vodă Primisle, Radomna, Iaroslav, Prevoschii și Buceciul și multă nevoe au avut și Podhaețul și alte mai mici târguri și sate fără număr, prădate și arsă. Numai un lucru au făcut leșii de folosul lor, însă de frica lui Ștefan vodă, au întărit Cracăul spre amiazăzi, cu baște, cu ziduri și cu șanțuri și au slobozit pen șanțuri pe supt cetate apa Rudava, adăogând și alte casă multe pe lângă ziduri. Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu pace la scaonul său, la Suceavă, și cu bucurie pentru biruință.

Albreht, craiul leșăsc, văzind prada și răsipa țărâi sale, ce-i făcusă Ștefan vodă, nu vru să lasă, ce au strânsu oaste și au întrat în țară și au prădat până la Botășeani. Ștefan vodă încă, strângând oaste și eșind înnaintea leșilor, le-au dat războiu la târgu, la Botășeani, și înfrânsă pe leși. Scrie de acestu războiu letopisățul țărâi, iară cronicarii leșești nu pomenescu.

În anii 7009 <=1501>, așezatu-s-au între sine Olbreht, craiul leșesc, cu frate-său, Vladislav, craiul unguresc, și cu Alexandru, marele cneaz a Litvei, cu mari legături, văzind răsipa și prada țărâlor sale de turci și de tătar, să aibă agiutoriu unul pre altu în nevoia și în grijea sa și de ar simți unul dentre dânșii că face pace pe taină sau oaste cu turcii, să nu-l lasă; iară, de nu ar vrea, atunce, să nu fie datori a-l agiutori.

Căci, încă bine nu să sfârșisă prada de Ștefan vodă în Țara Leșască, iară tătarâi au întrat de au prădat în Podoliia și în Țara Rusască. Deci Albreht, craiul leșăscu, văzind mari bănaturi de către toți, de sirgu au poroncit la toată șliahta leșască de s-au strânsu la Sandomir, să margă împrotiva tătarâlor. Ce până a să strânge ei, iară tătarâi cu mult plian

întorsese fără de nice o grijă. Și întălegând leșii de turnatul tătarâlor și ei acolo la Sandomir, ce-au putut, au at și au strâcat în olatul Sandomirului.

Nu lăsăm a nu pomeni aicea semnele ce s-au tâmplat în ilele acestui craiu, atunce, după ce s-au întorsu de la Sandomir; căci și singur craiul alergasă den Cracău la Sandomir pentru grijea împrotiva tătarâlor, cum s-au pomenit mai sus.

S-au născut un vițăl cu doaă capete la jidovi, în orașul Cazimirul: un cap era în locul coadei, iară coada era în mijlocul spinării den-a-driapta.

Acest sămn de nenorocire îl meniia oamenii, precum nu peste multă vreme, toamna, au întrat în Țara Leșască șeaptezăci de mii de turci, și toate locurile pe Nistru, pre la Haliciu, pre la Jidaciov, pe la Drohobici și pre la Sambor, cu foc și cu sabie le-au pustiit și mulți robi au luat. Și, de nu s-ar fi întorsu singuri păgânii, nime nu le eșiia înnainte să le stea împrotivă; ce numai singur Dumnezău i-au bătut, făcându-i-să milă de nărod, că aceia iarnă de grabă cu omeți mari și cu ger au căzut, cât nu putea turcii străbate cu caii prin omeți. Ce au rămas înghețați ca la patruzăci de mii de turci, prin munți. Îi afla oamenii ucigându-și caii și întra în coșul cailor de să învăliia. Iară câți au rămas, trecând pre aicea pren țară, le ținea calea moldovenii; făcându-să leși, îi ucidea, cât abiia zece mii de or hi hălăduit peste Dunăre.

Stătut-au la mijloc pentru pace între Jicmontu și între Ștefan vodă solii lui Vladislav, craiul unguresc. Și pe acea vreme s-au împăcat Ștefan vodă și cu craiul Olbreht, den ce pricini, nice letopisățul leșăscu nu scrie, fără cât, fiind mai mult datoriia creștiniască, aducându-și aminte și de prieteșugul ce-au avut cu Cazimiru craiu, tatăl lui Olbreht:

făgăduind unul altuia să dea agiutor împrotiva nepriiatinilor săi.

Legat-au la aciastă tocmală de pace, să nu să priimască nice dentr-o parte pribegii și fugarii. Iară, de ari fugi la crăiia aceia vreun domnu de la turci, să aibă ori în Țara Leșască, ori în Litva a-l priimi slobod, și să aibă a da agiutor, cât s-ar putea, să-l ducă să-l așează iar în domnie. Și acea așăzare, cum ungurilor, cum și leșilor, împrotiva turcilor oștindu-să, de pururea să fie într-agiutoriu; și, de nu ari putea singur merge cu agiutoriu, să aibă pre ficiorul său a-l trimite. Iară turcilor, împrotiva leșilor sau a ungurilor oștind, să nu le dea agiutoriu, fără numai de mare silă, când ar fi strânși. Și să aibă urechi deșchisă pururea domnii den Moldova despre turci, ce ari înțălege, să dea știre leșilor și ungurilor, păzindu-să unii pre alții.

Strâmbătățile, ce s-ari face la margine de îmbe părțile, să le cerce starostii de Camenița, de Hotin, de Cernăuți.

De s-ari face despre partea acestor starosti vro strâmbătate, atunce boiari mari să trimiță de îmbe părțile să cerce și să fie slobod amânduror năroadelor a face neguțitorii unii la alalți. Și pre acestea așezământuri și scrisori s-au făcut, care să află și astăzi în metrica crăiască, în Cracău.

Scrie Vapouschii, cronicariul leșăscu, că pe acea vreme să fie trimis și Ioan cneazul, împăratul moschicesc, legând și el prieteșug de pace cu craiul leșăscu.

Nezăbavă vreme, sultan Baiazit, împăratul turcesc, înțălegând de legătura păcii între atâțea domni creștinești, au trimis și el soli de pace la Albreht, craiul leșăscu, și au priimit și craiul acea pace cu turcii. Începând oaste cu venețiianii, avea grijă să nu să rădice acei crai, ce s-au pomenit mai sus, că au legat pace între dânșii asupra turcilor, carii luasă de la venețiiani Morea și altele multe.

Nenorocit era acest Olbreht, craiu leșăscu, că de cîte ori loviia tătarâi în țara lui, niceodată gata nu să afla împrotiva lor, ce tot cu plianuri să întorcea, precum și în anul 1500, după ce făcură așezământuri de pace între domnii, ce s-au pomenit mai sus, au lovit tătarâi la Volin și în Țara Rusască, pre la Belzu, pre la Crasnostav, pre la Toruben și pre la Liublin și pre la Crasnec, până în Visla, de au prădat și au robit și până a să găti craiul să margă asupra lor, ei s-au întorsu cu multă pradă fără de nice o smintială.

Într-acestaș an mari războae s-au făcut în Italiia, bătându-să hișpanii cu franțozii pentru crăiia Neapole; și Maximilian cu Șvicerig; așijdirea și papa cu florintiianii; venețiianii cu enovezii; medeolanii cu stăpânul său, Ludovic Sforța.

Iară în anul 1501, s-au strânsu săim în Țara Leșască, la Pietricov. Venit-au sol la acel săim de la Ștefan vodă, pe așezământurile legate trimiși, de au cerșut pe Pătru vodă Aron, feciorul lui Iliiaș vodă, ce era pribag în Țara Leșască, pentru că simțisă Ștefan vodă că Pătru vodă pe mulți domni leșăști îi trăsese în partea sa, să facă oaste asupra lui Ștefan vodă. Socotit-au craiul ce ari face? Să dea pe un om nevinovat și care s-au plecat la crăie, să părea lucru tirănesc; să ție iarăș pe nepriiatinul lui Ștefan vodă, era împrotiva așezământurilor legate între sine. Și înțălesese craiul că, de nu-l va da, oaste să va face pentru dânsul. Craiul era gata să purciază la prusi. N-au cutezat a lăsa cererea lui Ștefan vodă, să-ș lasă în urma sa nepriiaten, ce den svatul tuturor, au aflat să nu dea pe Pătru vodă, ce înnaintea solilor lui Ștefan vodă, au poroncit de i-au tăiat capul. Și pentru să nu zică nărodul că l-au omorât pe dreptate, au poroncit craiul de au sunat, precum Pătru vodă au făcut cărți viclene. Și deci au pornit înnapoi pre solii lui Ștefan vodă.

Și după ce să obârși săimul, s-au pornit craiul la prusi și sosindu la Torunea, au trimis sol la mai marele prusilor, svătuindu-l să vie de bună voia sa să i să plece lui, decât să vază armele leșăști asupră-ș.

Acest Pătru vodă, cum s-au pomenit mai sus, iaste Aron, care s-au bătut cu Ștefan vodă la Doljești, pe Siretiu, și după izbânda lui Ștefan vodă asupra lui Mătiiaș, craiul unguresc, au fugit Pătru vodă Aron în Țara Leșască.

Iară Olbrehtu, craiul leșăscu, așteptând răspunsul să-i vie de la prusi, căci prusii era îndemnați de nemți să să rocoșască asupra leșilor, ce au răspunsu prusii, că ei sintu plecați leșilor, urnind până le-ar vini agiutoriu de la nemți. Ce întru acele amestecături, ce era între leși și între prusi, au murit Albreht, craiul leșăsc, de ciumă și lau dus în Cracău de l-au îngropat. Acest craiu n-au fostu însurat.

Iară toamna, precum scriu letopisățăle rusăști și Mehovie, venit-au Sahmat-Chirei soltan, hanul oardelor de peste Volga, ficiorul lui Ahmat, într-agiutoriu Litvii asupra moscalilor. Scrie Cromer ca la 100.000 de tătari să fie fostu cu acel han. Și au mărsu hanul cu oastea sa la Țara Sibirului și au stătut supt Novogorod și au prădat Țara Moscului până la Bransco și au dobândit Novogorodul și alte cetăți i s-au închinat.

Dacă au murit Olbreht, craiul leșescu, s-au strânsu țara la seim la Petricov, fiind cap săimului Fridric, arhiepiscopul Gneznii, care era deodată și episcop Cracăului și cardinal. Stătut-au mult pentru alesul craiului nou, fiind multe și neprotivite socotelele leșilor, pre care dentre ficiorii lui

Cazimir craiu ș-ar alege șie craiu; că mulți poftiia să rădici craiu pre Vladislav, craiul unguresc, zicând că Vladislav cu averea sa va lăți și va întemeia crăiia și-i va apăra de turci și de tătari; alții poftiia pre Jicmond. Ce au biruit socotiala celor ce poftiia pre Alexandru, cneazul Litvei, căci era și mai mulți și au avut dovadă mai bună spre alesul crăiei leșești.

AICEA AM SOCOTIT DE AM SCRIS OBICEIALE LEȘILOR CÂND FAC CRAIU NOU

Strângându-să episcopii și tot clirosul besericii și svetnicii crăiei, așijdirea și altă boiarime, toți la Cracău să strângu. Atunce craiul cel ales să grijește îmbrăcat întâi de svinta ispovedanie, cu pocăință, cu milostenie; cu o zi mai-nainte, duminică, să pricestuiaște. Și a doa zi, când iaste să-l blagoslovască pre craiul, să strângu preoții dez-dimineață la cetate, în beserica episcopiei, a lui Stanislav, îmbrăcându-să în mitră episcopască. Așijdirea și boiarii toți să află la acea adunare de preoți.

Atunce arhiepiscopul cu toată preoțimea, pre orânduiala besericii Apusului, purced den beserică la curțile crăești cu cinste și dumnezărie și acolo înnaintea curții crăești, rămâindu școalele și alte chipuri, ce mergu la alaiu, numai singur arhiepiscopul cu episcopii întră în curtea crăiască, să ducă pe craiul nou la beserică episcopii. Și întâi prin postelnicul cel mare sau pren alt chip mai de cinste între preoți, îmbracă pe craiul în haine episcopești, puindu-l între domnii și între boiarii cei mai de frunte.

Iară arhiepiscopul îl stropește cu apă svințită și zice aciastă rugă: „Dumnezăule, ziditoriule celor plecați, carele cu lumina Svintului Duh ne bucuri, trimite asupra acestui șerb al tău – cutareli – darul tău, ca printr-însul să cunoaștem venirea Ta întru noi“.

De acolo duc pre craiul la beserică doi preuți mai de cinste, ținindu-l unul de mâna cea driaptă și altul de mâna cea stângă și, înnaintea lui, un domnu dentre svetnici duce corona și altul schiptrul, al treilè mărul de aur, al patrulè sabiia goală duce și preoții înnainte cruce și tot cinu de beserică și boiarimea cineș la rândul său.

Viind la beserică, acele odoară crăești le pun pe prestol în oltariu: corona, schiptrul, mărul și sabiia. Și acolo obârșindu orațiile sale, arhiepiscopul și episcopii îl pun în scaunul crăesc. Apoi un episcop zice aciastă rugă: „Atoateputernice, preavecinice Dumnezău, otcârmuitoriule celor cerești și celor pemintești, carele pre robul tău ai voit a-l râdica la stepena și la vredniciia crăiei, rugămu-ne, lasă ca, făcându-l slobod de toate împrotivirile, să să întăriască cu darul păcii besericii și spre bucuriia vecinicii păci, den darul tău să să învredniciască a agiunge prin Hristos Domnul nostru. Amin“.

Săvârșindu molitva, îi aduce aminte tare pentru credința cătră Dumnezeu și alte bunătăți, ce să cuvin craiului să le păzască, zicând:

„De vreme ce astăzi prin mânule noastre, prea bunule Doamne, carii purtăm spre aciasta slujbele lui Hristos, Domnului nostru, măcar că nevrednic, svinta unsoare și semnele crăiei să le priimești. Bine iaste întâi să-ți aducem aminte, oarece, pentru sarcina la care ești însămnat; astăzi vredniciia crăiască iai și a îndrepta credincios nărodul tău, ce ți-i dat, te grijești. Luminat, adevărat între cei muritori, loc plin, însă plin de scădere, de ostenială și de grijă. Și adevărat de vei cugeta, că toată puterea de la Domnul Dumnezău iaste, prin care crăescu craii și făcătorii legilor cele drepte aleg și de turma, ce ți să dă pre mână, unuia lui Dumnezău vei să dai samă.

Întâi să păzăști dumnăzăriia, pe Domnul Dumnăzăul tău cu toată mintea și cu curată inemă să-l cinstești! Legea creștiniască, credința noastră catolicească, care den pruncie o ai mărturisit, până în sfârșit să o ții nevătămată și pre aciasta împrotiva tuturor împrotivnicilor, după puterea ta să o aperi! Ispravnicilor besericii și tuturor preoților să le dai cinstea ce li să cuvine! Volniciia besericii și tuturor preoților ce ar avea obiceiu să nu o strâci! Dreptatea, fără care nice o tovărășie îndelungu a sta nu poate, spre toți neclintită să o stăpânești!

Celor buni, hărăzitoriu, celor răi certări dându-le, după vădire. Pre cei mesări, pre cei slabi, neputincioși, den toate supărările să-i aperi! Tuturor celor ce ari năzui la tine, bun, blând și priimitoriu să fii!

Și așea să te porți, cât nu spre al tău, ce spre a tot norodul folos că stăpânești și harul bunătăților tale nu aice pre pământ, ce în ceriu să ți să pară că aștepți; care acela să-ți hărăzească ție, ce viețuiaște și împărățește Dumnăzău, în vecii vecilor. Amin“.

După acestea întriabă-l episcopul, zicând:

„Vei să păzăști svinta credință, dată de beserica catolicească și stându pre lângă dreptate, să te porți cu cale?“

Răspunde craiul: „Voiu“.

„Vei să fii apărare besericii și a slugilor besericești?“

Răspunde craiul: „Voiu.“

„Vei crăiia dată ție de Dumnezău, să o păzăști cu dreptate, să o chivernisăști, să o aperi?“

„Voiu. Și cu agiutoriul lui Dumnezău și cu svatul credincioșilor miei, așea întru toate a păzi mă giuruescu, cum voiu putea mai bine.“

După aceste cuvinte, îngenuche craiul înnaintea arhiepiscopului, luându-ș șlicul, zice aceste cuvinte:

„Eu – anume – cu voia milostivului Dumnăzău, făcându-mă craiu leșăscu, mă mărturisăscu și mă făgăduesc înnaintea lui Dumnăzău și a nărodului pre sama mea dat, după putință și dreptate a face și a păzi, prăvind la vredniciia milii lui Dumnezău, precum mai bine îmi va putea arăta svatul credincioșilor miei. Episcopilor și preoților besericii lui Dumnăzău, a da cinste ce să cuvine și ce s-au așezat de chesarii și de craii creștinești besericii, întreg voiu păzi. Arhimandriților, egumenilor, tuturor ostașilor și șlehticilor, cinstè ce să cuvine după svatul a credincioșilor miei, a arăta și a da, voiu și mă făgăduescu“.

Acmu-ș pune amândoaă mânule pre Evanghelie și zice: „Așea să-mi agiute Dumnăzău și aciastă Evanghelie!“

Apoi arhiepiscopul zice ruga aciasta:

„Atoateputernice, Dumnăzăule tuturor, Împăratul Împăraților și Domnul Domnilor, carele pre Avraam, credincios robul tău, l-ai făcut biruitoriu asupra vrăjmașilor, lui Moisii și lui Isus a lui Navi, povățuitorii nărodului tău, mare biruință le-ai dat și pre smeritul David, cuconul tău, l-ai înnălțat la împărăție și pre Solomon l-ai înzăstrat cu nespusă daruri a prea înțălepciunii și păcii. Prăvește, rugămu-te, Doamne, la rugiile smereniii noastre și spre acestu șerbu al tău – cutarele – ce pre însul cu smerita cinste îl cinstim și-l alegem craiu. Înmulțește-i darurile blagosloveniei tale și spre însul cu driapta puterii tale, pururea acmu și fiecând îl îndreptiază, ca urmând credința lui Avram, blândețăle lui Moisii, tăriia lui Isus a lui Navi, agonisind smereniia lui David, fiind înnălțat cu prea înțălepciunea lui Solomon, împodobit întru toate, ție să-ț placă și pre cărarea dreptății cu norocit pas pururea să pășască și cu coiful acoper mântului tău să să îmbrace și cu pavăța nebiruirei să să acopără, învăscut cu armele besericii, să dobândiască cea poftită asupra vrăjmașilor svintei cruci biruință și să ia izbândă norocită și să le adaogă lor spaimă puterii lor și pace celor ce vor oști împreună cu dânsul, cu bucurie și cu veselie să aibă pre Hristos Domnul nostru, carele cu puterea crucii au zdrobit iadul, biruind împărățiia diiavolului, biruitoriu s-au suit la ceriuri, întru care toate puterile și biruința crăiilor stă, care iaste mărire celor smeriți și viață și mântuire năroadelor, care petrece întru toți vecii, Dumnăzău. Amin!“

Și mai cetește și alte molitve, ce nu le-am mai scris pentru lungimea voroavei. Iară, după ce cetește molitvele, arhiepiscopul îngenunche și craiul pe cruce șeade culcat. Iară peveții cântă niște stihuri, ce nu le-m mai scris. Apoi toți episcopii cu toată preuțimea îngenunchindu fac litie asupra craiului. După aceia, arhiepiscopul cetește oscenaș și alte molitve. Apoi mai cetescu altă molitvă pentru craiu și șezind episcopul, iară craiul îngenunchind înnaintea lui, să dezbracă de hainele preoțăști. Iară arhiepiscopul îș întinge în mir și-i unge mâna cea driaptă de la palmă până la cot și între spete și în umărul cel drept, cu degetul cel mic zicându:

„Te ungu pre tine întru craiu, den untul svințăniei în numele Tatălui și a Fiiului și a Svintului Duh. Amin. Pace cu tine!“

Și răspundu: „Și cu duhul tău“.

Apoi cetește molitva, precum îl pomăzuiaște craiu și altele, ce nu le-m mai scris aice pentru scurtarea voroavei. Iară pre urmă, după ce citescu molitvele, toți episcopii, țiind pre a mână pomăzuituri de bumbac, ștergu locurile cele unsă craiului, zicând ruga aciasta:

„Dumnăzău, Împărate Împăraților, și Domn Domnilor, prin care împărații împărățesc și făcătorii legilor fac giudecăți, să blagoslovești acesta îmbrăcământ crăesc și fă ca șerbul tău – cutare – craiul nostru, care iaste să o parte, haine de bune obiciăiuri și fapte svinte înnaintea ta să lumineze și după viața trecătoare, mărire vecinică, ce nu are svârșit, să moșteniască, prin Domnul nostru Iisus Hristos“.

Și îmbracă pre craiul în haină, zicând:

„Ia-ț haina făcută den patru începături, prin care să înțălege patru părți a lumii a fi supusă puterii dumnăzăești, că nime nu poate cu năroc a stăpâni pre pământu, de nu i să va da putere lui din ceriuri“.

Acestea zicând, arhiepiscopul îș spală mânule și puindu-și infula, haina, cetește: „Véroiu vă edinago Boga <= Cred într-unul Dumnezeu> i proci“. Ducând pre craiul la scaonul crăesc, apoi la liturghie, făcând toți episcopii rugă pentru craiul și îngenunchind craiul, arhiepiscopul îi dă sabiia, zicând ruga:

„Priimește sabiia de sus dată, de la oltariu, prin mânule noastre săvai nevrednice i proci“.

Și atunce, la liturghie, încigându-l cu sabiia, zice arhiepiscopul: „Încinge-ți sabiia ta peste mijlocul tău, pre puternice, și ia aminte că svinții, nu în sabie, ce prin credință au biruit împărății“.

Apoi îi pun corona în cap și zice:

„Priimește corona crăiei, care măcar că de nevrednici, însă de mânule episcopilor ți să pune în cap, în numele Tatălui și a Fiiului și a Duhului Svint i proci“.

Mai pre urmă, mărul de aur, rătundirea lumii închipuind, în stânga, și în diriapta schiptrul, toiagul crăesc, îi dau, zicând:

„Priimește toiagul înțălepciunii și adevărului i proci“.

Și când aduce de pune craiul pe prestol pâne și vin și sărută svințăniile – care să zice pace – să cumenecă atunce craiul. Apoi îl deșcingu de sabie.

Și după liturghie, după ce îl pun în scaon, atunce arhiepiscopul îl înnalță la crăie și orânduiala crăiască îi dă, zicând:

„Șezi și ține de acmu locul ție dat de Dumnăzău i proci“.

Apoi arhiepiscopul începe:

„Pre tine Dumnăzăule, Te lăudăm i proci“.

Și sfârșind, stă den driapta, răspunzind:

„Dreptatea și giudecata, gătire scaonului tău i proci.“

Apoi cetește doaă molitve, după care obârșesc orânduialele și obiceaiurile coronației. Atunce cu toții, cum sintu strânși svatul, cum cel besăricesc așea cel mirenesc, petrec cu mare cinste și cu multe șireaguri pre stăpânul nou a lor, ducându-l la curtea cetății, unde stau dvorelnicii și altă adunare, orânduite pre obiceiu ce să face. A doa zi, îi giură ispravnicii târgului, aducându-i în tipsie, acoperită cu taftă roșie, cheile târgului, făcute de aur, și alte daruri. Apoi face craiul cavaleri, dându-le sabii goale i proci.

Și acestea pentru mai deșchisăle lucruri și a crailor leșești, cu carii să megieșază țara noastră, măcar pre scurtu am scris aicea. Iară să vinim la rândul istoriei domnilor țărâi noastre, de unde am lăsat.

După ce au stătut Alexandru, cneazul Litvei, la crăiia leșască, îndată să grăbi a merge cu oaste asupra tatarălor de la Volga, carii să rocoșisă pre hanul lor și cerea hanul agiutoriu de la craiul leșăscu.

Rocoșindu-să tătarâi acei de peste Volga pe hanul lor, neputând sta hanul, au fostu fugit la Cetatea Albă cu treizăci de mii de tătari, că să agiunsesă tătarâi, ce să rocoșisă cu Menghe-Chirii, hanul Crâmului. Deci hanul acesta au dat știre la turci și vrând turcii să-l prinză de la Cetatea Albă, el au fugit și de acolo pen pustie și au mersu la Chiev. Ce și acolo n-au putut sta fără grijă, că prinzindu-l voevodul Chievului, l-au trimis la Vilna, în Litva, și acolo i s-au poroncit să aștepte venirea craiului. Ce pre urmă, văzindu-l că îmblă să scape și de acolo, l-au închis cu pază tare.

În anul 7010 <=1502>, prestăvitu-s-au Paisie, arhimandritul și egumănul mânăstirii Putnii. Într-acestaș an, avgustu în 4 zile, prestăvitu-s-au și Athanasie Bolsun, curund după Paisie, amândoi lăudați de viață bună și curată în viața lor, nelipsindu-le nemic, ce s-au căzut păstoriei lor, ca să nu pliniască.

Scrie letopisățul țărâi că au mersu Ștefan vodă cu oaste în Țara Leșască și au luat Pocutiia. Fiindu Ștefan vodă ca un leu, gata de războiu, ce nime nu-l poate îmblânzi, și odihna altora lui să părea pagubă. Și atâta s-au fostu supărat moldovenilor, cât s-au rugat cu toții lui Ștefan vodă de au eșit de la Pocutiia, însă mai multu de boală ce avea la picioare; și cetățile ce luasă, le-au întorsu. Și după ce luasă Pocutiia, zicea Ștefan vodă că acel olat l-au luat leșii fără cale de la moldoveni.

Atunce craiul, după ce făcu svat pentru Pocutiia, ce o luasă Ștefan vodă, strâns-au oaste pe bani și au trimis de au prădat în țară și au făcut mare pagubă a lor noștri.

DE MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ

În anul 7012 <=1504>, nu după multă vreme, dacă s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaonul său, la Suciavă, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce-au fostu întru atâtea războae și ostenială, în patruzăci și șeapte de ai bătându-să cu toți, și după multe războae cu năroc, ce-au făcut cu mare laudă, au răpousat în luna lui iulie, în 2 zile, și l-au îngropat în mânăstirea Putna de dânsul zidită, cu multă jeale și plângere tuturor, ca după un părinte a lor, cunoscând toți de cât bine s-au scăpat și de câtă apărare.

Fost-au acest Ștefan vodă om nu mare de stat, mânios și grabnic a vărsa singe nevinovat; de multe ori, la ospeță, omorâia fără giudețu. Iară de alt, era om întreg la fire, nepregetuitoriu și lucrul său îl știia a-l apăra și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războae meșter, unde era greul, însuș nevoia de să vârâia, ca văzindu-l ai săi, să nu îndărăptează, și pentru aceia rar războiu de nu izbândiia și unde îl biruia alții, nu pierdea nădejdea, că știindu-să căzut gios, să râdica diasupra biruitoriului.

După moartea lui, până astăzi îi zic sfetâi Ștefan vodă, nu pentru suflet, că iaste în mâna lui Dumnezău, că el încă au fostu om păcătos, ce pentru lucrurile vitejiei lui, carele nime den domni nice mai-nainte, nice după dânsul l-au agiunsu. Mai apoi după moartea lui, fiiu-său Bogdan vodă urma lui luasă de lucruri vitejăști, cum să tâmplă den pomul bun, bună roadă iasă.

Fost-au mainte de moartea lui Ștefan vodă, într-acel an, iarnă grea și geroasă, cât n-au fostu nice dănăoară. Iară peste vară, au fost ploi grele și povoae mari de ape și multă înnecare s-au făcut.

Domnit-au Ștefan vodă ani 47 și luni 2 și săptămâni 3. Iară aproape de moartea sa, au chemat vlădicii și pre toți svetnicii săi, boiarii cei mari, și pre alții câți-ș s-au tâmplat și le-au arătat cum nu vor putea ținea ei țara, cum au ținut-o el, ce socotind decât toți mai puternic pre turcu, au dat învățătură să să închine turcilor.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FECIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ

CAP XXI <*sic*>

După moartea lui Ștefan vodă, pre care îl număscu și până astăzi bun, moartea, hotarul viiații omului, hotărește lucrurile și atâță ori bine de cel bun, ori rău de cel rău domn a grăi nărodul, precum și lui Ștefan vodă, crezu, după moartea lui, mai mult și mai tare i-au zis cel bun. Nemuritoriu nume iaste acest epethet: bun! Uitați-vă, domni, la acest nestrâcat și nemâncat de viermi nume bun, căutându-vă să-l urmați și urmând să-l agonisiți. Fericit domn după a căruia viață jălește nărodul și îl numește bun, blând și milostiv.

Stătut-au cu voia tuturor Bogdan vodă la cârma și stăpâniia țărâi, nu mult despărțit de tată-său cu firea fiind, și întâi socoti să-ș tocmască și să-ș așează lucrurile cu megiiașii săi, să-ș arete nume bun. Și pre învățătura tătâne-său, lui Ștefan vodă, trimis-au la împărățiia turcului pre Tăutul vel logofăt și pedestrime dărăbani, cu 10 pungi de bani, de au dus la sultan Murat, împăratul turcesc, și i s-au închinat cu toată țara. Și părând bine Împărăției, cu dragoste i-au priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătului și, după ce au vinit, adus-au banii și au zidit beserica, ce iaste la Bălălești pe Siretiu, în ținutul Sucevii, ce stă și până astăzi.

După aceia trimis-au Bogdan vodă soli la craiul leșăscu, Alexandru, și între alte arătate legături de prieteșug între dânșii, au cerșut Bogdan vodă pe Elisafta, sora lui craiu, făgăduind că va întoarce Tismenița și ținutul Cesibisii lui craiu, care le-au fost luat tată-său, Ștefan vodă, de la leși și le-au fostu stăpânind încă Bogdan vodă, precum scrie Mehoveta, și nu le întorsese leșilor: ori că măcar nu le avea acestea Bogdan vodă, iară gândiia să le ia de la leși, într-alt chip nu poate afla cronicariul leșăscu. Vrând Bogdan vodă să să arete leșilor și blând și simăț.

N-au priimit nice fata, nice muma fetei pre Bogdan vodă, pentru grozăviia lui, că era grozav la față și orbu de un ochiu. Însă, nevrând leșii să întărâte pre Bogdan vodă și den priiaten să-l facă nepriiaten, au aruncat asupra fetei, cum nu va fata, și mulțămind craiul de daruri lui Bogdan vodă pen soli, iară pentru logodnă, au arătat lucru îndoit.

Alexandru, craiul leșăsc, după ce au pornit solii lui Bogdan vodă, n-au fost fără grijă de Podoliia și de Țara Rusască, ce svătuia cum ari putea să depărteză pe Bogdan vodă de la Pocutiia și orânduisă lefe slujitorilor, pentru apărarea Țărâi Leșăști la margine.

Că Bogdan vodă, măcar că-i mersese soliia dentâi la craiu Alexandru pentru logodna, ce pierdusă nădejdea, știind că muma fetei mai mult stă împrotivă. Iară, după ce oblici că au murit muma fetei, au poftorit Bogdan vodă soliia la craiul, socotind că nu-i va apăra craiul pe soru-sa; ce n-au vrut nicecum să priimască fata să margă după Bogdan vodă.

Văzindu Bogdan vodă că-ș pierdu nădejdea, strâns-au oastea țărâi, și au întrat la Pocutiia și, aflând cetățile negrijite, nice altă oaste, pre lesne o dobândi.

Iară leșii, văzind paguba de Bogdan vodă făcută, trimis-au patru mii de oșteni, cu bani făcuți și pe lesne au împinsu pe moldovenii lui Bogdan vodă den Pocutiia. Și pre urmă, au întrat leșii în țară, de au prădat până la Botășeani, unde au perit doi frați șlehtici, ce le zicea Strus, oameni aleși și viteji, tineri, amândoi podoaba șliahtii rusăști. Alergând mai în lontru cu 50 de oșteni pentru prada, dat-au peste câțva moldoveni de a lui Bogdan vodă și acolo au căzut amândoi frații. Era numele acelor doi frați Cseșni și Gheorghie și, ducându-i la Bogdan vodă împreună cu alți robiți, le-au tăiat capetele îndată înnaintea sa.

Ce și aciasta perire acelor puțintei leși, mare peire au adus țărâi, că îndată agiungând leșii pre oamenii lui Bogdan vodă și dând războiu tare, au rămas biruiți moldovenii. Perit-au într-acel războiu pârcălabul de Hotin, iară Corpaciu hatmanul abiia au scăpat, îl scrie cronicariul. Prins-au pre mulți boiari de țară și pre toți, în mâniia acelor doi frați, i-au omorât în Camenița. Iară cum s-au obârșit aciastă oștire cu Bogdan vodă, nu scrie liavul Mehoveta, nice Vapouschii.

Zice Cromver, cronicariul leșăscu, că au aflat că cu tocmala între Bogdan vodă și între Alexandru, craiul leșăscu, s-au hotărât între dânșii armele și dovadă pune cronicariul

den scrisoarea craiului ce s-au aflat în visteriile Cracăului, care scrisori deplin dovedesc, precum și a triia oară, după războiul și prada leșilor, ce-au făcut în țară, au mai trimis Bogdan vodă trei soli la craiul leșăscu și au așezat între dânșii aceste legături: să dea craiul pre soru-sa Elisaftha după Bogdan vodă, numai să priimască Bogdan vodă obiceele besericii Apusului cu toată curtea sa; să urmeze rânduialele râmlenești și să facă beserici în țară, în care preuții papistași pe orânduiala papei de Râm să slujască, și singur papa să întăriască cununiia lui Bogdan vodă cu sora lui craiu Alexandru și să să plece Bogdan vodă cu toată țara crailor leșești. Și așea, împreună cu alți domni creștini, Bogdan vodă să rădice oaste asupra turcului.

Ce acestea nu s-au putut hotărî între Bogdan vodă și între craiul Alexandru, pentru moartea craiului Alexandru ce s-au tâmplat, și au rămas neisprăvite nice de o parte. Că stând Jicmont craiu pe urma frăține-său, lui Alexandru, toate acele s-au uitat. Și scrie cronicariul leșăsc, cum să le fie trimis toate acele scrisori Bogdan vodă la Jicmond, craiul leșăsc.

Pre aceia vreme, Radul vodă, domnul muntenescu, fără de nice o pricină asupra lui Bogdan vodă, s-au sculat cu toată puterea sa și cu Roman Pribagul și întrând în țară, au prădat și au arsu ținutul Putnei și pe de ceia parte de Siretiu, făcând multă pradă și peire, s-au întorsu înnapoi.

ÎN ANUL 7015 <=1507> MERS-AU BOGDAN VODĂ ÎN ȚARA MUNTENIASCĂ ASUPRA RADULUI VODĂ

Văzind Bogdan vodă paguba țărâi sale făcută de Radul vodă, n-au putut suferi – la oamenii mari, cu greu să poate răbda acelea ce aduc micșurare și uitare cinstii numelui lor – atâta răsipă. Socotind hărniciia și numele tătâne-său, lui Ștefan vodă, să nu piară, fiind și el ispitit în câteva rânduri cu lucrurile războaelor, spre care mai mult îi era firea plecată, vrând să urmeze lucrurile tătâne-său den partea vitejiei, sculatu-s-au cu puterea armelor sale, trăgând agiutoriu și pre săcui, și au întrat în Țara Munteniască pre la Movila Căiatei, peste Râmna, și pe la Rătezați, octomvrie 28, unde au șăzut zece zili, prădând și arzind den Milcov până în Râmnic și în gios pe de îmbe părțili, până la Siretiu.

Și iată acolo l-au tâmpinat sol de la Radul vodă un călugăr, anume Maximilian, de niamul dispoților grecești, trimis la Bogdan vodă pentru pace, aducându-i aminte datoriia creștiniască, la care datori sint creștinii domni să să uite pururea. Și așea, acea solie a Radului vodă pentr-acel călugăr au încheiat pace între Bogdan vodă cu Radul vodă. Pentru mai mare încredințare și întemeiare păcii, au trimis sol și Bogdan vodă la Radul vodă. Giurat-au Radul vodă cu boiarii săi, cum va ținea pacea neclătită și hotarul țărâi pre unde au fostu, să nu-l mai tragă Radul vodă în partea sa, ce să-l întoarcă lui Bogdan vodă și alte prăzi ce făcusă țărâi Radul vodă. Și așea s-au întorsu Bogdan vodă cu pace la scaunul său.

Iară cronicele leșăști nu pomenesc nemic de Radul vodă nice de Roman Pribagul că au vinit de au prădat ținutul Putnii, nice de Bogdan vodă că au mărsu în Țara Munteniască asupra Radului vodă.

DE MOARTEA RADULUI VODĂ

Au deprinsu lumea ades a zice, că de nu ar fi moarte în lume, mai bine ar fi. Ce mare greșală fac într-aciasta, că nu numai firii omenești, ce și politiii lumești iaste trebuitoare în lume moartea. Cum și aceia să să uite la Radul vodă, de nu l-ar fi hotărât moartea, iarăș s-ar fi ațițat peire și răsipă Țărâi Muntenești. Că cine era Bogdan vodă pre aceia vreme, n-ar fi trecut să nu fie răscumpărat despre Radul vodă stricăciunea țărâi sale, iarăș cu răsipa săracilor lăcuitori a Țărâi Muntenești s-ar fi făcut. Deci trebuitoare iaste în lume moartea, care nu altă, ce hotar face lucrurilor omenești.

Murit-au Radul vodă întru acest an după Paști și au stătut în locul lui domn Țărâi Muntenești Mihnea vodă cel Rău și Cumplit, ce au omorât pe boiarii muntenești.

Rău au deprinsu a părea a o samă de domni acestor țări, căci pre cei răi și cumpliți domni îi hulește lumea. Ar vrea de toți într-un chip să scrie istoriile lumii, ce aciasta în zadar o fac. Căci, de s-ari lăuda numele domnilor celor răi și cumpliți, într-un chip cu numele celor buni și milostivi domni, nemic altă nu ar fi, fără numai hulă celor buni și laudă celor răi. Ce, căci muritorii mai mult aliargă după laudă decât după hulă, ari alerga toți domnii după răutăți și tiranii.

AICEA BOGDAN VODĂ AU PRĂDAT ȚARA LEȘASCĂ PÂNĂ LA LIOV

În anul de la nașterea Mântuitoriului nostru Iisus Hristos 1509, iară de la zidirea lumii 7107, după toate soliile lui Bogdan vodă la craiul leșăscu pentru Elisaftha, sora lui craiu, cum s-au pomenit mai sus, că au trimis soli la Alexandru craiu și stând pe urma lui, frate-său Jicmond, craiu leșăscu, căruia toate acele așezământuri ce făcusă i le-au întorsu Bogdan vodă. Văzindu-să Bogdan vodă can rușinat pentru acele îmblete, căci de i-au și făgăduit lui Bogdan vodă să-i dea pre Elisaftha, soru-sa, Alexandru craiu, iară cu grele ponturi și legături să-ș părăsască Bogdan vodă legea pravoslavnică și să priimască legea și orânduiala besericii râmlenești, au socotit să-ș stângă acea rușine despre acelaș craiu, ce-i întorsesă Bogdan vodă toate scrisorile ce făcusă frate-său, Alexandru craiu, iară tot cu sângele și pierzarea celor nevinovați.

Întrat-au Bogdan vodă în Podoliia cu oaste, trecând Nistrul, iuni 29, vineri, și sosindu la Camenița, îndată au slobozit oastea în pradă, și au prădat până la Liov și, bătând cetatea Liovului câteva zile, nu o au dobândit, iară multă avere au luat dentr-însa și singur Bogdan vodă au lovit în poartă cu sulița. Închinatu-i-s-au cetatea Rohatinul, iară alte târguri pen pregiur le-au arsu și de acolo multă avere au luat. Adus-au de acolo și un clopot mare și l-au pus la mitropolie, în Suceavă.

Era bucuroși și căminicenii lui Bogdan vodă, fiind de lege pravoslavnici toți podolenii, și pesemne având dodeială de leși pentru lege, să fie toți uniiați, cum mai apoi, în zilele lui Ioan al treilè Sobețchii craiului, toată Țara Leșască, Rusască și Podoliia făcusă unie. Auzit-am spuind tată-mieu, Miron logofătul, cum ținea minte, că era scris în poarta Liovului chipul lui Bogdan vodă și, după multă vreme stând, l-au ștersu leșii. Robit-au mulți oameni Bogdan vodă atunce: boerime leșască, fără altă mulțime, oameni proști, și viind cu dobândă la scaunul său, așezat-au pre acei robiți den Țara Leșască pre hotarul țărâi sale.

De aicea s-au lăsat Bogdan vodă a-ș mai cerca doamnă streină, ce ș-au luat doamnă den țară și au făcut pre Ștefan vodă cel Tânăr.

Într-acestaș an 7017 <=1509>, prădat-au leșii în Țara Moldovii și au arsu Cernăuții, Hotinul, Dorohoiul, Botășeanii și Ștefăneștii și toate satele și au agiunsu până la Suciavă, precum scriu cronicele leșăști. Că Bogdan vodă, după ce au vinit den Țara Leșască cu izbândă, slobozisă-ș oștenii săi pre acasă, ce i-au căutat deodată a să da în laturi, de la Suciavă.

Iară leșii, neputând strica nemic cetății Sucevii, au prădat în 20 de zile țara și s-au întorsu în țara sa cu mult duium și robi, cât nu putea birui leșii să ducă duiumul și l-au tot ucis și l-au tăiat.

Agiuns-au pre leși la trecătoarea Nistrului o samă de moldoveni, ce fiind leșii mai mulți, au înfrântu leșii pe moldoveni și dând dos a fugi, i-au luat în goană leșii și mulți au căzut în prinsoare, anume: Mătei logofătul, Cârjă și Homelnicul, amândoi ori stolnici, ori medelniceri, că cronicarii leșești îi număscu șafari, Patrichii și Dorothei și alți boiarinași de țară, ca la 50, cărora den poronca lui Camenițchii hatmanul le-au tăiat capeteli, zicând cum și Ștefan vodă, tatul lui Bogdan vodă, pre oamenii leșăști ce-i prinsesă la Trâmbovle, i-au tăiat cu toporul în Podhaeț.

Scrie cronica leșască că au vinit sol de la Vladislav, craiul ungurescu, în Liov, la Jicmond, craiul leșăscu, și au așezat pace între Bogdan vodă și între Jicmond craiu: să întoarcă pagubele unuia altuia și robii altuia ce luasă Bogdan vodă den Țara Rusască și leșii den Țara Moldovii, și aicea s-au sfârșit oștirea între dânșii.

Într-aciasta vreme, venit-au hanul cu crâmenii asupra nohailor, însă, oștindu-să nohaii, au făcut războiu cu crâmenii și i-au înfrântu și au perit într-acel războiu doi nepoți a hanului și abiia au scăpat hanul cu puțini de ai săi.

Iară pre atunci, scrie letopisățul țărâi, că au prădat țara Bet-Chirii soltan cu tătarâi pe trei locuri,de la Orheiu până la Dorohoiu și pe Prut în sus. Mare pradă și robie au făcut și atunce să să fie rănit de sigiată, de care rană au murit soltanul.

Într-acest an, de la Hristos 1509, Vasilie Ivanovici, împăratul moschicesc, în luna lui octomvrie, au luat un oraș mare în Litva, anume Peco, care stă diasupra unui iazer mare și den iazer cură apă pe mijlocul orașului și în șeasă mile de loc acea apă cade într-un iazer, ce să chiamă Ciucico, spre Țara Iflantiia, de la Riga 60 de mile.

În anul 7019 <=1511>, miercuri, în Săptămâna Albă, au murit Mariia, doamna lui Ștefan vodă, muma lui Bogdan vodă, fata Radului vodă, și cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Întru acest an, murit-au și Tăutul logofătul.

În anul de la Hristos 1510, venit-au la Jicmontu, craiul leșăscu, sol de la Iulie; papa Râmului, îndemnând pe craiul împreună cu alți domni creștini asupra turcilor, svătuindu-l să aibă pace cu domnii den Moldova și să așează Țara Leșască despre Moldova și țara Litvei despre Moscu și să împreune oștile sale cu oștile lui Valdislav, craiului unguresc și să purciază la turci.

Martu 12, după calendariul leșăscu, agiuns-au sol la craiul leșăscu și de la Bogdan vodă, fiind și sol turcesc nepurces de la craiul. Iară a patra zi după ce au purces solul turcesc, s-au adunat solii lui Bogdan vodă cu Jicmont craiu, aducând odoarăle besericilor ce luasă moldovenii lui Bogdan vodă, când prădasă Țara Rusască de argintu și de aur, și robi de îmbe părțile atunce s-au întorsu. Și făcând legături de pace, s-au întorsu solii lui Bogdan vodă înnapoi.

Asijdirea în luna lui mai, au mai agiunsu sol de la Bogdan vodă la Jicmontu, craiul leșăscu, pentru oștirea asupra turcilor, atunce au făcut voroavă.

Vinisă și de la ispravnicul besericii Cetății Albe un sol la Jicmont craiu, îndemnându-l asupra turcilor. – Vezi, urâtă stăpânirea păgânilor încă de pre aceli vremi, când încă nu supusese de tot aceste țări, să socotiia; caută dar, ce zici creștine, de giugul cest de acmu.

Nemerit-au pe urmă soli și de la împăratul Moscului, așezind Litva despre Țara Moscului.

Scriu cronicarii leșești că la noemvrie în 7, pe calendariul lor, au mai trimis Bogdan vodă sol la craiul leșăscu, să-i dea agiutor împrotiva tătarălor crâmeni și au mai poftit să-i sloboază solul său să triacă pen Litva, la Vasilie, împăratul Moscului. Slobozit-au craiul solul de au trecut la Moscu cu pace.

În anul 7021 <=1513>, avgust 22, Mendi-Chirei hanul, cu tătarâi în Litva și Bet-Chirii soltan, ficiorul hanului, în Moldova au prădat până la Iaș; ars-au și târgul Iașii și Cârligătura și au agiunsu până la Dorohoiu și până la Ștefănești și în gios au prădat Lăpușna și Fălciul și, de sirgu vrând să iasă cu robii, s-au înnecat multe suflete în Nistru și robi și tătari.

Trimis-au Bogdan vodă după tătari pre Corpaciu, hatmanul său, de i-au lovit cu 1000 de moldoveni și nesocotit dând războiu, au perit 700 de moldoveni, iară 300 au scăpat. Deci tătarâi, mai mult de apă având pagubă, au trecut la Pericop.

Așijdirea fără zăbavă, într-acelaș an, au mai întrat tătarâi în țară cu mare oaste și, făcând multă robie și pradă, i-au lovit Bogdan vodă și au scos tot plianul de la dânșii.

Așijdirea în anul 1511, au întrat tătarâi Crâmului în țară. Ce, avându Bogdan vodă oaste leșască 4000, cu hatmanii leșești Stanislav Lascoronschii și Tvorovschii, și unguri vro opt sute și gătindu-să Bogdan vodă să-i lovască, iar nohaii, înțălegând de vinirea crâmenilor în țara noastră, i-au lovit ei și mai întâi în Crâm. Ce au căutat crâmenilor a lăsa dobânda den Moldova și s-au întorsu să să apere de nohai, însă până a sosi la Crâm, iară nohaii cu ce au putut apuca, prădând în Crâm, s-au dus peste Volga și au rămas țara noastră neprădată.

Pre aceia vreme, s-au ațițat spurcata eresă a lui Martin Liuter, fiind om învățat în theologhia, în orașul Vetimbergu, în Țara Saxonia, pre unde a Besericii Apusului s-au escat învățătura lui.

Pre acele vremi, mari rocoșiri în părțile turcești era că Salim beg, ficiorul lui sultan Baiazit, vrând să omoară pre tată-său și să apuce el împărățiia, au supus întâi supt stăpânirea sa cetatea Chefea, ce iaste în Crâm, care mai nainte o au fostu dobândit moșu-său, sultan Mehmet, de la enovezi și au mai luat și Cetatea Albă și Chiliia de supt ascultarea tătâne-său, lui sultan Baiazit, și le-au întărit el cu

enicerii săi. Și fiind la un cuvântu cu hanul Crâmului, s-au rocoșit asupra tătâne-său, lui sultan Baiazit, care, pre acea vreme, având nevoe de împăratul persilor și bătrân fiind, pierzind multă oate a sa cu persii, au dosit den Țarigrad la Odriiu. Iară Selim beg, auzind că tată-său s-au dus la Odriiu, având crâmeni, sirbi, bolgani și turci cu sine, au purces asupra tătâne-său spre Odriiu. Iară auzindu biietul tată, purces-au și el cu oaste împrotiva ficiorului său, celui rău, și tâmpinându-să oștile, au înfrântu bătrânul pre ficior, cât abiia au scăpat cu un ficior a hanului.

Iară curundu după aciastă rocoșire, în anul de la Hristos 1512, sultan Baiazit, de bunăvoia sa, fiindu bătrân, au lăsat împărățiia acelui ficior al său, Selim beg sau sultan Selim, iară el însuș ș-au ales loc de odihnă bătrânețelor sale la Amasiia, în Țara Siriii, și cât au sosit acolo, a doa zi au murit.

În anul 7022 <=1514>, un Trifăilă, ce să făcea ficior de domnu den Moldova, au întrat fără veste în țară cu oatse ungurească. Iară oblicind Bogdan vodă, i-au eșit înnainte cu oaste, de câtă au avut în vreme de iarnă, la pod la Vasluiu și, tâmpinându-să, s-au lovit oștile și, înfrângând pre unguri, au prinsu pre acel Trifăilă viu, fevruarie în 27, și ducându-l la Bogdan vodă i-au tăiat capul.

Iară în anul de la Hristos 1514, au dobândit Vasilie, împăratul Moscului, cetatea Smolensca, vestit oraș, bătând-o în 12 săptămâni, cu multă vărsare de singe și multă avere au luat moscalii den Smolensca. Și mai-nainte multu singe a moscalilor s-au vărsat pentru acestu Smolenscu în zilele crăiei lui Cazimir și a lui Olbreht și a lui Alexandru; ispitindu-să în multe rânduri moscalii cu oștile sale, au mărsu în Litva să dobândiască Smolensca și n-au putut, fiind ispravnic cetății Smolenscăi Solohur în zilele lui Jicmontu, s-au apărat bărbătește. Iară cronicarii Litvii, scriu că cu vicleșug o au dobândit moscalii.

În anul de la Hristos 1516, iară de la zidirea lumii 7024, au murit Vladislav, craiul unguresc și ceșescu, și au rămas craiu în locul lui, fiiu-său Ludovic, cucon de zece ani fiind.

Iară la al doilè an după aciasta, s-au arătat pe ceriu, despre miazănoapte, sămnu de mirat vecilor: stea în chip de om, stărlucind multă vreme și iară s-au ascunsu.

Așijdirea curundu după acela sămnu, întru aceiaș lună, s-au cutremurat pământul, într-o zi, luni.

DE MOARTEA LUI BOGDAN VODĂ

În anul 7025 <=1517>, aprilie 18, plinindu-să domniei lui Bogdan vodă ani 12 și luni 9, datu-ș-au datoriia firii omenești, răpoosat-au în târgu în Huși și, aducându-i oasăle în mănăstirea Putna, cu cinste l-au astrucat lângă tată-său, Ștefan vodă, nu cu puțină laudă pentru lucruri vitejăști ce-au făcut, că nu în beții, nice în ospeță, ce ca un străjeriu în toate părți au priveghiat, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsesă de la tată-său. Multe lucruri bune au făcut.

Iară ce s-au lucrat în lontru sau în țară la noi, despre partea giudețălor și a dreptății, nu aflăm. Cunoaște-să că unde nu-s pravile, den voia domnilor, multe strâmbătăți să fac.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, FECIORUL LUI BOGDAN VODĂ

CAP XXII

După moartea lui Bogdan vodă, stătu domnu țărâi fiiu-său, Ștefan vodă, întărit la domnie după obiciaiul domnilor țărâi de Theoctist, mitropolitul Sucevii.

Pentru acestu Ștefan vodă, cronicele leșăști nu pomenesc, ce scriu că, după Bogdan vodă, au stătut domn țărâi Pătru vodă Rareș.

Scrie letopisățul țărâi, că în al doilè an a domniei lui Ștefan vodă, în anii 7026 <=1518>, avgust 8, s-au râdicat Albu sultan de la Pericop, cu multă tătărâme, de au trecut Nistrul fără veste și au vinit spre Prut și au agiunsu până la locul ce să chiamă Șărbaca, mai sus de Ștefănești, și au început a prăda țara. Însă nărocul cel bun a lui Ștefan vodă s-au prilejit cu oaste gata în gura Coroviei, mai gios de Ștefănești, făcând știre și țărâi de s-au strânsu de sirgu. Iară tătarâi bulucindu-să să ia pe Prut în sus, trimis-au Ștefan vodă pe Cărăbățu vornicul cu giosenii, de au trecut peste Prut și au lovit pe tătari în răvărsatul zorilor fără veste și i-au răsipit, cât nu mai avură de ce să apuca, ce pre mulți au tăiat, mulți în Prut s-au înnecat și în Ciuhru s-au năroit și-i scotea vii den năroiu și pre doi mârzaci mari, anume Timuș și Bicaz, i-au prinsu vii, alții s-au răsipit pe câmpi. Și la trecătoarea Nistrului n-au rămas tătarâi fără pagubă, fiindu-le caii obosiți de multă fugă, au întrat în Nistru și mulți s-au înnecat și singur sultanul au scăpat rănit, cu puțintei de ai săi.

Iară Ștefan vodă, după nărocită izbândă ce-au luat asupra acelui sultan, s-au întorsu în Hârlău, dând laudă lui Dumnezău pentru biruință și pre toți vitejii săi i-au dăruit.

După aceia ș-au luat doamnă Ștefan vodă, anume nu scrie pre cine au luat.

În anul 7031 <=1523>, au pribegit Șearpe postelnicul în Țara Leșască, de frica lui Ștefan vodă.

DE PEIREA LUI ARBURE HATMANUL CU FICIORII SĂI

Arătatu-s-au acestu Ștefan vodă mare vărsătoriu de singe, cum s-au cunoscut cu moartea lui Arbure hatmanul și apoi cu ficiorii lui în cetate în Hârlău, căror le-au tăiat capetele. După ce au tăiat pe Arbure bătrânul, tot într-acel an, au tăiat și pre Toader și pre Nechita, feciorii lui Arbure.

Scrie letopisățul țărâi, cum să-i fie aflat Ștefan vodă în viclenie, iară adevărat lucru nu să știe. Dară, dacă au aflat în viclenie pre Arbure, ficiorii ce-i făcusă de i-au omorât ca și pre tată-său? Pentru aciasta să cunoaște tirăniia lui Ștefan vodă.

Zice Sineca, filosoful, că tiranii numai pricină au de pedepsit, iară mijloc nu au. Crescut-au acest Ștefan vodă pe mânule lui Arbure hatmanul și ce plată au luat de la domnu-său! Cum și Sineca filosoful, de complitul Nero, împăratul Râmului, care au crescut pe mânule Sinecăi, și ca un bătrân svetnic l-au svătuit, cârmuindu-l pentru binele cel de obște, iară apoi Sineca fu omorât de Nero.

Zice Salustie: „Celor cumpliți domni, a face strâmbătăți, iaste a stăpâni“. Iară, precum nice de la o curte a domnilor niceodată nu lipsește zavistiia, așea nice la domniia lui Ștefan vodă; și cu cât era mai tânăr, cu atâta mai lesne cale au aflat zavistnicii și îmbunătorii asupra lui Arbure hatmanul.

Zice Clavdie: „Otrava zavistiei cumplite nice o zi nu o poate împăca“. Și adevărat, precum zice un Valerie cel Mare: „Nice o fericie așea de izbândă nu-i, care s-ari putea feri de dinții zavistiei“. Așea și nărocirea lui Arbure, deodată cu zavistiia să hotărî de tirăniia lui Ștefan vodă tânărului.

Văzind dar ciialalți boiari fapta lui Ștefan vodă, toți s-au îngrijeat, căci și Șearpe postelnicul simțisă tinere și groznice lucruri a lui Ștefan vodă, plecate spre vărsări de singe, au pribegit mai-nainte, că toți să temea de plata lui Arbure, că vor lua fieșcarele de dânșii de la Ștefan vodă.

În anul 7032 <=1524>, râdicatu-s-au boiarii țărâi asupra domnu-său, lui Ștefan vodă.

Zice Plutarh filosoful: că domnii cei buni den cei răi cu aciasta să despartu, că celui rău domn numai ascultare, iară celui bun, și ascultare și dragoste i să arată. Părăsisă boiarii a avea dragoste spre domnul lor, pentru groaza și tirăniia ce făcusă cu Arbure și cu ficiorii lui de-i omorâsă. Ce cu toții s-au râdicat asupra lui, însă cu greu iaste a afla pre tiranul adormit, că den fire iaste fricos și după ce-ș împreună și fapta cu firea și mai fricos iaste. Căci fapta cea cumplită a domnilor turbați le arată de pururea înnaintea ochilor griji și primejdii. Așea și Ștefan vodă, după ce-ș arătă fapta sa cu moartea lui Arbure și a ficiorilor săi, să cunoscu împrotiva tuturor boiarilor săi și avea grije pururea, în care grijă era triaz pregiur sâne.

Ce n-au folosit nemic biiații boiari, că lui Ștefan vodă îi vinisă țara într-agiutoriu, ce îndată s-au răsipit prin alte țări boiarii, iară pre câți au prinsu vii, pre toți i-au omorât, anume: pre Coste pârcălabul și pre Ivanco logofătul și pre Sima visternicul și aciasta s-au tâmplat în târgu, în Roman, septemvrie 22, în anul 7032 <=1523>.

PENTRU OASTE TURCEASCĂ

Într-acelaș an, întorcându-să niște turci den pradă, den Țara Leșască, le-au eșit Ștefan vodă înnainte la Prut și, den patru mii de turci, puțini au hălăduit spre țara lor.

Acești turci au prădat în Țara Leșască olatul Liovului și a Sanoncului și a Belcăi și Țara Podoliei și nici o smintială de leși n-au avut. Ce cu mult plian s-au întorsu, că n-au cutezat leșii să-i lovască undeva, precum scrie cronica leșască de aciastă oaste turcească în anii de la Hristos 1524; iară de Ștefan vodă nu pomenescu cronicele leșăști.

PENTRU LEGĂTURI DE PACE CE AU TOCMIT ȘTEFAN VODĂ CU JICMONTU CRAIU

Scrie letopisățul țărâi că au trimis Jicmontu, craiul leșăsc, sol la Ștefan vodă pentru calea neguțitorilor, să aibă deșchisă cale pen țară a trece spre Țara Turcească. Așijderea și Ștefan vodă au trimis sol la leși, pentru întărirea păcii și pentru giudecăți la marginè lor de îmbe părțile să să facă. Așijderea pentru cale deșchisă pen Țara Leșască să aibă oamenii lui Ștefan vodă a trece la Moscu. Ce de altele au priimit craiul, iară soli să triacă de la Ștefan vodă la împărățiia Moscului n-au priimit, pentru mare vrajbă ce era între leși și între moscali.

În anul 1526, au rămas biruit Ludovic, craiul unguresc, de sultan Selim, împăratul turcesc, la cetatea Mohaci, cu mare pagubă și cea de pre urmă perire și răsipă ungurilor; că, fugând Ludovic craiu, s-au năruit și într-o mlaștină călcat de calul său, acolo s-au nădușit. Iară sultan Selim într-acel an au luat Buda și alte cetăți și târguri.

În anul de la zidirea lumii 7034 <=1526>, au prădat Ștefan vodă Țara Munteniască până la Târgșor; și necăiuri nu i-au cutezat Radul vodă să-i stea împrotivă, ce cu pace au nevoit de au potolit pe Ștefan vodă.

Iară în anul 7035 <=1527>, septemvrie 20, răpousat-au Pătru vodă, fratele lui Ștefan vodă. Într-acestaș an, au murit și Ștefan vodă cel Tânăr în cetatea Hotinului, otrăvit de doamnă-sa, și l-au îngropat în mănăstirea Putna. Domnit-au acest Ștefan vodă ani 9 și luni 9.

Acest Ștefan vodă sămâna și la fire cu moșu-său, Ștefan vodă, că la războae era nărocit, că tot izbândiia și lucrul său știia a-l purta, măcar că era tânăr de zile; numai era mânios și prè lesne vărsătoriu de singe omenescu.

După ce au perit Ludovic, craiul unguresc, au râdicat craiu o samă de unguri pe Ian Zapolii și îndată au mărsu de au luat cetatea Budii înnapoi de la turci. Iară alesul crăiei lui Ian Zapolii n-au fostu acea dată de temeiu. Ce, dacă să strânsără la Pojun mulțime de unguri, fiind și crăiasa cea văduvă a lui Ludovic, acolo au ales pre Ferdinand, craiul ungurescu, și îndată au mersu cu oști de au luat cetatea Budei de supt ascultarea lui Ian Zapolii. Iară lui Ian Zapolii i-au căutat a fugi în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1530, Jicmont, craiul leșăscu, fiind bătrân, au coronit pre fiiu-său, Avgustu, copil fiind de zece ani, cu voia tuturor leșilor.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ, FICIORUL LUI ȘTEFAN VODĂ CEL BUN

CAP XXIII

Dacă au murit Ștefan vodă cel Tânăr, s-au strânsu boiarii împreună cu toate căpeteniile de țară și s-au svătuit pre cineș vor alege domn, că pre obiceiul țărâi, pre atunce, nu încăpea altul la domnie, fără numai cine era sămânță de domnu. Ce întrebând și iscodind unul de altul, s-au aflat unul de au mărturisit că au înțăles dentru mitropolitul Theoctist, ce să prestăvisă mainte de Ștefan vodă, că, fiind bolnav Ștefan vodă la Hotin, au lăsat cuvânt, de i să va tâmpla moarte, să nu pue la domnie pre altul, ce pe Pătru Măjeriul, ce l-au poreclit Rareș de pre numele muiarii, care au fostu după altu bărbat, târgovățu den Hârlău, ce l-au chemat Rareș.

Deci, adeverindu-l că iaste de osul lui Ștefan vodă, cu toții l-au râdicat domnu, ghenarie 20; carele fiind domnu țărâi, nime nădejdea n-au perdut că pace și odihnă era tuturor și ca un păstor bun ce păzește turma sa, așea Pătru vodă în toate părți străjuia și priveghea și nevoia să să lățască ce-au apucat; că nemic, după ce s-au așezat la domnie, n-au zăbăvit, ce de războae s-au apucat și la toate îi mergea cu năroc.

CÂND AU PRĂDAT PĂTRU VODĂ ȚARA SĂCUIASCĂ

Iară în anul 7036 <=1528>, râdicatu-s-au Pătru vodă cu oaste și au mărsu asupra săcuilor în Ardial, împărțindu-și oastea în doaă polcuri, pe doaă potici și au prădat pe biiații

săcui și orașele și satele lor și s-au înturnat fără de nice o smintială la scaonul lui, la Suceavă.

Și îndată s-au apucat de au urzit mănăstirea Pobrata și o au zidit până în giumătate.

După ce pierdu războiul Ioan Zapolii craiul, ce-au avut mai pre urmă la Tocai cu Ferdinand, i-au căutat a-ș lăsa crăiia și au năzuit în Țara Leșască la Jicmont, craiul leșăscu, și, întrând în Țara Leșască, au descălecat la Ioan Tarnovschii, cu mare nume și cunoscut între toți leșii. Acesta Tarnovschie cu bucurie l-au priimit în casa sa oaspe și-i lăsă cetatea cu totul să-i fie de hrană și de slujbă și adăogându-i toate argintării, ce ar fi trebuit la masa unui craiu.

Iară aicea în țară, înțălegând Pătru vodă Rareș de atâtea amestecături între craiu Ferdinand și între Ian Zapolie în Ardial, și având grijă ca să nu să ațiță dentru acea turburare și în țara lui, ca și în Ardial, au trecut cu oaste în Ardial și au lovit fără veste pre oamenii lui Ferdinand, de i-au tăiat și i-au răsipit; luându-le tabăra, s-au întorsu înnapoi în țara sa cu mult plian.

Iară Ian Zapolie, auzind în Țara Leșască de răsipa oamenilor lui Ferdinand, de Pătru vodă, mare bucurie avu și îndată trimisă sol la Pătru vodă, de-i mulțămi și-l rugă să-i fie într-agiutor, să-ș poată dobândi crăiia sa.

Pătru vodă iară au întrat în Țara Unguriască, fiind apreg la prăzi, și au dobândit de la săcui cetatea Bistrița. Ce nu o putu ține îndelungu, având grijă de sultan Selim să nu-i vie bănat, ce au prădat și o au lăsat pustie săcuilor.

Iară letopisățul țărâi scrie: că după soliia și pofta lui Ian Zapolii, au pornit Pătru vodă cu oastea sa pe Grozea, vornicul cel mare, și pre Barbouschii hatmanul, împrotiva oștilor, ce era a lui Ferdinand la Ardial, că dăruisă lui Pătru vodă Ioan Zapolie cetatea Bistrița. Și au învățat Pătru vodă de au trecut o samă de oaste pe drumul Brașeului, iar o samă de oaste pe drumul Sucevii, mai pe sus, și au întrat în Ardial. Iară ungurii, simțindu-să a fi împresurați de vrăjmași, s-au gătit de războiu. Și să loviră oștile den sus de Brașeu și dând războiu bărbătește, cu multă vărsare de singe de îmbe părțile, rămasără ungurii biruiți de oastea lui Pătru vodă, lăsându-ș toată tabăra, au dat dos a fugi; perit-au mulți domni ungurești într-acel războiu pe apa, anume Bârsa.

Iară după acia izbândă a oștilor lui Pătru vodă asupra ungurilor, oastea ce întrasă pe den sus, făcând mare pradă și stricăciune în Ardial, s-au întorsu amândoaă oștile cu izbândă la domnu-său, Pătru vodă.

După aciastă izbândă, ce făcu Pătru vodă asupra ungurilor ce era împrotiva lui, Ian Zapolii craiu să fie mai dăruit cătră cetatea Bistriții, și alte cetăți lui Pătru vodă. Pătru vodă îndată au trimis oamenii săi să ia supt stăpâniia sa acele cetăți făgăduite. Ce bistricenii n-au suferit stăpâni streini, ce și dentru îndemnarea acestor cetăți, cumu-i Brașeul și altele den pregiur, să lepădară și de Ian Zapolie craiu.

Acestea cunoscându-le Pătru vodă, că nu numai pre dânsul, ce nice pre craiul lor nu priimăscu, s-au pornit însuș cu oastea sa asupra bistricenilor, carii, fiind cuprinși și strânși de armele lui Pătru vodă de toate părțile, de nevoe s-au închinat lui Pătru vodă, priimindu ispravnic și deregători peste dânșii de la Pătru vodă. Și luând Pătru vodă multe daruri de acolo, s-au întorsu înnapoi la scaunul său, la Suceavă.

RĂZBOIUL LUI PĂTRU VODĂ CE-AU AVUT CU LEȘII LA POCUTIIA

Simețiia mai de multe ori orbește pre oamenii mari, precum aicea pe Pătru vodă Rareș, că, simețindu-să de atâtea războae cu năroc ce făcusă în Ardial, socoti că și cu leșii îi va sluji nărocul. Aflând cap de price, să nu zică leșii că-i fără de cale, trimis-au sol la Jicmont Avgust, craiul leșăscu, de-l pofti să-i întoarcă moșiia moșilor săi, Pocutiia, ce-au fostu vândută și zălojită de craii leșăști moșilor săi. Ce craiul nu socoti altă, fără cât că Pătru vodă zădărește loc de price; ce nice un răspunsu solilor lui Pătru vodă n-au dat, ce s-au întorsu, fără de ispravă. Iară, după ce-i viniră solii fără nice un răspunsu, s-au gătit cu oaste și au întrat Pătru vodă în Pocutiia, de au prădat și au arsu sate și târguri: Colomâia, Snetinul, Tismenița și altele până la Halici și cu acea pradă s-au întorsu Pătru vodă înnapoi.

Înțălegând Avgust Jicmont, craiul leșăscu, de prada și stricăciunea ce făcu Pătru vodă în Țara Pocutiei, îndată au trimis pre Ian Hrabii Tarnovschii, hatmanul cel mare a crăiii leșăști, cu oaste. Iară atunce pre ceriu s-au arătat stea cu coadă, ce-i zic cometa, în zi întâi a lui avgust și au stătut câtăva vreme.

Și trecusă atunce 1200 leși Nistrul să scoață pre oamenii lui Pătru vodă, ce-i lăsasă să ție în Pocutiia orașele și să fie de apărare. Datu-le-au război în 12 locuri și înglotindu-să leșii, le-au căutat a lăsa Pocutiia leșilor.

I-au fostu dat știre mai-nainte oamenii lui Pătru vodă, ce era în Pocutiia, de vinirea leșilor asupră-le, și trimițând

Pătru vodă 6000 de osteni, i-au lovit Tarnovschii hatmanul cu leșii și i-au răsipit aproape de târgșorul Gvozdețul. Iară după acea izbândă, s-au înturnat leșii înnapoi, neavând grije de moldoveni deodată, că ari vini cu oaste.

Ce, iată și Pătru vodă, precum scriu cronicarii leșești, cu 20.000 de oaste cu tunuri, sosește. Luând veste Tarnovschii hatmanul, au fostu întrat în grije leșii; lăsându-și tunurile și tabăra, sfătuia să să ducă înnapoi la cetatea Haliciului. Ce nepriimindu aciasta Tarnovschie, au mersu la Obărtin și acolo așezindu tabăra, au făcut șanțuri împregiur și, sosind Pătru vodă cu oaste, cu tunuri, i-au încungiurat pre leși, cât nu avea grije Pătru vodă că va piiarde războiul cu leșii, cum avea grije să nu-i scape den tabără. – Lunecoasă sintu lucrurile omenești în lumea aciasta. – Îmbla moldovenii împregiurul taberii leșești să amăgiască pre leși să iasă den tabără la harțu, ce având leșii loitre, să suia pe șanțuri și răniia pre mulți moldoveni de a lui Pătru vodă. Și începură moldovenii a bate în tabăra leșască den pușci, ce puțină scădere făcea, că era grijită bine tabăra leșască. Dat-au și leșii den pușci, cât depărtară pre moldovenii ce năvăliia pe aproape și le căută a să da înnapoi. Eșit-au o samă de oaste leșască afară den tabără și să făcu un războiu mare, cu multă vărsare de singe de îmbe părțile, și înfrângând pre moldoveni, n-au mai putut sta, ce au dat dos și-ș lăsară tabăra cu totul în mâna leșilor.

Iară pre urmă, leșii ce au rămas de paza marginii la Pocutiia nu să răbda, ce adesă întra în țară de prăda. Iară și oamenii lui Pătru vodă, unde tâmpina pre leșii, îi omorâia, cât puțini să întorcea cu mare scădere înnapoi. Așijdirea gătindu-să 1000 de leși și viniră să prade în țară; iară lovindu-i moldovenii lui Pătru vodă pe Prut, la Tarasăuți, puțini au hălăduit la țara lor.

Acestea înțălegând Ian, craiul ungurescu, de atâtea amestecături între leși și între moldoveni, trimis-au sol la Avgust Jicmontu, craiul leșăscu, ce mai mult n-au isprăvit, fără cât într-un an s-au așezat – scrie cronicariul leșăscu – că și un Ibraim pașea să fie trimis la craiul leșăscu, cu poftă să întoarcă lui Pătru vodă pușcele, care le-a fost luat Tarnovschii hatmanul de la Pătru vodă.

Îndelungându-să den zi în zi pacea între leși și între moldoveni nu să răbdă oastea leșască, ce era la Pocutiia și mai la margine de straje, ce au întrat în țară de au prădat și au arsu Cernăuții și alte sate, până în Botășeani, neavând moldovenii nice o grije despre leși, fiind pace legată.

Văzindu atâta pagubă Pătru vodă despre leși, s-au gătit cu oaste și au întrat în Podoliia în luna lui fevrar și au prădat și au arsu Cervoni și Iagolnița și Ciarnocojinții, și, prinzind veste leșii, s-au gătit rotmistrii, ce era de pază pre margine, și cu Sineuschii, hatman Polni, și cu alți rotmistri cu oaste și au eșit înnaintea moldovenilor la apa Siretiului; și dând războiu, au înfrânt moldovenii pre leși și mulți au perit, mulți s-au înnecat în Siretiu, pe mulți au luat vii în robie. Prins-au șeasăzăci de șlehtici aleși, precum scriu cronicarii leșăști, iară periți 800, de cei mai de gios.

DE VINIREA LUI SULTAN SULEIMAN, ÎMPĂRATUL TURCESCU, ASUPRA LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ ȘI DE PRIBEGIIA LUI ÎN ȚARA UNGURIASCĂ ÎN ANUL 7046 <=1538>

Sultan Suleiman, ințălegând de atâtea războae ce făcea Pătru vodă, întâi prădând în Țara Unguriască, apoi în Țara Leșască, că și craiul unguresc și craiul leșăscu făcusă jalobă la sultan Suleiman de prăzile lui Pătru vodă.

Așijdirea era pâră asupra lui Pătru vodă de neguțitorii turci, trecea cu negoțu de la Crâm pren Moldova în sus, că-i jecuiaște Pătru vodă și-i omoară cu oamenii săi. Și acele pușci, ce le-au luat Jicmont, craiul leșăscu, de la Pătru vodă, le-au fostu luat Pătru vodă de la Perenie și de la Maelat, hatmanii lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, de la Ardial. De aceste jalobe a doi crai, fiind ațițat cu mânie sultan Suleiman, că și de la țară mersesă jalobă asupra lui Pătru vodă, îndată au poroncit oștilor sale să să grijască; deodată au trimis poroncă și la tătară, că avea și grije sultan Suleiman despre leși, să nu aibă mai mare gâlcia vă pentru țară.

Și așea, tot pe o vreme, când încă Tarnovschii, hatmanul leșăscu, era supt Hotin cu oaste leșască să dobândiască cetatea Hotinul, învrăjbiți fiind leșii cu Pătru vodă, cum s-au scris mai sus, pornitu-s-au sultan Suleiman cu oaste însuș cu sine, și tătarâi pe de altă parte au întrat în țară, arzind și robind. Iară biiații boiari, ințălegând de prada tătarălor și de împărăție că au sosit la Dunăre, să svătuia și cerca unul cu altu ce să vor face, să poată hălădui de atâtea nevoi și primejdii, ce s-au strânsu asupra lor și asupra țărâi.

Iară, după ce au vinit acestea toate la urechile lui Pătru vodă, și mai vârtos Hârea chelariul spuindu-i cum și țara să vorovăscu să-l părăsască, multă scârbă au întrat în inema lui, că, încătro vrea întoarce oaste mai întâi, nu putea cunoaște, că leșii era supt cetatea Hotinului cu tărie, puterea turcului mare, mulțimea tătarălor neoprită, cești din lontru slabi și să urâsă tuturor cu Pătru vodă, plini de vicleșuguri. Ce s-au ales den toate cu ai săi svetnici, ca să agiungă la Ian Zapolii, craiul unguresc, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarălor, socotind că de va putea birui pre tătară, iară pre turcu pre lesne îl va împăca. Ce cu greu iase a să trece sorocul lui Dumnăzău; că măcar că cu leșii îi împăcasă pe Pătru vodă, craiul ungurescu, iară oastea turcească cu singur sultan Suleiman trecea Dunărea și tătarâi ca un pohoiu, degrabă, acoperisă țara.

Ce Pătru vodă, cu toate acestea, fiind în grijă, iară mai tare să temea să nu-l prinză boiarii și să-l dea pre mâna lui sultan Suleiman, pornitu-ș-au doamna spre munți înnainte; părăsit de toți s-au dat și el la munte. Ce și acolo, neputându-să amistui, aflând cale deșchisă pe în târgu pe în Piatră, au trecut și pre lângă mănăstirea Bistriței; în munte diasupra mănăstirii, s-au lăsat ca să să poată odihni, iară îndată văzu pre ciia ce-l gonia, unde încungiurară mănăstirea de toate părțile ca un roiu. Ce, cunoscând acestea Pătru vodă, au încălecat de sirgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască. Au nemerit la un săhastru duhovnic, unde iaste acmu mânăstirea Besăricanii, și i-au arătat calea spre Țara Unguriască. Și întrând în munte, departe rătăcit, fără drum, fără povoață, au întrat în strâmtori ca acelea, de nu era a mai merge nice călare, nice pedestru și i-au căutat a-ș lăsa calul. Și au purces pedestru, în șeasă zile, rătăcind pren munți, flămând și trudit, au agiunsu într-un pârâu, ce cură spre Țara Unguriască spre săcui, și eșind pe pârâul acela, au nemerit la niște păscari, carii, dacă i-au luat sama, cu drag l-au priimit. Iară Pătru vodă să spărie și foarte să temu de acei păscari, iară ei cu giurământ s-au giurat înnainte-i, cum îi vor fi cu dreptate și nemic să nu să tiamă; și acolo au dat Pătru vodă păscarilor galbeni de aur 70. Dacă au văzut păscarii galbenii, și mai bine l-au priimit și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu ospățu păscărescu. Iară dacă au însărat, l-au îmbrăcat în haine proaste și cu comănac în cap și l-au scos în Ardial. Și fiind oaste unguriască de strajă, la margine, i-au întrebat: ce oameni sântu? Ei au zis: „Sintem păscari", și așea au trecut prin strajea unguriască și nime n-au cunoscut pe Pătru vodă.

Și l-au dus la casa unui boiariu ungur, priiaten de mai-nainte lui Pătru vodă, ce neaflând pre acel boiarin acasă, fără numai pre giupâniasa lui, și i-au spus păscarii pe taină de Pătru vodă; și înțălegând ia de Pătru vodă, l-au priimit cu cinste la casa ei și-i găti ospăț. Acolo să tâmplă vinit și o slugă, crezută a lui Pătru vodă, nemerit la acel sat și el dentru acea răsipă, ce să tâmplasă domnu-său, lui Pătru vodă, și știindu că Pătru vodă întrasă în munți, cum s-au pomenit, și dacă înțăliasă de păscarii aciia, că au vinit den munte, el au mărsu să-i întrebe, doar ar ști ceva de domnu-său, și dacă-i văzu, îndată au cunoscut pe domnu-său, pe Pătru vodă, și-i căzu la picioare de i să închină și-i sărută picioarele. Iară Pătru vodă, văzind pre credincioasă slugă a sa, mult s-au bucurat și s-au mângâiat și multe cuvinte au vorovit cu dânsul și îmblânzindu-i-să inema, au adormit puținel. Nice zăbavă multă făcând, ce până a odihni Pătru vodă, iară acea giupâniasă au gătit un liagăn cu șeasă cai și cu doisprăzece voinici într-armați și dacă l-au deșteptat, au șezut în liagăn numai cu aprodul, sluga sa, și au mersu prin locuri can fără drum, până au sosit la casa altui boiariu ungur și acela priiaten lui Pătru vodă, și dacă l-au văzut, cu bucurie l-au priimit și l-au ospătat și îndată i-au gătit liagăn cu șeasă cai. Că vreme de zăbavă nu era, că den urmă prinsesă veste ostenii unguri, ce era de strajă, cum au trecut Pătru vodă pentre dânșii și nu l-au cunoscut și de acolo s-au fostu pornit după dânsul a-l cerca, să-l agiungă. Ce Dumnăzău, otcârmuitoriul tuturor celor ce-l roagă cu credință, au acoperit pe Pătru vodă și i-au deșchis calea de au sosit mai curund la cetatea Ciceiul, septemvrie 28, simbătă, în răsărita soarelui, au întrat în cetate și au închis porțile. Iară ciia ce-l goniia pre urmă, văzind că au hălăduit Pătru vodă la cetate, ei s-au întorsu înnapoi.

Atunce multă plângere și tânguire era de doamna Elena și de fiii săi, Ilie și Ștefan, și de fiică-sa, Roxanda, și de toți ai casăi lor, pentru multă scârbă și nevoe ce le vinisă asupră, știind den câtă cinste și mărire au căzut la atâta pediapsă. Iară Pătru vodă au întrat în beserică și s-au închinat mulțămind lui Dumnăzău, că l-au izbăvit den mânule vrăjmașilor săi.

Cetatea Ciceul, în Țara Unguriască, era dată de Matiiaș, craiul unguresc, lui Ștefan vodă Bătrânul, după ce să împăcasă amândoi, cum s-au scris mai sus la rândul său, și era slobodă acea cetate de craii ungurești, domnilor den Moldova, să-ș ție acolo averea cu oamenii lor.

Iară Ian Zapolii, craiul ungurescu, înțălegând de clătirea lui sultan Suleiman spre Moldova, asupra lui Pătru vodă, având grijă de vicleșugurile păgânești, că, dacă va supune de tot Țara Moldovii, să nu între păgânul și în Ardial, să supue și Țara Unguriască, fiind megiiași, măcar că era legați cu mare prieteșug Ian Zapolii, craiul unguresc, cu sultan Suleiman; ce niceodată creștinilor drag păgânul n-au fostu! Cerșut-au agiutor craiul unguresc de la Ferdinand, împăratul nemțăscu, după așezată pace ce era între dânșii, să să agiutoriască unul cu alt la vreme de triabă, să-i trimiță oști mai degrabă. Iară și el, strângându-și oștile ungurești, va priveghea ca la loc bun să-ș ispitească nărocul cu oștile și cu singur sultan Suleiman. Și trimițând împăratul nemțăsc oastea sa, ca la opt mii, pre la Varadin, la începutul secerușului, și de acolo au mersu la Ardial. Iară, cum putea Ian Zapolii, craiul ungurescu, siliia să fie pre taină acea pornire de oaste, să nu obliciască sultan Suleiman, având mare prieteșug cu dânsul.

Prădând și stropșind turcii cu sultan Suleiman Țara Moldovii, era țara bejenită la munți; strânsu-s-au vlădicii și boiarii țărâi la sat, la Badeuți, den sus de Suciavă, și sfătuindu-să cu toții ce vor face de acea nevoe ce le vinisă asupră-le și-au ales cu sfatul de au trimis sol dentre dânșii la împărăție, cu mare rugăminte și plângere să-i iarte; anume au trimis pe Trifan Ciolpan la sultan Suleiman, în Suciavă, și s-au cerșut domnu. Văzindu împăratul rugămintea lor, s-au milostivit și i-au ertat și au trimis la dânșii pre un agă al său de credință, de i-au chemat pre toți la sine, în Suciavă. Iară ei cu multă frică au mărsu și au căzut la picioarele împăratului și priimindu-i ca pe niște robi ai săi. Apoi ș-au ales domnu pe Ștefan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă, ce era mai-nainte izgonit de Pătru vodă, și acolo, la Suceavă, împăratul au legat bir pre an să-i dea țara câte zece mii galbeni de aur; iară alte vistere, ce n-au fostu apucat să le râdice Pătru vodă cu sine, toate le-au luat atunce

împărățiia și întorcându-să împărățiia den Suceavă, l-au petrecut Ștefan vodă până la Dunăre.

Înțălegând sultan Suleiman, după ce-au trecut Dunărea, că Ian Zapolii, craiul Ardialului, cu oștile sale și cu oștile lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, au apucat poticile munților, ca, de-ar vrea el cu turcii să între în Ardial, să nu-l lasă, și cum iaste gata să să bată cu dânsul, de acea veste păgânul gemând și scrâșnind în dinți, aprinsu de mânie, au trimis ceauș la Ian, craiul ungurescu, zicându-i că au uitat de binefacerea lui și, făcându-l nemulțămitoriu, să-i spue că curund va face de-ș va piiarde crăiia și să va căi.

Răspuns-au Ian, craiul unguresc, turcului cu multă plecare, cum el acea gătire de oști nu împrotiva împărăției au făcut, pre carele l-au cunoscut apărătoriu vieții sale și cinstii sale, ce împrotiva vrăjmașului său, lui Pătru vodă, carele fiind suptu poronca crailor ungurești, au făcut de multe ori prăzi în Ardial, pre carele acmu îl are închis în cetatè Ciceul și, în scurtă vreme, îl va avea în mânule sale. Iar împăratul nice un bănat să nu aibă și nice o îndoire de prieteșugul ce-au legat cu dânsul i proci.

Iară Pătru vodă, fiind silit în cetate, în Ciceu, în mare închisoare, să temea și de oamenii săi ce-i avea de apărat cetatea, ca să nu-l dea în mânule ungurilor. Iară nice să îndoia de tot cu mila lui Ian Zapolii, craiul unguresc, ce de bunăvoe eșind den cetate, au căzut cu rugăminte la craiul să-i lasă cetatea Ciceul pentru traiul său cu casa sa, rugându-să să-i iarte greșelele cele de mai-nainte greșite de dânsul, arătând craiului cum și el, măcar că iaste craiu, iară fiind om, iaste supus primejdiilor și vremilor împrotivnice aceștii lumi i proci.

Făcutu-ș-au pace Pătru vodă de la craiul unguresc și l-au rugat de i-au dat voe să să cerce la Poartă, să-ș poată tocmi lucrurile despre împărăție. Și dându-i voe și slobozănie, agiuns-au Pătru vodă pre la priiatinii săi la Poartă, trimițind Pătru vodă daruri viziriului și altor agi împărătești.

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ
CAP XXIV

Iară Ștefan vodă, aicea în țară, înțălegând că au căzut Pătru vodă pre mânule craiului ungurescu, nezăbăvind vreme, au răpezit la Poartă, făcând știre și rugându-să pen priiatini vizirului, să poronciască împărățiia la craiul ungurescu, să-i trimță legat pe Pătru vodă. Ce Pătru vodă îș așezasă lucrurile de cătră împărăție, de-l chema să margă la Poartă.

Și mergând Pătru vodă la Țarigrad, s-au așezat la Galata, care cetate iaste făcută de itali și de un niam ce să zic liguri, și să numește la istorii Pera; acolo cură Boazul între Pera, adecă Gălata, și între Țarigrad.

Ștefan vodă, aicea întru nenorocita țară, multe și grele dabile strângea de la biiații lăcuitori; și de la o vreme s-au arătat mare vărsătoriu de singe, că fie pentru ce mică greșală poronciia de omorâia și încă de multe ori la masă chemând pre mulți, cu mâna sa îi omorâia.

Ioan Zapolii, craiul unguresc, când au trimis jalobă la împăratul turcesc pentru Pătru vodă Rareș, cum s-au pomenit mai sus, jeluitu-s-au și pentru moartea lui Grit, de carele ne trage rândul să pomenim aicea.

După ce au murit Ian Bamfi, ce era voevod Ardialului în zilele lui Ian Zapolii, craiului unguresc, au stătut Grit otcârmuitoriu și namesnic crăiei ungurești, însă la aciasta deregătorie a lui Grit, câțva boiari unguresți n-a vrut să priimască. Ce stând și Laschi liavul, care pe atunce era în mare cinste la craiul Ian Zapolie, și cu Verbeție în partea lui Grit, i-au isprăvit deregătoriia aciasta de la craiul și i-au făcut și ispisoc craiul, poroncind să iscăliască și boiarii Țărâi Unguresti. Ce n-au vrut boiarii, nice au priimit să iscăliască pentru mare ură ce avea pe acel Grit.

Acesta era om și trufaș, și pentru limba turcească era cunoscut la împărățiia turcului; pe carele îl trimisese Ian Zapolii craiul la Poartă, după ce-l făcusă otcârmuitoriu Țărâi Unguresti, pentru să așează lucrurile Țărâi Unguresti, ce să ațițasă iar netocmală între domnii unguresti.

Zic unii că acestu Grit să fie vorbit în taină cu viziriul, trăgând la sine crăiia unguriască, și așezase une lucruri spre peirea lui Ian Zapolii, craiului ungurescu. Ce bine zice Scriptura: că cine sapă groapă altuia, el cade într-însa. Așa și Grit, după ce au purces den Țarigrad, trecând Dunărea la Dristor, au vinit în Țara Munteniască, având cu sine 3000 de pedestrime eniceri și călări 1000 și mai bine de turci, fără unguri ce era ai lui; avea și ferman la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul muntenescu, să asculte ce le-ari poronci Grit.

Scrie Istvanfie, să fie spânzurat la Dunăre pre un boiariu muntenesc, anume Ilie, arătând tuturor lăcuitorilor Țărâi Muntenești să să tiamă de însu.

Trecând peste munți la Țara Unguriască, s-au așezat cu tabăra la Brașeu și îndată au trimis Grit cărți la un domnu ungurescu, anume Emirit Țibac, ce era ispravnic Ardialului, făcându-i știre să vie la dânsul pentru svatul a mari lucruri.

Iară Țibac, nepurtând grijă de vicleșug despre Grit, îndată cu 200 de oameni au vinit la Grit și s-au așezat ca de doaă mile de la Brașeu și acolo noaptea, fiindu Țibac supt cortu, au trimis Grit niște eniceri de l-au ucis. Așijdirea și pre oamenii lui, pre câți au putut prinde, i-au omorât.

Dacă au adus capul lui Țibac la Grit, văzind ciialalți boiari fapta tirăniască a lui Grit s-au apucat de arme și, strângându-să cu toții la Sibiiu, s-au sfătuit să răscumpere nevinovata moarte a lui Țibac despre Grit, alergându cu sabiile crunte prin sate și prin orașe, strigând și arătând moartea lui Țibac, făcută de Grit.

Nezăbăvindu vreme, să aleg trei bărbați, anume: Gutard și Ștefan Maelat și Franciușco Cvendie, cătră carii s-au adunat mulți domni, pre carii îi trec cu scrisoarea pentru înmulțirea voroavei, lăsând cine va vrea să știe mai mulți, să cetiască la Istvanfie, istoricul Țărâi Ungurești.

Trimis-au îndată soli la Pătru vodă aicea în țară și la Radul vodă în Țara Munteniască, arătând tirăniia lui Grit, ce-au omorât pre Țibac și pre alții, cerându agiutoriu împrotiva lui Grit. Amândoi domnii nu s-au apărat a le da agiutoriu, ce îndată le-au trimis oști și așea cu toată oastea făcându-să ca la 40.000.

Acestea dacă oblici Grit, cum nu numai ungurii, ce și amândoi domnii din ceste țări îi are nepriiatini, fiind în mare grijă, s-au mutat la cetatea Meghisiia, care dobândind-o, au svătuit cu ai săi de s-au închis acolo, până i-a vini agiutoriu de la craiul Ian Zapolii și de la Mehmet pașea, sarascheriul de Beligrad, și Bali-bei, căpitanul Samandrii. Ce, nemerind mai curund ungurii cu agiutoriul de la domnii acestor țări, n-au lăsat pe Grit să să grijască de altă cu zaharalele și altă ce gătasă să aducă de pre aiurea în cetatea Meghisiia, ce au și purces să dobândiască cetatea, unde era Grit.

Apăratu-s-au deodată Grit, având cu sâne eniceri și altă oaste turcească, împingând pre unguri deodată. Iară sfătuindu-să acei ce era giurați asupra lui Grit, socotind că nice hrană îndelungu nu va avea Grit în cetate, au încungiurat cetatea, țiind-o închisă de toate părțile, și au pus de au strâgat că cine nu va fugi de la Grit până în 4 zile să vie la dânșii, îi vor avea de vrăjmași. Deci, întâi Urvan, Bațiian și Părusii, lăsind pe Grit, au fugit în tabăra acelor trei bărbați, ce încungiurasă cu oști pe Grit. Așijdirea și târgoveții au abătut în turci, de i-au tăiat și i-au omorât; pre câtiș n-au putut scăpa den târgu, au început a-i bate den tunuri, de să sfărâma cetatea.

Așea, văzindu-să Grit de nepriiateni încungiurat și împuținându-să hrana, s-au agiunsu cu o samă de oaste, dându-le daruri, să-l lasă cu ficiorii lui să iasă den cetate, ce nemic n-au isprăvit la niște oameni, ce era aprinși cu răscumpărare asupra lui. Și într-aciasta strânsoare fiindu Grit, iată căzu zidiul cetății de cătră răsărit, bătut de pușci, care spărtură văzind oștenii, îndată năvăliră în cetate, cu multă vărsare de singe, că turcii den cetate să apăra bărbătește. Ce biruiră ungurii pre turci și dobândiră cetatea, nelăsind pe nime viu. Iară Grit cu ficiorii săi au fostu scăpat den afară de zid, lăsindu toată averea sa în jac biruitorilor. Ce, nemerindu în tabăra muntenilor și a moldovenilor, l-au prinsu și l-au dat ungurilor și au pus pe calo de i-au tăiat mânule, apoi i-au tăiat capul. Perit-au și Doție.

Iară pre doi ficiori a lui, anume Anton și Andrei, aducându-i aicea la Pătru vodă, i-au omorât pe amândoi. Vezi cum plătește Dumnăzău tiranilor, vărsătorilor de singe! Iară de iaste așea de Pătru vodă, cum scrie Istvanfie, că au omorât pre ficiorii lui Grit, urâtă și fără milă faptă și abiia auzită în lume la creștini!

Zic unii, că, dacă au înțăles sultan Suleiman de închisoarea lui Grit, să fie poroncit lui Ian Zapolii, craiului ungurescu, să margă să dea agiutoriu lui Grit; ce n-au cutezat craiul, zicând că nu are cum asupra unui nărod să margă pentru moartea lui Țibac.

Iară, după ce au perit Grit, au stătut ispravnic Țărâi Ungurești, Maelat și Balasii.

AICEA SCRIE DE LUCRURILE CRĂIEI UNGUREȘTI ȘI CUM AU CUPRINSU TURCII ȚARA UNGURIASCĂ

CAP XXV

În anii de la zidirea lumii 6988 iar de la Mântuitoriul nostru Iisus Hristos 1480, crăind Matiiaș Corvin pentru faptele și vestea celuialalt Corvin, Ian Huniad, svădindu-să cu cehul sau bohemii și împotriva Avestriei, cu turcii au ținut pacea. Ce, văzind și papa de Râm și venețiianii, 100.000 de galbeni de aur, carii în toți anii îi da crăii ungurești agiutor împrotiva turcului, s-au tăiat de la unguri acești bani. La Ardial era ispravnic pre atunce Ștefan Bator.

Pe aceia vreme, un Alai bei cu multe oști turcești au lovit Ardialul, însă, cu agiutoriul căpitanului de Timișvar, mare perire s-au făcut în turci! De iaste așea, cum scrie hronograful, șeasăzăci de mii de trupuri turcești să fie căzut până la Dunăre.

Iară tot în sfatul său nu s-au înșelat turcii: că ungurii și cu nemții să sfădiia atunce și între dânșii nespusă vărsări de

singe s-au făcut; că în anul de la Hristos 1514, s-au rocoșit și s-au întărâtat țărănimea împrotiva domnilor săi, rădicându-și craiu pre Gheorghie den săcui, mare vărsătoriu de singe, în toate părțile crăiei. Apoi s-au adunat la Timișvar și cungiurându-l să-l ia, i-au lovit Ian Zapolii, voevodul de Ardial, și cu agiutoriul Timișvarului i-au înfrânt; și au căzut acel Gheorghie crăișorul cu frate-său Lucație la prinsoare. Și-l pusă voevodul pe acel crăișor la mari chinuri: făcându-i cunună de hier, aprinsă în foc, i-au pus-o în cap, cununându-l ca pe crai. Apoi, slobozindu-i singe den vine, au dat să bea oștenii, ce era prinși cu dânsul; alegând și 20 de căpitani, iarăși de ai lui, în trei zile opriți de mâncare, apoi i-au silit să mănânce carnea de pe crăișorul lor de viu; iară rămășița de pe trupul lui și a frăține-său, puindu să facă mâncări, au pus la acea masă să mănânce oștenii lui, ce era prinși cu dânșii.

Acele pozne făcându-să în crăiia unguriască și vărsări de singe, atunce când sultan Suleiman stătu împărat, iară la unguri era craiu Ludovic, om tânăr. A căruia copilărie și turburările crăiii ungurești văzind turcul, au legat pace cu perșii și s-au întorsu cu tot gândul spre unguri și cu toată puterea. Văzindu-să Ludovic neatocma la putere cu turcul, trimis-au pre la toate crăiile creștinești soli, cerșindu agiutoriu împotriva turcului.

Și așea, când ciia îmblă svătuindu-să și cumpănindu-să, sultan Suleiman purcede cu toată puterea sa asupra crăiii ungurești. Craiu Ludovic iasă și el, cu câtă oaste avea, înnainte la Mohaciu și dând războiu, acolo au perit și el și mai toată oastea unguriască, pripindu-l turcii, până sosește Ian Zapolii, domnul Ardialului, cu oaste den Ardial și

Ungurimei de Sus. Cuprins-au turcu toate locurile pe Drava și Sava și să întorcu cu mare plian.

Iară Ian Zapolii, tâmpinându-l veste pre cale de perirea lui Ludovic craiu cu oștile lui, au și luat în gând de crăie, văzind că s-au stânsu cu acel Ludovic de istov sămințiia de crai ungurești. Și îndată începu a trage la sine pre domnii ungurești și cu daruri și cu cuvinte, arătându-li la ce folos și la ce bine s-au adus țara și crăiia unguriască craii streini de alte niamuri. Că Albreht craiu, den casa Avstriei ales, atâtea turburări și mestecături au lăsat în crăie pe urma sa. Vladislav liavul, cu nesocotiala lui, la Varna au perit și au răpus oastea, tăriia și vârtutea crăiei.

Aducând aminte faptele sale și dezrădăcinarea care o făcusă el la Timișvar a țărănimei oștite și potolitul acelui pojiar, arătând și ocara niamului ungurescu, având oameni harnici și de triabă și cum să-ș aliagă crai den alte niamuri? Cu aceste cuvinte și făgăduință au tras cătră sine pre mulți domni și căpetenii. Și când au fostu la astrucarea oasălor lui Ludovic, în Buda, cum s-au arătat mai sus că au perit la Mohaciu și s-au aflat trupul lui într-o bahnă întinat, unde-l văzusă un oștian de a lui, că au perit nădușit de calul lui, aleg craiu pre Ian Zapolii o samă de domni, ce-i trăsesă în partea sa.

De altă parte Ferdinand, fratele împăratului nemțăscu, și el au tras cătră sine pe o samă de domni, să apuce el crăiia, fiind el și sămințiia lui mai aproape de crăiia unguriască, de vreme ce Albert craiu au fostu den singele lor, dentr-o casă cu înșii, a Avstriei. Și cu Ferdinand ținea parte câțva de zavistuia pre Ian Zapolii.

Adunându-să domnii ce ținea cu Ferdinand, cu oastea lui au purces dreptu la Buda. Iară Ian Zapolii, craiul nou, văzind asupra sa putere viind și el încă cu toate lucrurile crăiii neașezate, și din domnii lui nime nu-i vinisă, ca la un lucru ce era încă crăie noaă, au purces de la Buda și au luat calea spre Țara Leșască. Iară oștenii lui Ferdinand gonindu-l în urmă și au luat Buda fără de nice o apărare oștenii lui Ferdinand și pusără otcârmuitori sau namesnic pre Ștefan Bator crăiii ungurești și pre alți domni.

Iară Ian Zapolii, pribag în Țara Leșască, au năzuit la un domnu liav anume Ieronim Lașco, om vestit peste toți. Priimind acela pre Ian Zapolii pribagul cu mare omenie și cu dragoste și atâta îi făgădui cum măcar toată averea sa să-ș pue la mijloc, numai să-l pue în scaonul crăiii ungurești, va sili și a nevoi.

Jicmont, craiul leșăscu, măcar de razimul acela ce răzima la dânsul craiul cel pribag, Ian Zapolii, la Lașco, îi părea bine, însă mai mult nu să amesteca.

Iară Lașco cu a lui socotială ia înnainte gând și, de la o vreme, îi spune că nice într-un chip cu altu mijloc, la cinstea și podoabele sale nu va vini, fără numai prin năzuire la sultan Suleiman, împăratul turcescu. A căruia fiind de curund sol de la leși, Lașco, au cunoscut om cu înaltă fire și nu lui așea de țară să ție, cum de veste în toată lumea, să aibă un craiu ciriac al său și de dânsul pus craiu, cu mare veste îi va fi; pre care svat așea supțire, amestecătoriu, la lucruri mari așezat, și el și pribagul craiu, să apucă Lașco de triabă și agiunge întâi la viziriul, cu care avu cunoștință den solie. Apoi, fără zăbavă vreme, îș face de la seim solie la împărăția turcului; și mergând sol, au îmblat cu daruri și întâi pre viziriul și pre alte capete ce era aproape de împăratul, în partea sa i-au tras.

Iară în fruntea soliei de la împărăție, au poftit cu puterea sa și cu armele sale să pue pe asupritul și gonitul den scaonul său, Ian, cu mare strâmbătate de la Ferdinand, cu vicleșugul a o samă de domni ungurești; grăind cătră împăratul că: „Ce ar fi mai mare și mai vestită împăraților laudă și în lumea toată vestea și vâlhva, decât a apăra asupriții, a râdica căzuții; și pentru unele ca acestea râdică Dumnezeu pre împărați și le dă și le lățește și înnalță puterea, pentru să fie apărare lumii de strâmbătăți; și ce-ț trebuiaște împărăției tale la mai mare și lăudat lucru în toată lumea, decât acesta: să aibă crai ciriaci, la care fericiia împăraților cuvioasă îț arăt scara. Pre Ian craiu, scos den scaonul său de nepriiatini, pre carele, dacă îl va râdica nalta și nebiruita mâna ta, în toată viața lui și sămințiia lui în urma lui, neuitată va fi mila bunătății tale.“

N-au trebuit mai mult decât atâta să osteniască Lașco la o împărăție, care unele ca acestea păzește și aștiaptă. Îndată au eșit poroncă de gătire de oaste. Răspunsu eșit lui Lașco: să-i iasă cu Ioan înnaintea lui la Beligrad, îndată cât s-a dezvăra în anul viitoriu.

Adulmăcă Ferdinand aceia a lui Lașco liavului, la Poartă solie și trimite și el soli unguri ca de la un craiu ungurescu, la sultan Suleiman, poftind cu înșălăciune înnoire crăiei pe chipul său. Ce, nu-i fu priimită soliia la împărăție, răspunzind solilor lui Ferdinand, carele fără rușine crăiia altuia o au călcat de care ar fi împărățiia mai aproape, că nu iaste den bătrâni împărăției aceiia a priimi la prieteșug pre aciia, carii numelui otomanilor fac strâmbătate, nice pre unii ca Ferdinand, care nevrednic giudecat iaste la înnalta împărăție de prieteșug. Și încă să știe că strâmbătatea și călcarea ce-au făcut Ferdinandu crăiii ungurești, iată asupră îi vine cu mare putere la răscumpărare și cu atâtea oști, cât

să cerce pre Ferdinand până în părțile Apusului. După acest răspunsu, și solii a-i scoate den Țarigrad au eșit poroncă.

Într-aceia vară, purces-au turcul cu mulțime de oști; și eșindu-i Ian Zapolii înnainte la Beligrad cu Lașco liavul, la adunare, s-au clătit puținel de pre perină sultan Suleiman, cu zbârcita frunte, însă cu blând ochiu căutând spre Ian, i-au tinsu mâna, zicându-i: „Îț dau mâna apărătoare la toate trebile tale și râdicătoare la cinste care ai fostu și aceia care de la Dumnezău nemic altă nu poftește, numai asupriții și căzuții să-i râdice. Fii, dar, cu bună și veselă inimă și milelor mele neuitătoriu!“ Și îndată au învățat pre viziriul să-i iasă carte cu giurământu cu aceste cuvinte scrisă la hronograf:

„Dătătoriul de daruri și milelor sale, acela a toate ziditoriu, Dumnezău, și cela ce iaste mare și puternic, prin voia dumnezăeștii socotele, acela care a îmbe raiurile iaste sultan și a tuturor împăraților aceștii lumi lățite cârmaciu și al doilea crângul cap și a oștilor deregătoriu, carele iaste al nostru proroc Mehmet, asupra căruia proroc fie pururea blagoslovenie și dragoste înnaintea dumnăzăeștii mile, prin a căruia bună milă și ai săi patru priiateni mari învățători tainici: Abubechier, Osman, Omer, Ali, prin carii blând în bunătăți, înnaltul Dumnăzău, dentru a sa nesfârșită milă, fie pururea vesel și priimitoriu de tot, puternicul Dumnăzău, și a toți svinții și fericite suflete, carele îl laudă; cu a căruia voe și milă, eu, sultan Suleiman Shiac, împăratul împăraților cu mila lui Dumnăzău, lăudat mare și nebiruit, împăratul Țarigradului, craiu crailor, dătătoriul cununelor, umbra lui Dumnăzău asupra pământului, stăpânitoriul a mării cei mari și a Evropei de Gios, Siriei, Araviei, Iudeii, Hananeii, Galileii, Finichiei, Alexandriei, Eghipetului și a marelui Caer, Ethiopiei, Midiei, Liviei, Lanhe, a mării de la Hândi și a

Mării Roșii, crăiii Ierusalimului, Samariei, a mării Tiveriii, Damascului, Halepului și a marii Antiohiei, Mesopotamiei, Haldeii și a marelui Vavilon, cu mai mare și mai mică Armeniia, Parthilor, Persilor, Mengrililor, Giurgiilor, Mării Caspiei, Trapezontului, Tavrizii, Capadochiei, Chesariei, Pamfiliei, Chilichiei, Tarsiei, Caramaniei, Amastriei, Paflagoniei, Lidiei, Frighiei, Vithiniei, marelui oraș Nichea, Nicomidiei, a Halchidonului, a toată marea Anatoliia, Greției, Trației și a marii Romaniii, Machidoniei, Thesaliei, Peleponisului, Corinthului, Hersonului, Albaniei, Bosnii, Volgariei, Valahiei, Moldavei Schitiei, Tartariei și a multe alte nesfârșite țării și crăii și împărății, dobândite cu sila și cu puterea și arme vitejești și vitejiia noastră fulgerătoarei sabii; și de mai-nainte de noi împărați Mehmet Shiac și fiiu-său, sultan Selim Shiac, blagoslovitul părintele nostru, la odihna cărora necuprinsă și prea înnalta milă fericiia dumnăzăiască cu sufletele lor, în veci să fie!

Voaă, dară, prea luminatului Ian, den mila lui Dumnăzău craiul ungurescu, Croațiii, Dalmațiii, Moravei i proci, eu mai sus pomenitul sultan, Suleiman Shiac, împăratul turcilor, nebiruit, giur înnaintea atotputernic Dumnăzău, svinta prea înnalta lumina lui, atotputernic, și bunătatea dumnăzăirii lui, la tăriia ceriului, soarele, luna, stelele, pământul și fața pământului, la împărățiia prea svinta a lui Mehmet, strămoș, moșul și tatăl mieu și muma mea și pânea mea, sabiia, sufletul și viața mea și a tuturor busiurmanilor obrezuițuilor, sănătate!

Cătră tine, fratele mieu, Iane craiu, nu te voiu părăsi, de ari vini toate împărățiile și crăiile mele la scădere, să nu să aliagă nemic de dânsăle, să rămâiu numai însumi sau cu doi-trei busiurmani împregiur tăiați, încă legat și datoriu

sintu și rămâiu să te caut și să te cercu prin toate unghiurile lumii și să-ț zicu: Iată, eu gata sintu; ce vei despre mine, la tot gata sintu bine să făcu; și făgăduinții mele, de nu voiu face destul și deplin, dentr-acela cias, prea puternicul Dumnăzău, mâniia și dreptu giudețului, asupra capului mieu să vie și pre tot să mă piarză. Și ori de ce m-aș atinge cu trupul mieu, prea înnaltul Dumnăzău în piatră să mă întoarcă; nice să mă sufără tăriia pământului, nice îmblând, să mă poarte; ce în doaă părți să să răsfacă și să mă înghită cu tot trupul și cu sfuletul mieu și să mă soarbă!“

Acestu giurământ așea groznic prin toată crăiia unguriască și la părțile Ardialului, pre la toți s-au răpezit. Iară ei cu oștile îndată să clătesc spre Buda, care foarte lesne o au luat: că nemții văzind atâta greime de oști, lăsindu târgul, s-au mutat la cetate, care o ținea Nadajde; și în cetate nepriimind Nadajdie să să închine, l-au pus în obezi nemții și au făcut de hălăduirea sa legătură. Și așea, și târgul și cetatea luând împăratul, au dat pre mâna lui Ian craiu. Iară împăratul cu oștile au mărsu dreptu la Beciu și bătându-l cu tot feliul de arme o lună întriagă, apărat fu de Salmaș hișpanul cu mare vitejie. Apropiindu-să iarna, s-au întorsu turcul înnapoi, dând pre mâna lui Ian craiu toate podoabele crăești: corona, schiptrul și altele la divan în viderea tuturor, cu toate l-au împodobit și i-au zis împăratul:

„Priiatene și frate, de vreme ce la nevoia ta, la mine și la agiutoriul mieu ai năzuit, după a lui Dumnăzău, eu încă înțălegând strâmbătatea deplin, cetatea și orașul Buda și toată crăiia ungurească în mâna ta le dau și pre tine craiu ungurescu aleg și întărescu.

Voaă iarăș, domnilor și boiarilor aceștii crăii, poroncescu să fiți acestuia craiu al vostru plecați și cu credință! Care lucru de veți face, mă veți avea priiaten; iară de nu, sabiia mea în voi să va încrunta.

Tu dar, priiatine craiu, bunătăților lui Dumnăzău și a lor mele neuitătoriu să fii; care tu aicea ai cununa și alte podoabe: să te împodobești tu și următorii tăi după tine!

După acestea, lăsindu cu câteva stiaguri pre Aloizi Grit, ficiorul lui Andriiu, hatmanul venețiianilor, de pază craiului, s-au întorsu cu mult plian turcul spre Țarigrad.

Iară după ce să dusă turcul, Ferdinand îș râdică inimile cu ungurii den partea sa, asupra lui Ian craiu și îl închide în Buda împreună cu Grit, ce-l lăsasă împărățiia de pază. Însă domnii ungurești din partea lui Ian craiu, ce rămăsesă afară de închisoarea Budei, pre nemți înspăimară și purced fără izbândă de la Buda.

Multă vărsare de singe au făcut între sine ungurii, pre acele vremi, carii cum putea birui unul pre altu. Unii ținea cu nemții, alții cu turcii, până de la o vreme, pe îmbe părțile au pătrunsu acea grozăvie ca de fiară, și mai mult de fiară sălbătecie.

Și au stătut între Ferdinand și între Ian craiu așăzare: să crăiască Ian în viața sa; iară după moartea lui, nu altul, ce numai Ferdinand sau un ficior a lui, să fie craiu. Iară lui Ian craiu, de-i va rămâne ficior, să ție toate cetățile tătâne-său și pre Ardial. Și până într-atâta să îndesa, cât pe Grit, ce-l lăsasă sultan Suleiman de agiutoriu lui Ian craiu, îl trăgea în partea sa cu dări; ce iar altu folos n-au făcut, fără cât vărsare de singe între sine. Pre urmă s-au așezat cu legături de pace, cu giurământuri între sine: de ar vrea să-i calce turcul, soții să-ș fie.

Iară, după ce s-au așezat craiul Ian, au început cu gând de însurat; și, den svatul priiatinilor săi, s-au luat crăiasă pre Isavela, fata lui Jicmont, craiului leșescu; și aducând-o cu cinste și cu mari gloate, s-au cununat în Ston Beligrad. Abiia să satură biietul craiu de puțintea pace și crăiasa la Buda, iară la Ardial să rădică o samă de domni de oprescu dările visteriei. Ce, îndată sărind craiul, au potolit acea răscoală și cu certare unora. Acolo ostenind craiul după așezarea și potolitul acelor rocoșeni, să bolnăvește în oraș în Sas Sebeș. Începusă a să rădica den boală, când numai ce-i vini veste că i-au născut un fătu crăiasa; și de bucurie, uitând slăbăciunea boalei, s-au luat după mese și petrecănii, den care au căzut în mare herbintială inimii și ș-au svârșit viața, cum s-au scris mai sus de moartea acestui craiu Ian Zapolii.

Iară în urma sa, au lăsat cu testament pre cuconul său de va trăi, următoriu crăiei și pre Gheorghie Martinengo, cârmuitoriu Oradiei, pentru mare credință ce avea la dânsul și pre o rudă a sa, anume Pătru Viițehii, au lăsat epitrop cuconului, rugând pre toți domnii să nu priimască craiu strein, dând pre fiiu-său în lături, și să agiungă la sultan Suleiman, că va fi apărătoriu fiiului său; și îndată la Poarta lui să trimiță soli pentru înnoirea crăiei fiiului său.

Câteva zile au tăinuit moartea craiului, neclătindu-să oștile den loc și neștiind nemic de moartea craiului.

Solie îndată la împărăție pornind și când solii cu mare credință, pre testamentul craiului, mărgu cu sirguială la Poartă, iară Ferdinand, înțălegând de moartea lui craiu, îndată trimite la crăiasa să să ție în Buda, poroncindu-i să să ție de tocmala ce-au făcut bărbatu-său în viața lui, să lasă crăiia, să să ducă la orașele cele așezate cu pruncul ei, făgăduindu-i și mai multe zestre ca unii crăiasă, cum s-ari cădea. Iară, de nu ari vrea de bunăvoe să să ducă și va vrea să calce tocmala și legăturile craiului, bărbatului ei, în doaă rânduri așezate, arme să aștepte; cu care, ca o crăie driaptă a sa, va cerca casa Avstriei; și, de sirgu voii sale, în ce voe iaste, răspunsu să-i facă.

Deci pre solul lui Ferdinand multe zile l-au oprit în Buda diregătorii crăiei și târziu foarte cu greu au făcut pe crăiasa să priimască soliia. Deci, ce au poroncit Ferdinand, toate au grăit solul și pe urmă și lauda de arme.

Răspuns-au crăiasa cătră sol, că nu poate să stea acmu după svaturi, ce ari răspunde lui Ferdinand, slăbită fiind de lacrămi și de amara jeale după soțul ei, craiul; nice poate nemic face fără învățătura tătâne-său, lui Jicmontu, craiul leșăscu, la care, de nu-mi va da o vreme Ferdinand să agiungu la tată-mieu pentru învățătura, ce să va apuca de arme, puțină laudă va agonisi și chesar Maximilian și Ferdinand, asupra unii fămei stânsă de lacrămi și asupra unui pruncu în fașe.

După soliia răspunsă de crăiasa, Ferdinand nemic zăbăvind, au ales oaste și cu mare tocmală cu ghenarariul său, Leonard Velsho, și o trimisă în crăiia ungurească să bată cetățile: care nu va vrea de bună voe să să închine, să le cuprinză cu oșteni în partea sa.

Sultan Suleiman, cu svatul socotindu că cu cinste împărăției iaste să apere, pre giurământul său și dat cuvântul pre crăiasa văduva și pruncul, chemând pre solii ungurești, le răspunsă cum au dat crăiia ungurească lui Ian și fiilor săi și au înnoit acea crăie și asupra pruncului, fiiului lui Ian și săminției lui. Și s-au gătit de oaste, puind toată puterea sa, să nu să bucure nepriiatinul său niamțul; dând și solilor daruri și pruncului în semne de apărare căftan cu sirmă țăsut, pavăță cu piiatri scumpe împodobită și buzdugan și sabie tot cu mărgăritar peste tot acoperită. Și îndată au poroncit lui

Ustref pașa și lui Mehmet pașa să purciază cu oaste, sirguind să apere pe crăiasa și pre cucon.

Ferdinand, într-acea vreme, trimite și el sol la sultan Suleiman, poftind crăiia unguriască cu legături ca acelea, cu care au ținut și Ian craiu de la împărăția lui. Ce, solii lui cu mare scârbă i-au pus la închisoare, zicându-le că sintu de moarte, căci sintu de la un nepriiaten a împărăției trimiși; și acela ce-ș bate gioc de împărăție, milă cere fără de rușine, calcă crăiia unguriască și pe crăiasa cu pruncul, care iaste supt apărarea împărăției.

Nemții lui Ferdinand, dacă simt că vin acei doi pași Ustref și Mehmet pașii, să dau înnapoi; iară cum înțăleg că s-au întorsu turcii, iară au vinit cu hatmanul lor Rohan Dulfu și până în Buda sosind, o au încongiurat de toate părțile cu mare strânsoare.

Sultan Suleiman, înțălegând aciasta veste, să apucă cu mare sirguială a să găti de oaste; și îndată au pornit oștile de pren tot locu înnainte la Buda și el singur, cu mulțime de oaste, au purces pre urmă, grăbind să apuce pre nemți suptu Buda. Și când agiungea în marginea crăiei ungurești, l-au tâmpinat veste de izbândă, cum Rohan Dulfu, ghenarariul lui Ferdinand, cu doaăzăci de mii de nemți, cu unguri, au perit cu totul de turci, carii au mersu mai-nainte. După aciasta veste, mergea mai încet; și agiungând la Buda, au descălecat despre Buda veche.

Și îndată craiului pruncu ce-i pusese nume Ștefan i-au trimis daruri: trei cai cu toate podoabele, și caftane boiarilor ce era pre lângă cucon.

Solii turcești ce-au mărsu cu daruri, au poftit cu mare blândeță de la crăiasa, să trimiță cuconul în tabără, la corturile împărătești și pre toți domnii și boiarii pre lângă pruncu, fără de nice o siială; că împăratul va să prăvască cu ochii săi pre cuconul priiatinului și ciriacului său și den brațăle sale să-l dea fiilor săi, carii sintu aicea, ca de pre acmu să-l cunoască și de temeiu prieteșug neclătitei credinței otomanilor, de acmu să înceapă.

Și pre singura crăiasa, în loc de fiică a sa și de noru o ține, ca pe o fiică a iubitului său priiaten și ciriac a răpousatului craiu soțu și pruncului craiu maică, ari vrea priiatenește să o vază. Numai pravila den bătrâni a otomanilor apără a întra bărbatului strein la lăcașul fămeesc. Nice a pofti pe crăiasa la sine poate, la corturi, pentru prepusul lumii, să nu să clătiască în ceva cinstea numelui ei, care, la fămei mari și de cinste, mai scumpă de toate odoară iaste cinstea.

La acestu graiu a solilor, îndată, rănită inema de maică a crăiasăi, foarte slabă, mâhnită și împrotivă au răspunsu crăiasa. Iară, dacă i-au zis Gheorghie Martinengu epitropul să socotiască, cu aciastă deșartă siială să nu întărâte pre păgânul varvar la niscai tirănii, cu inema în tremur au îmbrăcat pruncul cu lucii crăești fașuri și l-au pus cu mamca în carâtă lucie de aur și cu o samă de doamne de cinste și cu toți domnii și boiarii l-au trimis la corturi.

Ești-au înnainte multe stoluri de călări și l-au petrecut până în corturile împărătești. Sultan Suleiman cu blândeță au căutat spre cucon și l-au luat în brațăle sale, vorovindu pren tălmaciu cu mamca; au chemat și pre copiii săi, ce era cu dânsul, și le-au zis să sărute pe pruncu, că iaste fiiu ciriacului său, să ție minte, într-aceia dragoste să-l aibă și ei, cum au avut el pre tată-său. Iară pe domni și pe boiari, ce vinisă cu pruncul, i-au chemat cu viziriul la mesă.

Și când acolo ospetiază pre domnii ungurești, era gata orânduită oaste să cuprinză târgul; și necunoscând ungurii, au purces turcii eniceri bulucuri, anume că mergu să vază orașul, cât nice ciia ce au străjuit la porți, nu au simțit, când au cuprinsu porțile cetății, toate ulițăle și meidianul orașului de mijloc. Îndată au început a strâga telalii pre uliță, să să închiză tot omul la casă-și și cineș în gazda sa; armele, tot omul de la casa sa să le dea, care va să nu piiae cu toată casa sa. Și aciasta de o face, nime grijă să nu aibă. Dacă i-au dat știre lui sultan Suleiman că târgul s-au cuprinsu fără de nice o tulburare mulțimei orașului și acmu sintu toate porțile și ulițăle pre sama enicerilor, iară, dacă însărasă, au trimis pruncul la mumă-sa; iară pre boiari, pre toți i-au oprit în tabără.

Crăiasa, dacă au văzut cetatea cuprinsă de turci și domnii opriți toți în tabără, au scris răvaș cu mare jalobă la împăratul și cu lacrămi: „Să nu uite împăratul cinstit și cel milostiv numele său și slava ce are de bunătățile sale la toată lumea și giurământul, carele lumii știut iaste, cu carele au întărit milele blândețălor sale și pe urmă soțului său craiului, să ție; pre boiarii, cari toți aceștiia au ținut credința stăpânu-său cu toată inema în partea numelui otomanilor și împărăției sale, împrotiva nepriiatinilor împărăției și stăpânului lor craiului, ciriacului scaonului său, să-i sloboază“.

Au stătut după aciasta patru zile împăratul la svat ce va face cu Buda și cu casa crăiasăi și cu domnii ungurești. Svătuia unii să-i trimiță în Țarigrad și pe pruncu și pe domni și în Buda să să pue pași. Iară alții svătuia să nu să calce giurământul, nice să să facă silă ca aciasta, lumii urâtă, unii fămei și unui pruncu, carii s-au priimit pentru apărarea, și acmu să-i scoată den casa lor la robie, la care faptă în toată lumea ocară să va naște.

Iară pașea de Beligrad svătuia să să pue pașe în Buda, pe obiceiul bătrânilor săi; crăiasa să să trimiță la tată-său; pruncul în Țarigrad, în casăle împărătești, să-l hrăniască și să criască în legea lor; pre toți domnii să-i omoară; cetățile lor să le răsipască; câți oameni ar fi de războiu toți la Anadol să-i triacă; numai țărani plugari, lucrători de pământu, pre la târguri, pre la sate, pre la cetăți, cu oameni de pază să-i lasă.

Sultan Suleiman, cumpănind cu gândul svaturile de îmbe părțile a pașilor, au ales mijlocul: nice așea apreg, cum au zis pașea de Beligrad, nice cum au zis ciialalți. Au trimis poroncă crăiasăi să nu-ș facă voe rea, pentru căci îi caută a eși acmu dentr-aciasta cetate, care neputând-o sprejeni de nemți, s-au socotit a o ținea cu oști împărătești. Iară ei, scaon crăescu s-au așezat cu pruncul, la Lipa, și cu tot Ardialul și părțile crăiii ungurești de sus, până să va râdica pruncul Ștefan craiu în vârstă, acea țară fiind mai în laturi. Și cu atâta va fi mai îndămână crăiasăi, că să va hotărî cu tată-său, cu craiul leșăcu, având împărăția pururea grije de aciasta, să fie supt apărarea împărăției, pruncul cu mumă-sa. Care, den loc, au dat poroncă să fie slobozi boiarii, cineș la slujbă ce-au avut, numai Verbeții bătrânul să rămâe în Buda, să giudece oamenii după pravila lor. Și iată petrecători împărătești, cu stiaguri, cu cară și agii împărătești pre lângă crăiasa, de s-au râdicat toată averea casei; numai armele cetății și zaharale au lăsat.

Atunce crăiasa, cu lacrămi și cu ascunsu suspin, ceriului păgâniasca mărturisind înșeleciune, au purces den Buda. Biiații domni, scăpați cu zile, purced cu crăiasa; de bucuriia vieții, că nu ș-au pus capetele, au uitat ce-au pierdut. Și așa mântuindu-să crăiasa cu pruncul Ștefan craiu, căruia apoi

ungurii i-au pus nume Ian Jicmontu, și în dragostea tătâne-său, lui Ian craiu, carele aproape de treizăci de ani au crăit cu bine de la toți domnii, boiarii den tot Ardialul au adus pruncului la Lipa scaon nou de crăie, daru.

Acestea când să lucriază la Buda, iară Ferdinand luând veste de perirea oștii sale la Buda, temându-să de puterea turcului, au trimis sol cu daruri scumpe la sultan Suleiman, poftind crăiia unguriască să i-o dea pre sama lui, să-i dea haraciu pre an. Iară sultan Suleiman, luând darurile, au răspunsu prin tălmaciu că necuvioasă legături ar fi acele de pace: să ia Ferdinand crăiia, care au ținut-o Ludovic craiu ce-au perit cum s-au scris mai sus, și el să rămâe cu osteniala și truda și cheltuiala, cu atâta numai cu haraciul; de pe Țara Avstriei așezat scaonul său spre pace, atunce să să ție cu adevărat împărăției lui prieteșug. Care mijloc de-i va părea lui Ferdinand cu greu și ar vrea să aliagă războae, pre aceia va sta: că și crăiia unguriască despre dânsul va apăra și părțile Avstriei în pradă vor merge.

Așea lăsind sultan Suleiman lucrul la mijloc, cu apropiiate vremi de toamnă, s-au întorsu spre țara sa, lăsind în Buda oaste de pază, eniceri.

Într-aceia, Gheorghie Martinenzii, la Lipa, nebăgând în samă pre alți domni, trebile crăiii au luat după părerea sa, pre sine; cu ce, au adus la gânduri pe crăiasa, că ari pofti el crăiia; den care prepusuri au întrat între dânșii mari zarve, care și lor, și părților creștinești pe acolo, mare rău s-au ațițat și s-au început. Și până într-atâta au vinit lucrul, cât au adus pe crăiasa de au lăsat crăiia lui Ferdinand pre tocmala și scrisorile, ce-au făcut Ian craiu, bărbatul ei, cum s-au scris mai sus, cu legături ca acestea: crăiasa, cu numele fiiului său, Ardialul a-l apăra de turci nu poate, ce să fie crăiia pre sama lui Ferdinand cu folosul a toată creștinătatea. Și în locul Ardialului, au luat crăiasa cu cuconul ei o țară, anume Evboriia și Ratisboriia, în Ungurimea de Sus, alăturea cu Țara Leșască, peste munții leșești, a căror țări era vinitul pre an 25.000 de galbeni de aur. Și pentru mai mari legături priiateșugului între casăle lor, Anna, fiica lui Ferdinand, să fie logodită după Ian Jicmontu, cuconul crăiasăi, și cu zestre 100.000 galbeni de aur; și datoriia, care era făcută de tată-său și de mumă-sa, crăiasa, 50.000 de galbeni de aur, așijdirea să plătiască Ferdinand. Și în loc de zălog pentru acestea, au pus cetatea Cașa, să fie scaon crăiasăi cu fiiul ei. Și pre aceste tocmele și legături care arăta Baptista Castand, ce vinisă de la Ferdinand cu oaste și cu armată, într-agiutoriu lui Gheorghie Martinenzii, ce era ispravnic și cârmuitoriu lângă crăiasa și lângă cucon, lăsat de Ian craiu, cum s-au pomenit mai sus. Apoi acela au făcut amestecături și s-au agiunsu cu Ferdinand. Au purces crăiasa cu cuconul ei la Ținob și au scos cununa, schiptrul, mărul și alte podoabe crăești și le-au dat lui Castald. Spun, să fie făcut crăiasa graiu ca acesta către cucon:

„Dacă și al tău și al mieu năroc n-au avut să fii în scaonul crăesc a tătâne-tău, carele drept ție să cuviniia, și cu dumnăzăescu și omenescu giudeț, mânie spre noi a ceriului, care nice cu un mijloc a să primeni nu poate, a răbda ne caută într-aceste cumplite vremi și să alegem ce rău mai mic să vede; căci iaste să-ți plătiască crăiia de moșie. Numai ce-i mai fără grijă și cu binele creștinătății să priimim. Într-aceia, anilor încă ești vârstă, care a te chivernisi la grele vremi nu poți împrotiva puternicului; cu voe bună, să dai celui mai puternic, să nu fim de a lumii mustrare. Încailea pe partea creștiniască priiatini și cu milă spre noi să facem, că a turcilor prieteșug, puternic, dar că iaste fără credință, bine l-am simțit. Fie, dar și Dumnăzău așea să dăruiască. Marea strâmbătate a ta, încai cu binele creștinilor să fie!

Ție, Castalde, dau acestea a crăiii odoară, cu care să încunună craii ungurești; tu fără zăbavă, la stăpânul tău, Ferdinandu, să le dai, prea luminatul stăpânul tău, carele, luându-le, nu așea de dânsele să să bucure, cum pentru binele acestor țării creștinești, nevoință și grijă să aibă; și de cuvântul său, prin tine dat, să să ție!“

Îndată după acestea, au mărsu cu toți domnii la giurământu să fie cu credință în partea lui Ferdinand, și ales Gheorghie Martinenzii, și apoi sasii, săcuii. Iară apoi, știind că aciastă primenială a lor fără svadă cu turcii nu va fi, au stătut și la svat de oaste. Iară crăiasa au purces peste grei munți, părăsindu Ardialul.

Gheorghie Martinenzii, amestecătoriul și neașezatul întru îmbletele sali, cum de purcesul crăiasăi vesel, așea de războaele cu turcii, carii era gata, mâhnit, în multe gânduri să izbiia: și întâi haraciul, care să da la turci, la cetatea Uivarului, l-au strânsu și l-au pornit cu sirguială la împărăție, dând știre la Poartă și de acestea ce s-au făcut, că toată vina iaste acei fămei crăiasă, den îmbletele fămeești.

Și cu de acestea siliia să-ș tocmască lucrul și numele său la Poartă și să întoarcă gândul turcului de oști, gătite pentru îmbletele lui asupra Ardialului.

Însă aceste îmblete a lui Gheorghie în îmbe părți, i-au gătit perire cu svatul a unora dentre dânșii. Că și turcul, sultan Suleiman, oblicind pentru Ardial închinat la Ferdinand, au poroncit pașii de Buda și lui Ștefan vodă den Moldova și domnului muntenescu și la alți pași să între în Ardial cu armata, să certe vicleniia ce-au făcut împărăției.

Mers-au oastea turciască cu domnii acestor țării și au apucat câteva cetăți; luat-au și cetatea Lipa. Iară ungurii încă să pun împrotivă cu oști și iau cetățile iar cătră sine.

Și așea, într-acesta chip când stau, poroncește Ferdinand la Baptiște Castald, oricum ar putea face să omoară pre Gheorghie Martinenzii, simțind îmbletu lui întoasă la turci. Iară Castald, plinindu poronca, dă aciastă triabă lui Palavițin polcovnicului și lui Marco Antonii, care era diiac pre cărți nemțăști la Gheorghie, să-i facă samă. Făcut-au pe poroncă și au ucis pre Gheorghie Martinuzii, pentru a căruia moarte, spăimați ungurii și mai ales săcuii fac între sine giurământu asupra lui Castald Babtiște. Așea, după multe cu turcii amestecături, Ferdinand, să tragă inimile ardelenilor la sâne, le pune voevod pe Andrei Bator.

Crăiasa Isavela, într-aceia vreme, cerând de la Ferdinand cele prin Baptiște Castald făgăduite, iară, dacă văzu că numai ce o poartă cu cuvinte deșerte, amăgindu-o, începe pe taină a să agiunge cu domnii de Ardial, cei ce să giurasă asupra lui Castald; și au agiunsu și la Mircea vodă, domnu muntenesc. Apucatu-s-au Mircea vodă pentru trebile crăiasăi și a cuconului ei, la împărățiia turcului. Și stând așea la părere den doaă părți, și de turci și de nemți, trimit sol la Ferdinand, poftindu-l să nu fie opriți a-ș cerca mijloce de pace cu împărățiia turcului: că cu vinirea a unui hasechi, anume Halil, pe carele isprăvisă Mircea vodă, nedejduia ardelenii, că vor pleca pre împărățiia turcului la pace, nepomenind nemic de Ferdinand.

Dat-au voe Ferdinand, însă cu tocmală: să dea turcii cetățile ce luasă de curund. Să apucă Halil cu răspunsu de cale și, până în optsprăzece zile, răspunsu să aducă. Iară până la întorsul lui Halil, s-au strânsu ungurii la giuliuș, la

Aguropol, unde sosește și Halil, aducându răspunsu de la împărăție, că într-altu chip împărățiia nu priimește, nice va primi; numai, de vreme ce au murit Gheorghie cu nediriaptă moarte și ei cu puterea lor pre nemți nu-i pot scoate den Dachia, să asculte poronca împărătiască, să aducă la loc pre cuconul Ian Jicmontu, fiiul lui Ian craiu, cu mumă-sa, crăiasa, la crăie, de vor ungurii pace și liniște, care o au avut de la împărăție în zilele lui Ian craiu. Și iată pașii de Buda să poroncește și i să dă pre mână putere de oști să vie la dânșii. Deci, de vor fi drepți și să vor da supt ascultarea împărăției, hălăduiți vor fi; iară de ar mai trăgăna cu aceste amestecături, închinându-să la alții, plata faptelor lor gata iaste: că toți lăcuitorii acești țări supt sabie vor merge.

S-au cutremurat toți ungurii de aceste poronci, care au adus Halil, știind bine de puterea turcilor cum iaste. Mult au luptat Baptiște Castald să-i îmbărbătează împrotiva turcilor, ce nemic cu meșterșugurile sale n-au putut face. Într-acea dată, s-au rocoșit și oștile nemțăști pentru lefe ce nu luasă și era să ucigă pre Castald și pe alte căpetenii a lor; și, neputându-i opri, s-au dus, puindu-și alte capete dentre sine. Pe urma lor și Castald s-au luat și s-au dus la Beciu. Spun, că iară el au făcut acel meșterșug, să iasă den Ardial mai cu acoperită rușine.

Iară, după ce s-au dus Castald, tot Ardialul s-au plecat supt ascultarea Isavelii crăiasăi și fiiului ei. Iară până a vini crăiasa, multe zarve era între dânșii. Ce, dacă au vinit, au trimis zece mii de galbeni de aur la Poarta împărăției turcului, să-ș facă priiateni; care bani, apoi, s-au legat la împărăție în loc de datorie, până în cești ani ce au perdut turcii Buda și tot Ardialul, și s-au așezat pace, până la moartea crăiasăi.

Iară pe urma crăiasăi, rămâindu încă copilul nu de vârstă, el au poftit, și domnii l-au sfătuit de au ales 12 svetnici, priiatini de a tătâne-său, să cârmuiască trebile crăiei, însă zilele lui nu de tot fericite. Că, lăsindu-să numai cu un gându la una împărăție, a turcului, a toți craii și domnii creștinești ș-au pornit ură, cât nime den crai sau den domni creștini, până și venețiianii, den casăle lor moșancă de cinste să-i fie crăiasă, n-au priimit.

Spun că cu învățătura doftorului, anume Stan, care au căzut la lege arieniască – ariian să cunoaște pe diresăle lui date ariianilor în Ardial până acmu – acest craiu au așezat aciastă lege, să fie priimită în Ardial; și nu numai lege ariianiască, ce și lege papistășască, calviniască și liutiriniască și acea ariianiască, cării legi iaste cap Fotie și Ariia, de la săboară procleți. Și aceste patru legi stau până acmu, scoțindu-ș ochii unii altora.

Murit-au acestu craiu tânăr, născut și crescut tot în zarve și în neașăzări, nu fără prepus de otravă, rămâind crăiia iar fără următori, săminție de crai. Și apoi s-au osebit Ardialul de la crăiia unguriască, supt cnezi. Și întâi Ștefan Bator, carele pe urmă au fostu craiu în Țara Leșască, iară în locul lui au stătut cneazu Jicmontu Bator și apoi Andrei Bator, ce l-au stânsu Mihai vodă, domnul muntenescu, cu poronca turcilor. Acel Jicmont Bator au făcut schimbu cu împăratul nemțăscu, de au lăsat Ardialul în sama împăratului nemțăscu și i-au dat lui, împăratul, o țărișoară în sus. Și cu acel schimbu, iar au adus asupra Ardialului amestecături, ce nu s-au îndelungat.

Iară după Andrei Bator, au stătut cneazu Jicmont Racoți; și iară, la începutul domniei lui, au început valurile și netocmelele, în care să afla capetele acei țări. Ce,

bătându-să pe domniia acei țări, iar den Batorești, anume Gavriil Bator, și făgăduindu-i doaă olate, a Mucaciului și a Patacului, acela au lăsat cneziia lui Gavriil Bator și el cu mare avere s-au mutat la Mucaci și la Patac.

Acest Gavriil era zburdat copilandru; cu hihote să mărturisiia, că pre bătrânul Racoți, cu temere, că l-au amăgit și l-au spăriiat de i-au luat de-a-mână domniia Ardialului. Și așa, în gândul său, cel cu crieri tineri suit, s-au desfrânat în viață fără de rușine, călcând casăle a oarecâți boiari mari, făcând silă fămeilor lor și fetelor lor. Anume trimitea unde știia fămei frumoasă; și pre unde i să tâmpla a trece, fugiia oamenii de-ș ascundea fămeile și fetele, pre la beserici. Și, când îi spunea slugile lui că să ascund și fug oamenii cu fetele, el râdea cu hohot în mare glas. Atâta era departe de rușine ca o fiară! Iară într-o vreme, au mersu la Sibiiu, neștiindu nime de vinirea lui. Acolo, așea fără veste, au scos pe bărbați denafară de oraș, câți au socotit că ar fi mai mulți la număr de curtea lui, iară fămeile lor li-au împărțit tuturor a lor săi de petrecanie fără lege, alegându-și întâi șie un cârdu. Și sintu fămeili la Sibiiu iubeță, cum îș sintu de feliu albeneță.

Pentru care spurcată și rar auzită faptă, striga theologhii, preoții lor, pre la beserici de ai lor, au răspunsu că blândă plată iau sibiianii pentru fapta ce-au făcut cu Andrei Bator: la năzuirea lui, n-au vrut o portiță să-i deșchiză, de au perit. Iară cu aciasta faptă ce face cu muiarile lor, nice un rău nu face, ce înmulțește târgul.

Aceste fărădelegi, nepovestite, nespusă, nice auzite în lume, văzind domnii peste dumnăzăiască și omeniască pravilă, trimis-au jalobă la împărăție pe dânsul. Care lucru simțind el, și temându-să de vicleșug, s-au mutat în Oradie.

Și eșindu la primblare, l-au ucis doi ficiori de boiari unguri și s-au stânsu cu acel cârlan fără rușine lăudata casă a Batoreștilor, cu rău sfârșitul său și de ocară.

Pre urma aceluia au stătut cneazu Ardialului, Betlen Gabor; acesta era cu mare și deplin fire. Fostu-au împrotiva nemților multă vreme cu cehii împreunat; și cu agiutoriul turcilor, până la zidiurile Beciului au agiusu cu oaste și părțile crăiei ungurești de sus au dezbătut despre nemți și la volnicie au adus. Murit-au acestu cneazu în anul de la Hristos 1629, cu mare jeale tuturor dentru acele părți.

Pre urma lui, doamnă-sa Caterina, carea era den casa cnezilor de Brandaburg, au nevoit de au pus pe fratele soțu-său, Ștefan Betlen, care la turci era de mare credință, însă om blând; și văzind între unguri multe capete amestecătoare, au lăsat de bună voe cneziia și au dat locul Racoțăștilor. Spun de căiala ungurilor, cu povestea lui Esop, care scrie că broașteli țiind un butuc în loc de împărat, în locul lui au ales pre un șearpe să le fie împărat, ce era într-un iazer.

Așea Gheorghie Racoți, stătut la cnezie cu sfatul și priimirea tuturor, întărit-au Ardialul în zilele sale și părțile Ungurimei de Sus cu întemeiată cnezie; pre mulți amestecători i-au răsipit și i-au pus la închisoare în toată viața lor. Și până într-atâta întărit și întemeiat, cât și el nedejduia de crăiia leșască, ca și Bator; în anii de la Hristos 1648, și cugetând, cum ar agiunge la cununa crăiei, au căzut în boală ce să chiamă melenholiia; care den svatul doftorilor siliia să să lecuiască cu vânătoriia; ce nefolosindu-i și acele primblări, s-au sfârșit viața.

În locul lui Gheorghie Racoți au stătut cneazu Ardialului fiiul lui cel întâi născut, iară pre numele tătâne-său,

Gheorghie Racoți om cu înnaltă fire. De acesta, cum și de urmașii lui, vom scrie unde vom agiunge la domniia lui Vasilie vodă, c-au domnit în țară la noi. De aicea ne întoarcem iară la rândul istoriei noastre.

MOARTEA LUI ȘTEFAN VODĂ

Pătru vodă Rareș, dacă ș-au așezat lucrurile de la împărățiia turcului și-i vinisă agă împărătescu cu huchiumuri, de-l chema la Poartă, sta să-ș scoață domniia țărâi.

Iară Ștefan vodă domnindu aicea în țară, știind pe Pătru vodă că au mărsu la Poartă și îmblă să iasă domnu, nu puțină grijă avea, știindu-l că și avere multă au luat cu sine la pribegiia lui, de au dus în Ciceu, care acestea toate îi era ca o ghiață la inema lui.

În zilele acestui Ștefan vodă, au fostu lăcuste și au mâncat toată roada pământului și s-au făcut foamete mare în țară și la unguri. Și urât era tuturor acest Ștefan vodă pentru faptele lui de tirănie, cum s-au pomenit mai sus.

Iară într-o zi, s-au râdicat găneștii și arbureștii, și cu slugile lor întrând în cetatea Sucevii l-au omorât, unde odihniia încă în așternut numai cu cămeșea; ca niște tâlhari și ucigași răsipit-au ușea casăi cu drugi, unde odihniia domnul lor, neștiindu domnul nemic de acea tâmplare să-i vie asupră. Și cu toții, năvălind ca niște hiari sălbateci, l-au omorât cu multe rane, cât și astăzi să cunoaște singele pe zidiul păreților casăi aceiia, în cetatea Sucevii, pistrelat den Ștefan vodă, și tăindu-i capul, l-au scos afară. Aciasta plată au luat Ștefan vodă de la ciia ce-i milui și-i cinsti; însă pe urmă le-au plătit Dumnăzău cu urgie, cum să va scrie mai gios la rândul istoriei noastre.

Domnit-au acestu Ștefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă ani 2 și luni 3.

Iară după spurcata faptă c-au arătat Mihul hatmanul și Trotușan logofătul cu alți protivnici a lor, după ce au omorât pe Ștefan vodă, au râdicat cu toții domnu pe Cornea, portarul Sucevii; iară mai-nainte au fostu slugă la Mihul hatmanul și i-au schimbat numele de i-au zis Alexandru vodă.

În anii de la zidirea lumii 7046 iară de la Hristos 1538, Alexandru vodă Cornea și cu Mihul hatmanul i procii, luând veste de Pătru vodă Rareș că iaste în cinste la împărăție, au răpezit de sirgu la Ferdinand, craiul unguresc, pe unul ce-i zicea Pătru Robeu, ispravnicul Sibiiului, cu rugăminte de agiutoriu, să-i trimiță împrotiva lui Pătru vodă, giuruindu-să cu toată țara că să va închina supt ascultarea crăiii unguresti. Aciasta poftă de agiutoriu întârziindu-să despre Ferdinandu, mai multu agiutoriu au făcut lui Pătru vodă la Poartă, că au luat pre lesne domniia și cu mai puțină cheltuială, oblicindu-să la Poartă îmbletele lui Alexandru vodă cu a sfetnicilor săi.

Luând Pătru vodă a doa domnie, au purces cu imbrihorul împărătescu cu mulțime de eniceri și călărime de oaste turcească; în 6 zile a lui ghenar au purces Pătru vodă spre Drâstor și de acolo au trecut Dunărea. Și viind la Brăila, să găti să margă asupra lui Alexandru vodă Cornii. Iară boiarii țărâi, înțălegând de domniia țărâi dată lui Pătru vodă, au părăsit toți pre Alexandru vodă Cornea și au eșit în tâmpinarea lui Pătru vodă la Brăila. Iară Alexandru vodă au rămas în Cetatea Noaă cu Mihul hatmanul și cu Trotușan logofătul și cu Pătrașco și Crasneș și Cozma. Iară ciialalți boiari, mergând la Pătru vodă în Brăila, pre toți i-au priimit cu drag, ertându-le greșelele făcute de mai-nainte și ei toți priimind cu bucurie pe Pătru vodă.

Iară pe Alexandru vodă, precum scrie Isfanfie, istoricul ungur, l-au omorât boiarii ce era cu dânsul, nedejduind că dentru acea faptă vor avea cinste la Pătru vodă. Și eșind și aciia boiari în tâmpinarea lui Pătru vodă, cu multe gloate de țară, au înțăles Pătru vodă fapta lor și Dumnăzău nu i-au lăsat fără osindă, pentru moartea ce făcusă ei, întâi lui Ștefan vodă Lăcustă, apoi lui Alexandru vodă Cornii. Au poroncit Pătru vodă de le-au tăiat capeteli și întâi i-au muncit cu munci grele și groaznice. Așea iaste sfârșitul răilor și cumpliților vărsătorilor de singe nevinovat.

Iară viind Pătru vodă în Gălați, au pus hatman pe Petrea, ficiorul lui Vartic.

A DOA DOMNIE A LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ
CAP XXVI

În anul 7048 <=1540>, Pătru vodă Rareș, așezindu-să în a doa domnie, trimis-au de ș-au adus doamna și cuconii den cetatea Ciceul, den Țara Unguriască. Și sosind la Suciavă, mai 25, ești-au în tâmpinare Pătru vodă cale de trei mile și cu multă bucurie și veselie la adunarea lor.

După aceia trimis-au Pătru vodă sol la Jicmont Avgust craiul, de ș-au cerșut robii ce-i robisă Tarnovschii hatmanul, când vinisă la Hotin. Ce nu i-au fost de nice un folos soliia aceia, că s-au întorsu solul lui Pătru vodă fără de nice o ispravă.

Vinit-au poroncă la Pătru vodă Rareș de la sultan Suleiman și la Radul vodă domnul muntenesc și la pașea de la Nicopoe să margă în Țara Unguriască să prinză pre Maelat domnul Ardialului.

Sultan Suleiman, înțălegând pentru Maelat, domnul de Ardial, că îmblă cu vicleșug asupra crăiii Isavelii și a ficiorului ei, agiungându-să cu Ferdinand, trimis-au poroncă la Ahmet, pașa de la Nicopoe, și la Pătru vodă și la Radul vodă, domnul Țărâi Muntenești, de au mărsu cu oști în Ardial.

Întrat-au Pătru vodă pre Oituz și s-au adunat cu pașa și cu Radul vodă la Dunăre. Nice o scădere Țărâi Ungurești, pre unde au mărsu, oștile n-au făcut, pentru să nu aibă grijă și prepus Maelat. Iară, fiindu fără grijă Maelat la casăle sale, făcură svat domnii aceștiia cu pașea, neputând să-l prinză fățiș, să-l prinză cu vicleșug. Și trimisără de chemară pre Maelat să vie la pașea, pentru întemeiarea legăturilor de pace între dânsul și între împărăție, făcându-i știre că și sultan Suleiman au purces de vine să mântuiască Buda de încungiurarea nemților, socotind că mai bine cu pace să să așează, decât cu vărsare de singe.

Răspuns-au Maelat că nu are cum merge la pașea; ce, de-i va trimite pașa zălog pre un ficior al său, el va veni la pașea. Răspuns-au pașea că pre fiiul său nu-l poate trimite la dânsul, căci iaste în slujbă împărătească și iaste cu primejdie de viață la dânșii a trimite zălog, fără știrea împărăției; ce-i va trimite doi agii mari: de Vidin și de Silistra, cărora le-au dat împăratul stiaguri de isprăvnicie. Și îmbrăcând pașea pe doi comișei de la grajdiul lui în haine scumpe și cu arme ferecate și pre cai împodobiți, i-au trimis. Și încrezindu-să Maelat, i-au priimit cu cinste, nesocotind a fi vicleșug.

Văzind zăloage acei turci de cinste, au vinit Maelat în tabără la pașa și deodată au mersu la corturile lui Pătru vodă; și priimindu-l Pătru vodă cu cinste, l-au ținut cu voroavă, până au vinit mulțime de turci, amestecați cu munteni, de l-au luat și l-au băgat în obezi. Și ducându-l la pașea, l-au trimis îndată la împărăție, la Țarigrad, și acolo puindu-l la închisoare, l-au ținut până i s-au sfârșit viața.

Iară Pătru vodă, întorcându-să dentru acea slujbă împărătiască iarăș pen Ardial, au vinit la scaunul domniei sale, nu fără pradă Ardialului și era atunce anii de la zidirea lumii 7049 <=1541>.

Așijdirea au vinit poroncă de la sultan Suleiman la Pătru vodă, al doilè an după aciasta, de au întrat în Țara Unguriască cu oști, pentru multe amestecături și neașezări, ce era pentru crăiia unguriască, după moartea lui Ian Zapolii, precum s-au pomenit mai sus. Bucuros era și Pătru vodă de aceli poronci, că nu putea uita Pătru vodă strâmbătățile ce i-au făcut ungurii, când era în cetatea Ciceiul. Și au prădat Pătru vodă cu oastea sa și au arsu Țara Unguriască până la Cetatea de Baltă. Șezut-au șeasă zile la Cetatea de Baltă de au făcut mare pradă și stricăciune Ardialului și s-au întorsu pre la Bistrița și au eșit peste munți la Baia. Însă letopisățăle streine leșăști și ungurești, de aciastă oștire a lui Pătru vodă nu pomenescu, ce de Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă, scriu că au făcut acele prăzi la Ardial, precum vom arăta la rândul său, unde vom scrie domniia lui Iliiaș vodă, ficiorul lui Pătru vodă.

Dacă s-au întorsu Pătru vodă den Ardial, au săvârșit zidirea mânăstirii Pobrata, ce iaste de dânsul den temelie zădită. Urzit-au și mânăstirea Râșca, săvârșit-au și mânăstirea Dobrovățul; zidit-au și mânăstirea Căpriiana în ținutul

Lăpușnii. Săvârșit-au și episcopiia den Roman și în mitropoliia den Suceavă au înnoit și au împodobit, cum și la mânăstirea Bistrița. Și alte beserici de piatră au zâdit Pătru vodă în țară: cum în Hârlău, în Bae și în alte locuri.

Sămăna bine a fi ficior lui Ștefan vodă celui Bun: așea isteț la fire spre războae, cum și a zâdi beserici și alte lucruri bune de pomenire în țară; la giudeță blând și dreptu, statul lui cuvios și gata la cuvântu.

Îmbătrânit fiind Pătru vodă și cu boală grea adaos cătră bătrânețăle lui, s-au dat datoriia cea de obște cu mare jeale tuturor și l-au astrucat în mânăstirea Pobrata în anii 7054 <=1546>.

DOMNIIA LUI ILIIAȘ VODĂ, FECIORUL LUI PĂTRU VODĂ RAREȘ

CAP XXVII

După moartea lui Pătru vodă, au râdicat domnu boiarii pre fiiu-său Iliiaș vodă. Ce departe de firea tătâne-său era Iliiaș vodă!

De acestu Iliiaș vodă, scrie Isfanfie istoricul, că pe vremea ce era multe amestecături în Ardial, i-au vinit și lui poroncă împărătiască de la sultan Suleiman, de au întrat în Ardial, având și oaste turciască cu sine. Și trecând peste munți, s-au tăbărât la Toriian și de acolo au slobozit călărimea ciambul și au prădat orașăle săcuilor și au arsu orașele sasilor, anume Herman și Prejmerul, până în pământu și mulți oameni au robit. Și prinzind veste ungurii, au sărit și au scos tot duiumul ce luasă moldovenii și turcii. Și pre mulți oșteni de a lui Iliiaș vodă au luat ungurii și nemții. Iară, de ar fi sosit pedestrimea nemțască să le fie apucat poticili, nice singur Iliiaș vodă n-ar fi scăpat. Și așea, cu deșert s-au întorsu înnapoi Iliiaș vodă la scaonul său, la Suceavă.

Dentru acea tovărășie cu turcii, Iliiaș vodă ș-au arătat firea lui depărtată de cum îl socotiia boiarii și țara. Că de atunce s-au dat după obiceiale turcești, având turcii tineri pre lângă sine, carii l-au adus la spurcata curvie, depărtându-să de obiceele creștinești, care să cuvin domnilor creștini. În vedere să arăta creștin Iliiaș vodă, iară într-ascunsu păgân turcu. Atâta călcasă legea creștinească, cât de-l vrea răbda Dumnăzău mai îndelungu, pre mulți, de nu pre toți, îi vrea duce la orbire și la întunerec.

În zilele lui certat-au Dumnăzău țara pentru spurcate faptele lui, că geruri mari, de au săcat pomeții și viile. Tiran să făcusă Iliiaș vodă; au omorât pre Vartic hatmanul simbătă după Paști, în târgu, în Huși, și l-au îngropat în mânăstirea Pobrata.

Deci întunecat și rătăcit de tot Iliiaș vodă, cu întunecările diavolului, lăsat-au țara și domniia la frate-său, Ștefan vodă, în anii de la zidirea lumii 7059, iară de la Hristos 1550, și s-au dus în Țarigrad la sultan Suleiman, de au priimit lege turcească.

Scrie Cromver și Gvagnin că, după ce s-au turcit, l-au pus la isprăvnicie sultan Suleiman. Deci văzindu-să în cinste Iliiaș vodă, pentru să-ș arete credința și slujba la împărăție, vorovindu-să cu o samă de oșteni turcești, cu știrea Porții, având povață pre un turcu, de nu va fi fostu grec, anume Marmara, au mersu la Brațlav și au încungiurat cetatea și au aprinsu târgul de au arsu până în pământu și au luat pre toți oamenii în robie. Iară pre urmă, și pentru aciasta faptă asupra nevinovaților creștini ce au perit și i-au robit la Brațlav, întorcându-să cu izbândă, prepus-au pre dânsul sultan Suleiman pentru legea lor, că nu o ține deplin, ș-au poroncit de l-au omorât; și nu să știe cu ce moarte l-au omorât, nice s-au mai știut ce s-au făcut. Așea i-au plătit Dumnăzău!

DOMNIIA LUI ȘTEFAN VODĂ, FECIORUL LUI PĂTRU VODĂ

CAP XXVIII

După ce au părăsit Iliiaș vodă și legea și țara, râdicat-au domnu țărâi pe Ștefan vodă, ficior mai mic lui Pătru vodă, socotind boiarii și țara că va sămâna tătâne-său, lui Pătru vodă, uitându-să la spurcata faptă a frăține-său, lui Iliiaș vodă. – Că domnilor buni și înțălepți, oglinda trebue să fie faptele trecute a trecuților domni; cele bune și de laudă să le urmează, iară de cele rele și de hulă, departe să fie.

Ștefan vodă dentâi să arăta spre toți plecat și milostiv și spre fapte bune silitoriu, spre beserici nevoitoriu, ca să să stângă și să să uite numele cel rău a frăține-său și să înnoiască bunul nume a tătâne-său. Adevărat, ficiorii buni adaogă și cresc numele părinților săi și-l fac fără moarte; iară cei răi ficiori ocărăscu și stângu numele părinților buni. Cu ce socotială au făcut acest Ștefan vodă că va arăta de au scos den țara sa ereticii, pre carii îi siliia să-i aducă la pravoslavie. Că pe unii de armeni de bunăvoe, cu făgăduință, pre alții cu sila îi întorcea cătră driapta credință; iară mai mulți, lăsindu țara, s-au dus pen alte țări, cine încătro au putut eși, pentru să-ș ție legea sa.

Pe proastă cale purcesese Ștefan vodă cu acestea, socotind că va stânge ocărâta viață a frăține-său, lui Iliiaș vodă. Și el pe urmă au urmat fapte, nu plăcute lui Dumnăzău, vătămătoare oamenilor, că s-au pornit spre lăcomie, care iaste mumă tuturor răutăților. Că den lăcomie ce avea Ștefan vodă, s-au făcut curvariu. Nu să răbda de muiari cu bărbați, nu rămânea fete fecioare nebatgiocurite, nu hălăduia giupânesăle boiarilor săi, nesilite.

Văzindu-l neînfrânat în lăcomie și în curvii, săracii lăcuitorii și boiarii țărâi nu l-au putut răbda. Zice Svinta Scriptură, Leviticon 20: „Cela ce va preacurvi cu muiarea altuia și va face curvie cu muiarea vecinului său, cu moarte să moară curvariul și preacurvariul“. Și la a doa lege zice Sfânta Scriptură: „Blăstămat, carele doarme cu muiarea vecinului său și să zică nărodul Amin. Așea să fie !“ La Ezdra, cap. 3, zice: „Depărtați-vă de muerile pământului și de muiarile streine!“ Pavel Apostul, Corinthieni I zice: „Feriți-vă de curvie, că pe curvari și pe preacurvari giudeca-i-va Dumnăzău!“ Pentru aceia cu cale sfătuiindu-să boiarii și cu dreptate asupra lui Ștefan vodă, și au trimis la boiarii pribegi, ce era eșiți den țară de spurcatele fapte a lui Ștefan vodă în Țara Leșască, făcându-le știre că nu mai pot răbda pe Ștefan vodă, pentru nesuferite faptele lui; ce să vie să să mântuiască de Ștefan vodă.

Atunce boiarii pribegi ce era în Țara Leșască s-au sfătuit să nu vie fără cap; ce au râdicat domn dentre dânșii pe Petrea stolnicul și au eșit în țară cu oaste leșască.

Iară boiarii ce era cu Ștefan vodă, aflând vreme asupra domnu-său la Țuțora, n-au mai putut aștepta vinirea boiarilor pribegi, ce s-au râdicat ei noaptea la pod, la Țuțora, și au tăiat ațăle cortului asupra lui Ștefan vodă și cu multe rane l-au pătrunsu și l-au omorât.

Așea giudecă Dumnăzău pe curvari și pe preacurvari! Dar căci Dumnăzău pune și înnalță pe domni stăpâni țărâlor, să caute să giudece strămbătățile oamenilor, iară nu să facă silă fămeilor și fetelor biiaților locuitori. Că alte strămbătăți toate sintu de răbdat, iară să-ș vază cineva muiarea, luată de lângă sine la curvie, sau fata fecioară den sinul și de singele său să o siliască spre spurcata poftă a curviei, cum poate să rabde?

Și aciasta încă să să știe că prin slobozirea lui Dumnăzău, nerăbdând spurcata faptă, să pedepsăscu de oameni domnii răi și turbați. Precum și de acest Ștefan vodă s-au arătat că l-au omorât boiarii. Domnit-au ani 2 și luni 4.

În anul 7065, iară de la Hristos 1556, sultan Suleiman au trmis oaste turcească în Țara Unguriască, să bată Sighidinul. Iară Thoma Nadazdii, ispravnicul Țărâi Ungurești, înțălegând că au vinit turcii la Sighidin, s-au pornit și el cu oști ungurești de au început a bate cetatea Baboție, ce era luată de mai-nainte de turci.

Iară, înțălegând turcii de aciasta, au lăsat Sighidinul și au mărsu să dea agiutoriu cetății Baboții; și dând războiu, au înfrântu ungurii pre turci și i-au biruit.

Atunce s-au întorsu crăiasa Isavela cu fiiul ei, Ian Jicmontu, la cneziia Ardialului, den poronca lui sultan Suleiman, găsind-o pre însă solul turcescu la Petricov în Țara Leșască. Și de acolo, împreună cu solul turcescu au vinit în Ardial, cum am pomenit mai sus, unde am scris de crăiia unguriască.

Iară în anul de la Hristos 1554, Ivan Vasilievici, marele cneaz, împăratul Moscului, au dobândit supt ascultarea sa orașul Astrahanul și oardele ce sintu la Marea Caspiia, cării

mări îi zic moscalii Hvalensca More. De atunce să scriu împărații Moscului stăpâni Astrahanului.

Dacă au omorât boiarii pe Ștefan vodă la Tuțora, au râdicat domnu țărâi pre Joldea. Și au purces în sus pe Jijiia să margă la Suceavă, la scaunul domnescu, să nuntiască, să-ș ia doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, sora lui Ștefan vodă. Și agiungând până la Șipote, pre Miletin, s-au tâmpinat cu boiarii pribegi, carii și ei râdicasă domnu dentre sini pre Petrea stolnicul și i-au schimbat numele Alexandru, cu porecla Lăpușnianul.

Boiarii cei pribegi cu Alexandru vodă Lăpușnianul, întrând cu oaste leșască în țară, au înțălăs că boiarii ceștelalți ce era în țară, ș-au râdicat domnu pre Joldea, neașteptând vinirea lor, cum le-au fostu trimis cuvântu să păzască să vie cu un cap dentre dânșii, că nu mai pot suferi pre Ștefan vodă. Îndată au răpezit cu o samă de oaste pre Moțoc vornicul să prinză pe Joldea; și tâmpinându-l la Șipote, l-au împresurat oastea și l-au luat fără de nice un războiu, că Joldea nemic n-au știut de oastea ce l-au împresurat. Și ducând pre Joldea la Alexandru vodă, l-au însămnat la nas și l-au trimis la călugărie.

DOMNIIA LUI ALEXANDRU VODĂ CE L-AU ZIS LĂPUȘNIANUL

CAP XXIX

În anul de la zidirea lumii 7065 <=1557>, Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă au prinsu pre Joldea și l-au dat la călugărie, mers-au cu toți boiarii la Suceavă și au nuntit, luându-și doamnă pre Roxanda, fata lui Pătru vodă Rareș, ce era întâi să o ia Joldea.

Într-acestu an, s-au tâmplat mare omor în oameni și iarnă grea.

Așezându-să la domnie Alexandru vodă, au așezat pace de toate părțile și au grijit așezare țărâi. Și domnind cu liniște, au zidit mânăstirea Slatina întru lauda lui Dumnăzău, cu multă cheltuială și oserdie, iscusită între alte mânăstiri în țară și o au sviințit preaosvințitul mitropolitul Sucevei, Grigorie; fost-au la svințăniia Slatnii preoți cu diaconi 116, în luna lui octomvrie 14, fiindu cursul anilor 7066 <=1557>.

Mai pre urmă au zidit Alexandru vodă și mânăstirea Pângărații; zic că mai multu de frică decât de bunăvoe, o au zâdit, arătându-i-să de multe ori în vis marele mâcenic Dimitrie, îngrozindu-l pre Alexandru vodă să-i facă beserică pre acela loc. Și zidind-o cu oserdie, o au svințit pre numele marelui mâcenic Dimitrie.

Iară, la al patrulè an a domniei sale, venitu-i-au ferman de la sultan Suleiman, împăratul turcesc, lui Alexandru vodă și domnului muntenesc, de au mărsu la Ardial. Și împreunându-să cu oaste turcească, au așezat la crăie pre Ian Jicmontu la scaunul de moșie, căruia îi pusese nume ungurii Ștefan, ficiorul lui Ian Zapolie, craiul ungurescu. Și s-au întorsu cu pace la scaunul său, la Suceavă.

În zilele acestui domnu, prestăvitu-s-au Macarie, episcopul Romanului, ce au fostu episcop ani 27, și cu cinste l-au astrucat în mânăstirea Râșca, ce-i zidită de dânsul. Iară în locul lui fu svințit Anastasie, om harnic, întru slujirea păstoriei sale. 14 ani au fostu episcop, pre urmă și mitropolit au fostu.

Pre aciasta vreme, în anii de la Hristos 1562, iară de la zidirea lumii 7071, Ivan Vasilievici, împăratul Moscului, având cu sine trei sute de mii de oaste, s-au pornit asupra cetății Polotcul, ce iaste pre apa Zvina, și cu multă vărsare de singe o au dobândit. Aflat-au mari vistere întru acea cetate; zece mii de oameni au robit. (Scriu cronicarii leșăști.) Iară pe jidovi, carii n-au vrut să să botează, au poroncit de i-au înnecat în apa Zvina.

PENTRU DISPOT CU CE ÎMBLETE AU EȘIT LA DOMNIIA ȚĂRÂI VOM SĂ ARĂTĂM

În anul de la zidirea lumi 7070, iară de la Nașterea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1561, Iacov, oarecare Vasilie Iraclie, de niam grec, den ostrovul Samuș, socoti cu arme și cu oști să între în țară, să apuce domniia țărâi.

Acestu grec, Iacov Vasilie, de la Iracliia, după nespusa trufie grecească și a lui, făcându-să a fi niam de a dispotilor, căci și aciasta au grecii den firea lor, a să face niamuri mari. Că unii nu numai de niamul împăraților grecești a să numi, ce și de niamul acelui Iraclie, vestit pre vremile elenilor, de niamul lui Ahilevsu, nu li-i rușine a grăi minciuni, așa și acestu Iacov Vasilie să numiia a fi de niamul dispoților. Și alții îl știia că iaste de niam de la Șam, sau cum scriu unii, critian. Care, fiind trufaș și mult de sine socotind, să fece a fi de niam mare, avându hrisovul, care s-au dat Dispotilor de Carol al cincelè chesariu, luat cu meșterșug după moartea unui dispot, într-acesta chip:

Dispotul cel adevărat, fiindu pre acele vremi în Râm și bolnăvindu-să, au murit; iară acest Iacov Vasilie era slugă, mai ispravnic și mai isteț la fire. Și după moartea lui Dispot, s-au sfătuit cu tovarășii săi, cu slugile lui Dispot, zicând cătră dânșii:

„Fraților, stăpânul nostru au murit și nu are nice o săminție a sa pre lângă sine; pentru aceia, boiarimea svatului îi vor lua tot ce au rămas, cum iaste legea divanului lor, iară noi vom rămâne cu nemic dentru atâta slujbă, ce am slujit lui Dispot pen țări streine, până aicea. Iară de mă veți asculta, cum voiu învăța, și voaă și mie va fi bine. Să mergiți înnaintea svatului și să spuneți de moartea stăpânului nostru lui Dispot și să faceți jalobă pre mine, zicând că iaste un nepot a lui Dispot, care va să ia toată averea mortului Dispot, unchiului său, și noaă nu va să ne plătiască, pentru slujba noastră ce-am slujit lui Dispot. Și atunce va poronci sfatul de mă vor chema și-mi va poronci să vă plătescu. Iară eu vă făgăduesc să luați voi toată averea, ce-au rămas de la stăpânul nostru; numai scrisorile să-mi dați mie și ceva de cheltuială, cât să mă pociu duce de aicea, să-mi aflu stăpân; că voaă nice de o triabă nu vă sintu acele scrisori".

Și ascultându-l, tovarășii lui au făcut cum i-au învățat el. Și împărțind ei averea, ce le-au fostu rămas de la Dispot, luat-au el scrisorile, câte au fostu, zapisă și urice, între care scrisori era și uricul cel de dispotie, cum s-au scris mai sus, și o samă de bani de cheltuială. Și să făcu nepot lui Dispot, pre numele unui nepot, ce-au fostu avut Dispot, și perisă în războiu.

Deci Iacov Vasilie, viind deodată la Brașeu, au început a suna cum iaste nepot lui Dispot și arăta urice de dispotie. Și îmblând pren toată Țara Nemțască, au trecut în Țara Leșască. Apoi au vinit aice în țară, la Alexandru vodă Lăpușnianul; făcându-să rudă doamnii, l-au primiit cu

dragoste Alexandru vodă, că doamna Roxanda era de pre mumă-sa rudă de dispot și avea socotință de la Alexandru vodă și de la doamna Roxanda.

Iară, după firea cea nestătoare grecească, cari-i tot a supune pre alții și a rămâne numai ei nesupuși, au început cu o samă de boiari a lui Alexandru vodă, pre taină a sfătui, cum ari putea să apuce domniia țărâi, că era sătui și boiarii de Alexandru vodă, pentru multe greutăți ce începusă a face Alexandru vodă țărâi. Nu s-au putut ascunde socotiala și gândul grecului despre Alexandru vodă; că înțălegând Alexandru vodă au pus de l-au otrăvit pre taină și, simțindu-să a fi otrăvit, îndată au luat doftorii și nu i-au strâcat nemic otrava.

După aceia au fugit de aice pren Țara Munteniască și au trecut în Ardial, în Brașeu. Acolo, alegându-ș loc de odihnă, știind limbă săsacă, nemțască, lătiniască și româniască, fiindu în Brașeu câtăva vreme, trimis-au Alexandru vodă să-l poată gâmba. Ce, oblicind el, și înțălegând că vrea să-l dea Jicmond, craiul unguresc, de grumazi lui Alexandru vodă, au fugit furiș den Brașeu, noaptea, slobozit peste zid de un priiaten den cetatea Brașeului. Și îmblând rătăcit prin multe locuri, lipsit fiind și de chelșug, neștiindu-să ce să face, au nemerit la Olbreht Laschii în Țara Scepinului, la hotarul Țărâi Leșăști și Ungurești, având slobozănie de la craii ungurești.

Și pentru că nu de mult mai-nainte s-au fostu luat acest Laschii fămee cu multă avere, văduvă, priimitu-l-au Laschii liavul cu cinste la casa sa. Și fiind lipsit de bani Iacov Vasilie grecul a face oaste, au căzut cu rugăminte la Olbreht Laschii, arătându-i niamul său și înstreinarea sa, făgăduindu-i grecul că niceodată nu-i va uita facerea de bine, numai să-l agiutoriască la lipsa și la nevoia lui. Priimit-au Laschii rugămintea grecului, că era acel Laschi răsipitoriu și cheltuitoriu a lor sale, și râvnitoriu celor streine; că avere nespusă ce-au avut de la tată-său și ce au luat cu fămeiă-ș văduva ce o luasă de curund, așea cheltuiasă și împrăștiiasă, cât rămăsese la toți fără nume de avere, ce mai mult lipsit.

Iară pe pofta lui Iacov grecul, ce ș-au pus nume Dispot, ș-au zălojit toate moșiile sale dreptu zece mii de galbeni de aur și cu acei bani au purces a face oameni de oaste Dispot cu Laschi liavul, nu atâțea de mulți, ce cât să le agiungă numai să între în țară, socotind Dispot că îndată ce să vor apropiia de marginea țărâi, i să va închina toată țara, arătând nesuferite nevoi și apăsuri a lui Alexandru vodă asupra țărâi.

Și gătindu-să de ce le-au trebuit și oaste cu opt tunuri mari de zâdiuri, au sosit în Podoliia; ce, acolo, den poronca lui Jicmont, aflându-să câtăva oaste den țară, și de leși și ruși, i-au împiedecat de n-au putut trece, măcar că au stătut la bătae. Ce, fiind mai puțini, n-au putut treci, ce pierdură războiul și tunurile; că să tâmplasă și Dimitrie Vișnovețchii, voevoda Podoliei, la acel războiu cu Laschii și cu Dispot.

După aceia, Dispot tot n-au pierdut nădejdea, ce au trecut la Francesco Zaie, ispravnicul lui Ferdinandu, în Țara Unguriască, împreună cu Laschii. Și împăcând pre Zaie cu multe daruri, l-au rugat de agiutoriu să poată merge să apuce domniia țărâi, arătând precum și capetele ce sintu în țară, boiarimea, îl aștiaptă, având bună nădejde de biruință. Și după multă voroavă între dânșii, au ales de au scris la Ferdinand jaloba și pofta lui Dispot de agiutoriu și slobozănie oștilor asupra lui Alexandru vodă, arătând că mai cu cale și mai cu cinste iaste să aibă pre Dispot priiaten, decât pre Alexandru vodă, care, fiind supus turcilor, face multe și nespusă tirănii lăcuitorilor țărâi.

Iară Ferdinand mult au socotit cu svetnicii săi. Ce nu să tocmiia la svat toți în socotială pentru Dispot, că unii zicea: nu trebue a să protivi unui om, neștiut încă, nice niamul lui, nice hărniciia lui, și că nu trebue a întărâta pre turcu, supt a căruia stăpânie zace acea țară; și cătră acestea, că legăturile, carele poftiia a avea cu sultan Suleiman, împăratul turcescu, să le așează, să vor străca, de să va protivi unui om neștiut ca acel Dispot, și ca acestea. Iară alții dentre svetnici, carii era mai aprinși la minte, arăta că nu trebue să lasă împăratul Ferdinand o țară, care și mai-nainte vreme era supusă crăiii ungurești, ce să-ș ispitiască cu dânsa nărocul. Iară de ar fi vrun prepus despre turcu, să va răspunde că fără știrea lor au întrat Dispot cu oaste în liafa sa, în Moldova, cum și la stăpâniile turcești să tâmplă de multe ori oștiri fără de știrea împărăției. Aciastă părere de pre urmă fu mai socotită de Ferdinand împăratul și făcu răspunsu lui Zaie să fie foarte cu taină acel lucru cu Dispot, căruia i-au trimis Ferdinand împăratul și dar, șeasă mii de galbeni de aur.

Iară Zaie, după ce ințăliasă voia împăratului său, s-au sfătuit cu Laschi liavul și cu Dispot, purtând toate pre taină. Au orânduit pre Anton săcuiul cu mare veste, pre atunce purtătoriu de oști, și pre Ioan Russel, de niamul său de Burgundiia, care avea o sută de călărime cu sinețā supt ascultarea sa, i Ian Velleiu franțoz cu 100 călărime și cu altă pedestrime s-au unit și el cu ciialalți; și den Slonsca cu Pătru Seldeție cu 150 călărime au vinit la agiutoriul lui Dispot și pedestrime, nemți den cetatea Casovei și dentr-alte cetăți de pre margine fură adunați, cât cu toții să făcusă 2000 de ostеni aleși. Acestea isprăvindu-să, au lăsat în socotiala lui Anton săcuiul, el să fie purtătoriu acei oști și să cârmuiască pre toți; iară Laschi să aibă grijă pentru alte trebi a lui Dispot.

Și vrând să fie pre taină lucrurile lor, au făcut veste că au murit Dispot, și îndată Laschi au ascunsu pre Dispot într-o cămară de taină și făcu veste că-i bolnav și să arătă mâhnit și cu voe rea Laschi pentru Dispot. Iară, peste puține zile, eșit-au Laschii jealnic, zicând că au murit Dispot și de cheltuiala ce au făcut cu atâta somă de bani pentru Dispot rămâne păgubaș. Făcut-au săcriu de mort și au pus o piatră mare și-l duce cu preoți la beserică de-l prohodesc și-l îngropară. Și după acestea, s-au pornit Dispot cu oști, cu Laschii liavul, cu tunuri, prin Țara Unguriască și apropiindu-să de munții Țărâi Leșești, în prejma Liovului, avea leșii păzitori la căile acelor munți; ce, n-au putut opri pre oastea lui Dispot. Și viind la marginea Țărâi Moldovei, oblicisă Alexandru vodă de apropiiarea oștilor cu Dispot, ce nu credea, viindu-i veste mainte că au murit Dispot, având iscoade oameni ai săi, de au văzut îngroparea acelui săcriu. Iară apoi i-au căutat a crede den priiatenii săi leși, că au învis Dispot și vin cu Laskii asupra lui, cu oștile ungurești cu Anton săcuiul.

Sârguit-au și Alexandru vodă de ș-au strânsu oștile sale ca la 25.000, făcându-le căutare la Suceavă; ce mai mulți era țărani în oastea lui decât slujitori. Eșit-au Alexandru vodă împrotiva lui Dispot; știia Alexandru vodă că și nemți sintu în oastea lui Dispot.

Tocmit-au la trecătoare Alexandru vodă oștile sale cu tunuri, să nu lasă a trece oastea lui Dispot. Iară Dispot, îmblând călări pre țărmure, văzu toată oastea lui Alexandru vodă, și să spământă că nu-l va putea înfrânge. Ce socoti să să întoarne și să fugă, pierzând nedejdea de izbândă. Iară,

oblicind Anton săcuiul de spaima lui Dispot, l-au îmbărbătat și au cercat de aflară altu vad și trecu oastea lui Dispot cu Laschi și cu Dispot.

Iară Alexandru vodă, văzind trecerea lui Dispot, den sfatul lui Moțoc vornicul, ce era pre atunce purtătoriu de oștile lui Alexandru vodă, au întorsu tunurile cu mare nevoe de unde era tocmite și le pogorî mai gios. Iară Anton săcuiul cu ai săi trecând de sirgu, dederă năvală și apucară și podul și tunurile lui Alexandru vodă; iară după ce au trecut toți, tocmind toată oastea Anton, îndată dederă în dobe și în trâmbiță sămnu de războiu și năvăliră asupra oștii lui Alexandru vodă. Zic, să fie avut Alexandru vodă în oastea sa și 2000 de eniceri și alți turci călărime. Ce, n-au ținut multă vreme războiul că oștenii lui Alexandru vodă să amestecasă, călărimea cu pedestrimea turcească, și purciasără în răsipă. Gonitu-i-au câtva loc Anton și Burgundii cu raitarii franzoți, de i-au agiunsu și i-au tăiat. Picat-au mulți den oștenii lui Alexandru vodă. Fostu-au împărțită o samă de oaste, pre care o purta Moțoc și Bogdan; aceștea au ținut câtăva vreme războiul cu Laschi și cu Dispot. Ce, nemerind Anton săcuiul cu ai săi și dând războiu, îndată au purces în răsipă Alexandru vodă cu Moțoc și cu Bogdan. Rămas-au multe stiaguri de a lui Alexandru vodă și tunurile toate, pre mâna lui Dispot.

Scrie Istfanfie istoricul să fie căzut într-acel războiu trupuri trii mii de oștenii lui Alexandru vodă și enicerii mai toți periți și robiți; mulți au căzut robi pre mâna lui Dispot. Ce, pre toți i-au slobozit, cu sfatul lui Laschi și a lui Anton pentru să tragă cu blândeță inimile a tuturor lăcuitorilor țărâi spre Dispot.

La acestu războiu, tare și vitejește au stătut Alexandru vodă singur, că pre un ungur ce făcea războiu singur cu dânsul, l-au oborât cu sulița de pre cal. Așea îl laudă istoriia streină, că multă vreme singur Alexandru vodă cu puțini, părăsit de toți, au ținut războiul.

Iară, după ce au purces în răsipă și Alexandru vodă cu cine era pre lângă sine rămași, au căzut ca la 2000 den oștenii lui, împiedecați între niște garduri și șanțuri, ce era îngrădiți niște pomeți, unde să strânsesă țărănimè. Unii den fugarii oșteni a lui Alexandru vodă s-au fostu suit pen copaci, lăsându-și caii, și pre aciia ucide-i den sineță. Acest războiu a lui Alexandru vodă cu Dispot, la ce loc au fostu, cronicarii străini nu scriu; iară răpousatul Grigorie Ureche ce-au fostu vel vornic, scrie că au fostu la Verbiia, însă pre scurt scrie; iară noi, den cronice streine, am aflat mai pre largu și scriem mai pre largu.

Alexandru vodă, după ce au pierdut războiul cu Dispot, luându-ș degrabă doamna și averea toată, că mai-nainte trimisesă la Suceavă de ș-au luat tot ce-au avut și au trimis spre Dunăre, și el den Iași, s-au pornit spre Huși. Acolo să grijiia să strângă țara și să ia agiutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot; ce nemic n-au folosit.

Lauda acestui războiu o scriu și o dau istoricii streini lui Anton săcuiul, care nepărăsit și fără preget îmbărbătând pre ai săi, au luat întâi biruință. Războiul acesta s-au tâmplat în zua svintului Martin, ce-l sărbază papistașii; care svintu iaste în 11 zile în luna lui noemvrie după calendariul lor, iară la noi vine în 31 zile a lui octomvrie.

După izbândă, Dispot cu Laschi liavul și cu Anton, cu toată oastea, au mersu la Suceavă și au pus de au zugrăvit pe păreți, la ulița ce să chema Ulița Tătărască, războiul lui Dispot cu Alexandru vodă, chipurile căpitanilor osăbi de a domnilor, cu mare meșterșug scrise chipurile hatmanilor și anume; care zugrăvitură și scrisoare cu vreme pre urmă au căzut și s-au ștersu. Precum și o beserică în Hârlău, ce au fostu zidită de Dispot vodă, în pomana tătâne-său, de șeasă stânjini în păreți de înnaltă, care stă astăzi răsipită, și nime nu scrie de acea beserică, nice iaste pomenire de dânsa, papistășască, făcută de Dispot vodă.

N-au zăbovit Dispot, ce au trimis în goană după Alexandru vodă; ce nu l-au putut agiunge, nice alt nemic de a lui n-au putut lua, fără numai un car cu covoare, cu păretare, îmbrăcăminte de casă, iar proaste.

Iară Alexandru vodă, strângând rămășită de oștenii săi ce scăpasă călărime turci și mai vinisă și alți turci ca la 5000, între carii avea și oarecâți eniceri, cu aciia au vinit Alexandru vodă până în Prut. Și acolo, dreptu Huși, au făcut pod peste apa Prutului: și acolo aștepta agiutoriu pre Mircea vodă, domnul muntenescu. Iară, înțălegând Dispot că s-au oștit Alexandru vodă, strâns-au țara și oștile țărâi la sâne, ca 25.000 oșteni cu țarani, la Suceavă, și luând tunuri 32, Dispot vodă au purces den Suceavă să margă asupra lui Alexandru vodă. Înțălegând Alexandru vodă de apropiiarea lui Dispot vodă asupra lui, au poroncit de au strâcat podul la Prut ce-l făcusă.

Era un sat despre partea lui Dispot cu puținelă casă, unde socotind Anton săcuiul loc bun de supus tunurile, au tras tunurile și le-au supus pentre case; iară pre sinețași unguri și nemți pentre desime și pentre copaci și pe malul Prutului, unde era mai ponorât malul, au supus să facă meșterșug viclian și au poroncit să nu dea den sineță peste poronca lui.

Sta oștenii lui Alexandru vodă cu Moțoc și cu turci amestecați, ca 2.000 pre o râpă a Prutului; carii, dacă văzură că să apropie oastea lui Dispot, și au poftit Moțoc de au vorovit cu Anton săcuiul, amândoi puind parola. Ce vor fi vorbit în scurtă voroavă, nu scriu istoricii, fără cât că au vorovit amândoi. Nu s-au putut vedea de oastea lui Alexandru vodă, oastea cea supusă a lui Dispot, pentru desimea călărimei lui Dispot vodă. Turcii așijderea, fiind fără grije pentru apa Prutului, care era pentre dânșii, nice socotiia a fi vreun vicleșug, ce alerga bulucuri să vază tabăra lui ungurul.

Atunce poronci de sirgu Anton de sloboziră tunurile în oastea lui Alexandru vodă, și poronci de eșiră sinetașii de unde era supuși. Puțin războiu ținură oștenii lui Alexandru vodă, că slobozind foc tare ungurii, picare de pripă caii lor, și unii morți căzuți, alții răniți, au dat dos la tabăra lor.

Iară luând veste de vinirea Mircii vodă și de tătari într-agiutoriu lui Alexandru vodă, s-au apucat Anton ungurul cu mare sârguială a face podul ce-l străcasă Alexandru vodă; aducând multe coșuri, împlându-le cu pietri, le-au aruncat în Prut, legându-le de grinzi cu nuiale de stejar și de loze în loc de odgoani, peste carele au pus liasă împletite bine, așternând paia și pliavă peste liasă. Pus-au tunurile în țărmurile Prutului, de apăra despre oastea lui Alexandru vodă podul, că făcea năvală să împiiadece să nu poată face podul.

Văziindu Alexandru vodă că s-au isprăvit podul peste Prut și agiutoriul i să întârzie de la Mircea vodă și de la tătari, pierdut-au nădejdea de agiutoriu și de noapte s-au râdicat și s-au dus spre Chilia și spre Cetatea Albă și, trecând Dunărea, s-au dus la Silistra și de acolo la Țarigrad cu toate ale sale; iară oștenii lui s-au răschirat încătro au putut.

DOMNIIA LUI DISPOT VODĂ
CAP XXX

Dispot vodă, văzind că-i slugi nărocul și acolo, cu vitejiia lui Anton, s-au întorsu cu mare bucurie la Iaș, și, pre obiceiul domnilor, i-au cetit molitva de domnie Grigorie mitropolitul; și apoi, mergând la Suceavă, au poroncit de au strâgat să părăsască toți armele de apărat și să margă cineș pre acasă.

După ce sosi la Suceavă, eșitu-i-au în tâmpinare mitropolitul țărâi cu episcopii și cu tot nărodul, de-l petrecură până în cetate. Având grijă de Alexandru vodă, știindu-l și cu avere eșit den țară, au oprit toată oastea streină pre lângă sine și să arăta blând tuturor și cu cuvinte dulci; pre boiari îmblânziia și-i întăriia cu nădejde de bine că vor avea în domniia lui. Poroncit-au și aciasta: că cine nu va asculta și nu să va supune poroncilor lui, să va certa cu moarte. Grăia toți de rău de Alexandru vodă și-l făcea tiran; iară lui Dispot nărocire în mulți ani striga.

Ales-au Dispot vodă patru boiari de credință, pre carii au lăsat toată cârma țărâi: pe Stroiciu vel logofăt, pre Barnovciu hatman, pre Moțoc vel vornic și Grigorie Leveles, de niamul lui de la Beciu, ce era în mare cinste la Dispot vodă.

Iară Mircea vodă, fiindu purces cu oaste să vie într-agiutoriu lui Alexandru vodă cu tătarâi, dacă au înțăles de fuga lui Alexandru vodă, s-au întorsu iară la scaonul său.

Dispot vodă, măcar că luă izbândă și s-au așezat bine în domnie, dară țara era deșartă și stoarsă de Alexandru vodă; și fiindu multe trebuință la începutul domniei lui, fiind în mare lipsă de bani și cheltuiale den zi în zi adăogându-să, nice s-au găsit cât de puțin în urma lui Alexandru vodă, că luasă tot cu sine Alexandru vodă, și nice lefele slujitorilor nu avea de unde plăti; să-i sloboază, nu cuteza, că tot avea grijă de Alexandru vodă. Iară apoi au slobozit oastea toată la ernatec, însă cu puțină plată. Că deodată socotisă să li să dea de tot capul câte un galbăn de aur; și acești bani neputându-să mai degrabă strânge, au poroncit de au luat un policandru și niște sveșnice de argintu, ce făcuse Alexandru vodă în mitropolie și le-au strâcat de au făcut bani de plata oștii; deci cu acei bani, făcuți den argintul besericii și cu ce s-au strânsu den țară au dat lefile slujitorilor.

Iară îndată au întrat în ura țărâi Dispot vodă, văzind că strâcă odoarăle besericilor, carele sintu de alți domni închinate lui Dumnăzău. (Să prăvești aicea răul niam, al grecilor și giudecă de toți așea: pedepsit pământul pre care pun piciorul grecii!)

Și așea, după ce să așăză Dispot la domnie, trimis-au sol la Jicmond, craiul unguresc, să-i dea cetățile Clujvarul și Ciceul, care cetăți era date încă de Matiiaș craiu domnilor den Moldova; că într-altu chip, de nu le va da și le va ține în pieptul lui ascunsă, le va scoate el den pieptul lui. De care solie mâniindu-să Jicmond craiu, au răspunsu solului să spue lui Dispot vodă că critenii de pururea sintu minciunoși.

Alexandru vodă, după ce au mărsu în Țarigrad, făcut-au jalobă la împărățiia lui sultan Suleiman, pentru mare strâmbătate ce i-au făcut Dispot. Iară împăratul, dacă au înțăles, au poroncit vizirului să ducă cu agiutoriul său pre Alexandru vodă la domniia țărâi. Trimis-au și la craiul leșăscu cu bănat, pentru ce au lăsat prin țara lui a să face atâtea amestecături țărâi cu Dispot.

Iară, când să gătiază Alexandru vodă să vie cu domniia iar în țară, iată sosăscu boiari trimiși de Dispot vodă la împărăție cu pocloane, adăogând birul, zece mii galbeni de aur, și tocmindu-și lucrurili Dispot vodă despre împărăție, trimisu-i-au stiag și sabie scumpă, pre un agă împărătescu, de domnie noaă.

Așezându-și Dispot vodă lucrurile domniei și despre împărăție turcului, începu a face mari răutăți și tiranii. Iară Anton săcuiul, dăuit bine de Dispot vodă, cu aur, cu argintu și cu haine scumpe, cu soboli și sabii ferecate și paloșe la cai, cu șele ferecate, s-au întorsu la casa sa, lăsindu în locul său lângă Dispot vodă pre Pătru Divoe, ce era lăsat de paza cetății Sucevii. Așăjdirea lui Albert Laschii i-au dat galbeni zece mii, făgăduindu-i Dispot vodă că-i va da și alți bani, ce-i mai rămăsese dator, și i-au dat și cetatea Hotinului, la care ispravnic au pus Laschii pre Ian Piasovschii, om al său, liav, șlehticiu. Iară pre urmă la mare vrăjmășie și vrajbă au vinit Dispot cu Laschii, precum vom arăta la rândul său.

După ce s-au dus Anton și Laschi pre la ale sale, s-au dus și Ian Pătru Ruseglu; măcar că-l opriia Dispot vodă să mai șază, ce, fiindu legat în slujbele lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, s-au dus și el în Țara Unguriască, dăruit bine de Dispot vodă. Spun, să-l fie petrecut un conac singur Dispot vodă. Trimis-au Dispot vodă sol la împăratul nemțăscu, mulțămindu-i pentru de binefacerea lui, făcându-i știre că și despre împărățiia turcului s-au așezat domniia. Așijdirea și la craiul leșăscu au trimis soli Dispot vodă.

Iară după acestea toate, cum s-au pomenit mai sus, pe vremea coronației lui Maximilian, ce l-au coronit craiu ungurescu la Pojin, în anul de la zidirea lumii 7072, iară de la Hristos 1564, schimbat acmu Dispot vodă: den blând, cumplit; den milostiv, apucătoriu și lacom, puind pre țară mari nevoi. Dezbrăca și besericili, casăle lui Dumnăzău, luând arginturile de făcea bani. Preste nădejdea țărâi despre Dispot vodă, neputând suferi – cu anevoe să sufere răul și năcazurile de obște – boiarii și cu Tomșea, ce era hatman pe toată oastea țărâi, cu toții s-au giurat să fie la un cuvântu, să scoată pe Dispot vodă den domnie, alegând pre Tomșa hatmanul, care era cu inemă mare, dentre toți să fie începătoriu acestui lucru. Atunce înțălesesă boiarii, cum Dumitrașco Vișnovețchii, îndemnat de Laschii, era gata să vie să ia domniia lui Dispot vodă, că și Laschii să întorsesă cu rău asupra lui Dispot vodă, s-au sfătuit boiarii să trimiță la Vișnovețchii să-l poftiască domnu țărâi.

Șimțindu-să Dispot vodă urât țărâi, avea grijă mari, ca unul închis în cetatea Sucevii, au răpezit pre un Valintin ungur la Ferdinand chesariul și la Maximiliian, craiul ungurese, în cai de olac, poftindu agiutoriu de apărare împrotiva boiarilor săi și au învățat Dispot vodă acelui Valentin să găsască să să vază cu Zaie și cu Anton săcuiul, să-i poftiască de la Dispot vodă, să strângă oști și să păzască să-i vie într-agiutoriu, făgăduindu-li amânduror Dispot vodă mari daruri ca și întâi, arătându-li că lesne vor putea sta împrotiva unor oameni, ce-s neștiuți întru meșterșugurile războaelor.

Iară și Ferdinandu, împăratul nemțăscu, și Maximiliian, craiul ungurescu, socotiră a nu lăsa pre Dispot vodă în primejdie, cărora arăta nemutată credința și slujbele sale,

Dispot vodă. Deci priimiră amândoi rugămintea lui Dispot vodă, știind că au fostu și mai-nainte apărători craii ungurești, Țărâi Moldovei. Iară și Anton săcuiul de care nu odată am pomenit, înțălegând den Valentin grijea și strâmtoarea lui Dispot vodă, nu apăra despre sine agiutoriul, ce socotiia că va avea piiadică depărtarea căii sale cu oștile, și că-i lipsiia banii, întru cari stau mădulările oștilor.

Așea, întârziindu-să lucrurili, au sosit Dispot la mai mare perire. În oștile Ardialului, care să afla pururea gata, nu punea nice o nădejde, căci pe voevodul de Ardial, mai-nainte și cu scrisorile și cu cuvintele de vătămare îl strâcasă Anton săcuiul, pre diregătoriul a cinci beserici, anume pre Lupul Peții, solul chesariului Ferdinand, carele, trecând pren Ardial la Țarigrad, îl prinsesă, pentru ce l-au fostu pârând pre Anton săcuiul la sultan Suleiman.

Așijdirea între dânsu mari și grele pricini era de neprieteșug și aceli pricini întâi au fostu de au părăsit Laschii pre Dispot vodă, s-au unit Laschii cu Vișnovețschii asupra lui Dispot vodă, aflându-să pre atunce la Liov, în Țara Leșască.

S-au fostu pornit acmu Dispot vodă cu oaste să ia cetatea Hotinului de supt ascultarea lui Laschii, care i-au fost-o dat mai-nainte, precum s-au pomenit, că era ispravnic pus de Laschii Ian Piasovschii. Văzind dar Piasovschii apropiiarea lui Dispot vodă, au trimis înnainte-i de i-au spus că-i va da cetatea Hotinului, numai să-l lasă să iasă el cu al său slobod den cetate. Făcutu-i-au Dispot vodă pre voe lui Piasovschii și au luat cetatea iar în sama lui.

Înțălegând și aciasta Laschii, și mai mare gătire au făcut cu Vișnovețchii și s-au pogorât cu oști la Camenița în Podoliia. Ce Dispot vodă n-au cutezat să triacă Nistrul, pentru că avea oaste puțină, ce s-au întorsu spre Gălați și la Reni și de acolo iar la Suceavă.

Măcar că să întorsesă Dispot vodă, iară urât tuturor pentru greutățile ce făcea țărâi, fiind lacom, că, fără alte nevoi, mai scosese de casă câte un galbăn de aur. Să făcusă și cumplit tiran și neîmblânzit și asupra celora ce să despărțiia de muiare și lua alta, că acelora mari și cumplite munci le făcea, zicându-le căci nu s-au îndestulat cu o fămee. Și aciasta încă au adaos la nevoia țărâi, că și muiarea aceia plătiia a triia parte de galbăn de aur și atunce da voe să să despartă de bărbat. Și aciasta o făcea Dispot cu sfatul unui om, anume Ian Liubcenie, ce-l adusese den Țara Leșască și-l făcusă episcop. Pre mulți, tăindu-le capetele, poronciia de nu-i îngropa multe zile să fie la prăvirea altora.

Îl urâsă rău țara și pentru credința pravoslavnică că nu o ținea Dispot vodă, că la beserică rar sau niceodată nu mergea, ce cu alte slugi petrecea. Și în Cotnar, fiindu sasi mulți pre atunce, le-au făcut beserică și școală și au adunat vivliothichi. Presemne, beserica cea strâcată den Cotnariu a papistașilor el o au făcut, de nu va fi și cea mare, ce stă și până astăzi cu sasi; și aduna dascăli de prin Țara Nemțască și den Țara Leșască, papistași. De atunce au rămas aice în țară la noi ezoviți și alți popi de a Besericii Apusului, papistași. Și den sfeșnicile de la mitropolie de argintu, făcute de Alexandru vodă Lăpușnianul cu mare cheltuială, den care au făcut bani, cum s-au pomenit mai sus. Acum oblicisă țara de niamul lui Dispot că cu amăgituri, iară nu drept au fostu agonisit acest nume împărătescu de Dispot și de Heracli, de niamul împăraților Țarigradului făcându-să.

Era și trufaș mare și mult socotindu de sine Dispot; și să simețiia să apuce domniia Țărâi Muntenești de la Mircea vodă și Țara Ardialului, având la acestea svetnic pre un Dumitrașco Bolgariu, zicând că i s-au pogorât den ceriu doaă cununi de aur. Oblicisă într-un rându Dispot vodă că au murit Jicmont, craiul unguresc, și să pornisă cu oști să între în Ardial să apuce crăiia; și, sosind până la Trotuș, i-au vinit veste că s-au însănătoșat Jicmont craiu și s-au întorsu îndată înnapoi la scaunul său.

Aflu și aciasta la Istvanfie istoricul: că, eșind Dispot vodă, cum s-au pomenit, spre Hotin, îmblând cu puțini în câmpi, i-au eșit mulțime de oameni și, încungiurându-l, strâga să le râdice acele grele dări, ce le aruncasă de casă câte un galbăn de aur. Iară Dispot vodă le răspundea că den svatul lui Bârnov și a lui Moțoc și a doi vlădici face acele greutăți de pune cu asupră, și de iaste cu voe, să le dea pre aciia pre mânule lor, să-i omoară, zicând că tot acești patru au fostu pricina și la Alexandru vodă, de l-au îndemnat la toate tirăniile, și nu să vor părăsi de răutățile lor acești patru, de nu va grăbi Dispot vodă să le facă svârșit viiații lor. Și abiia cu multe cuvinte s-au așăzat acea mulțime de țărani, adeverindu-să că le va face pre pofta lor și le va râdica acele nevoi. Aciastă vorbă și răspunsu a lui Dispot vodă, de au vinuit pre acei boiari, au fostu pe urmă perirea lui Dispot vodă.

Întâi Bârnov, înțălegând părerile și poftele țărănimei, știind și socotiala lui Dispot vodă, socotit-au că mai lesne iaste să facă orice va putea, decât să pătimască. Svătuindu-să cu alții, s-au apucat că va fi el cel întâi pricinitoriu și deșteptătoriu acestui lucru. Și întâi pre Ioan Luscenie, ce-l adusese den Țara Leșască și-l făcusă episcop, l-au otrăvit, că acela știia toate svaturile lui Dispot vodă, și l-au îngropat afară den târgu, unde zic meidianul denafară, pre acel

Lusținie. Și așea s-au apucat de celelalte cu mare tăcere și taină.

Iară Dispot vodă ș-au luat doamnă den Țara Leșască, fata lui Martin Zborovschie, om știut pre atunce în Țara Leșască, socotind că cu legătura aceia va trage și pre Laschii iară în dragoste.

Iară țara, văzind pre Dispot vodă că ș-au luat șie doamnă de altă lege, și mai tare îl urâră pre dânsu. La nunta sa, Dispot vodă acele cheltuiale au adunat, cât nu numai de tot omul, de tot fel de bucate ce și pasări, vânat și pește și feliuri de cheltuiale la bucate, cu mai mare lipsă și nevoe biiaților lăcuitori a țărâi; și cu acestea ș-au adaos den zi în zi mai mare ură asupră-ș Dispot vodă.

Întâi să începu rocoșire asupra lui Dispot vodă. Venisă oameni de țară și spusără lui Dispot vodă că au întrat tătarâi de peste Nistru în țară și pradă și ardu și cerea agiutoriu împrotiva tătarâlor. Iară Dispot vodă, măcar că-i zicea mulți și mai ales Lupul sasul, pre carele îl adusese de făcea bani, că era meșter, știind bine limba româniască, să să păzască de vicleșugul boiarilor; ce, văzind de la o vreme îmbunăturile boiarilor, ce era giurați într-un cuvântu asupra lui, carii îl svătuia să trimiță oaste parte mai multă împrotiva tătarâlor, s-au înșelat Dispot vodă și au trimis într-ales osteni unguri 350 și sirbi 50, tot călărime, cu câteva mii de moldoveni și oarecâți nemți pedestrași și povățuitori de tunuri.

Toată aciastă oaste o au dat în sama lui Ilie Torman și a lui Ștefan Tomșa, carii era la un loc grăiți cu alți boiari asupra domnului lor, lui Dispot vodă. Iară, după ce trimisă oastea cu Toroman și cu Tomșa, nefiind nici un tătar, ce liniște, nice un sămnu de pradă, ce tăcere, toată sta în pace; și văzind ciia ce era giurați asupra lui Dispot vodă, că ungurii și sirbii cugetă a fi lucrul într-alt chip, au răspunsu ciialalți că iaste meșterșug de tătari făcut și au orânduit Tomșa pre unguri și cu celalalt într-altă parte, vrând să-i împartă la un sat aproape de Nistru, și le-au poroncit să-ș grijască caii și pre sine la acel sat. Iară pre sirbi i-au orânduit la alt sat, nu departe de ciialalți, să găzduiască acolo. Iară noaptea poroncește Tomșa și Torman de au aprinsu o casă în sat, făcând sămnu moldovenilor, de au abătut cu toții cu sabiile goale în unguri și în nemți. Perit-au mulți și den moldoveni, iară ungurii și nemții de tot, toți, că rămâind o samă, să apăra dentru o grădină cu șanțu încungiurată, câtva ceas, până ce au poroncit Tomșea cu Toroman, au zis de au îndreptat pușcile asupra lor și acolo până la unul s-au topit și nemții, căror le poroncisă Tomșa să sloboază focul în unguri și în sirbi, și ei, nevrând să asculte poronca, știindu-i tovarăși, i-au tăiat pre toți; fără numai unul, anume Hristofor, carele au îndreptat tunurile asupra ungurilor, au rămas viu. Văzindu sirbii acea perire, o samă dând înnot, au trecut peste Nistru și au scăpat, iară câți n-au vrut să fugă, au perit toți de moldoveni.

Într-acea zi, după ce s-au lucrat acestea, purces-au Tomșea cu Toroman la Suceavă asupra lui Dispot vodă; însă întâi au mărsu pre la cetăți și la târguri, pre unde era păzitori oamenii lui Dispot vodă, și întâi au lovit la Cetatea Niamțului, unde era păzitoriu cetății Iachim Prudinții Seleziian, tovarăș în toate nărocirile lui Dispot vodă. Nu s-au tâmplat atunce în cetate, iar păzitorii cetății, neștiind a fi vicleșug, au lăsat pre Tomșa în cetate și puțini nemți, ce era în cetate, pre toți i-au ucis și au luat cetatea în sama lui. Iară Prudinție, neștiind nemic, și având durere de cetate luată de Tomșa, s-au dus la Suceavă cu vro patru, cinci tovarăși; dând năvală pren oastea, ce era pregiur cetate, au scăpat întreg în cetate.

Tomșea, după ce au luat cetatea Niamțului, nezăbovind, s-au dus la Suceavă și s-au început mai tare a să strânge cetatea Sucevii. Iară Dispot vodă, neputând să iasă den cetate cu năvală fățiș, s-au apucat de au întărit cetatea să să poată apăra și au pus de au slobozit un tun, ce era mai mare, dând veste să să strângă toți ai săi. Avea nădejde Dispot vodă în Zborovschii, socru-său, de agiutoriu, că va așăza cu Laschii și-i va vini agiutor; așijdirea și la Anton săcuiul și la Zaie nedejduia și să va apăra den cetate, până-i vini agiutoriu de la aceștie, ce s-au zis.

Avea cu sine în cetate Dispot vodă slujitori de triabă 1256; mai mulți era unguri; și pe călărime era Martin Farcaș, iară pe pedestrime Pătru Devan, ce era lăsat de Anton, și pedestrime unguri 300 supt ascultarea Thomei Călabanianul, Ștefan Horvat. Iară celelalte polcuri era de multe feliuri: vloși, nemți, greci, leși și turci; era adunați și puțintei moldoveni.

Dispot vodă, rămâind în mare strânsoare, și văzindu-să fără veste încungiurat de nenorocire și ciia ce era odată supt mila lui și să părea atunce priitori lui; însă era și meșteri a multe lucruri, den carii era mai mulți vloși sau itali sau nemți, i-au fostu râdicat cumplire celor ce era giurați asupra lui Dispot vodă, atâta cât nice muiari, nice copii n-au lăsat vii. Întru aceste amestecături, pre Gheorghie Reveles, născut la Beciu, care strângea haraciul în părțile despre Dunăre, neștiind nemic de rocoșituri, l-au prinsu și l-au trimis la Cetatea Niamțului la închisoare.

Stând încungiurată cetatea Sucevii mai mult de cum să socotiia, iară rocoșenii boiarii mai ales Bârnov, Moțoc și cu

Stroiciu svătuiră și aliasără cap dentre sine pre Tomșa, ce-au fostu hatman.

ROMÂNE

DOMNIIA LUI ȘTEFAN TOMȘA

CAP XXXI

După ce au râdicat cap și domn pre Tomșa, măcar fără voia lui, începură mai tare a bate cetatea și au orânduit Tomșea patru tunuri de bătea în poartă, să fărâme poarta, să dea năvală în lontru. Ce, fiind neștiutori moldovenii Tomșii, puțină stricăciune făcea, că eșiia den cetate și da năvală și-i împingea atâta, cât de la o vreme îmbla den cetate pe ascunsu afară la hrană de aducea în cetate. Și întru una de zile, cu slobozăniia lui Dispot, svătuindu-să cu polcovnicii den cetate, Pătru Devan au dat năvală cu 400 de oameni asupra acelora, ce era orânduiți de Tomșea vodă de bătea cetatea; și aciia au dat năvală, cât apucasă de trăgea cu mânule acele patru pușci în cetate. Făcut-au den toată tabăra năvală mare, să nu lasă tunurile să le ia în cetate; ciia să le ia, ceștiia să nu le dea; stătu un războiu mare, ce, de la o vreme, aruncând den cetate cumbarale și dându foc nemții, rămasără biruiți moldovenii Tomșii și luară tunurile cei den cetate. Perit-au den moldovenii Tomșii atunce ca la 200, precum scrie Istvanfie, măcar că poate să laude pre ai săi, și acolo au perit și Ilie Toroman, cel întâi rocoșitoriu asupra domnu-său, lui Dispot vodă, ș-au luat îndată plata. Iară den oamenii lui Dispot vodă, șeasă periți de suliță și pre atâțea răniți.

Stând lucrurile așea, precum s-au scris, iară Tomșea văzind moale lucrul de dobândit cetatea cu ai săi, s-au sfătuit cu boiarii de au trimis sol la Jicmont, craiul unguresc, cerșind oaste să-i trimiță într-agiutoriu asupra lui Dispot, știindu-l nepriiaten și învrăjbit lui Dispot vodă. Și iată vini veste la Tomșea, cum Dumitrașco Vișnovețchii, ori chemat de boiari, ori îndemnat de Laschii, că au sosit cu oști la marginea țărâi, cu acela gând să apuce domniia, înțălegând netocmală între Dispot și între Tomșa.

Părăsit-au Tomșea vodă cetatea și s-au mutat cu tabăra peste Siretiu, iară Vișnovețchii cu oastea sa s-au pus cu oastea sa în locul unde stătusă Tomșea la cetate. Văzut-au Dispot în locul unui nepriiaten pre altul sosit și de dânsul încungiurat; mai în mare grijă stătu Dispot vodă, așezând tabăra lângă cetate Piasovschii, omul lui Laschii, de carele am scris mai sus, că era lăsat de Laschii în cetatea Hotinului. Pre acel Piasovschii l-au trimis Vișnovețchii sol la Dispot vodă în cetate cu aceste ponturi: „De va da Dispot vodă 25.000 galbeni de aur lui Vișnovețchii atunce, pentru cheltuiala ce-au făcut cu oastea sa, și de să va apuca de tot anul să-i dea câte 12.000 galbeni de aur, îl va scoate de primejdie“. Primit-au cu mare bucurie Dispot aceste legături și au mulțămit lui Vișnovețchii.

Iară într-aceiaș zi, venit-au boiarii țărâi la Vișnovețchii în tabără, carii, de la toată țara că-l priimăscu domnu, i-au arătat, ducându-i și cărți de la toți boiarii și de la țară, pentru mai mare și întărita credință; iară pre Tomșea otcârmuitoriul, l-au făcut otcârmuitoriu domniei până să va alege altu domnu, și până să va sfârși bătaia cetății, lăudând pre Vișnovețchii pentru lucurile lui știute în lume, ce-au isprăvit împrotiva moscalilor și a tătarălor, fiind de niam mare. Și ca aceste cuvinte înșelătoare arătând boiarii liavului Vișnovețchii, așea s-au amăgit Vișnovețchii de vicleniia boiarilor de țară și trufindu-să liavul cu adeverința domniei țărâi, de sirgu trimite cărți în cetate la Dispot vodă, dându-i știre de vrăjmășie și cum nu priimește nice un așezământ cu dânsul. Vedea-vei nebuniia liavului la ce au vinit și ce priimește.

Eșisă den cetate o samă de unguri pentru hrana, știind ce legături priimisă Vișnovețchii cu Dispot vodă. Pre acei unguri au poroncit de i-au ucis; unii, închizându-să într-o casă în târgu, trimis-au să-i dobândiască; ce, au eșit den cetate o samă de unguri de au dat agiutor celor închiși, cu mare moarte în leși.

Iară Vișnovețchii, nesocotindu-să a fi amăgit de boiarii țărâi, au orânduit 500 de căzaci, cu leși amestecați, pe pofta boiarilor, să trimiță cu dânșii să aducă capul Tomșii – uită-te la meșterșug! – să-l închine lui. Iară, dacă au trecut acele 500 de oșteni Siretiul, fiindu oastea Tomșii supusă, neștiind căzacii cu leșii de oaste supusă, i-au lovit moldovenii cu Tomșea și pre toți i-au topit, cât n-au rămas nice unul.

Iară Vișnovețchii, neștiind de perirea oamenilor săi, socotindu-să acmu domn țărâi, eșisă în carătă că era și can bolnav, cu puțini oameni, în tâmpinarea oamenilor săi. Și oblicind de perirea oamenilor săi, atunce să văzu amăgit și viclenit de Tomșea și de boiari. Nu s-au spăriiat deodată liavul; ce, au încungiurat tabăra cu cară, iară cu călărime au ieșit la războiu, care s-au tâmplat la pod la Vercicani și fiindu bolnav Vișnovețchii, au dat tocmala oștii în sama lui Piasovschii. Datu-ș-au războiu moldovenii Tomșii cu leșii lui Vișnovețchii și deodată înfrânsără leșii pre moldoveni; iară pre urmă, Tomșea, de altă parte lovind pre leși, i-au înfrântu și au prinsu viu pre Vișnovețchii și pre Piasovschii și îndată pre acești doi i-au și trimis la Țarigrad, la împărăție.

Prinsoarea lui Vișnovețchii așea s-au tâmplat: fiind bolnav Vișnovețchii, precum s-au pomenit, neputând fugi mai departe, au întrat într-o căpiță de fân, la un sat, lângă Botășeani și mergând un preot la fân să încarce – cu greu și anevoe să trece primejdiia omului ce-i să petriacă; nicecum nu să poate trece – fân în car, aflat-au pre Vișnovețchii ascunsu în căpiță și l-au legat bine și l-au dus în Botășeani de l-au închinat Tomșii; și deci, cum s-au pomenit, i-au trimis la împărăție.

Ducând oamenii Tomșii pre Vișnovețchii la împărăție și pre Piasovschii, s-au tâmpinat cu oamenii lui Alexandru vodă, ce viniia cu cărți în țară la boiari, că era domniia dată iar lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Dacă tâmpinară oamenii lui Alexandru vodă pe oamenii Tomșii, ducând pre Vișnovețchii în calea Țarigradului, luară pre Vișnovețchii și pre Piasovschii de la oamenii Tomșii și-i trimisără ei în Țarigrad la Alexandru vodă, de i-au închinat el la împărăție, zicând că țara îl poftește pre dânsul să le fie domnu și în nădejdea lui au făcut slujbă împărăției.

Iară pre Vișnovețchii și pre Piasovschii au poroncit împăratul de i-au pus de vii în cârlige, despre Galata; și în cârlige au trăit vii până a triia zi, cu multe sudălmi și ocări spre Mehmet, și turcii ca într-o proașcă săgeta într-înșii de-i umplură de sigeți. Și așea s-au sfârșit Vișnovețchii și Piasovschii.

Dispot vodă ar hi putut eși den cetatea Sucevii să să fie dus încătro ar hi vrut, până a să gâlcevi Tomșea cu Vișnovețchii, precum îl sfătuia mulți de ai lui. Ce den sfatul lui Dionisie Aval doftorul, au rămas în cetate, zicându-i să nu bage în samă pre moldoveni. Iară den Ardial să pornisă 1000 de călăreți și pre atâțea pedestrași, de la craiu Ioan

Jicmontu, și au vinit într-agiutoriu Tomșii și iar au mărsu Tomșea de au încungiurat cetatea Sucevii, unde era Dispot închis, și au apropiiat pușcile de bătea cetatea.

Iară Dispot, măcar că știia că au vinit unguri agiutoriu Tomșii, tot nu pierdea nădejdea; și să plinisă trei luni de când era închis în cetate și sosiți în mare strânsoare și lipsă de zaharà. Eșit-au den cetate de au dat năvală oastea pedestrime asupra ungurilor și a moldovenilor. Stătu un războiu mare cu multă vărsare de singe în îmbe părțile. Perit-au la acel războiu Bârnov, de suliță, și Grigorie Vinție, om blăstămat, den capetele lui Dispot vodă, Delegheții, care de multe ori svătuia pre Dispot vodă să omoară pre cei vicleni ai săi. Zicea în șagă.

Iară după ce să apropiiară ungurii cei denafară supt cetate în metereză, începură a vorovi cu cei den lontru pe taină, făgăduindu-le de la Radislav Radac, mai marele lor, lefe bune și slobozănie în țara lor. Începură cei den cetate a să pleca spre alte lucruri noaă să facă. Văzut-au și pre oarecare den cetate, grăind de pre zidiu cu alții de a Tomșii, pre carele întrebându-l Dispot vodă să-i spue ce au vorovit, și el nevrând să spue deplin, l-au omorât.

Atunce mare gâlciavă și strâgare să auziia în cetate, că Dispot vodă prepuindu-și pe Pătru Devan, polcovnicul, de vicleșug, vrea să-l omoară; care mai-nainte era de mare credință la Dispot vodă. Iară slujitorii, văzind năpaste ce să face polcovnicului său, mare zarvă feceră și să svătuia să omoară pre Dispot vodă; apoi socotiră să nu-ș facă nume rău și ucigași de domnu și trimisără să le giure Tomșea vodă să fie slobozi și ei să deșchiză cetatea.

Înțălegând Dispot vodă svatul lor, pus-au de au omorât într-o casă pe Pătru Devan, după a căruia perire, apoi fățiș strâga că ei vor închina cetatea. Iară Farcaș, ce era mai mare pre călărime, și căpitanii, carii nu era încă la aceli gâlcevi, sta între slujitori să-i potoală, pre unii cu rău, pre alții cu rugăminte, și ales pre pedestrime, carii era mai mulți decât ciialalți, ce gâlceviia mai tare; ce nemic nu folosiră.

Început-au a să ruga Dispot vodă cu multă rugăminte a lor săi să nu-l lasă, zicând că iaste aproape și agiutoriul ce le vine de la leși, că să făcea cuvântu în cetate că s-au împăcat Laschii cu Zborovschii, socrul lui Dispot vodă, și vine cu 4000 de leși. Ce nimic n-au folosit rugămintea lui Dispot vodă, că pedestrimea începură a destupa încuetorile porții, ce era astupate cu pământu și cu piiatri. Era și o bute mare plină de pietri; răsturnându-să, au căzut peste Martinengu și l-au omorât. Acel Martinengu era den Țara Unguriască dentru târgșor, ce să chiamă Svintul Gutard.

Văzindu-ș Dispot vodă sosită perirea, o cunună scumpă de aur ce avea, neavând cu alt cu ce mulțămi a o samă de nemți și unguri ce-i slujisă cu dreptate, le-au împărțit acea cunună și îmbrăcându-să în haine ce avea mai scumpe și încălecă pe cal cu podoabe scumpe și cu alai, după orânduială domniască, au eșit den cetate la Areni, unde era țara adunată.

Venitu-i-au înnainte poroncă de la Tomșea vodă, de au descălecat Dispot de pre cal, și au mărsu pe gios la Tomșea unde era, și stând Dispot înnaintea Tomșii și în viderea tuturor, l-au mustrat Tomșa cu multe cuvinte, aducându-i aminte de multe lucruri fără cale și fără de lege, ce făcea; că nu numai țara au pustiit, ce și de lege ș-au râs, și bisericile au dezbrăcat și le-au prădat. Și după mustrare, l-au lovit cu buzduganul de multe ori până au căzut la pământ și i-au tăiat un tătar capul, măcar că și den gloatele ce sta acolo să răpeziia de-l loviia. Acolo au omorât și pe Iachim Prudânții. Și despoindu-i piialea de pre cap, o au împlut de paia și o au trimis în Țarigrad la împărăție. De vârstă era Dispot ca de 40 de ani și au domnit aproape de trei ani.

Atunceș, dacă au perit Dispot vodă la Suceavă, au sosit și Albert Laschii, voevoda Siregiului, cu 14.000 de oaste la Siretiu, ce viniia într-agiutoriu lui Dispot vodă. Înțălegând Tomșea de vinirea lui Laschi, au trimis pre un căpitan de nemți ce-au fost la Dispot vodă, tăindu-i nasul și urechile, să margă să spue lui Laschii că au perit Dispot vodă; iar de va vrea Laschii să pată și el, cum au pățit Vișnovețchii, să vie cum au purces. Și, mergând, niamțul acela au spus lui Laschii și svătuindu-să Laschii cu ai săi, ce toți i-au zis: „De vreme ce au perit Dispot vodă, pentru carele mergu, perit-au și cheltuiala lui Laschii“. Și s-au întorsu înnapoi Laschii cu oaste sa; și gonindu-i Tomșa cu 12.000 de oaste până mai sus de Snetin și nimica nu le-au putut străca leșilor, și întorcându-să Tomșa, au aprinsu Snetinul, la întorsu.

RĂZBOIUL TOMȘII CU MIRCEA VODĂ DOMNUL MUNTENESCU

Întru acele zarve ce să face aice în țară, în anul 7068 <=1560>, Mircea vodă din Țara Munteniască, înțălegând de atâtea amestecături ce să făcea aicea și domniia Tomșii neașezată de la împărăție și pentru supărarea țărâi ce au fostu în zilele lui Dispot, socoti să-ș ispitească nărocul mai mult de cum era, să apuce țara, să fie domnu și Țărâi Moldovei. Ce, prinzind de veste Tomșea, s-au găit de sirgu cu oști și i-au eșit înnainte la Milcov și, dându-ș războiu, au pierdut

Mircea vodă războiul. După izbândă Tomșea vodă asupra Mircii vodă, s-au întorsu la scaonul său la Iaș și gătind boiari să trimiță la Poara împărăției cu alți oameni de țară, să-i scoață stiag de domnie, iată-i sosiră olăcari cu veste de domniia țărâi dată lui Alexandru vodă Lăpușnianul, care acmu era sosit la Brăila, și de acolo să gătiia cu tătari și cu turci să între în țară.

Acestea înțălegând Tomșea vodă, s-au svătuit cu boiarii săi, ce vor face, și socotiră să trimiță la Alexandru vodă oameni de țară giurați, să-i spue cum țara toată nu-l va, nice îl iubăscu și de acolo ei să triacă la împărăție și până nu-i va vini răspunsu de la împărăție, nu vor lăsa pre Alexandru vodă să între în țară.

După ce au mărsu oamenii Tomșii cu acele cuvinte la Alexandru vodă, și-i zisără cum nu-l va țara, să fie zis Alexandru vodă: „De nu mă va țara, eu îi voiu pre înșii; și de nu mă iubăscu ei, eu îi iubăscu pre dânșii; și voiu tot merge, ori cu voe, ori fără voe“. Și oprind la sine pre solii Tomșii, au răpezit la tătari hochimurili, pre poronca împărăției, și îndată au purces tătarâi în tâmpinarea lui Alexandru vodă, de au acoperit țara până în Prut, prădând și arzind. De altă parte, Alexandru vodă cu oaste turcească și cu cine avea pre lângă sine au întrat în țară.

Deci, vâzindu-să Tomșea întru aceste griji și că nu va putea sta împrotiva puterii împărătești, cu svetnicii săi: cu Moțoc vornicul, cu Veveriță postelnicul și cu Spancioc spătariul au trecut în Țara Leșască și s-au așezat la Liov, după ce domnisă cinci săptămâni. – Vezi cum orbăscu pedepsăle pre om! – Acolo au năzuit, de unde le-au vinit perire; știindu-ș fapta cu Vișnovețchii lucrată, și au cutezat a merge în Țara Leșască! Iară pre Dumitrașco sirbul prinzindu-l, l-au dat Mircii vodă în Țara Munteniască, pre care îl însămnasă Tomșea la nas den driapta, cu prepus fiind de domniia Țărâi Muntenești, și l-au omorât Mircea vodă.

Așezându-să Tomșea cu boiarii ce s-au pomenit în Țara Leșască la Liov, scrie Istvanfie că și Stroiciu au fostu pribag acolo între acei boiari, crăind pre acea vreme Jicmont craiu la leși. Era la acel craiu în mare ură și prepus Tomșea cu soțiile sale. Iară Alexandru vodă, dacă s-au așezat la domnie, scos-au ceauș împărătescu de au trimis cu pâră la craiul leșăscu, la Jicmont, asupra Tomșii și a boiarilor pentru vicleșugul lor. Zice Țițero că mare vină să află întru acela ce liapădă și adevărul, și slujbele le pune întru viclenie.

Văzind craiul și sol trimis de la împărăție prin mijlocul lui Alexandru vodă, cu pâră asupra Tomșii și altor boiari vicleni, și știind și de prinsoarea și moartea lui Voișnvețchii și a lui Piasosțchii den Podoliia, și pentru sluțiia a mulți ce făcusă Tomșea, trimis-au pre omul său, anume Crasinschii, de au tăiat capul Tomșii și a celor boiari a lui, anume: Moțoc și Veveriță și Spancioc. Zice Istvanfie că și Stroici au perit atunce. Și i-au îngropat afară den târgu, la mânăstirea lui svetâi Onufrie. Iară pre Gheorghie Reveles, ce era închis de Tomșa în Cetatea Neamțului, trimis-au Alexandru vodă de l-au zugrumat acolo.

AICE VOM MAI SCRIE DE LUCRURI STREINE

În anii de la Hristos 1565, lovit-au tătarâi în Podoliia și în Țara Rusască, prădându și pustiindu multe târguri și sate; așijdirea tătarâi la Mejiboje au închis pre Sineuschii, voevoda Ruschii, și hatman fiind, cu mare greu s-au apărat de tătari. Căzacii, carii era în Litva, avându povață pre un Berila, au întrat de au prădat în Țara Moscului și la un târgșor ce-i zic Sâtna, au bătut pre 300 de moscali, luându-le și câteva pușci.

A DOA DOMNIE A LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL

CAP XXXII

Alexandru vodă Lăpușnianul, dacă s-au mântuit de grijea denafară, ș-au adus doamna și cuconii den Țara Munteniască, au pus gând să să mântuiască și de vrăjmașii săi cei den lontru, pre carii îș prepusese el, că pentru vicleșugul lor fu scos den domnie. Învăță în taină pre slujitorii săi ce avea în liafă, oameni streini, de s-au supus în curtea domniască în Iaș; și chemându la curte pre boiarii, carii, viind fără grijă de primejdie, nice gândindu de fapta tirăniască ca aceia, dacă au întrat toți în curte, atunce slujitorii pre învățătura ce-au avut, au închis poarta și s-au slobozit cu sabiile, ca niște lupi într-o turmă fără păstoriu, în boiari, a-i tăia și a-i snopi și a-i giunghea; și nu numai pre boiari, ce și pre alți oameni, câți-ș era în curte; nu-i mai alegea: vinovați, nevinovați, pre toți i-au tăiat; mulți săriia de pen ferestri de sus, de ș-au frântu picioarele. Atunce, numai boiari s-au găsit periți 47, fără de alții câți vor fi perit întru acea zarvă tirăniască.

Deci, după obiceiul tiranilor a să bucura de vărsare de singe, îi părea lui Alexandru vodă iușurare inimii și domniei sale. Ce, ia caută, vezi, ce mărturisește Svinta Scriptură la Iov, cap XV: „În toate zilele sale, cel nedirept să trufește și

numărul ailor neștiut iastei tirăniei lui. Sunetul de spaimă pururea întru urechile lui, și când iaste liniște; el pururea îș prepune vicleșug; nu crede că s-ari putea întoarce den întunerec în lumină, prăvind împregiur pen tot locul. Sabiile când s-ar clăti să cerce pâine, vede că i s-au gătat lui. În mâna lui, zua întunerecului; înspăima-l-va pre dânsul lipsa și strâmtorile încungiura-l-vor“. Și iarăș la *Pilde* zice în cap XXVIII: – „Leu răcnind și ursu flămând, domnul rău asupra nărodului“. – Ia aminte ce liac scrie Țitero de tirani. Zice: „Nice o tovărășie să nu fie noaă cu tiranii; și nu iaste împrotiva firii, a-l dezbrăca, de poți; și încă cu cinste iaste pre tiran să-l omori, că acestu feliu veninos și rău, trebue stârpit den obștea oamenilor; că, precum să tae une închieturi a trupului, care, neavând singe, sacă și săcate vatămă și celora părți sănătoasă a trupului, așea și într-acel feliu de oameni, vrăjmășie și neîmblânzire de fiară, de la obște, ca de la omeniia trupului, despărțit și depărtat trebue“.

N-au rămas nime pre urma aceștii cumplite fapte a lui Alexandru vodă, să-i arete slujba și credința den dragoste. Mare lucru și temeinic iaste a sluji domnilor den dragoste, iară mișel acela domnu, căruia slujăscu de frică. Frica dragoste nu are, că unde-i frică, nu-i dragoste; unde nu-i dragoste, iaste ură, den care izvorăscu multă răsipă domnilor.

Alexandru vodă, la luarea a doa domnie a lui, s-au fostu adeverit împărăției că va răsipi cetățile țărâi, puind în socotială ca aciasta că, cu răsipirea cetăților, mai lesne îș va ispăvi domniia de la împărăție, și că va slăbi și țara. Ce întru amândoaă socotelele nu s-au înșălat Alexandru vodă, ce așezindu-să la scaunul domniei au trimis de au împlut cetățili de lemne și le-au aprinsu de au arsu și s-au răsipit. Numai cetatea Hotinului o au lăsat să-i fie apărare despre leși.

Faptele domnilor, ori laudă ori ocară le aduc și le răsună la lume; de sintu fapte bune, laudă; de sintu rele, ocara. Nime nu va lăuda aciasta faptă a lui Alexandru vodă cu răsipa cetăților, iară a-l ocărî pentru aceste stricăciuni, ce-au făcut cetăților, lumea nu să va sătura de ocări.

Pre aceste vremi, sultan Suleiman, împăratul turcesc, cu mare gătire de oști au mărsu asupra nemților, de care înțălegând Maximiliian, împăratul nemțăscu, strâns-au seim la orașul Avgusta, cu boiarimea și cu staturile împărăției; iară al doilè săim au strânsu la Pojun cu staturile ungurești și pentru lucrurile ungurești. Și la seimul de la Avgusta, singur Maximiliian împăratul au mărsu, iară la cel de la Pojun, pre frate-său Carol au trimis. Și acele săimuri le-au strânsu pentru gătirea oștilor împrotiva lui sultan Suleiman. Priimit-au toți la seimul de la Avgusta să facă oști, și așea, cu mare sirguială a tuturor nemților, au alesu, cu călărime, cu pedestrime, să facă 50.000; așijdirea și Țara Unguriască au ales să dea agiutoriu și cu bani și cu oameni.

Iară sultan Suleiman, fiind îndemnat și de craiul Ian Jicmonat și de Aslan, pașa de Buda, la începutul lui iunie, au purces cu oști den Țarigrad și sosind la Odriiu, au pornit pe Bertaș pașa cu 26.000 de călărime și cu 2000 de eniceri, să lovască înnainte în Țara Unguriască. Iară lui Jicmond, craiu de Ardial, cu tătarâi, au poroncit să margă să bată Săcmariul și Tocaiul, și sultan Suleiman să margă la Agriia sau la Sighidin. Bertaș pașa fără zăbavă au sosit și au încungiurat Ghiula cetatea; atunce bătându Ghiula, iată sosește și sultan Suleiman la Beligrad. Acolo la Beligrad i-au eșit înnainte și Ian Jicmont, craiul de Ardial, cu frumoasă

și împodobită curte și după adunare, dăruit de sultan Suleiman, s-au întorsu cu oastea sa.

Iară, după ce să porni sultan Suleiman să bată Agriia, pre Mehmet, pașa de Bosna, lovindu-l ungurii la cetatea Clujul fără veste, l-au omorât. Înțălegând sultan Suleiman, au lăsat Agriia și au vinit mănios la Sighidin, de unde eșisă ungurii ce-au omorât pre Mehmet, pașea de Bosna; iară Bertaș pașa au luat Ghiula închinându-i-să; luat-au și cetatea Inăul, lăsat de nemți.

Maximilian împăratul cu frate-său Ferdinand, în 15 zili a lui avgust, după calendariul lor, au purces den Beciu la oștile sale, care sta cu tabăra la Ovarin, care oști cu călărime, cu pedestrime era mai mult de 100.000, și, clătindu-să, au pus tabăra la Iavrim. Iară Ian Jicmont cu tătarâi au încungiurat Tocaiul și au prădat tătarâi pre la Sares Patac, pre la Mocaciu, luând multe mii de oameni în robie.

Iară sultan Suleiman, care avea 100.000 călărime fără eniciari, au început a bate Sighidiul și o apăra vitejește den lontru Nicolae Zren. De multe ori și den cetate eșiia de făcea năvală asupra turcilor. Iară acolo zăbovindu-să sultan Suleiman, au căzut în boală de vintre și curund au murit acolo la Sighidin. Tăinuit-au câteva zile veziriul Mehmet pașea moartea lui sultan Suleiman și începu și mai tare a bate cetatea și, aprinzindu-să den lontru cetatea, a opta zi, septemvrie, s-au aprinsu peste tot de ardea. Atunce turcii au dat năvală la cetate, iară Nicolae Zren, văzindu-să în primejdie, au deșchis poarta și au pus tunurile în poartă și stând vitejește cu ai săi, au perit la șease sute de turci. Și atunceș, la acea năvală, rănindu-să cu doaă rane, au picat și el și ciialalți au perit toți, împresurându-i mulțimea turcilor.

Iară, după ce au dobândit turcii Sighidiul, au slobozit viziriul oastea în pradă până la Caniza și peste apa ce-i zic Arabon, iară el au purces de au dus oasăle lui sultan Suleiman în Țarigrad. Ian Jicmond craiu, înțălegând de moartea lui sultan Suleiman, au lăsat Tocaiul. Iară Maximiliian, împăratul nemțăscu, înțălegând că s-au întorsu oștile turcești, mergând pre la Comaran, s-au întorsu la Beciu.

Pre aceste vremi, în anul 7073 <=1564>, septemvrie 23, au pus Alexandru vodă pre Theofan episcopul, mitropolit Sucevii. Atunce s-au râdicat un Ștefan vodă den Țara Unguriască, făcându-să viță de domnu și strângând păstori de prin munți și altă adunătură, au întrat în țară, smomind pre oameni să i se închine, să-l aducă la domnie. Ce, înțălegând Alexandru vodă, au trimis împrotivă-i slujitori și tâmpinându-l mai sus de Cetatae Niamțului și dând războiu, l-a înfrântu și i-au răsipit oamenii, iară el au scăpat prin munți pedestru.

Alexandru vodă, căzind în boală grea, și să pricepu că nu va eși, ce-i va fi boala hotar vieții sale, chemat-au episcopii și boiarii țărâi, arătându-le pre fiii-său, Bogdan vodă, moșan și următoriu domniei țărâi, după moartea lui, să-l priimască și să-l rădice domnu.

Scrie letopisățul țărâi, să fie fostu moartea lui Alexandru vodă cu înșălăciune, că fiindu slab de boală, apropiiat de moarte, s-au giuruit călugăriei, de ar mai avea viață, și au lăsat cu cuvântu episcopilor și boiarilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugăriască. Deci, văzindu-l că au fostu leșinat în boală, mai multu mortu decât viu, după cuvântul lui, l-au tunsu călugăr. Iară, după ce s-au trezit den leșinătură, văzindu-să călugărit, tunsu, să fie zis că, de să va scula, va popi și el pre unii. Apoi să-l fie otrăvit doamnă-sa Roxanda, temându-să de cuvântu ca acela, că era de a și credere, știind câtă moarte și câtă groază făcusă mai-nainte în boiarii săi; temându-să doamna, să nu petriacă ia mai rău decât alții, l-au otrăvit și au murit Alexandru vodă și cu cinste l-au îngropat în mânăstirea Slatina, zidită de dânsul.

Zic, că acestu Alexandru vodă au fostu scoțind ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia sa. Domnit-au întru amândoaă domniile ani <loc gol>.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FICIORUL LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL

CAP XXXIII

În anul de la zidirea lumii 7076, iară de la întruparea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1574, râdicat-au cu toții domnu țărâi pe Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Fiind cucon de 15 ani, toate trebile țărâi și a domniei le purta mumă-sa, doamna Roxanda, că era harnică și înțăliaptă, cu dumnăzărie și milostivă și la toate bunătățile plecată.

Și după doi ani și noaă luni a domniei lui, au murit doamna Roxanda, muma lui Bogdan vodă, și rămâind Bogdan vodă singur, cumu-ș era blând și cucernic, deodată tuturor arăta dreptate. De carte nu era prostu, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu lesne avea protivnic știe, a săgeta den arcu, nu putea fi mai bine. Iară ce era mai de triabă domniei lipsiia că nu cerca la svat bătrânii. Svatul

Iară, după ce au dobândit turcii Sighidiul, au slobozit viziriul oastea în pradă până la Caniza și peste apa ce-i zic Arabon, iară el au purces de au dus oasăle lui sultan Suleiman în Țarigrad. Ian Jicmond craiu, înțălegând de moartea lui sultan Suleiman, au lăsat Tocaiul. Iară Maximiliian, împăratul nemțăscu, înțălegând că s-au întorsu oștile turcești, mergând pre la Comaran, s-au întorsu la Beciu.

Pre aceste vremi, în anul 7073 <=1564>, septemvrie 23, au pus Alexandru vodă pre Theofan episcopul, mitropolit Sucevii. Atunce s-au râdicat un Ștefan vodă den Țara Unguriască, făcându-să viță de domnu și strângând păstori de prin munți și altă adunătură, au întrat în țară, smomind pre oameni să i se închine, să-l aducă la domnie. Ce, înțălegând Alexandru vodă, au trimis împrotivă-i slujitori și tâmpinându-l mai sus de Cetatae Niamțului și dând războiu, l-a înfrântu și i-au răsipit oamenii, iară el au scăpat prin munți pedestru.

Alexandru vodă, căzind în boală grea, și să pricepu că nu va eși, ce-i va fi boala hotar vieții sale, chemat-au episcopii și boiarii țărâi, arătându-le pre fiii-său, Bogdan vodă, moșan și următoriu domniei țărâi, după moartea lui, să-l priimască și să-l rădice domnu.

Scrie letopisățul țărâi, să fie fostu moartea lui Alexandru vodă cu înșălăciune, că fiindu slab de boală, apropiiat de moarte, s-au giuruit călugăriei, de ar mai avea viață, și au lăsat cu cuvântu episcopilor și boiarilor, de ar vedea că-i spre moarte, să-l călugăriască. Deci, văzindu-l că au fostu leșinat în boală, mai multu mortu decât viu, după cuvântul lui, l-au tunsu călugăr. Iară, după ce s-au trezit den leșinătură, văzindu-să călugărit, tunsu, să fie zis că, de să va scula, va

popi și el pre unii. Apoi să-l fie otrăvit doamnă-sa Roxanda, temându-să de cuvântu ca acela, că era de a și credere, știind câtă moarte și câtă groază făcusă mai-nainte în boiarii săi; temându-să doamna, să nu petriacă ia mai rău decât alții, l-au otrăvit și au murit Alexandru vodă și cu cinste l-au îngropat în mânăstirea Slatina, zidită de dânsul.

Zic, că acestu Alexandru vodă au fostu scoțind ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia sa. Domnit-au întru amândoaă domniile ani <loc gol>.

DOMNIIA LUI BOGDAN VODĂ, FICIORUL LUI ALEXANDRU VODĂ LĂPUȘNIANUL

CAP XXXIII

În anul de la zidirea lumii 7076, iară de la întruparea Domnului nostru lui Iisus Hristos 1574, râdicat-au cu toții domnu țărâi pe Bogdan vodă, ficiorul lui Alexandru vodă Lăpușnianul. Fiind cucon de 15 ani, toate trebile țărâi și a domniei le purta mumă-sa, doamna Roxanda, că era harnică și înțăliaptă, cu dumnăzărie și milostivă și la toate bunătățile plecată.

Și după doi ani și noaă luni a domniei lui, au murit doamna Roxanda, muma lui Bogdan vodă, și rămâind Bogdan vodă singur, cumu-ș era blând și cucernic, deodată tuturor arăta dreptate. De carte nu era prostu, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu lesne avea protivnic știe, a săgeta den arcu, nu putea fi mai bine. Iară ce era mai de triabă domniei lipsiia că nu cerca la svat bătrânii. Svatul coptu de bătrâni, coapte lucruri adaog domnilor, iară svatul crud de tineri, crude și nemistuitoare lucruri fac domnilor.

Așea, Bogdan vodă de la cei tineri de casă lua învățătură. Iubiia glumele și măscăriciuni și giocuri copilărești. Mai apoi au lipit pre lângă sine leși, de-i era și de svat și de alergat la halca, răsipind cu dânșii averea domniască. Așea, năpusti trebile țărâi, că pre câți îi iubiia întâi, pre atâta îi urâsă pre urmă.

Aceste lucruri cu hulă, trăgându-să de nepriiatini la urechile vrăjmașilor săi, la împărăție, nu atâta, ce pre mai sus le adăogea; întrând în urechile svetnicilor împărătești, aflând vreme și ei să-ș împle pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsu dacă au înțălăs împăratul, au socotit să maziliască pe Bogdan vodă și să trimiță la Rodos, să aducă pre Ion vodă.

Scrie cronica leșască, precum Bogdan vodă, dacă au înțăles de mazilie de la împărăție, că să scârbisă pre dânsul sultan Selim, ce stătu pre urma tătâne-său, lui sultan Suleiman, au pribegit în Țara Leșască la craiul Jicmont Avgustu, vrând craiul să-l agiutoriască, ca pre cela ce au năzuit și s-au dat supt mila și apărarea lui, că să adeverisă să dea craiului leșăscu 24.000 oameni de oaste Bogdan vodă, când ar pofti craiul.

Trimis-au craiul leșăscu sol la împărățiia turcului, pre Andrei Tarnovschii la Țarigrad, cu rugăminte pentru Bogdan vodă, să-l priimască iarăș supt mila sa împărătiască la domniia Țărâi Moldovei. După ce au mersu Tarnovschii la Țarigrad, l-au priimit întâi viziriul, pre urmă și împăratul cu bine și prietenie. Iară Bogdan vodă, neașteptând solul crăescu cu răspunsul, au întrat în țară fără știrea craiului, cu

2.000 de leși de la cumnații săi leși, că o soră a lui Bogdan vodă era măritată după Caspru Panevschii, iară a doa soră a lui au fostu logodită după Cristef Zboroschii, și multă pagubă au făcut țărâi cu acei leși. Și pentru aceia, nu i-au mai putut tocmi trebile domniei lui Bogdan vodă solul crăescu, la împărățiia turcului, la Țarigrad, măcar că, deodată, pe pofta craiului, contenisă împărățiia pentru maziliia lui Bogdan vodă. Iară, luându apoi veste de stricăciunea țărâi cu leșii, ce-au făcut Bogdan vodă, trimis-au împăratul de au adus pre Ion vodă de la Rodos și i-au dat domniia Țărâi Moldovii, iară Bogdan vodă au fugit în Țara Leșască.

În anul de la Hristos 1568, Avgust Jicmond, craiul leșăscu, au împăcat pre Ian Jicmont, craiul ungurescu, cu Maximilian, împăratul nemțăscu.

Într-acest an, sultan Selim, împăratul turcescu, trimis-au sol la craiul leșăscu pre Ibraim Straș, liav turcit, poftind pre craiul leșăscu, pentru că avea nepriiatenie turcul cu cniaz Ivan, împăratul Moscului, să-i sloboază craiul leșăscu 30.000 oaste turcească pren Țara Leșască să triacă la Moscu. Ce, n-au primiit craiul leșăscu să triacă oaste pren țara lui; ce, au trimis și craiul leșăscu sol pentru aciasta la sultan Selim, pre Andrei Tarnovschii, să întoarcă turcul oastea, care o pornisă cu trei zile mai nainte de ce sosisă Tarnovschii, să margă pre altă cale, că pren Țara Leșască nu o va lăsa craiul să triacă. Pornit-au dară pre altă cale sultan Selim oștile sale, de au mărsu la Astrahan. Așea era de puternici creaii leșăști pre atunce!...

PENTRU ȚARA ȘI STĂPÂNIREA ASTRAHANULUI

CAP XXXIV

Hăniia sau crăiia Astrahanului stă diasupra Mării Caspiei, după oardele nohailor și după tătarâi de peste Volga, și acestea tot supt Moscu sintu. Și multe orașe bgate și îndestulate sintu, între care iaste orașul Astrahanul, cea mai bogată scală pre Marea Caspiia, și de pre numele acestuia oraș, toată acea crăie să numește: deasupra țărmurelui apei Volgăi și de altă parte, unde apa Volga căzind în Marea Caspia să împarte în 70 și mai bine de boazuri, și acolo face ostroave așea de dese, cât de departe prăvind, să pare a fi ca o mare acele boazuri.

Aciasta hănie sau crăie era mai-nainte slobodă și avea stăpânii săi de moșie. Iară în anul de la nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Hristos 1554, i-au supus marele cneazu și împărat Moscului, Ivan Vasilievici. Iară în anul 1566, sultan Selim, împăratul turcescu, fiind aprinsu de lăcomie și de zavistie, îndată, la zece zile a lui martu, au pornit den Țarigrad oști pre uscat, 26.000 călărime și 30.000 eniceri, și pre mare 150 galioane, și oardele tătărăști, crâmeni și nohai 80.000, care oști trecând îndelungate și multe primejdioasă tini și iazere, au sosit la Azac, ce iaste în gura Donului. Era turcescu Azacul și până acolo mai svârșisă zaharaoa, ce-ș adusese pre cămili și pre catâri, să le fie de calea Astrahanului. Și odihnindu-să oștile toate la Azac, în zece zile, până s-au grijit de altă zaharà, și au purces întinsu la Astrahan, pre câmpi pustii, peste oardele tătărești, nohai, cerchezi și peste alte locuri. Sosit-au la cetatea Astrahanul în 25 de zile a lui iulie.

Iară galioanele de pre mare au sosit supt un munte, ce să chiamă Perevoloca. Avea măestrii multe în galioane de săpat muntele acela, care munte stă între Don și între Volga, și pentru aceia îi zic Perevoloca acelui munte, că pre acolo căzacii moschicești trăgea vasăle sale, niște luntri iușoare peste acel munte, den apa Volgăi până în apa Donului, cale de șasă mile mari. Acolo turcii, dacă au sosit, vrea să tae muntele, să abată apa Volgăi în Don. Ce i-au lovit 15.000 de moscali fără veste și den 8.000 de turci, ce era la acele vasă de tras, abiia au rămas vro 3.000 și le-au căutat a să întoarce înnapoi, cu armata lor ce era în vasă; și nice aciia întregi n-au scăpat, că până la Azac i-au gonit căzacii cu acele luntri a lor de prin stuh, dându-le spaimă. Uneori le eșia înnainte, alteori noaptea, și denainte și den dos făcea năvală la acele galioane cu multă scădere turcilor, până abiia au scăpat în Azac câți mai rămăsesă.

Iară, dacă au deștertat tunurile și au descărcat den galioane altă gebhana în Azac, septemvrie 20, aprinzindu-să o casă în cetate, s-au aprinsu și acelea toate, iarba de pușcă și altele, cu multă scădere celor den cetate în oameni și în tot ce-au avut. Și așea s-au prăpădit de tot acea oaste turcească, ce mergea pre apă la Astrahan, și ce au rămas îmblând pre în unghiuri într-o parte și într-altă, nice un galion deplin până în Țarigrad nu s-au întorsu.

Iară căzacii aciiaș, întorcându-să, sloboziia pojar în câmpi de ardea iarba, ca să nu să întoarcă pre acolo oastea cea călăriață, turci și tătari, de la Astrahan, și pentru să nu margă hrană turcilor de la Azac, nice de aiurea. Care oaste, neputându-să apropiia de cetate, pentru apa Volgăi, ce trecea pre supt cetate și o încungiură, și fiind cetatea bine grijită cu arme și cu oameni, zăbovindu oastea turcească, nemic nu începea. Și când să socotiia turcii fără de grijă nice dentr-o parte, iată câteva mii de moscali noaptea, cu luntri, cu șeici și cu plute, cu hatmanul lor Srbrni, septemvrie 22, mai-nainte de zori de zuă, au lovit pre turci și pre tătari, făcându-le multă scădere. Au întrat moscalii vitejește în cetatea Astrahanului.

Și oblicind turcii de oastea lor cea de pre apă, ce le viniia într-agiutor, cum au pățit și cum s-au întorsu, și hrana împuținând, era toți cu multă grijă și deodată au lăsat cetatea și vrea numai să să întoarcă înnapoi. Ce, cu sfatul tătarâlor, a doa zi au încungiurat cetatea, și începură a face o cetățue acolo, unde au fostu Astrahanul cel vechiu, cale de doaă mile mai în sus, pe apă, de la Astrahanul acest de acmu. Și îndată s-au pornit multe mii de tătară, pentru hrana la Moscu, ce nice unul de aciia nu s-au mai întorsu, că i-au lovit moscalii și nice un tătar viu n-au scăpat. Și mai zăbăvind turcii 11 zile, neavând zaharea, nice hrană de cai, s-au întorsu, aprinzind cetatea ce o făcusă ei, cu mare jeale lor și cu ocară; aprins-au și un sat lângă cetate.

Iară purcesul lor de la Astrahan într-acesta chip s-au tâmplat. Septemvrie 12, de diminiață, pe obiceiul lor, au trâmbițat, și îndată s-au pornit agârlâcul lor cu cămile și cu catâri, și a doaă oară trâmbițând, îndată să porniră cu rânduială cu aciasta: întâi spahiii, în câteva stoluri, apoi după dânșii mergea tunurile și gebhanaoa și în îmbe părțile, mergea șiraguri de cămile și de catâri și caii în povod, ce ducea zaharea; apoi enicerii, unii călări, alții pedestri cu sâneță; după eniceri mergea solacii cu arce, ce poartă cauce în cap, cu sirmă cusute, de pâslă, albe; după solaci ducea câțva cai în povod a sarascheriului oști, cu podoabe frumoasă foarte; după povodnici viniia sangiagașii, iară pre urma lor viniia sarascheriul, și după dânsul un prapor mare, de coade albe de cai, iscusit tocmit, și pe urmă viniia trei stiaguri mari roșii de taftă, învălite, care numai la bătae le dezvălescu de tot, și în loc de boldu iaste făcută inemă mare de aur; deasupra acelor inimi sint scrisă slove: legea lui Mehmet pre niște cănafi sau săcșori de lastră; și la vremea războiului cu nepriiatinul, atunce dezvălescu acele stiaguri să vază toți legea scrisă pre acele stiaguri: să nu jăluiască viața pentru legea lui Mehmet; și le poartă ceaușii sarascheriului, de pe oști. După acele stiaguri viniia tabulhanaoa, după tabulhana viniia opt stiaguri, fieștecare într-alt feliu de floare, după stiaguri, un buluc mare de spahii, iară pe de laturi mergea ceauși de nu lăsa să să apropie de acel begler-beiu, ce era mai mare pre oștile turcești. Iară pe de laturi mergea alte polcuri, unii înnainte, alții mai înnapoi, cine unde putea. Iară la conac acei singegași și spahii petrec pe sarascheriul până la cortul lui și, stând în rând, i să închină.

Iară tătarâi mergea: pre urma oștii turcești, Mehmet Chirei soltan, ficiorul cel mai mare a hanului, cu zece mii de tătară aleși, iară Cazi Chirii hanul mergea înnaintea oștilor turcești cu giumătate de milă, iară Aldi Chirii Soltan, cu treizăci de mii de nohai, den a stânga mergea. Gianclăi, domnul Azacului, cu altă tătărâme mergea de driapta.

Iară la un loc, den doaăzăci și una de zile a lui septemvrii, până în 23 septemvrie, n-au avut apă să bea nice turcii, nice tătarâi, până al patrulea conac, au sosit la un iazer după apusul soarelui și era apa într-acel iazer can sărată și au băut apa mai toată den iazer și de aclo au agiunsu a doa zi până la apă bună, unde să chiamă Burna și Chesceniia. De acolo să încep câmpii fără apă, că pe acolo le-au căutat a merge, căci pre aiurea moscalii au arsu câmpii.

Însă Cazi Mârzea, povoața oardelor nohailor, s-au vorovit cu hanul să povățuiască pre turci pentr-acei câmpi, să le agonisita, că să apucasă că-i vor duce pre turci pre locuri cu ape și cu fiară de agiunsu de hrană, zicând că numai în patru zile vor avea cale până la Azac. Ce aciasta era vicleșugul tătarălor asupra urcilor. Și așea, unora le-au murit caii, altora le-au stătut caii; că, mergând pe acei câmpii, nu afla apă câte 5 zili, și mulți turci au rămas pre acolo, unii tăiați de tătari, alții leșinați de foame și de sete. Caii turcilor, carii sta, îi lua tătarâi și-i mânca. Nice noaptea la pășune nu cuteza turcii să-ș sloboază caii, că-i fura tătarâi și-i depărta în locuri pustii.

Și mai multu fu a merge turcilor pentr-acei câmpi, ce le zic câmpii Magerilor, – că de pre acele locuri au eșit ungurii – că știia tătarâi că pre acolo sintu șerpi mulți și alte jivini și amăgisă pre turci de-i dusără pre acolo, unde au aflat mulțime de șerpi și de alte jivini cumplite. Pre lângă niște mlaștini, era locul plin de piei de șerpi, să părea că-i acoperit câmpul cu pânză albă. Spun, că pre acei câmpi nu pot îmbla vara nice cu mii de cai, de mulțimea șerpilor.

Mărgând dară oastea turcească peste acei câmpi, neavând apă câteva zile, au sosit la un pârâu săc sau cu puține apă și năvălind să apuce apă, mulți s-au ucis între sine. Și mai mergând de acolo, au mas la niște movile fără de apă, acolo era zidiuri de cărămizi, să cunoștea că au fostu oarecând niscai beserici, fiară multă, de multe feliuri, și mai mulți cerbi, de carii scriu mulți, că mănâncă șerpi. Și mai mergând fără apă doaă zile, au sosit a tria zi la o mlaștină tinoasă cu apă foarte amară și sărată. Ce cum au fostu, au băut și oamenii și caii, de nevoe, de multă sete.

Acolo le-au vinit veste că au perit vro 500 de turci, oameni aleși, ce-i amăgisă un tătar, zicând că știe fântâni cu apă bună în câmpi, numai să-i plătiască lui cu bani și el să-i ducă la apă, și luând tătarul câtva bani de la turci, i-au depătat în câmpi, unde neaflând apă, au fugit tătarul; iară turcii, rătăciți, toți au perit, numai patru turci ce avea cămile s-au întorsu și au nemerit în oaste și au spus de perirea celorlalți.

Iară a doa zi, au nemerit la un iazer curătoriu, ce să chiamă leșește Przevodnița, adecă trecătoare, și fiind apă bună, au odihnit o zi. Și de acolo, a doa zi, mergând până în sară fără apă, era apă în oastea tătărască, iară turcii săpasă gropi și aflasă puținè apă de ploae, ce ploasă într-acea zi.

Într-aceia zi, pre un ginere a lui sarascher pașea l-au jecuit tătarâi, mergând el înnainte cu patruzăci de turci să agiungă la Azac, pentru hrana, și să să odihniască. Ce, tătarâi pre toți îi jăcuia, cum pre cei de pre urmă ce rămânea de oameni sau de oaste, așea și pre cei ce trecea înnainte. Deci turcii, decât să încapă în primejdie la tătari, să lăsa de nu cuteza să margă nice unul înnainte să hălăduiască la Azac, și de lipsa ce avea de foame și de sete, și de primejdiia de tătari, până agiunsără la ezerul ce să chiamă Gigherlic, și acolo s-au odihnit și ei și caii doaă zile; și acolo cântariul de posmagi câte 84 galbeni de aur cumpăra turcii, și făină chila câte 20 galbeni de aur, și mazire cu număr cumpăra, câte 10 grăunță la un aspru, iară pe urmă și mai scump cumpăra țintariul de pâine coaptă. Însă, și aciia ce făcea acea neguțitorie cu atâta scumpete, lăcomindu-să la bani, la amar au sosit, că-i amăgiră tătarâi, zicând că sintu numai trei conace până la Azac, iară abiia au mărsu de acolo în șeapte zile până la Azac.

La acel iazer, ce s-au pomenit, Gigherlic, au ospătat hanul pre turci, împărțind tuturor câte o bucată de pâne, zicându-le că toată hrana câtă are le împarte lor; ce, aciasta făcea hanul pentru să-ș acoperă vicleșugul său.

De la acel iazer, a doa zi au sosit la iazer curător, care se chiamă Sassele – Gighirligu, și până acolo iaste hotarul câmpilor măgerești. Într-acela câmpu, până astăzi să văd zidiuri multe și turnuri multe de piatră, unde au fostu de demultu beserici. Și așea să văd, ca când chip de oamenii cei vechi, mormânturi de piatră le făcea; iară acmu au crescut pre aceli piiatri mușchiu. Tătarâi cei bătrâni spunea cum au auzit den bătrânii lor, că au lăcuit pre aceli locuri creștinii, ce n-au știut ce niam au fostu: sarmați sau petihoți su greci, căci aciia țin lege grecească.

Doaă săptămâni deplin au călătorit pre acei câmpi. Iară eșind dentr-acei câmpi, în 9 zile a lui octomvri, au avut conac fără apă, iară a doa zi au poposit la o apă mică, ce să chiamă Cheughelnic. Ce până acolo au rămas giumătate de cai morți și leșinați de sete și mulți turci au murit și s-au bolnăvit de sete și de foame și să ruga altora să-i omoară, să nu mai reabde foame și sete.

Într-aceia zi, s-au scornit vântu mare, cât oborâia pre om de în picioari, și caii hâmnisiți și nu putea de vântu nice să să clătiască. Și după vântu, ploae rece, trei zile ploând neîncetat; și aceia ploae au străcat mai rău pre turci, câți mai rămăsesă; și pre lângă acea apă, au mersu trei zile până în Azac, că acea apă întră în apa Donului la Azac. Sosind la Azac, au fostu rămas ca la doaă sute de turci pre cale. – Acolo între Don și între Cheoghelnic, tărarâi erniază, iară vara mergu în câmpii cei mari cu dobitoacele sale.

Supt Azac au sosit noaptea și s-au tăbărât lângă apa Donului, că acolo era o cetățue mică, care au fostu arsu de prav de pușcă, ce s-au fostu aprinsu; și acolo la acea cetățue iș strângea hrană, până s-au strânsu turcii cei rămași, că-i aducea tătarâi pre caii săi, arătând milă cu dânșii, iară unii nămiia cai de la tătari. Și după ce sosiia la conac de acei leșinați, la Azac, le hierbea păsat și le da și posmagi, că de multă flămângiune nu putea să mănânce, că li să înflasă capetele și pântecele; și într-acea noapte mulți au murit.

Și de la Azac, au întrat în corăbii împărătești și au purces pre mare spre Chefea. Și scornindu-să furtună pre mare, s-au înnecat corăbiile acelea și s-au înnecat toți.

Iară begler beiu cu cinci sangiaggii au rămas la Azac cu rămășița oamenilor săi, ca la o mie de oameni poate să fie fost, și acolo aștepta poronca împărătiască, că avea grijă să nu-l omoară împăratul pentru ce au pierdut atâta oaste; că den vro doaă sute de mii de oaste cu călărime, cu pedestrime, și vasă pre apă 150 au pierdut, abiia doaă mii de oameni s-au înturnat înnapoi. Iară den tătară puțini au perit, fiind mai deprinși cu lipsa, și având câteva iape cu dânșii, trăia cu laptele lor, fără numai tătarâi, ce-au trecut peste Volga pentru hrana, în Țara Moscului, nice unul nu s-au întorsu înnapoi, nice s-au știut ce s-au făcut.

Iar în anul de la Hristos Mântuitoriul nostru 1571, întrat-au tătarâi în Țara Moscului și în zua de Ispas, au aprinsu târgul Moscul și o cetate den gios, de au arsu până în pământu, și mulți oameni au perit de foc; numai cetatea Chitaigorod au hălăduit că s-au apărat moscalii, și cu mare plin s-au întorsu tătarâi, fără de nice o scădere sau dodeială.

DOMNIIA LUI ION VODĂ

CAP XXXV

Acestui Ion vodă, a cui ficior ar fi, scrie la istoriile leșăști să fie ficior unui Ștefan vodă, însă nu cu cununie. Alții zic că au fostu de la Mazoviia, den Țara Leșască, să fie slujit la Ferlii, voevodul Cracăului, și să fie mersu acestu Ion vodă în Țarigrad; iar nu însămniază cu ce triabă să fie mersu, nice cronicarii leșăști. Iară letopisățul vornicului Ureche scrie că Ion vodă să fie fostu ficior de arman, iară den cine au aflat aciasta, nu arată dovadă.

Înțălegând împărățiia de amestecăturile lui Bogdan vodă, cum s-au fost împriiatenit cu leșii, de-ș mărităsă surorile după leși, și el era să-ș ia doamnă den Țara Leșască și ținea leși de svat pre lângă sine, au mazilit pre Bogdan vodă și au adus de la Rodos pre Ion vodă și i-au dat domniia țărâi. Însă și la Rodos nu putem ști pentru ce au fostu dus Ion vodă, poate fi surgun, făcut de mai-nainte. Luând stiag de domnie în anul 7078 <=1570>, au purces cu oaste turcească, cum scrie Gvagnin, ca la 20.000. Eșit-au în tâmpinarea lui Ion vodă o samă de boiari de țară, mai de frunte: Gavril logofătu și Dinga hatmanul.

Iară Bogdan vodă, înțălegând de domniia dată lui Ion vodă, au răpezit la niște boiari în Țara Leșască, ce-i trimisese cu prieteșug în partea sa, cu priiateșugul poftindu-i de agiutoriu împrotiva lui Ion vodă. Ce, sirguind Ion vodă cu oaste turcească și cu tătari, au apucat Ion vodă scaunul domniei în Iași și postul mari. Iară Bogdan vodă s-au dus la Hotin, neavând nice un agiutoriu.

Ion vodă, dacă s-au așezat în scaonul domniei țărâi, socoti la începutul stăpânirii sale să se areate groaznic și strașnic,

să să tiamă toți de însul; că atunceș, în ziua de Paști, au tăiat pre Ionașco Zbiiara.

Bine au zis de tirani, că nice o vreme n-au de blândeță. Precum acest Ion vodă, nice la zua Paștilor nu s-au înfricoșat de Dumnăzău să nu facă vărsare de singe. Stătut-au îndată îngrijiați biații boiari, măcar că alergasă în tâmpinarea lui Ion vodă, cu mare poftă de domnu creștin și blând, și să tânguia că mai bine le-ar hi fostu cu Bogdan vodă; măcar că avea leși pre lângă dânși, că, de le lua leșii hrana, cu cât mai vârtos turcii, carii îș râdea de muiarili și de copii lor.

Iară lui Bogdan vodă, viindu-i agiutoriu la Hotin den Țara Leșască, de la priiatinii lui, doaă mii de leși, cu Nicolae Milițchii hatmanul și cu Neculaiu Siniavschii, voevodul Țărâi Rusăști, întrând acele 2.000 de leși în țară, prăda și străca tot ce afla. Pre urmă au mai întorsu o samă de leși, oameni mai proști, înnapoi, pentru să nu strâce în țară, zic leșii, și trecând codrul Milițchii, au agiunsu la apa Prutului și de acolo au răpezit pre Bielavschii cu oamenii lui la Bogdan vodă, la Hotin, de au pogorât pușcele, și după ce au sosit pușcele, s-au clătit și Bogdan vodă până a Ștefănești cu oaste leșască. Și tâmpinându-să cu oastea lui Ion vodă, n-au cutezat leșii să stea la războiu, ce numai străjile s-au lovit și s-au întorsu spre Hotin. Și moldovenii lui Ion vodă, cu turci amestecați, s-au luat după leși, să-i poată închide undeva la vro strâmtoare, dându-le războiu în multe locuri, până la cetatea Hotinului, fiind cetatea pre mânule leșilor; au tercut peste Nistru oastea leșască cu Bogdan vodă fără smintială.

Iară Ion vodă, după ce au trecut leșii peste Nistru, au început a bate cetatea Hotinului și în câteva săptămâni, neputând-o dobândi cu armele sale, au trimis sol la

Iazlovețchii, hatmanul crăiii leșăști, poftindu-l să poroncească lui Dobrosolovschii, ce ținea cetatea, să-i dea cetatea.

Să făgăduia Ion vodă de pre atunce să facă giurământ craiului leșăscu, că-i va fi cu credință și cu priință în toate poroncile crăești, precum au fostu și alți domni de mai-nainte de însul i proci. Iazlovețchii hatmanul, văzind aciasta solie a Ion vodă, au făcut știre lui Jicmont, craiului leșăscu, și au primiit craiul giurământurile lui Ion vodă.

Bogdan vodă, pierzându-și nădejdea de domniia Țărâi Moldovei, fiind și bolnav de ochi, viind la Camenița cu Milițchii, au mulțămit tuturor capetelor leșăști, pentru nevoința ce-au pus pentru dânsul să-l ducă la domnie. Și de acolo s-au dus cu puțintei leși la Moscu și acolo s-au sfârșit viața.

În anii de la Hristos Mântuitoriul nostru 1572, au murit Jicmont, craiul leșăscu, în oraș în Ticoțin. Acestu Jicmontu au fostu cel de pre urmă seminție Iaghelilor; crăit-au ani 42.

Iară al doilè an, s-au strânsu toți domnii și boiarii leșăști la Varșav; acolo au mărsu soli și de la Ion vodă, poftind pre recipospolita să-i dea pre Bogdan vodă, pentru care au făcut pâră Ion vodă și la împărăție, și să făgăduia Ion vodă că va fi în prietenie cu crăiia leșască, cum s-au fostu adeverit și mai-nainte, numai să-i dea pre Bogdan vodă. Pomenit-au solii lui Ion vodă și pentru Pocutiia că nu o va cere de la dânșii.

Făcut-au leșii răspunsu lui Ion vodă într-acest chip: „Că, te-ai jeluit împăratului turcescu pre Bogdan vodă să ți-l dăm noi; cum nu l-am chemat, așea nice vom să auzim de însul, și că nu să află Bogdan vodă în crăiia leșască, să știi; iară, de ar fi strângând Bogdan vodă undeva oști, să știi că pen Țara

Leșască nu-l vom lăsa să triacă cu oști Bogdan vodă, iară pentru Pocutie, că nu o vei mai cere de la leși, bine vei face“.

Venit-au sol la acel seim și de la hanul Crâmului, poftind pre leși să nu-ș aliagă craiu pre împăratul Moscului, nice pre vreun ficior a lui, că moscalul de demult iaste vrăjmaș lor, iaste și țărâlor sale, și atunce nu stăpân, ce vrăjmași ari avea. Arăta solul hanului, cum mai bine să aibă leșii priiaten pre turcu decât pre moscal, și-i svătuia solii hanului să-ș aliagă leșii craiu ori fie pre cine, fără pre moscal.

Au fostu trimis și turcul la craiul leșăscu cărți și, neapucând viu pre craiul, au cetit cărțile la ivala tuturor leșilor, scriind să dea liafă hanului Crâmului, ce au fostu mai-nainte leșii să dea Crâmului. Ce, au răspunsu leșii că gata sintu, numai întâi să facă dreptate cu tătarâi, carii mainte, încă viu fiind craiul, au lovit în Podoliia de au arsu cetatea Barul și câteva sate și târgșoare, care nu s-au căzut tătarălor să facă, peste legătură, acea stricăciune în Podoliia.

Ion vodă, după ce rămasă izbânda la dânsu, de scoasă den țară pre Bogdan vodă și pre leși, de să și arăta deodată pre voia țărâi, însă pre urmă pre toți domnii au covârșit cu vrăjmășiia și cu morți cumplite. O, Doamne svinte, să oțărăște condeiul a scrie tirăniile și mijlocele tiranești acestui cumplit tiran domnu! Băgat-au în foc, de viu, pre vlăduca Gheorghie, de au arsu, pentru prepus de avuție. Tot tiranul iaste lacom; și bine au zis oarecine, că lacomul nice șie, nice altuia iaste de folos.

Mitropolitul Theofan au fugit prin munți de groaza lui Ion vodă, temnițăle toate era pline de călugări și-i îngropa de vii: pre Veveriță, și pre Cozma, și pre Molodețu călugărul. Așijderea den boiarii de cinste sabiia lui știia, omorându-i cu tot feliul de morți, asămănându-să cumpliților tirani lui

Nero şi lui Dioclitiian. Însă, aciia era păgâni, iară acesta creştin! Însă, de au fostu creştin, nime nu scrie, că precum nime nu adevereşte niamul lui, aşea nice legea lui de ce lege au fostu. Nice crezu să fie fostu creştin pravoslavnic – vedea-veţi plata de tiran şi a lui Ion vodă, la ce au vinit pe urmă – că, de ar fi fostu creştin, nu s-ari fi însurat în postul mare.

Iară al treilè an a domniei lui Ion vodă, făcându atâtea munci şi morţi cumplite, urâte lui Dumnăzău şi oţărâte lumii, iată îi vini veste că l-au mazilit împăratul şi au dat domniia lui Pătru vodă Şchiopul. Acestu Pătru vodă era den Ţara Munteniască, ficior Mircii vodă şi nepot de sor Mihnii vodă.

Ion vodă, dacă s-au simţit streinat şi scos den domnie – iată aicea să începe urgie şi răsplătire de la Dumnăzău asupra lui Ion vodă, pentru tirăniia lui – i-au fostu scris capichihăile lui Ion vodă, să trimită bani să împingă pe Pătru vodă Şchiopul. Sfătuindu-să Ion vodă cu boiarii ce-i avea svetnici, tirani ca şi dânsul, cum ar fi mai bine: trimite-va bani la Poartă să-ş tocmască domniia despre împărăţie, au să să apere de Pătru vodă cu sabiia? Sfătuitu-l-au toţi, mai bine să facă cu aciia bani oaste asupra împărăţiei turcului şi să nu lasă pre Pătru vodă la scaonul ţărâi. – Vezi aicea cum strămută Dumnăzău sfaturile cele bune spre rele cu rău sfârşit tiranilor! – Dumnăzău, de la cela ce nu are dreptate în sine, nice sileşte să o aibă; ia de la dânsul mintea cea bună şi o întoarce în socotiala cea rea, ca să nu cunoască nemic de cele ce greşeşte.

Socotiia Ion vodă să agiungă şi la Henric, craiul leşascu, de agiutoriu; ce, ştiind că are crăiia leşască legături de pace cu împărăţia turcului şi nu-i va da agiutoriu, au ales de au trimis la căzaci să-i cheme în liafă, ca pre nişte oameni slobozi. Strâns-au şi ţara, cătră carii să ruga cu multe cuvinte blânde – acmu blând de frică – ca să le poată întoarce şi să tragă inimile spre dânsul; arăta şi nesaţiul turcescu şi lăcomiia lor. – Vedea ştercul în ochiul turcilor, iară bârna în ochii săi nu vedea, – zicând că turcii toate schimburile fac pentru mâzda şi pentru să sărăcească ţara, să slăbască. Arăta ţărâi Ion vodă şi aciasta, că de vor videa ceva şi or vrea cu toţii, pre lesne va depărta mâna turcului deasupra ţărâi, că şi pre leşi îi are priiateni, căzacii s-au adeverit să vie într-agiutoriu, cărora nu le pot sta turcii înnainte la război.

Şi ca acestea, zicea ţărâi, cum de au făcut oricui înnalgiosul, tot pentru turci au făcut, şi cum l-au fostu cunoscut ţara de rău pre Ion vodă, aşea acmu să-l cunoască de bun şi mai mult spre folosul lor. Aşea, Ion vodă, împlând pre toţi de nădejde, au strâgat cu toţii că lângă dânsul vor peri, precum s-au şi tâmplat.

Căzacii, văzind lefe, şi carii den firea lor sintu gata la jac şi dobânzi, s-au strânsu ca 1.200, neîntrebând voia craiului sau a altor căpetenii a crăiei leşăşti, au purces în ţară la Ion vodă; între care căzaci era aceşti căpetenii: Sverciovschii şi Barsam, amândoi avea câte 200 de cazaci şi de la Braţlav era 200 de căzaci, Cozlovschii iarăşi avea 200 de căzaci, aşijdirea şi Slujinschii, iară Ianci şi Socolovschii avea câte o sută.

Iară, dacă au sosit căzacii în tabăra lui Ion vodă, au poroncit Ion vodă de au dat, de bucurie, den tunuri şi den sineţă. După ce s-au râdicat masa, au poroncit de au adus câteva tipsii de argintu, pline de galbeni de aur, şi le-au pus denaintea căzacilor, poftindu să priimască acea dată de la dânsul. Deodată căzacii nu primiia atâta liafă, apoi luară-i şi să împărţiră cu galbenii şi i-au aşezat den-a-stânga oştii sale și le-au trimis 6 buți de vin de au băut căzacii pentru sănătatea lui Ion vodă și le-au dat și taleri câteva sute.

A doa zi, mai-nainte de răvărsatul zorilor, au mersu Ion vodă la căzaci și i-au poftit la cortul său; și mergând, așea le-au grăit Ion vodă, leșește, că știia limba leșască că era așeaș liav de naștere:

„Pentru lucrurile voastre și vitejilor înțălepți de nu aș ști, nice dănăoară n-aș fi trimis la voi să vă fiu ostenit de atâta cale; iară, știindu-vă că aveți mare laudă întru meșterșugul osteniii, pentru aceia v-am chemat la aciastă triabă ce am cu sultan Selim, împăratul, vrăjmașul mieu de cap, rugându-vă să-mi slujiți pre bani, măcar că voaă a vă arăta liafă nu îndrăznescu, având grijă să nu vă arăt puțin, în prejma lucrurilor voastre cele mari; iară orice v-ar trebui, sau bani, sau haine, așea voaă, cum și cailor voștri, de taote den destul veți avea. Iară și eu nu mă îndoesc întru aciasta, că veți sta și veți începe cum să cuvine celor buni. Pe lângă acestea, pentru osteniala voastră, foarte vă mulțumăscu că, fiind oameni creștini, ați vinit la mine, pentru care pururea voiu fi datoriu și pre atâta voiu să vă plătescu, precât viți vrea voi; că, măcar că văzu puțini înnaintea vrăjmașului așea de mare, iară așea vă socotescu, ca când ați fi vinit doaă mii de călări, măcar că de acestu vrăjmaș pagubă nu iaste noaă a socoti să nu fie de noi biruit. Îmi caută a mărturisi aciasta, că le slujește nărocul, că den mic, așea de puternic s-au înnălțat, tot dentru slobozăniia lui Dumnăzău, pentru păcatele noastre s-au făcut, și orice au dobândit, tot cu vicleșug și cu amăgirea lor, iară nu cu tărie. De celor mai sus zburând, mai lesne cu vreme socotesc că pot cădea. Mai mult a grăi, de bucurie lacrămile nu mă lasă. Cum vă sint de voios și ce inimă am spre voi, Dumnăzău știe și voi veți putea cunoaște de mine. Pentru ce dar mai mult cum trebue voaă a mă lăuda, aciasta numai să știți, că nărocul mieu, nărocul vostru iaste“. Acestea zicând, au lăcrămat Ion vodă.

La aceste cuvinte a lui Ion vodă, răspuns-au Sfirciovschii de la toți, ca un oștian deplin, pre scurtu zicând: „Nice banii – de carii puțin băgăm samă – ni-au adus pre noi la aciasta să venim la tine, Ioane, ce ca să batem pre vrăjmașul tău; pentru aceia nice de o plată nu băgăm samă, destul vom avea, de vom goni de aicea pre vrăjmașul tău și pre tine vom împăca cu dânsul. Tu, precum ne vei mulțămi, nărocul tău va arăta aciasta. Noi de puterea turcească cât de puțin nu ne temem; fără cât, ce sfârșit va fi, Dumnăzău știe, iară vom nevoi foarte, cum am putea să te apărăm de vrăjmașul tău“.

Apoi i-au poftit Ion vodă la ospăț cu sine și-i pusă pregiur masă Ion vodă, cu sâne; la altă masă, logofătul cel mare și Irimiia, hatmanul lui Ion vodă, și cu alți boiari moldoveni, au șăzut.

Toate acestea auzindu-să la sultan Sălim, împăratul turcesc, de sirgu au trimis turci 30.000 și unguri 2.000 la Alexandru vodă, domnul muntenesc, să margă să prinză pre Ion vodă și să ducă pe frate-său, Pătru vodă, domnu țărâi.

Alexandru vodă, domnul muntenescu, den poronca împărătiască, împreună cu frate-său, Pătru vodă, cu oastea turcească, cu unguri și cu munteni, au purces și, viind până peste apa Siretiul, s-au tăbărât, slobozindu-ș caii la pășune.

Ion vodă, înțălegând de Alexandru vodă și de Pătru vodă că-i vin cu oști asupră, îndată au pornit o samă de căzaci cu Sfirciovschii și cu 5.000 de moldoveni, știutori lucrurilor pre unde vor merge. Iară pre urma lor s-au pornit Ion vodă cu oastea. Mers-au Sfirciovschii cu ai săi mălcomiș și dede pre strajea de oștenii munteni – 400 era – și încungiurându-i fără de veste, pre toți i-au prinsu. Și înțălegând dentru aciia Svirciovschii, că nemic nu știe Pătru vodă de oastea lui Ion vodă, au și răpezit la Ion vodă să sirguiască, să vie mai de sirgu cu oastea. Grăbit-au Ion vodă, și după ce s-au împreunat cu toții la un loc, s-au împărțit în trei polcuri și au lovit de trei părți pre oastea lui Pătru vodă, când toți dormiia fără de grijă, în nădejdea străjii. Multă moarte au făcut într-înșii, că de nimic nu să putea apuca, numai de fugă pedestri, și numai cu cămeșile abiia au scăpat Alexandru vodă cu Pătru vodă, frate-său; Pătru vodă fugi la Brăila, lăsindu toată tabăra în mâna lui Ion vodă. Și multă dobândă făcură căzacii, că așea poroncisă Ion vodă să lasă mai multă dobândă căzacilor.

Purces-au Ion vodă în goană după Pătru vodă și după Alexandru vodă cu toată oastea sa, de au arsu și au prădat Țara Munteniască, mai mult de giumătate, și au pus domnu pre Vintilă vodă, în Țara Munteniască.

Oblicind Ion vodă că Pătru vodă și Alexandru vodă s-au oprit în Brăila, întorsu-s-au cu oștile sale asupra Brăilei și, tăbărând supt Brăila, trimis-au doi munteni la beiul de Brăila, cerând pre amândoi domnii să-i dea pre mânu, că, apoi de nu-i va da, el va sta cu războiu pregiur cetate, până o va dobândi. Trimis-au și beiul de Brăila patru agii la Ion vodă, cu zece glonțuri mari de tunuri și cu zece mici, zicând lui Ion vodă că cu acel feliu de bucate îl va ospăta den cetate, care nu le va mistui.

Mâniiatu-s-au tare Ion vodă pre acei agii și au poroncit de le-au tăiat urechile și nasurile cu buză cu tot și i-au spânzurat de picioare înnaintea cetății și îndată au poroncit pedestrimei de au făcut năvală asupra târgului. Având loitre gata, au oborât gardul târgului și, întrând în târgu, au tăiat pre turcii den Brăila, cât nice câne n-au rămas viu, și curea sângele pârâu în Dunăre și au dat foc de au arsu târgul și multă avere au luat și scule de aur și de argint și mărgăritar mult, că era bogat acel târgu, nefiind prădat niceodată, de când l-au fostu dobândit turcii în sama lor.

Vrând Ion vodă atunce să bată și cetatea, numai ce-i vini veste că-i vin într-agiutoriu Brăilei 15.000 de truci, și îndată au trimis pre Sfirciovschii cu căzacii împrotiva acelor 15.000 de turci, dându-i și opt mii de moldoveni. Și tâmpinându-să Sfirciovschii cu turcii, datu-le-au războiu vitejește și, înfrângând pre turci, i-au topit așea, cât abiia au scăpat vreo mie călări.

Iară, după aciastă izbândă cu năroc asupra acelor turci, venit-au veste lui Ion vodă den urmă, că au întrat în țară turci și tătari. Lăsat-au Brăila și s-au întorsu cu oastea împotriva turcilor și a tătarălor și, lovindu-i vitejește, i-au răsipit și i-au gonit.

După aceia au mersu cu oștile sali Ion vodă supt Tighinea și, bătând-o câteva zile, o au dobândit și o au arsu. Trimis-au de acolo 600 de căzaci la Cetatea Albă și o au aprinsu de au arsu giumătate de târgu. Iară Ion vodă cu oastea sa, până a vini căzacii de la Cetatea Albă, s-au odihnit.

Și după aceia, înțălegând Ion vodă de niște turci, ce eșisă de prin cetăți și să oștisă cu tătarâi Bugiagului și mergea la Cetatea Albă, au orânduit pre căzaci și cu trei mii de moldoveni, pre carii, lăsindu-i Sfirciovschii pre urmă, au tocmit căzacii în trei polcuri: în polcul cel denainte era 400 de căzaci cu sineță și toți cu calcanuri, să să sprijenască de sulițăle turcești, orânduiți. Al doilè polcu, iară pre atâțea, cu sănetă și cu arce; pre aciia i-au orânduit în cornul den driapta; acolo, într-acel polcu, era Svirciovschii. În al treilè polcu, pre atâțea, cu suliță lungi; pre aceștiia i-au tocmit în cornul den stânga.

Iară turcii, văzind oameni de oameni, au sărit cu îndrăznire asupra cazacilor, iară Sfirciovschii au poroncit polcului celui den mijloc, de au sărit împrotiva turcilor, slobozind focul în turci, și să făcu o amestecătură mare într-înșii. Atunce, și singur Svirciovschii au alt polcu i-au lovit den dos, săgetând în turci den arce, și ciia cu sulițăle lungi, de altă parte, năvălind asupra turcilor de-i giunghea și-i împungea. Stătut-au un ceas acest războiu de îmbe părțile, până au sosit și moldovenii, și cu mare îndrăznire au năvălit asupra turcilor și, înfrângând pre turci, prins-au vii 200 de turci și-i mâna denapoi ca pre niște dobitoace, de i-au închinat la Ion vodă; și îndată au poroncit Ion vodă de-i tăiară cu coasăle.

Pre acea oaste turcească era cap un agă prea bogat și să prețăluia cu mulți bani și odoară să să răscumpere de la căzaci, să nu-l mai ducă la Ion vodă. Ce căzacii mai mult socotiia credința spre Ion vodă decât averea, și fu omorât și acela ca și ciialalți turci.

Înțălegând acestea sultan Selim, împăratul turcesc, foarte să tulbură tare și socotiia să să scoale el cu puterea sa, să vie asupra lui Ion vodă, că întrasă în grijă mare să nu piarză Moldova și cât stăpâniia el dencoace de Dunăre. Poroncit-au și hanului Crâmului să să pornească cu oaste, să margă asupra lui Ion vodă; trimis-au iarăș și pe Pătru vodă cu multă oaste turcească.

Înțălegând Ion vodă de atâtea oști, ce-i vin asupră, au orânduit pre Ieremiia, pârcălabul de Hotin, cu 1300 de moldoveni la trecătoarè turcilor la Dunăre, să poată opri să nu triacă turcii, că Pătru vodă cu turcii acmu sosisă la Dunăre. Iară Ion vodă au lăsat oștile de să odihniia, până îi va vini veste de la Ieremiia pârcălabul, să știe de vrăjmașul său, de Petru vodă.

Irimia pârcălabul, mergând la Dunăre, și văzind în ceia partea atâta mulțime de turci, oștiți cu Pătru vodă, el s-au agiunsu pre taină cu Pătru vodă și au luat 30.000 galbeni de aur de la Pătru vodă, daru, și s-au făcut că nu poate opri trecătoarea turcilor, pentru mulțimea de oști ce sintu; și întorcându-să Ieremiia pârcălabul de la Dunăre, au aflat pre Ion vodă supt Tighinea, bătând cetatea Tighinei, și-i spusă cum n-au putut opri atâta mulțime de oști.

Iară auzind acestea Ion vodă, de la Ieremiia pârcălabul, că turcii întâi trecusă tunurile cu enicerii de peste Dunăre în ciasta parte, s-au gătit și el degrabă; strângând oastea, au purces în tâmpinarea turcilor la Dunăre și s-au tăbărât aproape de Dunăre.

Iară căzacii, neavând limbă, căci pre Ieremiia pârcălabul nu-l credea căzacii, fiind în grijă cu toții, s-au strânsu la cortul lui Ion vodă și au zis Svirciovschii: „Noi că ț-am giurat să-ți fim cu credință, Ioane, să-ți slujim până la acest ceas împrotiva vrăjmașilor tăi, și de acmu gata sintem să-ți slujim; și știm că vrăjmașii tăi nu pentru țara ta, ce pentru trupurile noastre vin. Ce, noaă întâi ne trebue să știm: mulți sint? ce gândesc? Pentru să nu fim ca niște morți aduși la mormântu și să nu ne punem capetele ca niște dobitoace mute. Pentru aceia, ce veste ai de dânșii? ce svat? ce meșterșug? spune, să știm și noi“.

La aceste cuvinte a lui Svirciovschii, au suspinat Ion vodă, răspunzind prostește: „Cunoscut-am de multe ori priința voastră spre mine, iubiții miei viteji, și nu aș fi bucuros să vă amăgescu, nice să fac ceva fără svatul vostru;

ce așea vă înștiințăzu, cum Irimiia nu-i departe cu altă oaste și i-am poroncit să ne dea știre de nepriiatenul nostru, când ari avea așea deplin veste și știință de dânsul. Eu pre Irimiia crezu ca pre sănătatea mea, că i-am cunoscut și-i știu bine credința și bunătatea lui; el mi-au făcut știre că mai mult de 15.000 de turci nu sint. Ce, de ar fi și treizăci de mii, ne vom bate cu dânșii, de ne va agiuta Dumnăzău“.

Nu s-au așezat pre cuvântul lui Ion vodă, Sfirciovschii, ce au poftit pre Ion vodă să șază cu tabăra acolo, iară el cu oamenii săi au mărsu pentru limba; și-i dede Ion vodă și pre Veronie, hatmanul său, cu cinci mii de moldoveni călări. Și mergând, au dat peste strajea turcească, atâțea de mulți, pre câți era și oștenii lui Ion vodă; și dându-le războiu, au înfrânt pre turci. Iară altă limbă n-au putut lua, fără numai un turcu rănit foarte tare, ce nemic dintru acela n-au putut să înțăliagă; ce numai pre singură strajea, au cunoscut ei că iaste multă oaste turcească. Pentru aceia au zis căzacii lui Ion vodă să fie triaz și cu pază, cum va crede pre Irimiia pârcălabul mai mult.

La aceste cuvinte, nemic altă Ion vodă n-au răspunsu, fără numai ce au zis: „Nu avăm de ce avea grijă. Știu și nădăjduescu că în scurt să va arăta, că eu pentru aceia am vinit, pentru să-mi apăr moșiia până la moarte“. Și au eșit Ion vodă den tabără, cu trei sute de moldoveni, și s-au lipit de balta la Cahul și s-au suit într-un piscu de dial să poată cunoaște câtă samă de oaste va fi turcească. Ce nemic n-au putut pricepe, că oastea era pre văi tăbărâtă, ce numai străjile s-au văzut în patru locuri, care nelăsindu-să să să vază de tot de moldoveni, s-au clătit pre încet în văi. Neputând dar pricepe Ion vodă pe nepriiatinul său, s-au tras cu toată oastea

sa, care era 30.000 și au tocmit-o în treizăci de polcuri, și la tot polcul era tunuri.

Iară atunce, o samă den boiarii cei mari, anume: Murgu vornicul cel mare și Bilăe vornic mare și Slăvilă hatmanul, văzind atâta putere de oaste, ce venisă cu Pătru vodă, temându-să să nu cază în mrejea vrăjmașilor săi, au părăsit pre Ion vodă și au fugit la turci, la Pătru vodă.

Avea Ion vodă și pive 80 de aruncat cumbarale, călărime deosăbi. Avea țiitoare săsui (?) Ion vodă, sta deosebi; care pentru multă dragoste ce avea spre Ion vodă, nu l-au lăsat între oastea cea călăriață, temându-să să nu-l vicleniască boiarii țărâi, precum au și făcut de nevoe, și să nu-l dea turcilor, ce numai în căzaci nedejduia și credea.

După ce împărți Ion vodă oastea sa în treizăci de polcuri, până a să începe tăzboiul, atunce au văzut Ion vodă mulțimea oștii turcești, care să socotiia mai bine de cincizăci de mii; și atunce să văzu amăgit de Irimiia pârcălabul, pre carele îl avea mai de credință decât pre alții, și, chemându-l Ion vodă la sine, s-au apărat Irimiia pârcălabul, zicând că el n-au putut pricepe să cunoască mulțimea turcilor, iară priința și credința lui cătră domnu-său, Ion vodă, să va videa că întâi el va da războiu turcilor. Și îndată cu polcul său au purces Irimiia pârcălabul asupra turcilor; iară, apropiindu-să de turci, au poroncit stegarului său de au slobozit stiagul în gios și ș-au luat toți șlicele și s-au plecat capetele la turci. Văzind turcii, ce era în frunte să-ș dea războiu, au stătut până s-au închinat Irimiia pârcălabul cu ai săi.

Iară alți moldoveni, văzind faptele Irimiii pârcălabul, înspăimați, au alergat la Ion vodă și i-au spus. Ce, Ion vodă, ca un om cu inemă mare ce era, să nu-ș blăzniască inimile pentru Irimiia pârcălabul, care au viclenit pre domnu-său, așea, îndată au poroncit să dea în dobe și în trâmbiță sămnu de războiu. Iară turcii au pus în frunte pre Irimiia pârcălabul cu oamenii săi, de-i mâna denapoi ca pe niște vite asupra oștii lui Ion vodă.

Iară Ion vodă, văzind pre moldovenii săi cu Irimiia pârcălabul în frunte, au poroncit de au slobozit sănețăle toate într-înșii, de au perit până la unul, și câți n-au perit de focul lui Ion vodă, îi ucidea turcii den urmă, de nu putea străbate de trupurile lor căzute.

Iară căzacii, văzind ce să lucriază, au slobozit focul în turci așea de tare, cât au dat dos turcii deodată, ori că nu le putură sta mai mult împotrivă, ori că-i vrea mai aproape să-i ia în foc, apropiindu-i de pedestrime. Ce, Svirciovschii, pricepând aceia, au strigat asupra moldovenilor să să întoarcă; înturnară-să moldovenii și turcii luară-i în goană. Văzind moldovenii că-i gonescu așea de tare turcii, să întoarsără la turci și să făcu un războiu mare între dânșii, cât de a mână să tăia și să împungea în suliță. Slobozit-au turcii focul în moldoveni; aceia moarte să făcu, cât pica de pre cai, așea moldovenii cum și turcii, de îmbe părți; nice să mai auziia de trăsnetul pușcilor, nice să vedea locul de fum, nice mai știia pușcașii în cine dau cu pușcile, cât le slăbisă mânule a se tăia unii pre alți.

Atunce Ion vodă au îndreptat pre ai săi denapoia pușcilor să să odihniască cevaș și să-ș păzască stiagurili sale. Așijdirea și turcii s-au dat înnapoi să să odihniască și ei. Așea stând și prăvind unii spre alți, au dat Dumnăzău ploae mare și repede și s-au udat pravul de pușci, de unde avea nădejde de agiutoriu moldovenii. Ce numai de a mână le căuta a să bate, ce și mânule le era slăbite și nu putea sprejeni mulțimea turcilor; că și tătari proaspeți să adăogea, viind den dos, i-au lovit pre moldoveni și i-au înfrânt și-i goniră împreună cu turcii și i-au tăiat, cât numai pedestrime au rămas și oastea de strânsură, căzaci 250. Ce, fiind și turcii osteniți, nu cuteza a năvăli asupra căzacilor.

Văzind așea Ion vodă, alergat-au de sirgu la căzaci și le zisă: „Văzu, bunii miei viteji, că den vicleșugul Irimiii pârcălabului am sosit la aciasta, să ne punem capetele; ce, unde or pica capetele voastre, acolo și al mieu sufletul să margă dreptu la ceriu". La acestea i-au răspunsu Svirciovschii: „De moarte nice cât de puțin noaă nu ni-i grijă și cu drag vom muri toți; ce încă să mai dăm războiu acelor spurcați păgâni".

Și îndată s-au pedestrit cu toții și împreunându-să cu oastea, ce venisă mai mulți în dobândă de cât în liafă, ce era ca 20.000, și năvălind cu dânșii, singur Ion vodă au apucat pușcele de la turci cele ușoare; o pușcă de acelea singur Ion vodă o au apucat, că așea era de tare Ion vodă, cât o au tras singur. Și împlându pușcele acele de prav, le-au și spart și le-au lepădat și, legând tabără, s-au tras cale de o zi, la un sat, de s-au îngropat; însă, de apă le era lipsă mare și nevoe.

Iară turcii, dacă s-au strânsu cu toții cu cei den goană, i-au încungiurat de mai-nainte de apusul soarelui. Și era mulți turci cu tătară, cât nu-i puteai cuprinde cu ochii, și acolo toată noaptea i-au străjuit să nu scape dentr-acel loc și au aprinsu casăle în sat ce era pustii, să să facă lumină să să vază turcilor. Iară, dacă s-au făcut zuă, început-au turcii cu toate pușcele a bate într-înșii, ce nu le putea străca nemic că să îngropasă bine. De acolo, trei zile s-au apărat, făcând năvală căzacii în multe rânduri asupra turcilor. Văzind turcii că cu greu îi vor dobândi, au pus socotială să facă legătură cu Ion vodă, să li să închine.

Ion vodă, încă văzind că flămânzăscu și leșină de sete și pravul încă împuținasă, să fugă să scape loc nu era, că tot locul cuprinsese turcii, au gândit că doar cu blândeță și cu giurământu făcând turcii, să va scoate den peire. Era jeale mare lui Ion vodă de oastea ce vinisă în dobândă, măcar că căzacii toți era gata să moară lângă Ion vodă; începu a trimite la turci că să va închina, de-i vor trimite om ca acela să-i giure la poftele lui Ion vodă. Turcii bucuroși era la una ca aciasta, decât cu arme și cu vărsare de singe, mai bine cu înșălăciune să-l dobândiască. Și trimisără un turcu la Ion vodă de-i giură într-acesta chip: întâi, pre căzaci să-i sloboază cu zile, întregi să să ducă; a doa, să-l ducă pre Ion vod viu la stăpânul său, împăratul; iară pentru oastea de țară nemic n-au pomenit, căci nu să îndoia, cum nu o vor erta, fiind raia, și pagubă împărăției s-a face de-i va omorî.

După ce au giurat turcul pentru acestea lui Ion vodă, au eșit den șanțu, luând cu sine pre toți căzacii, și așea au zis cătră turcu: „De vreme ce iaste voia lui Dumnăzău să cazu eu astăzi în mânule voastre, mă răg să-mi arătați acele ce mi-ați giurat, să sloboziți pre acești oameni buni, iară de aveți vreo mânie spre dânșii, de pre mine vă răsplătiți, și lor le dați pace“.

Și așea, împărțindu-și Ion vodă tot al său între cazaci, ș-au luat ertăcine de la dânșii, zicând că până la moartea sa nu-i va uita. Auzind căzacii acestea, au început cu toții a plânge și a-l săruta. Și dacă s-au depărtat ca trei pistrele de la cazaci, ș-au luat ertăciune de la țară cu multe lacrămi și iar ș-au întorsu la căzaci, de le-au împărțit aur, odoară ce-au avut la sine, zicând: „N-au vrut aciasta Dumnăzău, bunii miei voinici, ca să pot a vă avea mai mult pre voi, sau pre aciia deplin 1.200, că m-aș fi nevoit cu agiutoriul lui

Dumnăzău, să nu îmble aceștiia câini pre locul mieu, carii mi-au dat luat Dumnăzău pentru multe ale mele păcate. Ce, în zădar, acestea îmi caută a răbda ce au slobozit Dumnăzău asupră-mi, să mă despartu de voi. Dumnăzău să vă ducă sănătoși la casăle voastre! Iară pre mine, de mă va păzi Dumnăzău dentru sângeroasă mâna acestor oameni răi și mă vor duce cu viață la stăpânul mieu, nu mă îndoescu nemic întru stăpânul mieu, că-mi va da iarăș domniia și voi ști mulțămi crăiei leșăști și niamului leșăscu. Ce am avut pre lângă mine, mai bine voaă să rămâe, decât acestor câini, pentru priința și slujbele ce am cunoscut de multe ori de la voi“.

Clătit-au la multă curgere de lacrămi pre căzaci aciasta voroavă a lui Ion vodă și ș-au lăsat și sabiia la dânșii și au purces însuș al doilè numai cu un liah, anume Osmonschii, ca un rob în tabăra turcească.

Dacă au dus pre Ion vodă la pașea, ce era sarascher pre oști, l-au mustrat pașa ca la patru ceasuri. Ce ar fi răspunsu turcilor, să cunoaște că au răspunsu cuvântu mare, l-au giungheat pașa cu hamgeriul în pântece și în gură și, scoțindu-l afară, i-au tăiat capul și-l pusără într-o suliță, iară trupul lui l-au legat de coadele a doaă cămile și l-au ruptu bucăți. Așea scrie cronica lui Gvagnin istoricul.

Iară Ureche vornicul în letopisățul țărâi scrie că de viu l-au legat pre Ion vodă de coadele a doaă cămili de l-au sfărâmat, și să fie zis atunce Ion vodă că: „Eu multe feliuri de munci și morți groaznice am făcut, iară moarte ca aciasta n-am știut să fiu făcut“. – Vezi ce feliu de pocăință are tiranul! – Apoi turcii toți îș ungea sabiile cu sângele lui Ion vodă.

Plata ș-au luat Ion vodă pentru cumplite morți ce au făcut și el. Mai scrie Gvagnin zicând că pentru aceia l-au pedepsit Dumnăzău pe Ion vodă, căci să turcisă, ca, cu legea turcească, să poată scăpa de moarte.

După aceia s-au slobozit turcii la aceialaltă spuză de țară de i-au snopit și i-au sfărâmat. Iară căzacii, văzindu spre ce iaste lucrul, nelăsindu-să pre giurământul turcilor, au silit să între în șanțu să să apere până la moarte. Ce, n-au putut, că era șanțul cuprinsu de turcii. Ce, s-au slobozit cu toții de au întrat în tabăra turcească, în grămadă, tăind și omorând pre turci, până au perit și ei până la unul. Iară pe Svirciovschii polcovnicul și pre alți sotnici au luat turcii în robie și pre urmă au eșit den robie cu preț de răscumpărare.

Domnit-au Ion vodă 3 ani; ce om au fostu nu trebue mai mult a-l tălmăci, că faptele lui l-au arătat.

După peirea lui Ion vodă și răsipa oștii sale, slobozitu-s-au tătarâi în pradă în toată țara și au robit, cât mai mare pustiire decât atunce n-au mai fostu de cându-i țara noastră, împresurându-i pre toți fără de veste pre la casăle lor. Și dentru aceia pradă de atunce, pre multe locuri până astăzi multe sate au rămas pustii, ales la câmpu, den Prut până la Nistru.

Turcii, după izbândă ce-au făcut asupra lui Ion vodă, s-au întorsu înnapoi, iară Pătru vodă au trimis pre Bilăe vornicul înnainte, caimacam, la scaonul domniei, la Suceavă, dând veste de domnu nou, și au scos bejeniile pre acasă; pre urmă au sosit și Pătru vodă la Iași, iuni 25.

DOMNIIA LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL ÎN ANUL 7081 <=1573>

CAP XXXVI

Leșii, după moartea lui Jicmont craiu, au fostu ales craiu leșăscu pre Henric, frate craiului franțozesc. Iară Henric, pre urmă, oblicind de moartea frăține-său lui Carol, craiului franțozesc, au eșit pre taină, neștiind leșii den Cracău, pre o portiță, și s-au dus în Țara Franțozască, de l-au făcut acolo craiu franțozăscu în locul frăține-său, lui Carol.

Într-acest an, au murit sultan Selim, împăratul turcesc, după ce luă veste de bucurie pentru doaă cetăți în Africa, la Ișpaniia, anume: Tunes și Goleta; dacă făcu dunanma de bucurie, mai trăind doaă săptămâni, au murit și au râdicat turcii împărat pre sultan Murat, ficiorul lui sultan Sălim cel mai mare. Acela Murat au omorât pre 5 frați ai săi mai mici. Împărățit-au sultan Sălim ani 7 și luni 5.

În anul de la Hristos Mântuitorul nostru 1575, în luna lui octomvri, mare pradă au făcut tătarâi în țărâle rusăști, în Volin și în Podoliia. 55.000 de suflete au perit, cu mic cu mare; 340.000 au robit; cai, iape, vaci, boi, oi, fără samă au luat, fără alte prăzi ce au luat. Cu aceste oști tătărăști în Țara Leșască, au fostu șeapte sultani.

Pre aceste vremi, murit-au Alexandru vodă, domnul muntenesc; domnit-au ani 9 și lună 1 și au rămas domniia fiiu-său, Mihnii vodă. Arătatu-s-au în văzduh stea cu coadă, ce să chiamă cometa.

Scriu cronicarii leșăști că acea pradă, ce am pomenit că au făcut tătarâi în Țara Leșască, să fie fostu cu știrea lui Pătru vodă, și zic, să fie fostu și oamenii lui Pătru vodă, și zic că și plianul ce-au adus tătarâi den Țara Leșască să-l fie împărțit cu Pătru vodă. Ce, nu-i de crezut să-l fie împărțit. Poate să-și fie având bănat Pătru vodă pre leși, pentru căzacii ce-au vinit agiutoriu lui Ion vodă, să fie fostu și cu știrea lui; iară dobânda să o împarță cu Pătru vodă, eu nu crezu.

Iară și căzacii n-au șezut fără lucru pre acea vreme, că au lovit având povață pre un căzac anume Bogdan, de au făcut multă pagubă tătarălor.

Leșii, părăsiți de Henric, craiul lor, că numai șeapte luni crăisă, stătură cu toții după alesul craiului nou. S-au strânsu toți la Varșav: unii poftiia pre Maximilian, sau pre fii-său Ernest, unde și solii lui Maximilian, fiind în Varșav, tras-au cu daruri pre mulți domni leșăști în partea lui Maximilian. Craiul șvezăscu încă trăgea la sine crăiia leșască, având și el soli în Varșav. Era și fata lui craiu Jicmont, ce numai ia singură rămăsesă den sămințiia lui Iaghelo, iar parte bărbătiască să stânsese. Ștefan Bator, domnul de Ardial, iară trăsesă o samă de domni leșăști în partea sa. Și Alfonsu, domnul de Feraria, așijdirea. Iară o samă de domni numai pre Anna, fata craiului celui mortu, socotiia să o aliagă să fie crăiasă și să o mărite după Ștefan Bator, domnul de Ardial.

Maximilian avea parte mai tare și făcusă și giurământ înnaintea solilor leșăști, la Beci. Ce, zăbăvindu-să Maximilian a vini în Țara Leșască, ciia ce trăgea cu Ștefan Bator au nemerit mai curund den Ardial împreună cu Bator, lăsind în locul său pre frate-său, domnu în Ardial. Iară Maximilian rămasă fără crăie leșască.

Cu aceste legături și tocmele s-au așezat Ștefan Bator la crăie leșască: întâi să giure că va ține toate legile leșilor; a doa: datoriile crăiii să le plătiască; a triia: oricât loc de a leșilor au dobândit moscalii, să-l răscumpere; a patra: cu turcii vecinică pace să aibă; a cincea: hotarăle să le păzască și să aibă de grijă; a șeasea: mai-nainte de întrarea lui Țara Leșască, să trimiță 100.000 de zloți, de răscumpărarea robilor den tătari; a șeaptea: robii de la tătari să-i răscumpere.

Venit-au Ștefan Bator în luna lui april pen Moldova și au mersu în Țara Leșască. Eșitu-i-au în tâmpinare la marginea Țărâi Leșești Ieronim, voevoda Țărâi Rusăști, și Sinevceștii, cu mare gloată și slujitori. Și mergând Bator în Cracău, fu ales craiu și atunceș s-au cununat cu Anna, fata lui Jicmont craiu, iară în treizăci de zile a lui maiu, fu coronit craiu. Noi să vinim la rândul istoriei noastre, lăsând la leși, ei să scrie de Ștefan Bator, craiul lor.

După ce trecu un an în domniia lui Pătru vodă, la anul 7082 <=1574>, s-au scociorât un căzac, anume Ivan Potcoavă, dentre căzacii de la Praguri, făcându-să, cum zic unii, frate lui Ion vodă, răspunzindu-să de la Mazoviia de unde au fostu și Ion vodă; iară Potcoava îi era poreclă, pentru că frângea în mâini potcoave de cal. Acesta au tras o samă de căzaci la sine.

Scrie cronica leșască, că auzind o samă de boiari de țară de acest căzac că să scrie și să numește frate lui Ion vodă și strânge căzaci lângă sine, au trimis pre taină la dânsul, den țară, poftindu-l să vie la moșie-și, că pre urma frăține-său, lui Ion vodă, lui să cuvine domniia țărâi, și ca acestea. Să jeluia și pre Pătru vodă, pentru mari strâmbătăți și nevoi cu dările peste putință ce le face lor, și au mari asuprele de turci, întru carii mare dragoste avea Pătru vodă și-i avea în curte pre o samă de turci. Priimit-au Potcoavă pofta boiarilor și le-au mulțămit și-i întreba de sfat, în ce chip și cu ce mijloace ari putea Potcoavă să vie la domnie să-i facă răspunsu acei boiari ce-l poftiia.

Trimis-au acei boiari doaă cărți, scriind una la cneaz Costantin, voevodul de Chiev, că pre atunce era Chievul leșăscu, și altă carte la starostea de Bar, cu pecețili a câtva boiari mai de frunte, în care cărți ruga-i tare să dea agiutoriu lui Potcoavă numai până la Nistru, iară acolo, la Nistru, ei îl vor tâmpina cu oaste. Luând Potcoavă cărțile acelea, au mărsu necunoscut la Bar și le-au dat starostelui de Bar și au avut cu dânsul multă voroavă cu taină.

Răspunsu-i-au starostele, bucuros i-ari da agiutoriu și pre lesne ari putea face aciasta, ce, știind de legăturile și tocmelele, ce are craiul leșăscu cu împărățiia turcului, a face aciasta, nu i să cade fără voia crăiască; însă, între alte trebi, scriind la craiul starosteli, va pomeni și pentru aciasta și fiind cu voia craiului, nu să va apăra de acest lucru. Și au zis lui Potcoavă, până-i va vini răspunsu de la craiul, să zăbăvască într-alt loc, căci șezind în Bar, să nu să sune, și s-ari face spaimă la Moldova. Deci, mulțămind Potcoavă starostelui, s-au dus de acolo.

Iară un cazac, anume Copețchii, ce nemerisă de curundu acolo în Bar, înțălegând aciasta, au mărsu la Potcoavă, bucurându-să de norocirea lui și giuruindu-i agiutoriu după putința lui. Mulțămitu-i-au Potcoavă și l-au rugat pentru ce-i adeverește, să-i arete și întru faptă, și-i va mulțămi și-i va plăti osteniala lui.

Copețchii, având cunoștință între căzaci, cu carii au fostu vro doaăzăci de ai, mers-au la cazaci; având puțintei bani Copețchii den agonisita sa, i-au împărțit căzacilor și să găsi și un moldovan, anume Țopa, ce era însurat în Țara Leșască și trăia în ținutul Braslavului, care și acela să amestecă cu Copețchii. Și cu nevoința lor s-au strânsu 330 de căzaci aleși și au au întrat în țară. Iară, înțălegând căzacii cu Potcoavă că Pătru vodă vine cu oaste mare și cu pușci în tâmpinarea lor, ei au apucat ce au putut de la margine și s-au întorsu înnapoi, păzindu-ș vremè pre altădată.

Pătru vodă, având grijă de căzaci, ca să nu mai între și altă dată în țară să prade, trimis-au cărți pre un ceauș la caștalianul de Halici, ce era mergător sol la împărățiia turcului pentru legătura păcii, făcând jalobă, că peste legăturile păcii ce au leșii cu Poarta împărăției turcului, pustiescu căzacii țara împăratului și vor să așează domnu țărâi pre Potcoavă; pentru aceia dă știre să scrie la craiul să opriască acea faptă a căzacilor și să prinză pre Potcoavă să-l pedepsască, să facă dreptate despre toți căzacii, ce sint cu Potcoavă, că apoi, nevrând craiul să facă aciasta, să știi că împăratul turcescu va străca pacea cu craiul.

Acestea toate deplin le-au scris caștelianul la craiul și îndată, înțălegând craiul, au trimis la hatmanul și la o samă de boiari de margine, să pue nevoință să prinză pre acel Potcoavă și pre căzacii ce fac rocoșituri cu dânsul; și nu l-au putut prinde. Ce încă mai bine s-au gătit Potcoavă cu mai mulți căzaci și au trecut Nistrul pre la Soroca; și auzind oamenii de domn tânăr, mulți i s-au închinat de pre margine.

Auzind Pătru vodă că au întrat căzacii cu Ivan Potcoavă în țară, îndată s-au gătit și au eșit cu oaste împrotiva căzacilor, având turci 500, și au luat și pușcele cu sâne și tocmind pușcele, și după pușci pe acei beșlei turci în frunte, învățându-i să sloboază pușcele în căzaci, și dacă vor slobozi pușcele, să să sloboază ei cu năvală asupra căzacilor. Ce, căzacii, cumu-ș sintu învățați la războiu, dacă au văzut că slobod pușcele, ei toți s-au plecat la pământu, de i-au covârșit focul. Iară turcii, părându-le că sintu uciși căzacii de pușci, s-au lăsat la dânșii. Atunce căzacii slobozîră focul în turci și îndată căzură trei sute de cai și ciialalți au și dat dos și multă pagubă făcură în oastea lui Pătru vodă.

Văzind Pătru vodă nenorocirea sa, au dat dos și lăsind scaonul său, Iașii, au trecut în Țara Munteniască. Iară Potcoavă Crețul au vinit cu căzacii domnu în locul lui Pătru vodă, noemvri 23.

Iară Pătru vodă, fiind în Țara Munteniască, au trimis jalobă pre căzaci la împărăție, că l-au gonit den țară și strică țara; ce, să-i dea agiutor împărățiia. Venit-au ponoslu lui Pătru vodă de la împărăție, pentru moi lucrurile lui, iară și poroncă au trimis la dobrogeni și la tătarii bugegeni și domnului muntenescu, să să oștască asupra lui Potcoavă Crețul.

Iară Potcoavă Crețul, dacă au vinit în Iași, întâi au slobozit temnițăle și pre alții, ce era închiși, apoi au făcut boiari: pre Țopa l-au făcut vel postelnic, pre Copețchii, pârcălab de Hotin, iară în sama lui Șah au dat pre toți moldovenii și au răpezit și la împărăție să-ș scoață stiag de domnie. Ce, pre cine au trimis Potcoavă la Țarigrad pentru domnie, l-au prinsu oamenii lui Pătru vodă și n-au agiunsu la Poartă. Pătru vodă au întrat în țară cu oaste, ce s-au pomenit mai sus, viindu-i și moldoveni de Țara de Gios agiutoriu.

Înțălegând căzacii de vinirea lui Pătru vodă, au svătuit pe domnul lor pe Potcoavă, cu nume ce-i pusese ei Ion vodă, de au eșit den Iași, și s-au dus până la Docolina, în tâmpinarea lui Pătru vodă. Mulți era și oameni de țară între căzaci, ce să închinasă la domnu tânăr, Ion vodă. Au vrut Potcoavă să tocmască în frunte pre moldoveni la războiu, ce nu priimiia căzacii, necrezindu de tot pre moldoveni. Ce au

orânduit Șah pre o samă de căzaci, să ia aminte ce feliu de rânduire face Pătru vodă oștilor sale, și văzură că au poroncit Pătru vodă de au pus înnainte herghelii de cai, cirezi de vaci, pentru să calce pedestrimea lui Potcoavă cu acel dobitoc, și înnaintea cirezii au eșit turcii la harțu. Și așteptând căzacii până să mai apropie oastea lui Pătru vodă, slobozîră focul și acele dobitoace mai multă zăhăială făcură turcilor, că înturnându-să dobitoacele înnapoi, au dat peste oastea lui Pătru vodă; și loviră căzacii în oastea lui Pătru vodă, căzacii den driapta și Șah den stânga, și înfrânsără pe Pătru vodă și rămasă izbânda iar la căzaci.

Ivan Potcoavă, după ce birui pe Pătru vodă, măcar că-i mergea cu năroc, iară nu să încrezu de tot, ca să să așează la domnie, că Pătru vodă iar strângea oaste turcească, și ungurii i-au fostu venit într-agiutoriu. Ce, întorcându-să la Iași, nemic n-au zăbăvit, ce s-au grijit de hrană și au luat cu sine 14 pușci și alte jacuri și au eșit den Iași și s-au dus dencătro au vinit. Și pre urmă, pre Potcoavă cu înșelăciune l-au dus la craiul și, puindu-l la închisoare, i-au tăiat capul, pentru aceste rocoșituri ce făcusă asupra lui Pătru vodă.

Pătru vodă, înțălegând că Potcoavă au lăsat scaonul domniei și au trecut în Țara Leșască, au vinit în Iași și s-au așezat cu pace al doilè rând, fiind cursul ailor 7086 <=1578>. Atunce au pus mitropolit pre Theofan, care fugisă de frica lui Ion vodă, precum s-au pomenit la rândul său, și fugisă pren munți.

Căzacii, fiind scârbiți pentru moartea lui Potcoavă, iară s-au râdicat cu Alexandru, fratele lui Potcoavă, tot într-acelaș an, fevruarie 9, au întrat în țară asupra lui Pătru vodă. Ce Pătru vodă, știind poticala dentâi ce-au pățit cu căzacii, nu s-au apucat de războiu, ce întâi le-au dat cale. Iară Alexandru au întrat în Iași, fevruarie 9. Pătru vodă de sirgu au strânsu oaste turcească și unguriască, și fără veste, au lovit în Iași și au încungiurat pre Alexandru în curtea domniască și au bătut den Câșlegi până la Miiază-Părese. Iară întru o noapte, martu 12 zile, au eșit Alexandru cu căzacii den curte, că nu mai putură suferi, că și iarba de pușcă sfârșisă și bucatele li să înpuținasă și, nedejduind că vor scăpa, au fugit spre codru. Iară, prinzind veste oastea lui Pătru vodă, au sărit după dânșii și, agiungându-i la iazerul Ciurbeștilor, au prinsu viu pre Alexandru, depreună cu boiarii lui.

Atunce Pătru vodă, așezându-să în scaon al treilè rând, au zidit mânăstirea Galata, în vale, care fără zăbavă vreme s-au răsipit.

De năroc era Pătru vodă cu căzacii. Așea știe face tâmplări norocul omului, de nu-i lasă loc de odihnă; că bine de unii nemântuit, alții viniia asupră-i; că într-acelaș an 7086 <=1578>, iulie 26, venit-au niște căzaci cu un domnișor până la Nistru, ce, dintr-aciia nice unul nu s-au întorsu, toți ș-au pus capetele.

Așijdirea, curund după aceștiia căzaci, la anul 7087 <=1579>, octomvrie 12, un Costantin iară cu căzaci viniia în țară și toți s-au înnecat în Nistru.

Pre acea vreme și într-acel an și într-acea lună, Zborovschii, cu oaste căzăcească, au lovit Dașovul de l-au arsu și l-au prădat și multe turcoae au robit și cu multu duium s-au întorsu înnapoi fără de smintială.

Domnit-au Pătru vodă Șchiopul 5 ani și i-au vinit maziliia de la împărăție; viind un agă împărătescu, l-au luat den scaon și l-au trimis la Halep, la pază, iară în locul lui au pus domnu pre Iancul vodă.

DOMNIIA IANCULUI VODĂ CE-I ZIC SASUL

CAP XXXVII

În anul 7088 <=1580>, fevruarie 17, venit-au Iancul vodă în țară și s-au așezat la domnie, carele de naștere au fostu sas, liutoran de lege; pravoslaviia nu iubiia. Și, dacă s-au așezat domnu țărâi, toată eriticiia și nedumnăzăriia ș-au arătat, că lăcomie de avuție nespusă avea, pentru care pre mulți au omorât, și au trimis de au luat de-a-zecea den boi de pren toată țara.

PENTRU ION LUNGUL CE S-AU RÂDICAT DOMNU

Iancul vodă, de multă lăcomie ce avea, scos-au în țară zăciuială de boi, care obiceiu țara n-au suferit. Ce s-au râdicat lăpușnenii să să dezbată de supt mâna Iancului vodă și, oștindu-să, au râdicat dentre dânșii domnu pre Lungul și l-au numit Ion vodă și au purces pe Prut în sus.

Iancul vodă, prinzindu de veste că lăpușnenii s-au râdicat asupra lui, îndată au trimis pre Bucium vornicul cu oaste împrotiva lor, și tâmpinându-să la Balota, s-au lovit de față și dând războiu de îmbe părți vitejește, pierdură lăpușnenii războiul și pre domnișor încă l-au prinsu viu. Unii scriu că s-au înnecat în Prut domnișorul.

PRIBEGIREA BOIARILOR DE RĂUL IANCULUI VODĂ

Multe lucruri spurcate și de Dumnăzău urâte făcea Iancul vodă în domniia lui, cât de răutățile lui, toată țara și boiarii să oțărâia; că legea criștiniască nu iubiia, la avuție, lacom și prădătoriu, țara cu dările îngreuia și era curvariu peste samă, că nu numai afară, ci nice de curtea sa nu să feriia. Giupânesăle de la masa doamnii sale le scotea de le făcea silă.

Aceste toate neputându-le suferi boiarii, mai vârtos Movileștii: vlădica Gheorghie, Irimiia vornicul și frate-său Simion păharnicul și Balica hatmanul s-au sfătuit pre taină să pribegiască; carii, întâi ș-au făcut prilej cu voia lui, că mărgu să svințască mânăstirea Sucevița, și așea au pribegit în Țara Leșască cu toții. Iară alți boiari au fugit în Țara Munteniască, alții la turci și în alte părți.

Iară pe urmă, mărgând jalobă la împărăție de răsipa țărâi, au mazilit pre Iancul vodă și au dat domniia lui Pătru vodă Șchiopul.

În anul 7091 <=1583>, înțălegând Iancul vodă de mazilie de la împărăție și cunoscând la ce-i va vini mai apoi lucrul, gândi că, de va merge la turci, va avea pâră multă și cândai să nu piiae. Ce s-au sfătuit să triacă în Țara Leșască și de acolo să triacă în Țara Unguriască, că prin țară nu putea să triacă peste munți, că să temea de țărani. Și așea, au eșit den țară și au trecut în Țara Leșască și, trecând pre la Pocutiia, i-au ținut calea Iazlovețchii și l-au dus în Liov cu toată averea lui și de sirgu au trimis la cariul de i-au dat știre. Iară craiul au scris la Sinevschii hatmanul și la Herbort, staroste de Liov, de au tăiat capul Iancului vodă, și i-au luat averea în sama crăiască, numai o parte de avere au lăsat doamnii și cuconilor lui, să le fie de hrană.

Scrie Ureche vornicul că perirea Iancului vodă s-au făcut cu învățătura împărăției turcului, de i-au tăiat capul.

Domnit-au Iancul vodă ani 3 și luni 7. Zic, că acesta Iancul vodă îmbla vara cu sanie de os.

A DOA DOMNIE A LUI PĂTRU VODĂ ȘCHIOPUL

CAP XXXVIII

În anul 7092 <=1583>, octomvrie 17, venit-au domnu țărâi Pătru vodă Șchiopul, pre carele toți îl aștepta, și auzind pribegii ce era fugiți pentr-alte țări de nevoe ce trăgea de Iancul vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnul lor, la Pătru vodă, și i-au miluit iar cu boeriile lor.

PENTRU NIȘTE CĂZACI CE VENIIA ÎN ȚARĂ

De năroc era Pătru vodă cu căzacii, că în domniia dentâi numai avu odihnă de căzaci, și acmu, la a doa domnie, bine nu să așezasă la scaon, iată căzacii viniia să apuce scaonul, într-aciastă lună, octomvrie 27. Ce, prinzind veste Pătru vodă, le-au eșit înnainte la Prut, la sat la Bogdănești și acolo, încungiurându-i, le-au căutat căzacilor a să închina lui Pătru vodă. Și dentre acei căzaci au ales Pătru vodă o samă, carii au socotit oameni mai de triabă, și i-au oprit să-i slujască; iară pre alții cu giurământu i-au slobozit de s-au dus.

După aciasta, nu multă vreme trecând, au lovit alți căzaci la Nistru de ceia parte, mai sus de Tighinea, niște sate, ce descălecasă pre hotarul leșăscu, turci ciutaci și moldoveni foarte mulți, eșiți den țară de nevoi în zilele Iancului vodă, și mare perire au făcut într-înșii și robie și s-au întorsu cu dobândă la locurili sale căzacii.

Într-acest an, Pătru vodă, dacă s-au așezat la domnie, nu lăsă în uitare pomana sa, mânăstirea Galata, ce o zidisă în vale și să răsăpisă, ce cu oserdie au silit și au zidit Galata în dial, care stă și până astăzi.

În anul 7092 <=1584>, avgust 7, venit-au căzacii și fără veste au lovit Tighinea, de o au arsu și o au prădat, și au robit pre cei tineri, copii și fete, iară pe bătrâni până la unul i-au tăiat și multă dobândă au luat.

În zilele acestui Pătru vodă, în anul 7093 <1585>, mare secetă au fotu în țară, cât au săcat toate izvoarăle, păraiale și bălțile; și unde mai-nainte prindea pește, acolo ara cu plugul, și piatră pre multe locuri au căzut și copacii au săcat de secetă și dobitoacele, neavând ce paște, le dărâma frunză. Și atâta pulbere era, cât, dacă bătea vântu, să strângea troiane în râpi și pe la garduri, ca și iarna de omăt. Iară despre toamnă, dacă s-au pornit ploi, au otrăvit câmpul și s-au făcut mohor pen țarini și au strânsu de acel mohor de ș-au scos sărăcimea foamea, că să făcusă foamete în țară.

În anul 7094 <1586>, avgust 15, adunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenesc, la sat, la Munteni pe Prut, amândoi cu curte multă și gloate mari și s-au ospătat împreună.

În anul 7095 <1587>, ghenarie 8, râdicatu-s-au o samă de căzaci, ca nește lupi învățați la prăzi, de au întrat în țară și au prădat în ținutul Sorocii și multe bucate au luat. Iară Pârvul, pârcălabul de Soroca, au sărit cu hânsarii după dânșii și cu alții cine au vrut; și agiungându-i la Periiaslav, vrând să-ș scoață al său și căzacii nevrând să-ș lasă dobânda, tare războiu făcură și în doaă zile abiia au spartu pre căzaci și pre toți i-au omorât; numai pre unul, lăsindu-l viu, l-au trimis la Pătru vodă.

Într-acestaș an, în luna lui iunie, Pătru vodă au făcut nuntă nepotu-său, lui Vlad vodă, ficiorul lui Miloș vodă, și au luat fata Mircii vodă, domnul muntenesc, și au chemat la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu, în târgu în Tecuciu. Nuntă domniască cu multă cheltuială și cu frumoasă podoabe și giocuri și mulți den vecini au vinit de le-au înfrumusețat masa.

În anul 7096 <1587>, noemvrie 23, venit-au căzacii în țară cu un Ivan să-l râdice domnu. Ce, eșindu-le Pătru vodă înnainte cu oaste den sus de Țuțora, și dând războiu vitejește de îmbe părțile, mulți au perit și în noemvrie 26, birui Pătru vodă pre căzaci și-i sili de i-au dat pre cine avură mai mare, carele ș-au luat plată după vina sa. Iară mulți să ascundea prin păduri și pre unde putea și moldovenii îi goniia. Mai apoi pen păduri fugând căzacii, care pre unde putea să scape, apărându-să până la Cirimuș, puțini întregi au scăpat, tot răniți și pedestri.

Domnind Pătru vodă Țara Moldovei ca un domnu cum se cade, cu de toate podoabele câte trebuescu unui domnu de cinste, că boiarilor era ca un părinte și-i ținea la mare cinste și den svatul lor nu eșiia; țărâi era apărare, săracilor milostiv, mânăstirile miluia și întăriia; cu megiiașii de pen pregiur bine petrecea, cât la toți avea nume bun și dragoste; la giudețu blând și fără fățărie era, cât nu era a zice că nu-i harnic de domnie.

Mai apoi, văzind nevoia țărâi, că turcii, precum iaste feliul lor cel păgânesc și nestâmpărat de lăcomie, trimis-au de cerea o somă de bani să dea peste adetiul, ce era să dea țara, s-au svătuit cu boiarii țărâi, ce vor face și cum vor putea râdica și alte dări ce n-au mai fostu; că de acea dată nu-i era că nu va putea râdica acea somă de bani den țară, ce-i era să nu să facă obiceiu, carele nu ari mai eși den țară, că și aciasta ari lua și altele vor izvodi, cum s-au și tâmplat.

Și au ales cu sfatul său Pătru vodă să să ducă den țară să nu să facă de la dânsul începătură, ce de la altul; și s-au gătit de dus. Iară boiarii toți-l apăra de acea cale, să nu să ducă den țară și den domnie, ce mai bine să dea acea somă de bani den țară, precum dă și alte dări obiciuite, și să-ș ție țara și domniia, că altul, ce va vini domnu în locul lui, va da și țara tot nu va hălădui. Ce, Pătru vodă nice într-un chip nu vru să să apuce să dea acea dare, să ia asupră-ș domniia țărâi cu blăstăm de la țară, ce-ș tocmi lucrul înnainte și lăsă boiarii să ție scaunul țărâi, până le va vini domnu de la împărăție.

Iară el s-au râdicat cu o samă de boiari de frunte, carii să temură a rămâne, să nu petriacă ca mai-nainte cu Iancul vodă. Anume era Stroici vel logofăt, Irimiia vornicul, cu frate-său Simion păharnicul, Andrei hatmanul și alții mulți. Și trecând prin Țara Leșască la Țara Nemțască și acolo s-au așezat Pătru vodă. Iară boiarii toți s-au întorsu în Țara Leșască și s-au așezat la târgu, la Podhaeț și pre aiurea.

Spun de Pătru vodă că acolo, când da bani de cheltuială bucatelor, au fost lăcrămând și zicea: „Aceștea sintu lacrămile săracilor!“

Deci, putem să-i zicem Pătru vodă cel milostiv, că binele său l-au lepădat pentru țară, că altul ca acesta n-au mai făcut. Era domnu blînd, milostiv, la giudeț dreptu, nu bețiv, nu curvariu, nu lacom, nu răsipitoriu; putem zice că toate pre izvod le-au ținut, ca să nu să smintiască.

Domnit-au în a doa domnie ani 7 și luni 6, și în domniia dentâi ani 5 și luni 6, care fac toți doisprăzece ani și giumătate.

DOMNIIA LUI ARON VODĂ CEL CUMPLIT

CAP XXXIX

În anul 7099 <1591>, dacă au părăsit Pătru vodă domniia și țara, înțălegând împărățiia că țara au rămas fără domnu, au cercat, pre cine vor trimite domnu în locul lui Pătru vodă. Ce nărocul țărâi să schimbă, că după năroc bun, iată vini și rău, ca cum ar fi de Dumnăzău însămnat, după vreme bună și sănin să vie vreme turburată, după domnie lină și blândă să vie cumplită și amară. Aflară turcii pre Aron, căruia i-au dat domniia cu multe datorii; fiind fără sulfet și îmblând și alții pentru domniia, pre toți i-au împlut Aron cu bani, luând bani cu camătă de la turci și de la alții, și au eșit la domnie.

Iară după ce au vinit în țară, nu-i era grijă de altă, fără numai afară de a prădare, iară den lontru, nu să sătura de curvie, de giocuri, de cimpoiași și de măscărici ce-i ținea. Așijdirea dabilele pren țară, ce îngreuiasă țara; nu îmbla numai dăbilarii singur, ce și turcii trimitea de îmbla pren țară cu dăbilarii, de nu-ș era biiații țărani volnici cu nemic; muiarile nu era a lor, fetile le rușina, ce vrea să facă, făcea. Pe dăbilariu, pentru un potronic de-l vrea pârî la dânsul, nu-l giudeca ce trimitea acolo de-l piiardea; pre boiari pentru avuție îi omorâia, giupânesăle le siliia; și domnind, nu altă, ce ciudesă și pozne făcea.

Acestea făcând, cunoscu că tuturor iaste urât și socoti ca să nu să încriază lefeciilor țărâi, ce au strânsu în liafă unguri, călări și pedestri, și au făcut celor pedestri odăi în curtea domniască, în Iași, să-i aibă pururea lângă dânsul.

Apoi văzu că de datornici nu să va putea mântui, ce au orânduit de tot omul să ia câte un bou și au trimis în toată țara cu turci de strângea, și pentru care om nu avea bou, ei lua a cui găsiia în sat. De la unul lua boii toți, pentru alții, că mulți rămăsesă de răutăți și de dabile ce era în țară, săraci, fără boi de hrană.

Iară în anul 7100 <1592>, într-aceste răutăți și belituri ce făcea Aron vodă, neputând suferi țara, s-au râdicat orheianii și sorocenii cu un domnișor, ce-i zicea Ionașco, ce-l alesesă cap dentre dânșii și-i pusără nume Bogdan vodă.

Dacă înțăliasă Aron vodă de aciasta, au dat știre țărâi să să strângă și el fără zăbavă au eșit cu curtea și cu lefeciii săi; și până a eși den curte, au tăiat pre Bucium vel vornic și pe Bârlădianul logofătul și pe Paos vornicul, dându-le vină de vicleșug, că-i cu știrea lor. Deci au purces împrotiva vrăjmașilor săi. Atunce mergând, au pus pe Ureche vornicul, logofăt mare; și tâmpinându-să oștile la Răut, ș-au dat războiu vitejește de îmbe părțile. Și izbândi Aron vodă și prinsă pe domnișorul acela și-i tăia nasul și l-au călugărit.

Iară, dacă au spartu Aron vodă pre viclenii săi, nice un loc n-au rămas să nu fie plin de vrăjmășiia lui, că nu numai pre cei vinovați ce au fostu într-acel războiu pierdea, ce și sămințiile lor, și vinovați și nevinovați.

PENTRU MAZILIE

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmășii, iată îi viniră călărași cu veste de mazilie, că înțălegând împărățiia de atâtea răutăți și morți și asuprele fără măsură ce făcea, l-au mazilit. Atunce Aron vodă tăinui acea veste, să nu o înțăliagă țara și slujitorii, temându-să să nu-l omoară, că mulți era bucuroși să auză veste ca aceia, că unora părinții, altora ficiorii și frații le perisă și alții rămăsesă săraci de multe răutăți a lui. Ce pre taină învăță pre acei călărași să nu scoață cuvântu afară și îndată au răpezit în Iași la doamna sa, să să încarce și să purciază în gios, iară pre boiari i-au învățat de au chemat gloatele, și le-au mulțămit de slujbă ce i-au făcut și le-au zis să margă cineș pre acasă, gândindu că să vor duce și el să ia drumul în gios, spre Galați.

A doa zi, părându-i că să vor fi dus curtenii și călărașii, au încălecat și au purces spre Iași, silind să agiungă el mai curund, să nu oblicească cineva, și iată gloatele mergea pe de toate părțile. Atunce au chemat pre boiari, zicând: „Crezi, eu am slobozit oastea să-ș margă pre acasă, dar cine-i oprește?“ I-au spus boiarii că o samă s-au dus, iară celora, ce le iaste calea spre Iași și mai la munte, aciasta le iaste calea. Și așea depreună au mărsu, până au însărat; apoi noaptea au silit Aron vodă de au mersu, și nefăcând zăbavă în Iași, au purces în gios spre Țarigrad și pre cale l-au tâmpinat capegiu împărătescu, ce viniia să-l ia den scaon, să-l ducă la împărăție.

Iară, dacă înțăliasără toți de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt chip, ce cum după furtună și vremea rea, dacă văd oamenii sănin și liniște, să bucură toți, așea toată țara s-au bucurat.

ÎNTORSU-S-AU ARON VODĂ DE PRE CALE CU DOMNIE NOAĂ

Într-acesta chip s-au tâmplat întoarcerea lui Aron vodă cu domnie noaă, de pre cale, nesosit încă în Țarigrad. Dacă au înțăles datornicii de maziliia lui Aron vodă, mai vârtos Edoard Barton, ce era pre atuncea sol de la crăiasa de Anglia la Poartă, că au fostu luat bani împrumut câtăva somă de la alți neguțitori greci și englezi, de au dat lui Aron vodă, când au eșit domnu întâi, și n-au fostu apucat Aron vodă să-i plătiască banii. Măcar că deodată aștepta acel sol să vază pre Aron vodă, sosit mai curund mazil în Țarigrad, iară apoi, precepându că-ș va piiarde banii, adunat-au pre toți datornicii neguțitorii, de la carii luasă bani pre chizășiia sa, și i-au învățat de au mersu la viziriul și au făcut jalobă asupra lui Aron vodă, că pentru scurtă domniia lui, n-au putut plăti banii ce-au împrumutat pentru domnie. Alții, de altă parte, zicea că n-au fostu vreme așea curund să să maziliască Aron vodă; că agiunsesă de mai-nainte Aron vodă la priiatinii săi; dat-au știre și împărăției și încă neîntrat în Țarigrad, l-au tâmpinat caftan de domniia țărâi.

Dumnăzău încă nu-ș plinisă certarea deasupra țărâi, că Aron vodă, după obiceiul lui cel rău și cumplit, dacă au înțăles că i-au dat domniia, îndată au răpezit pe crezută slugă a sa, pre Oprea, armașul cel mare, cu cărți în țară, să ție scaunul și să poată prinde pre cine i-au scris într-un izvod, că să apucasă Aron vodă, nu de altă, ce tot de răutăți să facă. Și ce n-au plinit cu rău în domniia dentâi, să pliniască acmu, să-i ție pre toți Oprea armașul la închisoare, până va vini el să-i piarză.

PRIBEGIT-AU URECHE LOGOFĂTUL DE GRIJA LUI ARON VODĂ

Oprea armașul, după învățătura domnu-său, lui Aron vodă, viind de olac, au întrat în Iași sara și s-au dus în curte și au descălecat la odăile dărăbanilor unguresti și noaptea au venit la gazda lui Ureche logofătul, ce era caimacam la scaon, până va vini domnu în țară, și arătându-i poronca domnu-său; iară Ureche, auzind de numele domnu-său, lui Aron vodă, numai ce s-au întristat și, vrând să hăläduiască, să nu-i fie a-l mai videa, zis-au cătră Oprea armașul: „Cu bucurie priimăscu și gata sintu bucuros să slujăscu domnului nostru acestea ce-mi poroncește măriia sa. Numai să fie cu taină, nime să nu știe și bine ai vinit dumnita, să șezi la taină, până îi vom oblici pre toți, să-i știm, cine unde sintu; că pre câți-i scrie în izvod, să-i putem prinde, să nu cumva prinză veste să fugă, și ne va fi cu smintială." Mers-au Oprea armașul de au șezut la taină, cum au zis Ureche logofătul, la odăile dărăbanilor într-aceia noapte și a doa zi, până au însărat.

Iară Ureche logofătul numai ce să mira încătro va duce, de urâtul lui Aron vodă, să nu-i fie a-l mai videa, știind câtă groază și răutăți făcusă mai-nainte în domniia sa, și acmu mai de mari cazne să va apuca. Aflând vreme și cale deșchisă Ureche logofătul, de a să depărtare să iasă den țară, s-au gătit și purcezind, au învățat pre gazdă-ș, cine-l va întreba a doa zi, să spue că s-au dus acasă, în Cârligătură. Și așea, au purces și, mergând cu sirguire într-aceia noapte și a doa zi toată zua, au trecut pre la Soroca în Țara Leșască.

A doa zi sara, Oprea armașul au mersu la gazda lui Ureche logofătul să sfătuiască și, neaflându-l, atunce au văzut că l-au înșălat într-acesta chip și îndată au trimis cărți pre la margini să păzască să prinză marginile. Iară, dacă au înțăles că Ureche au trecut în Țara Leșască și s-au depărtat, el s-au așezat și au ținut scaonul, până au vinit Aron vodă.

Ureche logofătul, dacă au trecut Nistrul, au mersu unde era și ciialalți boiari pribegi strânși, unde aștepta toți sfârșitul lucrului.

Scrie Ureche vornicul, în anul 7101 <1593>, încă până a sosi Aron vodă în țară cu domniia, s-au râdicat un Pătru căzac din Țara Leșască cu puținței pribegi, înțălegând că țara iaste fără domnu. Și întrând în țară, au vinit în Iași, la scaonul domniei și au domnit doaă luni. Iară, dacă au vinit Aron vodă, au prinsu pe Pătru căzacul și l-au trimis la împărăție.

Aron vodă, dacă s-au așăzat al doilè rând în domnie, cumu-ș era vrăjmaș, să apucă tot asuprele să facă țărâi și punea dabile mari. Și întâi, cu voia lui îmbla turcii prin țară, de strângea dabilele cu oamenii domnești, iară mai apoi, nu-i putea opri și silă mare tuturor făcea, bucatele fără preț le istoviia și fără de bani le lua.

Însă, apoi, cunoscând Aron vodă că nu va fi bine până la sfârșit, că țara scârșca, pribegii sta înținați, gândi, după toată răutatea ce făcusă, să arete și vreun lucru bun, ca să să curățască de strigare și să zică țărâi, că nu-i den voia lui ce s-au lucrat în țară, ce-i de nevoe și de sila turcilor. Și socoti să să agiungă cu Mihai vodă, domnul muntenesc, ca să să dezbată de supt stăpâniia turcilor. Și întâi să apucă de zâdi mănăstire în țarina Iașilor, care să chiamă până astăzi Aron vodă, pre numele lui, unde iaste hramul svintului Nicolae, în anul 7102 <1594>.

Iară în anul 7103 <1595>, au întrat în țară Lobodă cu oaste căzăcească și au gonit pre Aron vodă den scaon și au arsu târgul Iașii.

Scris-am de aicea înnainte mai pre largu domniia lui Aron vodă, precum scrie în istorii streini.

Aron vodă, viind în țară cu a doa domnie, cum am pomenit mai sus, și mântuindu-să de Pătru, părându-i-să a fi mai slobod, vrut-au să-ș așează domniia mai fără grijă. Și îndată, pre o samă de boiari ce-i avea în prepus, i-au omorât; den carii unul era anume Brut, iară ce boiarie au avut, nu putem ști, fără cât că era arbănaș de niam, om știind câteva limbi și sosit la mare avere, știut și la Poarta împărăției. Pre acesta, încă pentru avere l-au omorât; și alte greutăți cu dabile îngreuia țara. Văzindu-să Aron vodă în ura tuturor, și den casă și de afară, și la împărăție sunasă pentru moartea lui Brut, fiind cunoscut la Poartă acel Brut, că era rudă cu Sinan pașa, vestit pre atunce acel pașă la împărăție.

Faptele lui Aron vodă oblicindu-să la împărăție, întâi poronci la Bator Jicmond, craiul Ardialului, prin Ahmet pașea, ce era cu oști în părțile Țărâi Ungurești, să trimiță la Aron vodă să-ș râdice oamenii ce-i în liafă, ce-i trăsese Aron vodă pre lângă sine den Ardial, și să ia aminte să nu-ș mai lasă oamenii să margă să slujască în Moldova.

Edoard, solul crăiasei de Angliia, așijdirea pârâia pre Aron vodă pentru banii ce-l îndatorisă și nu-i putea scoate și siliia să-l poată aduce la Țarigrad pentru acea datorie, căci să făcusă veste de Aron vodă, cum să ciarcă să fugă în părțile creștinești. Pârât-au pre Aron vodă și pentru Oprea logofătul – care au fost și armaș – și pentru Răzvan hatmanul, pentru că aceștea ar hi svetnici lui Aron vodă la toate răutățile.

Acestea săpându-l den zi în zi, văzind că nu va fi bine de dânsu, s-au agiunsu cu Mihai vodă, domnul muntenescu, să să dezbată de supt mâna turcului; să agiunsă cu Mihai vodă, Bator Jicmontu, craiul Ardialului, și cu Aron vodă, îndemnându-i să să râdice pre turci, nepriiatinii creștinătății și să să uniască toți cu împăratul nemțăscu.

Iară acestea îmblând pre taină, iată vini veste lui Bator Jicmond de la capichihaia lui de la Poartă, dându-i știre, precum Sinan pașa să gătiază cu tătarâi să între în Ardial, să pue supt sabie și copiii de opt ani.

Iară dacă s-au dezvărat, întrat-au tătarâi în Țara Unguriască, de s-au împreunat hanul cu Sinan pașa. Întrând hanul pen țară, pe poronca împărăției, i-au grijit conace Aron vodă și Mihai vodă. Iară hanul au fostu dat știre la leși, precum merge pren Moldova și pren Țara Munteniască la Beligrad să să împreune cu Sinan pașa; aciasta au făcut să nu aibă grijă leșii de tătari.

Ce hanul, dacă au trecut Nistrul, au lăsatu-ș calea pen Țara Munteniască și au mărsu dreptu la Hotin, la marginea Țărâi Leșăști, și de acolo, măcar că era și alte căi, ce au ales trei căi de mersu: pre la Haliciu și pre la Caluș, fiind și mai largu locul și sate mai dese pentru prada lor, pre acea cale au mărsu până la Sambor o samă; altă oaste, pe Nistru, pînă la Striiu și au trecut la Muncaci: iară a triia oaste pre la Pocuția și au lovit la Maramoroș.

Acestea înțălegând Zamoschii, canțileriul crăiii leșăști, au strânsu oaste ce au putut în grabă, să apuce pe tătari la strâmtori; ce nemic n-au isprăvit, că trecusă tătarâi peste munți, cu mare pradă pen Țara Leșască. Iară ce au făcut tătarâi la unguri, dacă au trecut pen Maramoroș, să scrie ei, iar noi ne întoarcem la rândul nostru.

Lucrându-să acestea, iară căzacii, ce trăia pe lângă Nistru în Podoliia, supărându-să de prăzile tătarălor, înțălegând precum Bator Jicmontu stăpânește Țara Moldovei și Țara Munteniască, au trimis sol la dânsul și viind la Beligrad, la Bator Jicmontu, au cerșut să-i priimască la slujba sa și, de le va da liafă de doaă luni și să-i lasă să triacă prin Țara Munteniască, vor sta nevoitori de vor merge până la Odriiu cu armele sali. Aciasta solie de la acei căzaci o au priimit Bator Jicmont, fiind agiunsu și cu Aron vodă și cu Mihai vodă, cu îndemnarea lui Rodolfu, împăratul nemțăscu, și i-au întorsu cu mari daruri.

Iară aice în Moldova și în Țara Munteniască, mare sunet de arme să afla; că Aron vodă, înțălegându de vinirea hanului den poronca împărăției, să între într-aceste țări, într-amândoaă, să le prade, îndată au răpezit la Mihai vodă și la Bator Jicmontu; și îndată Bator Jicmond au trimis cu oști pre Albertu Chiral și cu oști muntenești; și, lovind pre tătari, i-au înfrântu; și dobânda ce luasă tătarâi de la unguri, în anul trecut, o au luat-o înnapoi Aron vodă și cu Mihai vodă, cu ungurii. Și au luat câteva cetăți mici pe Dunăre. – Nu le scriu anume istoricii unguri.

Iară oarecare Iancul, ficior a unui domnu muntenescu, având oaste turcească și cu tătari, au întrat în Țara Munteniască asupra lui Mihai vodă. Ce, eșindu-i mai curund înnainte Mihai vodă, cu oștile sale, și cu ungurii lui Bator Jicmontu și cu moldovenii lui Aron vodă, avînd și oarece căzaci, înfrânt-au pre acel domnișor și multă vărsare de singe au făcut în turci și în tătari și au mersu în goană de au încungiurat Cetatea Albă și au aprinsu târgul de afară de au arsu.

După acea izbândă, au dat știre lui Bator Jicmontu, cerșind Aron vodă și Mihai vodă să-i trimiță mai multu agiutor, să stăpâniască Dunărea toată. Trimis-au câteva tunuri lui Bator Jicmontu, dobândite de la turci, den care pușci era pe doaă pușci scrisă stiagurile și numele lui Ferdinand, împăratului nemțăscu, și pre alte doaă, numele și stiagurile lui Huniiad Ioan, tatul lui Matiiaș, craiul unguresc. – Aceste pușci socotescu că sintu dobândite de Ștefan vodă cel Bun, când au bătut pre Matiiaș craiu la Bae.

AICEA SĂ VEDEM ȘI SVÂRȘITUL LUI ARON VODĂ

Bator Jicmontu să ținea stăpân așea Țărâi Moldovei, cum și Țărâi Muntenești, măcar că uric pe aceste doaă țări nu-ș făcusă. Iară acestea lucrându-să, iată Ștefan Răzvan, hatmanul lui Aron vodă, au scris pre taină la Bator Jicmontu, precum Aron vodă să ciarcă să-ș facă pace iar la turci, să-ș tocmască lucrurile despre dânșii. Și îndată trimisă oșteni de ai săi într-ales Bator Jicmontu asupra lui Aron vodă și l-au prinsu și legat l-au dus în Țara Unguriască și l-au închis cu toată casa lui în cetate în Alvinciu în anul 1595, în luna lui mai, și acolo ș-au sfârșit viața, pedepsit la închisoare.

Iară în locul lui au pus domnu Bator Jicmontu pre Ștefan Răzvan hatmanul.

Iară după acestea, să făcură legături între Bator Jicmontu cu Ștefan Răzvan vodă și cu Mihai vodă, după ce au pus la închisoare pre Aron vodă, într-acestu chip:

„Noi, Jicmont, den darul lui Dumnăzău a țărâlor Ardialului, a Moldovei, a Țărâi Muntenești și a împărăției Râmului domn, a părților crăiei ungurești stăpânitoriu și a săcuilor oblăduitoriu.

Dăm în știință cu cartea aciasta, tuturor celor ce să cade, că den bună facerea lui Dumnăzău celui prea bun, după ce am dobândit cârma crăiei Ardialului și după ce au început și groaza tiraniei turcului și a tătarului a să arăta în Țara Unguriască, nemic altă n-am avut în cuget, fără cât lepădându și depărtându prieteșugul nesuferitului vrăjmaș, pentru a lor nestătătorie și necredință republicii creștinești. Și fiindu crăiia unguriască de multă lipsă încungiurată și mai în cele de pre urmă primejdii aflată, câte ni s-ar cădea, după Dumnăzău a agiutori și a apăra, și crăiile și țărâle asuprite de giugul turcilor, den cumplita a lor robie a le râdica și în ce veche și de oarecându poftită volnicie a le înturna să putem. Și acestui prea bun svat, decât care nemic lui Dumnăzău mai drag și noaă nice un lucru mai lăudat că va fi, și nice un liac spre agonisita numelui nostru nemuritorie și mai de folos nu să va putea afla. Pentru aceia, ca să râdicăm den robiia turcilor crăiia noastră, adunându oștile noastre și toată gătirea oșteniască măritului domnu Mihai vodă – carele lăsindu necredința turcilor, pre sine împreună cu toată boiarimea mai-nainte s-au fostu închinat – am nevoit și cu norocite lucruri, cu multe războae biruind vrăjmașii și scoțindu-să den țară, s-au așezat țara în volniciia sa cea veche. Și încă ostașii noștri, văzindu asupră răul norodului de la marginile Bolgariei, biruind pre turci în Țara Bolgariei, cu multe războae și cu mare peire într-înșii, prădându târgurile și satele și olaturile turcești în Țara Bolgariei, s-au întorsu întregi la hotarăle sale. Și acea țară, care s-au așezat de nu-i în volnicie, pentru să să poată mai bine otcârmui în legea creștiniască și să să poată apăra de vrăjmași, viindu la noi dentru acea țară cu plină poroncă și volnicie a lui Mihai vodă și a tuturor staturilor acei țări, să aliagă și să închee ponturile și legăturile întru amândoaă părțile."

PONTURILE ȘI LEGĂTURILE ÎNTRE MIHAI VODĂ ȘI ÎNTRE BATOR JICMONT CRAIUL UNGURESCU

Den partea lui Jicmont craiu au fostu boiari, anume: Ștefan Iosica logofătul cel mare, Gheorghie Ravazdi, svetnicul a lui Jicmont și starostele cetății Uivarului-Șamos. Iară den partea lui Mihai vodă și a statului Țărâi Românești era: Eftimie, mitropolitul Târgoviștii, Theofil episcopul de Râmnic, Luca episcopul de Buzău, Mitrul vel vornic, Cârstea vornicul, Dimitrie logofătul, Danul visternicul, Theodosie vistiernicul, Radul cluciariul, Radul postelnicul, Bordur logofătu, Vintilă cluciarul, Stamati postelnicul și Preda; în Beligrad, în luna lui mai, în 9 zile pe calendariul papistașilor, în anii 1595 așezate și încheiate, dentru amândoaă părțile fără vătămare păzite și ținute.

Întâi, noi, episcopii și boiarii, stăpâniia, priiateșugul și robiia toată a turcilor, ca unor necredincioși și călcători de lege, o vom lepăda și toți cu o inemă și cu un cuget, așea noi, carii ne aflăm aicea, cum cei mai mari și mai mici a moșiei noastre nărod, împreună cu Mihai vodă, așijderea cu tot clirosul besericii și toți boiarii, pre noi singuri, săninatului domnului Jicmont, den darul lui Dumnăzău, țărâlor Ardialului, a Moldovei, a Țărâi Românești, a țărâlor peste munte și a slăvitei împărăției Râmului, domnului, a părților crăiei ungurești stăpânitoriu și a săcuilor oblăduitoriu i proci, stăpânului nostru milostiv ne supunem; și aciasta împreună cu noi și a tot nărodului țărâi noastre, a lăcuitorilor supt puterea lui o dăm, cu toată deplin giudecata priitoarei și amestecate împărăţii; și pre dânsul îl așezăm, îl înnălțăm cu o inemă și cu un glas a toată țara domnu noaă și țărâi noastre stăpân și craiu de moșie, luând întru dânsul aceia nădejde, că măriia sa pre noi și moșiia noastră, împrotiva tuturor goazălor turcești și a altor vrăjmași, ne va apăra și ne va acoperi; și pre noi în volniciia cea veche, că ne va păzi întru adevăr; că ne va giudeca, precum pre alte țări și domnii a mării sale supusă supt poronca sa, după așezământurile și legăturile acestea, care pre aciastă vreme le așezăm dentru amândoaă părțile, întru tăriia acestui lucru și întru mărturie.

Întâi, noi, carii cu chipurile ne aflăm credinții măriei sale, cu numele domnului nostru, lui Mihai vodă, și a toată țara lui, nărodului, facem giurământu noi și toată țara, lui și urmașilor lui, cum vor fi credincioși până la moarte. Aciasta cu iscălitura, mânule noastre întărind. Așea și Mihai vodă, acmu așezat domn, și cei pre urma lui domni și tot statul Țărâi Românești, vor fi datori a păzi. Și de vreme ce săninatul domnu, stăpânul nostru milostiv, în țara noastră nu poate sta și lăcui pururea, noaă, în locul său, ne va pune domnu, pre care staturile țărâi, cu socotială de obște și părere de la măriia sa, vom pofti; care să fie știutor limbii moșii noastre și care ari cârmui după orânduială țara aceia și care pricinele noastre, drept și cu orânduială, după veche volnicie și deprindere, și după legăturile acestea și așezământuri, și cu poronca săninatului domnului nostru și aceluia ce va fi în urmă, să giudece și să aliagă. Și pentru ca acestea mai bine și mai drept să să poată a isprăvi și a urma, măriia sa, supt numele și norocirea sa, după Dumnăzău, stiag oștesc, buzdugan și sabie domnului de țară, ca unui namesnic al său îi va trimite, den care să cunoască toți, că iaste în locul său pus și toți de la cel dentâi până la acel de pre urmă, după aceste legături și așezământ, să fie ascultători domnului, întru tot ce va poronci măriia sa craiul.

Așijdirea, domnu de țară, pentru să poată plini mai bine datoriia și slujba sa, dată după voia mării sale craiului și după folosul staturilor, 12 boiari, știuți lucrurilor cu vârsta și cu ispita și isteți, să să adaogă cătră dânsul, cu a cărora svat, așea întru pricinele giudecătoare, a le alege, cum și întru isprava altor lucruri. După aceste legături și așezământuri, singur domnul țărâi să păzască, ca să nu să facă nemărui strâmbătate peste direptatea și putința. Și aciia boiari precum cu socotiala numai și voia și cu știrea mării sale craiului și a lor săi urmași, să vor pune; așea și cu aceiaș știre și voe, să fie depărtați de slujba și locul lor.

Așijdirea, ce să atinge de viniturile țărâi, de acelea, așea așezăm, cum, de câte ori să vor faci de măriia sa, stăpânul nostru, în țara sa în Ardial comisie, să să trimiță boiari și den Țara Munteniască la acea adunare, carii ari socoti după voia mării sale și a urmașilor săi, după trebuință a pune dări pre țară. Și la acele adunări și de obște a țărâi împreunări, să aibă loc deosăbit, ca și alți trimiși, cu slobodă voe a-ș da părere și socotiala, să fie cei întâi cu locul și cu voroava și domnul și boiarii den Moldova. Și birul așezat, îl vor spune numai domnului. Și acei 12 boiari și boiarii vor cunoaște, de la măriia sa, carii vor fi aleși și orânduiți, carii în toți anii depline și îndestulate same de cuprinse cheltuiale și veniturile să fie datori a da samă.

Toate hărăziturile, uricile și întăriturile a domnilor celor dentâi a țărâi, măriia sa craiul și urmașii lui să le lasă neclintite, precum stau; și pe urmă, supt numele și pecetea

măriii sale și a urmașilor lui, toate acele cărți și direse să iasă și prețul tuturor scrisorilor, făcut după lege și obiciaiul acei țări, să să pue, iară moșiile să nu să poată hărăzi altora, fără lăcuitorilor acei țări.

Domnilor puși până la vreme, de viniturile țărâi aceiia, după datoriile slujbelor lor, măriia sa craiul le va orândui vinit pe pofta țărâi și a boiarilor.

Toate pricinele, după veche legi și obiceiu a țărâi, înnaintea giudecătorilor orânduiți să să înceapă să să giudece, și înnaintea domnului și a 12 boiari; după giudecată, să să obârșască osăbit de toate. Și orice feliu de pricini de pediapsă, atingându-să de viața și averile boiarilor, carii săvai că den giudecata de cap s-ari pune în oprială, însă să să lasă loc de milă și de ertare, și nice viața, nice averea boiarilor ce-s de pediapsă, fără știrea craiului și a urmașilor săi, să nu să poată lua.

Iară, de s-ari pedepsi cineva cu moarte, averea lui, după obiceiul țărâi aceiia, să margă la rude și la urmașii lui.

Și întru aciasta orânduială și ispravă să să închiză toată Țara Munteniască suptu hotarăle și marginile ei vechi, despre partea Moldovei și a munțior, despre Dunăre până la mijlocul matcii Dunării, de la Rușava până la Brăila și după vechile hotară și margini să să ia vinitul țărâi.

Toată orânduiala besericii și a preoților sau a călugărilor, să o lasă măriia sa în veche ținere și obiceiu, pravile, țeremonii și volniciile, să fie slobozi a-ș lua obiciuite viniturile sale. Așijdirea și toate besericele muntenești, care să află în țărâle măriii sale sau a urmașilor, vor fi supt giudecata așezământului mitropolitului de Târgoviște, după așezarea legii besericii și orânduialei țărâi aceiia, și viniturile sale să-ș poată lua pre obiceiu.

Tituluș va avea măriia sa și urmașii lui de la domnu și de la toată orânduiala țărâi, așea: Prea săninatul domnu, stăpânul Jicmond, den darul lui Dumnăzău, a Ardialului, a Țărâi Moldovei, a Țărâi Românești și a svintei împărăției Râmului domn, a părților crăiei ungurești stăpân și a săcuilor oblăduitoriu i proci, stăpânul nostru milostiv.

Iară domnul de țară: Dumnealui măritul domnu Mihai vodă a Țărâi noastre Românești, credinciosul noaă iubit.

Iară însuș domnul, la titulușul său, pe urmă să nu să pue cu mila lui Dumnăzău, nice târgul sau locul de unde va trimite cărțili sale la măriia sa, la urmașii lui, să nu să pomeniască.

Domnul țărâi să aibă pecetea niamului său, iară nu cea de obște a domnilor Țărâi Muntenești, iară cu ceară roșie. Iară pecetea țărâi să fie la măriia sa și la urmașii lui.

Boiarii toți să vor chema a domnului de Ardial, nu a domnului țărâi și fieștecare va avea într-acela chip tiutiluș.

Domnul muntenesc să va scrie între svetnicii de Ardial.

Domnul țărâi prin soli sau cu altă socotială, cu nime den nărodul strein sau den domni, fără slobozăniia și voia de la domnul Ardialului și de la urmașii lui, – și lor le va fi – nice de une lucruri să nu poată socoti și a isprăvi. Ce, când va fi trebuință ca aceia, să întrebe de măriia sa domnul Ardialului și de urmașii lui și lor le va fi a isprăvi pricina domnului și a toată țara a le isprăvi și a le urni.

Iară de ostașii ungurești sau de alt niam, de va face strâmbătate vreunuia den lăcuitorii țărâi, den partea aceluia, căpitanul domnului de Ardial, care va fi acolo pus pentru cercătura vinii și faptii. Așijdirea de va face vro silă cinevaș den lăcuitorii domnului sau a țărâi vreunui ostaș a domnului Ardialului, den partea aceluia, singur domnul prin vornicul

să cerce giudețul fără de nice o zăbavă. Iară care, ori chipurilor boiarilor, ori curții, va face silă împrotiva legii și dreptății, să i să facă certare de cap.

Între cei 12 boiari giurați, să nu poată fi niam de grec și nice o slujbă sau rându care razimă de cârmuirea acei țări, a avea să nu poată.

Ospețăle și hărăziturile ce sint obiciuite la Paști și la Botezul Domnului nostru Iisus Hristos, să să facă den vinitul țărâi.

Așijdirea domnul țărâi și toți boiarii, făcând giurământ cu încredințarea sa măriii sale, domnului de Ardial, și urmașilor lui, să vor lega cu tainele credințăi.

După aceste ponturi și așezământuri, atunce când să va trimite stiagul oștescu domnului țărâi, așijdirea măriia sa, domnu Ardialului, să făgăduiaște cu toate puterile, cu bani, cu pușci, cu iarbă de pușcă și cu altă gătire de oaste, în Țara Munteniască, împrotiva tuturor vrăjmașilor a o apăra și a o sprijeni și a o cârmui. După aceste legături și așezământuri și urmașii lui vor face. Pentru a cărui lucru, încredințasă și vecinica pomenire măriia sa, domnul Ardialului, întâi, și noi, chipurile ce ne-am pomenit mai sus, dentru amândoaă părțile, spre a obârși aceste ponturi și așezământuri cu iscălitura de mânule noastre și cu pecețili noastre obiciuite le vom întări și întemeia. Lucratu-s-au acestea în Beligrad.

Și iată îndată singur Jicmont, craiul și domnul de Ardial, toate cele mai de sus scrisă ponturi și așezământuri dentru amândoaă părțile prefăcute și încheiate, priimindu-le, și neschimbate și tare avându-le, cu iscălitura mânii și cu pecetea inelului nostru adevărat, a le întări au vrut; și spre acelea a le ținea și neclătite a le păzi, așea și cu a urmașilor noștri nume – când vor sta ei stăpânitori, – credința și cuvântul nostru domnescu ne legăm. Lucratu-s-au acestea în oraș, în Beligrad, mai în 20 de zile, anul de la Hristos 1595.

Acestea isprăvindu-le, solii muntenești s-au întorsu în țara sa. După dânșii au mărsu Palatiție cu buzdugan și cu stiag de au întemeiat pre Mihai vodă domnul Țărâi Muntenești. Giurat-au acolo pre loc așea Mihai vodă, cum și toți boiarii, după ponturi înnaintea lui Palatiție.

După aciasta, în luna lui iunie, în zi întâi, trimis-au boiarii și Ștefan Răzvan vodă, domnul Moldovei, la Beligrad, de s-au legat și ei, după așezământul lui Mihai vodă, cu Jicmontu craiu.

Iară la sfârșitul lui mai, au întrat tătarâi în Moldova și în Țara Munteniască cu multă oaste și, lovindu-i muntenii cu ungurii și cu căzacii la marginea Țărâi Muntenești, i-au bătut și i-au tăiat; perit-au mulți tătari.

Curund după aciasta, lovit-au Mihai vodă la Nicopoe pre Ferhat pașea, pre carii biruindu-l, au aprinsu târgul de au arsu, puindu pre toți supt sabie; numai cetatea au rămas întriagă. Iară curund dup-aceia, au lovit în Bugiag și mare pradă au făcut; luat-au și șeapte bunciucuri tătărăști de le-au închinat lui Jicmontu craiu și mulți robi.

Aceste rocoșituri și turburări întălegând împărățiia turcului, au și orânduit pre Sinan pașa și cât s-au dezvărat, au și purces cu oști den Țarigrad asupra lui Mihai vodă. Întălegând Mihai vodă de clătirea lui Sinan pașa că-i vine asupră, tras-au agiutoriu de la Bator Jicmond, craiul Ardialului, 2.000 de unguri călărime și 500 de pedestrime cu Cvilarie; și până a vini Sinan pașa, iară Mihai vodă și cu Cvilarie au lovit pre turcii ce să afla la oraș, la Floci, și pre

toți i-au pus în sabie. Lovit-au și la Rușava și la Silistra și la Dristor le-au dobândit și le-au arsu. Lovit-au pe un Mehmet pașa Mihai vodă, care viniia cu un Bogdan vodă cu oaste turcească și cu tătari și cu 14.000 de sirbi și l-au bătut Mihai vodă. Trecut-au Mihai vodă peste Dunăre pe ghiață de au prădat în Dobrogea și au dobândit Lastova, Oblucița; răsipit-au Cernavodă, Azgradul, Rihova și până la Chiliia și la Cetatea Albă.

Sosit-au și Sinan pașa în Dobrogea cu 100.000 de oaste turcească, și, făcând pod peste Dunăre, au mersu dreptu la București și la Târgoviște; nefiind nice o oaste, pre lesne le-au luat, că Mihai vodă nu să nedejdui în oștile ce avea. Ce ș-au trimis doamna și cu fiiu-său, Pătrașco vodă, în Sibiiu, în Țara Ardialului, și el cu Cviralie au întrat cu oștile sale în munți, la o cetățue ce-i zic Cernavoda, cetate veche și stricată de turci mai de mult, iară în loc tare pietros.

Iară Sinan pașa, strângând den toată țara oameni, au încungiurat Bucureștii și Târgoviște cu șanțu și cu părcani, iară oastea o au împărțit în doaă părți: o parte cu Ali pașa au lăsat în Târgoviște să isprăvască lucrul cetății, iară cu alta au mărsu Sinan pașa după Mihai vodă. Și, dacă s-au apropiiat de unde era Mihai vodă, au orânduit 12.000 de turci într-ales să margă să lovască pre Mihai vodă peste acele locuri strâmte și să nu să întoarcă până nu-l vor birui.

Iară Mihai vodă cu Cviralie, nedejduindu întru Dumnăzău și bizindu-să și locului, au eșit în tâmpinarea turcilor la acele strâmtori, ce s-au pomenit mai sus, și stătu un războiu mare între dânșii cu multă vărsare de singe, până au dat dos turcii; și-i goniia oștenii lui Mihai vodă până în tabăra turcească, și de acolo, iar lua înnapoi a goni pre oamenii lui Mihai vodă; și tot îmblară într-acea zi până în desară tot hărățindu-să, și să goniia unii pre alții, neputându-ș alege.

Iar într-apusul soarelui, nemerisă trei sute de unguri pedestrime, ce era eșiți den tabără pentru pășune, și sosindu în războiu, îndată den poronca lui Mihai vodă stătură și aciia bărbătește la războiu. Iară turcii, înțălegând că au vinit agiutoriu proaspăt lui Mihai vodă, neștiind numărul lor, s-au făcut spaimă și au dat dos și i-au luat oștenii lui Mihai vodă în goană după turci și pre mulți au agiunsu și i-au omorât. Apucat-au și patru tunuri și câteva stiaguri; și fugând Sinan pașa, zic, că au căzut cu calul de pre un pod în apă și abiia au eșit, întinat. Și după acest războiu, nezăbăvind Sinan pașa, iară s-au gătit cu oaste și au mărsu asupra lui Mihai vodă. Iară Mihai vodă s-au dus în munți și să gătiia mai cu mare gătire împrotiva lui Sinan pașa și au dat știre lui Bator Jicmontu de vinirea lui Sinan pașa.

Pornit-au Bator Jicmontu pre Binedectu Mindițintie, otcârmuitoriul săcuilor, și pre Valtazar Bogasie și pre Nicolae Cornisie cu oști să să adune în câmpii Barciului, la un târgu săsăscu ce să chiamă Valea Niagră; și singur Jicmontu au purces den Beligrad la Săbeș. Și acolo i-au nemerit vești bune: întâi, că au dobândit oamenii lui cetatea Lipa; a doa, de biruința lui Mihai vodă asupra lui Sinan pașa; a triia, Cazi-Chirii han, eșind den Crâm să vie în Moldova cu oaste să prade, iară viind moscalii peste Nipru, au lovit în Crâm de au prădat și au arsu; care veste înțălegând hanul, s-au întorsu iar în Crâm.

Venit-au lui Jicmontu agiutoriu den Țara Leșască Ian Vihernii cu trei sute de căzaci; așijdirea și oaste nemțască, călărime 1500, de la împăratul nemțăscu cu Albert ghenărariul, iară osăbit oastea Ardialului 24.000. Mers-au

poronca lui Jicmontu și la Răzvan vodă den Moldova, de au întrat de grijea tătarâlor pre la săcui cu 2300 de pedestrime și 800 de călărime și cu 22 de pușci și s-au tăbărât la cetatea Terhvara între munți, ce era făcută de Ludovic craiul unguresc și mai apoi lărgită de Ian Huniad craiu, care o stăpâniia pre atunce brașovenii.

Și acolo vini veste lui Răzvan vodă, că au întrat în țară cu oaste leșască Ieremiia Moghila cu Zamoskii, hatmanul leșăscu. Văzindu leșii că au pus Bator Jicmontu de la sine domnu în Moldova, și pre atunce leșii o scriia pe Moldova că iaste soție crăiei leșăști, încă de pe legăturile ce făcusă leșii cu Ștefan vodă cel Bun și mai apoi cu Bogdan vodă, cum s-au pomenit la rândul acelor domnii, n-au suferit pre Răzvan vodă.

De unde au luat Miron logofătul de scrie în letopisățul său de Ștefan Radul vornicul, să-l fie pus domnu țărâi în locul lui Aron vodă, eu nu poci afla; nice iaste alt Ștefan, fără Ștefan Răzvan vodă, că și cronicarii streini, Nicolae Isfanfii și Volfgang de Betleen, carii în istoriile sale pomenescu de domniile Moldovei, scriu că pre urma lui Aron vodă au stătut domnu Ștefan Răzvan, pus de Bator Jicmontu, craiul Ardialului, precum s-au pomenit mai sus, că au mărsu Răzvan vodă pe poronca lui Bator Jicmontu într-agiutoriu lui Mihai vodă.

Iară Movileștii, precum scrie Ureche vornicul, încă cu Pătru vodă Șchiopul trecusă în Țara Leșască. Au pus domnu leșii pre Irimiia Moghila vornicul cu alesul boiarilor de țară, puind deodată și pren cetățile țărâi slujitorii săi leșii, în anul 7103 <=1595>.

Împărățiia turcului pre atunce lupta pentru crăiia unguriască cu nemții, pentru Buda, pentru astrogon și pentru Elnicul. Iară văzind că cuprind leșii Țara Moldovii, au orânduit pre Cazi-Chirii soltan, hanul Crâmului, trimițându-i și 2.000 de eniceri, cătră 70.000 de tătari ce era. Trimis-au împărățiia și stiag și tuiuri de domniia Moldovii se așează pre cine ari socoti el la domnie, să fie den partea împărăției.

Prinzind veste leșii de clătirea hanului la Moldova, cu rușini socotind a lăsa la smintială pre domnul pus de dânșii, au orânduit și ei pre Zamoschii hatmanul cu zece mii de oaste. – De nu să laudă. – În anul 7104 (=1595), octomvrie 9, au sosit leșii la Țuțora, iară a doa zi să văzură și străjile tătărăști, iară a triia zi, octomvrie 11, au sosit și hanul cu tătărâme. Iară leșii, văzindu atâta tătărâme, n-au putut răbda fără șanțuri, ce ș-au întărit tabăra cu șanțuri pe împregiur. Făcut-au și băști de pământu denafară de șanțul taberii așea de departe, cât agiungea glonțul pușcii, și au pus oaste în băști și de acolo da den tunuri. Și într-acea zi, au stătut războiul toată zua, năvălindu tătarâi spre tabăra leșilor den față, iară dosul nu putea să-l ia tătarâi, că leșii sta neclătiți. Iară a doa zi, socotisă hanul cu meșterșug să depărteză pre leși de la șanțuri; au orânduit pre o samă de tătară de făcea năvală asupra leșilor, apoi se făcea a fugi. Ce leșii, pricepând meșterșugul, sta între băști neclătiți până în desară. Atunce, deprinzind leșii pe tătari, văzind că să tem de foc tătarâi, luat-au leșii în goană până la oastea cea supusă, apoi s-au întorsu leșii încet, sprijenindu-să de năvala tătarălor până între băști.

Nu dormiia Irimiia vodă; că, deși avea nădejde în leși, iară îndată au agiunsu cu daruri la hanul și au dat cele 7 sate de țară hanului, ce să zic hănești până astăzi; au legat atunce și miiarea ce să dă în toți aii balcibașlâc și alte daruri; și cu nevoința Irimii vodă, au stătut legături de pace între hanul

tătărăscu și între Zamoschii, dând și hanul zălog la leși și leșii la hanul, până să va închide tocmala.

Capetele de pace au fostu acestea: Irimiia vodă să fie domnu țărâi birnic împărăției den an în an după obiciaiu, iară hanului să-i dea acele sate și alte daruri, cum s-au pomenit mai sus; și oștile leșăști să nu mai între în Țara Moldovii; și să margă sol de la leși la împărățiia turcului, pentru întăritura păcii. Iară hanul să dea stiag și tuiuri de domnie Ieremiei vodă și să-i scoată atșiref sau uric de domnie vecinică de la împărăție.

Și așea s-au împăcat; și s-au dus hanul la locurile sale cu tătarâi și Zamoschii cu leșii la țara lor, lăsindu lângă Irimiia vodă pre Albert Hanschii și pre Iani Pototchii cu trei mii de oșteni, că să temea Ierimiia vodă de unguri. Și au purces și Irimiia vodă și s-au așezat la Suceavă, la scaunul domniei.

Aciasta veste, dacă au agiunsu la Bator Jicmont, craiul Ardialului, au adunat svat, cum vor face să scoață pre Irimiia vodă den țară, țiind Moldova a lui; au ales cu svatul să îngăduiască până li să va alege cu turcii, cu Sinan pașa, cum s-au pomenit mai sus, ce viniia cu mare putere de oști asupra lui Mihai vodă, domnul muntenesc.

Făcând căutare oștii sale Jicmont craiu, care era împărțită în noaă polcuri: 20.000 călărime cu suliță și 32.000 pedestrime, avea și pușci pe roate 53 și câteva cară cu iarbă de pușcă și alte trebuitoare de războiu; și au trecut peste munți în Țara Munteniască la Rucal. Acolo viind și Mihai vodă cu cviralii, cu 8.000 de oșteni într-ales. Vinit-au acolo și Ștefan Răzvan vodă cu moldovenii și de acolo, pornindu-să Jicmont cu tabără, au mărsu unde era tăbărât Mihai vodă, o milă de loc de la Târgoviște și au șezut pre loc zece zile.

Iară Sinan pașa cu turcii era în Târgoviște, unde o întărisă cu șanțuri și cu părcane și cu spini îngrădit. Și mergea Sinan pașa de prăviia oastea lui Jicmont dentru un dial; și poate fi cunoscut că nu-i va putea sta împrotivă. S-au svătuit cu ai săi să nu aștepte acolo pre Jicmond craiu; ce, au lăsat la Târgoviște pre Ali pașea cu o samă de oaste și pre Mehmet beiu, iară Sinan pașa s-au tras cu altă oaste de sirgu la București.

Iară Jicmont cu tocmala oștilor sale, cu Mihai vodă și cu Răzvan vodă au încungiurat Târgoviștea: înnainte era Mihai vodă cu 4.000 de călărime într-ales, cu suliță, și Cviralie cu câteva polcuri, den driapta și den stânga, câte cinci mii de sulitași călări; iară în mijloc era pedestrime și săcui, cu suliță, cu coasă; după aceia, carăle cu pive de aramă; pe urmă roate nemțăști; iară după nemți, singur Bator Jicmont cu 12.000 de călărime, cu suliță; și pe urmă, ceialaltă oaste. Precum scriu istoricii streini, au fostu de toată oastea ca 60.000; și au sosit în locul unde stătusă Sinan pașa.

Și înțălegându că au fugit Sinan pașa, să temea Jicmont de vicleșug și poronci de stătu oastea în tocmala sa toată noaptea și a doa zi până amiazăzi, până au vinit cercătorii ce-i trimisese Jicmontu de au cercat să știe de oastea lui Sinan pașa ce s-au făcut. Și, dacă știură că s-au tras la București Sinan pașa, s-au sfătuit Jicmont craiu; merge-vor în goană după Sinan pașa? Și au ales cu sfatul să nu rămâe nepriiatinii în urmă și s-au apucat a bate Târgoviște de trei părți cu meterează și cu coșuri.

Răzvan vodă cu săcuii era orânduit despre răsărit cu zece tunuri, iară Mihai vodă și Jicmont cu Cviralii despre munte și despre apa Ialomiții cu doaăzăci de puști. Să apăra tare turcii den lontru și împingea pe ciia ce pusese acmu loitre pe zâdiurile cetății; nepărăsit da den tunuri și cumbarale arunca. Iară săcuii strânsesă lemne uscate și catran și rășină și altele de aprinsu foc și au aruncat în cetate; ce nu s-au putut aprinde îndată. Iară a doa zi săcuii, vrând să se arete mulțămitori pentru volniciia ce le făcusă atunce de curund Jicmontu, au și mai strânsu grămezi de lemne uscate și au aruncat în șanțu, unde era turcii, și aprinzându-să, au dat năvală săcui cu loitre peste zidiuri și s-au suit pe o parte de zid și iară au dat foc cu acele vriascuri și pe altă parte de zid. Atunce turcii, văzindu-să aprinși și încungiurați de foc, nu să mai putură apăra și eșiră pe o portiță ce era neștiută de oștile lui Jicmontu. Ce n-au scăpat, că era călărime împregiurul cetății, mai la câmpu. Încăput-au viu în mânule lui Jicmontu Ali pașea și Mehmet bei. Dat-au în pradă cetatea, den carii mai multă dobândă au luat săcuii, că ei au sărit întâi în cetate. Aflat-au și doaă pușci mai mari; era glonțul câte de 56 de ocă.

Sinan pașea, dacă au înțăles că au dobândit cetatea Târgoviște, mare frică l-au cuprinsu. Lăsat-au și Bucureștii și au fugit la Dunăre. Deodată întărisă Sinan pașa o beserică în București cu șanțuri și cu bășți, ce era zidită de Mihai vodă și de Alexandru vodă, domnul Țărâi Muntenești. Ce nime nice acolo n-au cutezat să aștepte pre Jicmontu craiu. Au fostu pus lagumuri împregiurul acei beserici și lăsasă o ceată de oameni ca, de ari vini Jicmont pre aproape, să aprinză lagumurile asupra oștii lui Jicmont.

Ce s-au înșălat în svat Sinan pașa, că Jicmont, după ce au dobândit Târgoviște, n-au vinit dreptu pe șliavul turcilor, că pre unde mersesă turcii, au fostu rămas numai pământul; ce, pre altu loc au mersu, rămâind București di-a-stânga.

Apropiindu-să Jicmont de Dunăre spre Giurgev, au înțăles că Sinan pașea au trecut peste Dunăre cu o samă de oaste, iară altă samă de oaste au rămas dencoace de Dunăre. Pornit-au îndată Jicmont o samă de oșteni într-ales, de au cercat să afle iaste așea, și pre mulți turci au aflat pre cale, mergând să agiungă la cetatea Giurgevului. Ce, puțini au scăpat, iară mai mulți i-au tăiat și i-au prinsu vii; gonitu-i-au până la Giurgev.

Apucasă Sinan pașea de trecusă pestă Dunăre într-un ghecet. Iară mulțime de turci trecea peste pod, cât nu mai încăpea pe pod; ce, să sloboziia unii și înnot și mai mulți să înneca. Sosit-au atunci și Jicmont cu oștile și mare moarte să făcu în turci de oștenii lui Jicmontu, mai ales de săcui, ce arătară mare vitejie. Perit-au mulți turci, cât să amestecasă apa cu sângele lor, de să făcusă roșie de singe; iară den ceia parte, Sinan pașa nu înceta a bate den pușci în oastea lui Jicmont; ce, nice o scădere făcea.

Iară pedestrimea, ce era în liafă la Răzvan vodă, au dat năvală la podul despre cetate de au apucat podul și acolo mare și cea de pre urmă frică în turci era, carii trecusă Dunărea, de au tăiat și au strâcat podul, temându-să să nu triască oastea lui Jicmontu și în ceia parte de Dunăre.

Dobândit-au Jicmontu și cetatea Giurgevul și o au arsu și omorî pre toți cetățenii și au strâcat podul și au arsu vasăle, pre carele era făcut podul. Întorsu-s-au Jicmont, petrecut de Mihai vodă până la Gherghiță, și îndată au gătit pre Răzvan vodă cu oști să margă asupra Irimiii vodă și i-au dat 12.000 de oaste unguriască.

Și întălegând Irimiia vodă de vinirea lui Răzvan vodă cu ungurii, au strânsu și el oaste de țară, câtă au putut, și s-au gătit să stea cu războiu împrotiva lui Răzvan vodă. Era într-o duminecă, când s-au apropiiat Răzvan vodă cu ungurii de târgul Sucevii; era eșit și Irimiia vodă la sat la Areni. Iară oastea leșască, ce era la Irimiia vodă lăsată de Zamoschii, o au tocmit mai la câmpu, despre Șcheia, pe supt un mal ce iaste alăturea pre lângă drumul Băii.

Irimiia Vodă era în beserică la svinta slujbă, când să agiungea hărății den oastea lui Răzvan vodă cu oștile țărâi. Și când au eșit Irimiia vodă den beserică, să tâmpinară oștile de îmbe părțile și, după câtăva luptă între oști, au lovit leșii în oastea unguriască den aripa despre Schee și îndată au înfrântu pe unguri.

Iară supt Răzvan vodă, precum scrie Istvanfii, doi cai au căzut în războiu atunce; și, încălecând pre al triile cal, au silit de au îmbărbătat oastea sa și au tocmit războiul la loc. Ce, curund purceasără în răsipă oastea lui Răzvan vodă. Părăsit de toți, Răzvan vodă fugind, l-au prinsu oștenii Irimiii vodă; scrie Isfanfie că era rănit Răzvan vodă. Și întâi au poroncit Irimiia vodă de l-au slutit de nas și de buză și după câtăva mustrare i-au tăiat capul și l-au pus într-un par împrotiva cetății. Să pomenește și astăzi movila lui Răzvan vodă pe drumul Băii ce merge de la Suceavă. Iară pre unguri i-au gonit până în munți, tăindu-i și ucigându-i oștenii Irimiei vodă cu mare vărsare de singe.

Fost-au acest războiu în anul 7104 <=1595> decemvrie 5 zile. Așea s-au plătit lui Răzvan răul ce făcusă și el lui Aron vodă, de la carele au avut milă și cinste.

Iară săcuii, cum cei ce scăpasă den războiul de la Suceavă, așea și acei de pre loc, văzindu-să în volniciia sa ce le dedesă de curund Bator Jicmont craiu, au început a face goană asupra nemișilor de le-au prădat casăle și multe nebunii au făcut. Acestea înțălegând Jicmont, au strânsu svat și le-au strâcat volniciia ce dedesă săcuilor.

După acest războiu și perire a lui Răzvan, s-au așezat domniia Irimiii vodă fără grijă; nice Bator Jicmont, domnul Ardialului, nu s-au mai ispitit să mai trimiță oști în Moldova.

Aciasta perire a lui Ștefan Răzvan, cum și răsipa oștilor lui Jicmont craiu deodată, și dezbaterea Țărâi Moldovii de supt ascultarea crăiei ungurești, nu numai împăratului nemțăscu, – ca unui craiu unguresc, de care răzimasă și de mai-nainte vreme Moldova, încă de mai-nainte de ce au luat turcii Țarigradul era și întovărășită – i-au părut rău, ce și lui Climentie, papa Râmului, mare părere de rău, pentru căci crăiia leșască <se unia cu turcul, când craiul Jicmond>, luptând el să dezbată țara de supt mâna turcului, să cuprinză Țara Moldovii, să împreune și pre moldoveni cu sâne, împrotiva turcilor; căci trimisesă Jicmontu craiu sol la cumnatu-său Rudolfu, împăratul nemțăscu, și la Climentie, papa de Râm, jeluindu de mare pagubă, ce i-au făcut leșii în oastea lui, și leșii au împiedicat lucrul spre scăderea creștinătății, de au așezat Țara Moldovii iară supt birul turcilor, de supt care bir era eșită țara cu nevoința lui. Iară și papa mare ponoslu au trimis leșilor și osăbire de beserica lor craiului leșăscu, ca unui împiedecător binelui creștinilor.

Trimis-au și craiul sol la papa, făcându-i știre, că are el de grijea Țărâi Moldovii; fiind mai aproape, vecini Țărâi Leșești și mai înhotărâtă, mai cu cale au socotit a fi să razime de crăiia leșască și de republica leșască, decât de crăiia ungurească. Acea grije o poartă el, să nu fie Moldova cu turcii, și de mai-nainte vreme fiind supt grijea sa, cum și acmu de curund cu puterea sa au scos den Moldova pre hanul Crâmului. Iară craiul unguresc, neavând putere să să apere pre sine, cum poate să apere pe Moldova de turci și de tătari, mai având prilej fiecând crăiia leșască de oaste.

Aceste pricini avea ei între sine, pentru Moldova.

DOMNIIA IERIMIII MOGHILA VODĂ

CAP XI.

Irimiia vodă domniia cu pace și cu lucruri așezate și întemeiate că ținea și oști streine și păziia și datoriia despre împărăție.

Iară nu multă vreme după aciasta, Bator Jicmont, văzindu-să îmbătrânit și fără cuconi și văzind că turcii den an în an să întărescu și cască să cuprinză Ardialul și el obosit de vârtute, alegându-și bătrânețălor viață cu odihnă, au socotit că frații săi nice unul nu va putea să ție Ardialul de răul turcilor și au făcut tocmală cu cumnatul său, cu împăratul nemțăscu, să fie pre sama împăratului nemțăscu Ardialul; iară lui i-au dat cumnatu-său, împăratul nemțăscu, doaă olate, anume: Ratișbor și Opoliia, la Țara Sileziia, care să chiamă Slonsca, ce să hotărește cu leșii.

Și după aceia Jicmont, după legăturile ce făcusă cu cumnatu-său Rodolfu, împăratul nemțăscu, pentru Ardial, lăsat-au deodată Ardialul pe sama lui Caspar Cornisie, pe care îl avea credincios Jicmontu, și, chemâdu-l în taină, i-au zis: „Așea iaste voia mea, ca după ce voiu eși eu den Ardial, nemărui să nu lași domniia Ardialului, ce să o tragi la tine. Pentru aceia ti-am făcut hatman pre oștili Ardialului“.

A doa zi, iară au chemat pre Ștefan Boțcai, unchiu-său, și-i zisă: „Așea te sfătuescu că, de-ți va trebui domniia

Ardialului, să nu răbzi pe vr-un muntian, arătând pre Iosica, să ție domniia“. După aceia, nezăbăvind vreme, toamna, au dat domniia Ardialului lui Ștefan Iosica, logofătul său, a căruia svat nu numai în cele de obște, ce și în cele deosăbite, le ținea Jicmontu. Aceste sămănături, de netocmală și de neiubire între acei trei, au aruncat Jicmontu.

Iară Rudolfu, împăratul nemțăscu, nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont de l-au întrebat de ține tocmala cu dânsul, făgăduindu-i prin solii săi multe vinituri den an în an lui Jicmontu. Și să despărțisă Jicmontu și de fămeia-ș, alegându-și viața singuratecă. Iară, după ce au înțăles papa, cum s-au despărțit Jicmontu de fămeia-ș și va să petriacă viața călugăriască, i-au giuruit episcopiia de la Olom sau de la Vratislav, în Slonsca, să-i dea. Cu acestu feliu de făgăduință sau părându-să lui Jicmontu, au răspunsu solilor, că să va lăsa în tăriia acelora, carii așea de cele de cinste, cum și de cele de folos, îl vor sfătui.

Iară, căindu-să Jicmontu de legăturile sale ce făcusă cu împăratul nemțăscu, socoti pre taină să trimiță sol la împărățiia turcului, să facă craiu în locul său pre Ștefan Iosica, să-i trimiță împărățiia stiag și buzdugan. Aceste așăzându-să într-acesta chip, pentru să obârșască deplin lucrurile, au răpezit Iosica den poronca lui Jicmontu cărți la namesnicul Cassovei, să nu să grăbască nice el, nice comisarii împăratului nemțăscu a întra în Ardial, căci încă de purcesul lui Jicmontu den Ardial, nemic adevărat nu s-au așăzat și statul Ardialului spre aceia să pliacă, ca să nu rămâe Ardialul în mânule streinilor.

Aceste cărți de sirgu le trimite Iosica la Cassovie, iară namesnicul Cassoviei îndată le trimite la Rudolfu, împăratul nemțăscu. După aceia, Jicmontu au poroncit să să strângă toți la Beligrad și acolo viind Jicmontu, au zis cătră toți să fie într-o tocmală și să să bată cu Rodolfu, împăratul nemțăscu, și pentru să nu înmulțim povestea, lăsăm de aice altele la unguri să scrie mai pre larg.

Iară Jicmontu, după legăturile ce făcură cu Rodolfu împăratul, pentru Ardial, au lăsat Ardialul pre sama oamenilor lui Rodolfu.

Atunce, Mihai vodă au fostu trimis sol la Jicmontu, poftind agiutoriu să margă asupra Irimiii vodă, să-l scoață den domnie, să apuce el și domniia Moldovii. Ce Jicmontu au răspunsu lui Mihai vodă, precum mai bine să stea în pace, de vreme ce și papa de Râm și Rodolfu, împăratul nemțăscu, poroncescu să nu scociorască arme asupra leșilor și a moldovenilor; că așea papa, cum și Rodolfu, arătând că veți afla pre urmă liac, să fie toși megiiașii în pace. Apoi Jicmontu, părăsind Ardialul și femeia-ș, au purces spre Opoliia.

Iară Mihai vodă, înțălegând de Jicmontu că au lăsat Ardialul în sama lui Rodolfu, împăratului nemțăscu, de sirgu au trimis la solii lui Rodolfu împăratului, la Ardial, cerșind svat ce va face și de ce să va apuca, de vreme ce Jicmontu au părăsit Ardialul, și de unde-i va vini agiutoriu împotriva turcilor, că niște oști, nice bani nu are; și pentru zăloage ce au pus pentru plata oștii, pe poronca lui Jicmontu, să-i arete solii împărătești de unde le va putea scoate, și pentru altă plată oștilor ce le-ari trebui, de unde să va da? Răspuns-au solii să nu poarte grijă Mihai vodă, ce să fie cu inemă bună, că în scurtă vreme poftele i să vor plini.

Mai trimis-au Mihai vodă pre Radul cluceriul și pre Mierăște logofătul la comisarii lui Rodolfu cu solie, în care era mari lucruri a le descoperi, și-i pofti de viniră comisarii lui Rodolfu cu o samă den boiarii Ardialului în Târgoviște și au sfătuit cu Mihai vodă pentru grijea oștilor. Și îndată au dat bani lui Mihai vodă, 10.000 galbeni de aur și au făcut așezământuri între dânșii. Mihai vodă, domnul muntenesc, să aibă stăpân pre Rodolfu, împăratul nemțăscu și craiul unguresc, iar Rodolfu, ca pre o țară de moșie să o dea lui Mihai vodă și fiiu-său, lui Pătrașco vodă, fără de nice o dare, numai Mihai vodă să trimiță daruri împăratului, cum să cade unui domnu, și pre acea alegere să stea Rodolfu i proci.

Purces-au Mihai vodă, după aceia, trecând Dunărea la Nicopoe, în țărâle Bolgariei, de au prădat și au arsu și au adus robi în Țara Munteniască 15.000 de bărbați cu femei, de i-au așezat în Țara Româniască.

Peste voe era ardelenilor tocmala ce făcusă Jicmontu cu Rodolfu, împăratul nemțăscu, temându-să pre urmă de supunere de niamțu. Ce, nezăbăvind vreme, după ce au purces la Slonsca Bator Jicmontu, s-au strânsu toși boiarii Ardialului și au ales craiu pe Bator Andriiaș, carele era atunce în Țara Prusiii.

Împrotivă era acestu lucru, tocmelii ce făcusă împăratul nemțăscu cu Jicmontu pentru Ardial, preum am pomenit mai sus. Ce, nelăsând în voia căpeteniilor de Ardial, împăratul nemțăscu au socotit și cu sabiia să-i supue, având tocmală cu Bator; și au orânduit pre un ghenăral al său, anume Bașta Giurgia, și au trimis și la Mihai vodă de l-au îndemnat să vie asupra lui Bator Andriiaș, pentru mai pre lesne supunerea ardelenilor de doaă părți, că Mihai vodă pururea avea cu împăratul niamțului răspunsuri.

Pre lesne au priimit Mihai vodă acestu lucru și fără zăbavă au strânsu oaste den țara sa, ca 30.000, și au întrat în Ardial până la Sibiiu și acolo, tăbărând, au așteptat pre Bașta Giurgi cu oștile nemțăști.

Trimis-au Bator Andriiaș la împăratul nemțăscu solie, cu rugăminte să nu facă asuprială să-l scoată den crăie, ce-i i de moșie de atâțea veci a Batoreștilor; ce, acele oști gătite asupra lui, mai bine împreună cu dânsul să să orânduiască asupra turcilor, arătând că el nu den sine, ce den voia tuturor svetnicilor și a boiarilor Ardialului, au priimit crăiia Ardialului; rugându-să împăratului nemțăscu să-l priimiască supt mila sa i proci. Și cu aciastă solie au fostu trimis Bator Andriiaș pre Volfungu și deodată l-au fostu pus la oprială în Beciu și iar l-au slobozit.

Pre urmă au trimis sol și aicea, la Ieremiia vodă, legând prieteșug cu Irimiia vodă, poftindu-i și fata să-ș dea Ierimiia vodă după frate-său Ian, socotind Bator Andriiaș că încuscrindu-să cu Irimiia vodă, să să poată lăți și la domniia Moldovii, puindu pe frate-său domnu.

Știind Bator Andriiaș de prieteșugul ce-au avut frate-său, Bator Jicmont, cu Mihai vodă, domnul muntenescu, au trimis sol la Mihai vodă pentru prieteșug; și cine au fostu cu acea solie, în loc de prietenie între dânșii, au ațițat pre Mihai vodă cu mare vrajbă spre Bator Andriiaș.

Ce, Mihai vodă, îndemnat de împăratul nemțăscu asupra lui Bator Andriiaș, au făcut veste că au gătit oastea aceia împrotiva turcilor. Iară pe urmă, simțind Bator Andriiaș că merge Mihai vodă asupra lui cu oaste, au trimis sol la Baștea Giurgia să afle de lucrurile lui Mihai vodă. Ce Bașta Giurgea au răspunsu că gândul lui Mihai vodă nu-l știe. Trimis-au Mihai vodă de au iscodit; ce vrând Mihai vodă să înșele pre Bator Andriiaș, au făcut giurământu că el nu uită binele și mila lui Bator Jicmontu, frăține-său, care l-au agiutorit împrotiva turcilor, și precum au fostu în bună megieșie, așea și acmu, cu Bator Andriiaș. Pre urmă s-au descoperit vicleșugul lui Mihai vodă, după multe solii între Mihai vodă și între Bator Andriiaș.

Poronci Mihai vodă să să gătează de războiu oștili sale; așidirea și Bator Andriiaș. Iară, să scurtăm voroava, au rămas izbânda la Mihai vodă, înfrângând oastea lui Mihai vodă pre oastea lui Bator Andriiaș, și purciasără în răsipă den războiu, lăsind toată tabăra cu toată gătirea ostească, în mâna lui Mihai vodă, că singur Mihai vodă, văzind că sta războiul neales, au dat năvală în ardeleni de i-au șpârcuit. Perit-au multe capete în războiu, fugit-au Bator Andriiaș cu puțini boiari de ai săi.

Iară, după izbândă, Mihai vodă au purces cu oaste la Beligrad, trimițând înnainte la cetățeni să le vază socotiala. Însă, după ce s-au făcut zuă, îndată au răpezit gonași după Bator Andriiaș. Iară cetățenii den Beligrad, înțălegând de răsipa ardelenilor cu Bator Andriiaș și de Mihai vodă că le veni asupră, trimisără sol cu daruri la Mihai vodă și-l tâmpinară nu departe de Sibiiu cu tabăra și i să rugară beligrădenii să le fie milă i proci.

Iară Bator Andriiaș, părăsit de toși, simțind că-l gonescu săcuii să-l prinză, au fugit și, rătăcind pedestru numai cu Nicolae Mica, au nemerit la niște păstori și, fiindu însătat, au cerșut apă; iară păstorii, neavând apă, i-au dat zăr de lapte. Și dând la Nicolai Mica să guste, zisă Bator Andriiaș: „Să bem aceste mișelii, care ne-au dires și ne-au închinat vânzătorii și hiclenii noștri". Și bându puțin dentr-acel tițiiu, au trimis pe un păstoriu să-i aducă apă și-i dede un galbăn de aur. Și ieșind Andriiaș den coliba ciobanului, s-au lăsat supt un brad să odihniască pușintel și au zis lui Nicolae să-l străjuiască. Și neștiind Bator Andriiaș că-i sintu nepriiatinii aproapi, luându-l pe urmă, pen frânturi, pen locuri grele, și nemerind gonașii la ciobani, i-au întrebat. Și auzind Nicolae Mica de unde era de păziia pre Bator Andriiaș, l-au deșteptat; și nemerindu-i săcuii, au eșit la dânșii Nicolae, doar îi va îmblânzi. Ce, nemic isprăvind, ca niște oameni turbați, au năvălit cu arme și l-au omorât. Apoi, găsind și pre Bator Andriiaș, au năvălit ca niște hiiari sălbatece asupră-i și în loc l-au omorât.

Vesel și îndrăznețu Mihai vodă, după izbândă, pre lesne cuprinde orașele pre sama sa și i să închina și cetățile, numindu-l domnu lor, priimind pren cetăți oșteni de a lui. – De pre atunce are nume de-i zic Mihai craiu. –

După ce-i dusără gonașii capul lui Bator Andriiaș la Mihai vodă, au trimis Mihai vodă de au adus și trupul, gol de toate hainele lui, a noa zi după ce perisă, și cosindu-i capul la trup, l-au îngropat în Beligrad, îmbrăcat cu haine scumpe.

Stând Mihai vodă după așezarea Ardialului, iară de aicea den țară s-au râdicat Irimiia vodă, îndemnat de turci, și au mărsu cu oaste în Țara Munteniască; și neavând cu nime nice un războiu, au mersu în București și au pus domnu pe frate-său, Simion păhărnicul, și, lăsind oaste de a sa pre lângă dânsu, s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă.

Înțălegând Mihai vodă de cuprinsul scaunului Țărâi Muntenești de Irimiia vodă, îndată au purces cu oaste den Beligrad, de au mărsu asupra lui Simion vodă. N-au așteptat Simion vodă să stea împotriva lui Mihai vodă, ce s-au dat spre marginea țărâi, spre Focșeani, pentru agiutoriul de la frate-său, Irimiia vodă. Și strângând câtava samă de oaste la margine, au așteptat pre Mihai vodă la Milcovul cel Mare, – are și altu nume grozav acea apă, de atunci, spun muntenii – și ținu războiul câtva ceas. Apoi pierdu Simion vodă războiul și s-au dus în răsipă oștenii lui Simion vodă, cine încătro au putut; iară Simion vodă au năzuit la frate-său, Irimiia vodă, la Suceavă.

Iară Mihai vodă, după izbândă asupra lui Simion vodă, n-au zăbovit; ce, strângând oaste ce-au avut și săcui, și au mărsu asupra Irimiii vodă, care să afla la Trotuș, nuntind, nepurtând grijă așea în grabă să-i fie oaspe Mihai vodă.

Iară, dacă înțăliasă că Mihai vodă trece munții și-i vine asupră cu multe oști, nefiind gata Irimiia vodă să poată sta împrotiva lui Mihai vodă, au mărsu spre Suceavă. Mihai vodă, nemic zăbăvind, s-au pornit după Irimiia vodă, cu mare sirguială; și lăsind Irimiia vodă oastè leșască ce avea lângă dânsu, să poată lua limbă den oastea lui Mihai vodă, supuindu-să acei oșteni leși, au lovit pre niște munteni și sirbi dentr-o aripă a oștii lui Mihai vodă, în laturi de tabără, și-i înfrânsără și-i goniră până în tabără, cât să îngrijească și însuși Mihai vodă deodată. Iară stând ungurii, au înfrântu pre leșii Irimiii vodă și acolo pre loc au perit o sută dentr-înșii.

Întălegând Irimiia vodă de perirea oștenilor săi, au năzuit la Hotin; așea îl pripisă Mihai vodă de aproape pre Irimiia vodă, cât și pre niște haiduci pedestri cu oarecâte cară, mergând pre urma oștii Irimiii vodă, i-au agiunsu fruntea oștii lui Mihai vodă și au stătut haiducii la războiu, apărându-să câtva ceas. Ce, înglotindu-să oastea lui Mihai vodă, i-au înfrântu la sat, la Verbiia, pre Jijiia, unde stă movilă, făcută de Irimiia vodă deasupra acelor trupuri.

Și atâta era de groaznic Mihai vodă și vestit de răboae în toate aceste părți, cât, îndată ce au sosit la Suceavă, i s-au închinat cetatea și a Sucevii și a Niamțului și au pus oșteni de ai săi de pază la cetăți, pedestrași. Și nice cu atâta nu s-au lăsat Mihai vodă, ce au purces de la Suceavă spre Hotin, de au gonit pre Irimiia vodă și pre Simion vodă până la Hotin.

Cetatea Hotinului era bine grijită de Irimiia vodă, cu slujiori nemți de ai săi; iară Irimiia vodă au trecut peste Nistru la leși pentru agiutoriul. Pusese Mihai vodă și un domnu de la sine aicea în țară, anume Marcul, a căruia nume nu să povestește, pentru scurta vreme ce-au avut acel domnișor; nice la letopisățăle streine nu să află numele acei domnii. Și socotind Mihai vodă că va domni și Țara Moldovii, poroncisă la oastea sa să nu facă stricăciune pen țară.

Era leșii pre aceia vreme strânși toți la săim, la Varșav, sfătuind de oaste împrotiva șvedului; că craiul leșăscu Jicmontu, fiind moșan acei crăii, ce încă viu tată-său, Ian craiu, au ales leșii pre Jicmontu la crăie și după moartea tătâne-său, neavând alt fecior fără Jicmont, cuprinsese crăiia șvezască un frate a craiului șvezăscu, anume Gustav. Deci, fiind mai aproape Jicmontu, ficiorul craiului șvezăscu, de acea crăie, decât unchiu-său Gustav, siliia pre leși la acela săim numai să pozvoliască să facă oști împrotiva lui Gustav.

Iară socotind leșii că nice într-un chip acele doaă crăii să să facă una nu vor putea, fiind una dencoace și alta dencolo de Marea Balticum și prilejindu-să aciastă tâmplare Irimiei vodă cu Mihai vodă, au dat leșii nădejde craiului lor pre altă dată asupra șvedului, arătându mare triabă aciasta și cu grijă crăiii leșăști, să lasă cuprinsă țărâle aceste de Mihai vodă: Ardialul, Moldova și Țara Munteniască. Ce, au stătut săimul după triaba aciasta: să să facă oști împrotiva lui Mihai vodă, având Irimiia vodă gineri, oameni mari, domni la leși.

Istoriile ungurești scriu că Irimiia vodă au întrat în cetatea Hotinului și de acolo s-au apărat câteva zile de Mihai vodă.

Iară după spartul săimului leșăscu, îndată au purces Bator Jicmontu, fratele lui Bator Andriiaș, care să afla atunce în Țara Leșască, den alesul săimului svatului, împreună cu Zamoischii, canțileriul crăiii leșăști, la tabără în Podoliia și fără zăbavă s-au pornit împrotiva lui Mihai vodă. Vestit era acela hatman la leși, a cărui fapte nice Conețpolschii hatmanul n-au aginsu.

Înțălegând ungurii de clătirea lui Bator Jicmontu cu Zamoischii, îndată au trimis sol la dânsul den svatul boiarilor de Ardial, arătând nevoia ce au despre Mihai vodă și rugându-să lui Bator Jicmond să să întoarcă la crăiia Ardialului i proci. – Scrie Volfgangu de Betleen.

Acestea înțălegând Jicmontu, au răspunsu solului zicând: „Dumnezău iaste unul stăpân, care au făcut toate și carele, luându domniia unuia, o mută și o dă la altul. Pentru ce, nice o nevoință nu-i trebue, nu numai în cele mari, ce nice în cele mici lucruri, de nu-l va noroci Dumnăzău pre dânsul; măcar că cneziia Ardialului iaste în primejdie, ce de va plăcea lui Dumnăzău și de-l va chema la acea sarcină, nu să va pune împrotiva lui Dumnăzău“.

Iară Zamoischii, văzind acea solie la Bator Jicmontu, au priimit. Iară Irimiia vodă, apărându-să de Mihai vodă den cetatea Hotinului, prins-au veste că vin oștile leșăști asupra lui. Lăsat-au Mihai vodă o samă de oaste, călărime și pedestrime, cu Mârzea, cu 6.000, și cu Moiseiu, care era pus mai mare căpitan pre unguri. Iară Mihai vodă cu ceialaltă oaste, lăsându Hotinul, s-au dus pre Oituz în Ardial. Iară Zamoischii cu Irimiia vodă, încă dacă au înțăles de purcesul lui Mihai vodă, au trecut Nistrul pre la Colodrubca, la ținutul Cernăuților, și Prutul pre la Cernăuți și au trecut codrul Cozminului și au mărsu la Suceavă. Mihai vodă întărisă cetatea cu oamenii săi, iară el singur, cum s-au pomenit mai sus, au trecut la Ardial, pentru să-ș înglotiască oastea și să mai obosască oastea leșilor.

Aflat-au Zamoischii și Irimiia vodă bine grijită cetatea Sucevii de oamenii lui Mihai vodă și au ales cu sfatul să nu facă zăbavă la cetate, ce să margă întinsu după Mihai vodă.

Împărățiia turcului, avându războae cu nemții pentru crăiia unguriască, era bucuroasă că să sfădește Irimiia vodă cu Mihai vodă; și s-au tras cuvântul până astăzi, cum să fie trimis cu taină 40.000 de galbeni de aur la Irimiia vodă, să facă oaste asupra lui Mihai vodă, și hrisov sau uric de domnie vecinică, lui și săminției lui.

Simțind Mihai vodă că-i vin asupră leșii cu Irimiia vodă, au purces den Ardial și au ales loc să-ș dea războiu cu leșii pe Teleajin. Era la Mihai vodă 60.000 slujitori la acel războiu: munteni, unguri, sirbi și nemți puțintei și au tocmit oastea pre malul dencolo; călărime au pus de îmbe părțile la aripi, iară pedestrime au tocmit asupra vadului. Și au așteptat pre leși, puind apa ca o piiadecă între oști, până ar deprinde oștenii lui acel fel de oaste și să vază până încât sintu de simeți leșii la războiu.

Oastea lui Zamoischii era 30.000 leși aleși și la Irimiia vodă 5.000 oșteni de țară. Dacă au sosit leșii la vad, precum era oastea lui Mihai vodă tocmită, așea au tocmit și Zamoischii oastea sa, dreptu împotriva oștii lui Mihai vodă.

Cu atâta era mai meșter Zamoischii decât Mihai vodă, că îndată cât au sosit la vad, au făcut cu pedestrimea sa băști de pământu înnalte și acolo au suit pușcele; și așea, toată zua aceia au stătut, dându numai den tunuri și den sineță peste apă, unii spre alții. A doa zi, Zamoischii au trecut mai sus, într-altu vad, apa mai despre munte, oastea călărime și îndată bulucuri au purces la vad, unde era oastea lui Mihai vodă; iară singur Zamoischii cu pedestrime au stătut mai tare cu focul asupra vadului.

Mihai vodă, văzind că trec leșii pentr-altu vad, au mai întărit pedestrimea și el cu șanțuri, iară el singur cu toată călărimea să ție vadul pe unde trecea leșii. S-au mirat Mihai vodă de simețiia leșilor, cu ce sirguială au apucat vadul; și să făcu un războiu mare pentru vad. Singur Mihai vodă, ca un leu, în fruntea oștii îmbărbătând pre ai săi, și au ținut războiul câteva ceasuri, până au vinit husarii.

Nedeprinsă oastea lui Mihai vodă cu acel fel de oaste, husari: că sintu tot în hier, numai ochii și buzăle să văd; mulți pun și aripi tocmite de vultur sau de alte pasiri mari și cei mai de-a-firea cu pardoși peste platoșe; iară slugile care nu au pardos, pun scoarță turcești; iară în fruntea cailor, câte o tablă de hier; mulți pun și la piiaptul cailor pentru feriala de glonțuri. Nice fiece cal încalică, ce tot cai groși, mari, să poată purta tarul și tot cai frije nemțăști sau cai turcești, la cei mai de firea. Nu aliargă la războae niciodată, rar dau în triapădul cailor, când ari sări asupra vreunii pedestrimi sau a taberii, iară asupra oștii sprintene, cumu-s tătarâi, niceodată nu aliargă, că tătarâi să rășchiră și nu fac nice o izbândă cu sulița. Sulițăle lor sintu de optu coți de lungi și cu prapore până în pământu; stau ca un zid la războiu.

Și cum au sosit leșii peste vad și au mărsu asupra oștii lui Mihai vodă, îndată, de la celalaltu vad, au înfrântu cu focul Zamoischii pe pedestrimea lui Mihai vodă den șanțurile lor, și câtă pedestrime era, toată au încăput în mânule lui Zamoischii cu armata lor, cuprinzindu-i călărimea ce mai era rămasă la acela vad cu Zamoischii.

Dat-au știre lui Mihai vodă de înfrângerea pedestrimei lui, și acolo, unde era el cu călărime, nu avea putere să stea împrotiva leșilor. Numai ce i-au căutat a da dos lui Mihai vodă; însă nu de tot în răsipă, ce cu tocmală, întorcându-să singur Mihai vodă, unde era grije, și tot apărându-să au mărsu până la Târgșor.

Știindu Zamoischii cine iaste la războae Mihai vodă, să nu să mai depărteză oastea lui cea călăreață, să nu aibă vro smintială, au trimis trâmbacii, de au zis de întorsu oștii. Căzut-au la acel războiu 1.000 de trupuri de îmbe părțile, iar prinși vii, mulți de a lui Mihai vodă și pedestrimea cu totul. Fost-au acestu războiu în anul de la zidirea lumii 7108 <=1600>.

Să urâsă muntenilor cu Mihai vodă, cu atâta oștire. Ce, după fuga lui Mihai vodă, trei zile după războiu, au stătut pre loc Irimiia vodă și Simion vodă cu Zamoischii, până au vinit toți boiarii acei țări și slujitorii, primind pre Simion vodă, domnu cu giurământu. Mers-au cu toții până în București și au așezat la scaon pre Simion vodă și i-au lăsat Zamoischii trei mii de leși cu Ian Potoțchii, starostele de Camenіță: apoi s-au întorsu Ierimiia vodă cu Zamoischii la Suceavă.

Iară Mihai vodă, după ce au pierdut războiul la Teleajin, au strânsu oaste prin munți, de ai săi și den Țara Unguriască cunoscuți și den săcui, vro 7000 de osteni, cum scrie hronograful, și pornisă pe Udrea spătariul cu patru mii de oșteni să fie de straje, iară el tot să mai gătiia în munți, să iasă odată cu pușci și gătit mai bine.

Munteniască și Ardialul, fiind străcate de oști, ce să margă înnapoi de une au vinit; și Bașta Giorgi va sta la mijloc, lipsind pre Mihai vodă, și să aducă pre Bator Jicmontu la mila chesariului, numai de va fi nevoitoriu să întoarcă pre Zamoischii cu oștile leșăști.

Deci, viind Ștefan Ciachi cu soliia la Zamoischii, după câtava voroavă, au eșit Zamoischii den Țara Munteniască la Moldova. Iară și slujitorii lui Mihai vodă, carii i-au fostu adus Moisi Șecheli den Țara Leșască au trecut den Ardial pre la Ciuc, la Moldova, la Zamoischii. Iară Bașta Giorgi, strângând toată boiarimea și nemișii Ardialului den poronca împărătiască, i-au făcut de au giurat toți, cum vor fi credincioși împăratului.

Nu peste multă vreme, Bator Jicmontu, văzindu perirea frăține-său, lui Bator Andriiaș, pogorât de la cumnatu-său, împăratul nemțăscu, s-au căit de tocmala ce-au făcut, cum s-au scris mai sus, și lăsindu olatele, carii dedese cumnatu-său, au trecut în Țara Leșască, că-i era Zamoischii ginere, fiindu doamna lui Zamoischii fată lui Bator Andriiaș.

Iară între atâtea amestecături între ardeleni, întrat-au Ibraim pașa cu oști turcești în Țara Unguriască, de au dobândit cetatea Baboțiia, iară tătarâi au prădat pre la Canejul.

Iară înțălegând ardelenii că Mihai vodă, cum să află la împăratul nemțăscu, la Beciu, întrară în grijă să nu-ș isprăvască deregătoriia Ardialului de la împărățiia Niamțului; avea grijă și de oaste turcească, ce era acmu la Bolgariia cu Mehmet pașa; și atunce făcură ghiuliuș acolo la Cluj și aflară o samă de boiari să aducă iar pre Bator Jicmontu, la care socotială era și Ștefan Ciachi și Moisi Șecheli; și alții sta împrotivă, zicând să nu întărâte pe împăratul nemțăscu, căci

trag pre Bator Jicmontu și să liapădă de Rodolfu, împăratul nemțăscu.

Și după aceia, lăsară toate giurământurile ce făcusă cătră Bașta Giorgi, și trimisără sol la Bator Jicmontu cu 300 de slujitori, carele era în Botășeani, în țară la noi, în curtea domniască, supt paza Irimiei vodă; căci, măcar că-l avea priiaten Irimiia vodă pre Bator Jicmontu ce având grijă să nu să facă nescari amestecături pentru dânsul, îl ținea în Botășeani cu pază de slujitorii săi, împregiur. Iară ungurii au scos pre o feriastră, den curtea domniască den Botoșeani, pre Bator Jicmontu, și au năzuit de olac spre Ardial, cum au putut mai de sirgu. Iară, dacă oblicirâ slujitorii Irimiii vodă, ce era de pază, purciasără a-i goni pre unguri și nu i-au mai agiunsu.

Și trecându Bator Jicmontu peste munți, au mersu în cetatea Bistriții și, priimindu-l toți cu bucurie, i-au vinit slujitori înnainte și au mărsu la Cluj. Și îndată au trimis sol la împărățiia turcului și capichihae au trimis să să afle pururea pre lângă împărăție, supuindu-să la împărățiia turcului. Trimis-au soli și la Rodolfu, împăratul nemțăscu.

Ce, împăratul nemțăscu, mâniindu-să pre solii Ardialului, au poroncit solilor să iasă den Praga, că acolo găsiră solii aciia pre împăratul. Și îndată au și pornit pre Mihai vodă, dăruit bine de Rodolfu împăratul, să margă să să împreune cu Bașta Giorgi Mihai vodă și să să sfătuiască pentru răscumpărarea Ardialului de supt Jicmontu Bator, cu nevoință să-l aducă iar supt ascultarea sa, poroncind și la Bașta Giorgi să să împreune cu Mihai vodă și cu alte căpetenii.

Iară Jicmontu Bator întâi au trimis asupra săcuilor, vrând să-ș răscumpere pentru moartea frăține-său, lui Andrei Bator. Iară solii ardelenilor, după ce spusără lui Jicmontu, cum nu i-au priimit Rodolfu, împăratul nemțăscu, și cum au pornit pre Mihai vodă asupră-i, îndată începu a face oști, călărime și pedestrime, și puind căpitani crezuți de ai săi.

Însă, nelăsindu-să Jicmontu Bator în nădejdea oștenilor săi, ca să poată sta împrotiva așea de puternic nepriiatinului său, au trimis sol la pașa de Buda și la pașa de Beligrad și la beiul de Timiș-var și aicea la Ierimiia vodă, poftindu-i de agiutoriu. Ce, pașii i-au făgăduit că la vreme îi vor trimite agiutoriu; iară Irimiia vodă i-au trimis 3.000 de oșteni. Strâns-au și de la sirbi agiutoriu.

Iară Bașta Giorgi au pus de au sunat, precum el nu asupra Ardialului strânge oaste, ce pentru să ducă pre Mihai vodă, în Țara Munteniască, domnu.

Iară de la împărățiia turcului au vinit lui Bator Jicmontu răspunsu, precum cu bucurie au priimit împărățiia pofta lui, și nezăbavă vreme, îi va trimite agiutoriu. De aceste vești de la Poartă, mare bucurie au avut ardelenii împreună cu Jicmontu Bator.

Ce, gătindu-să Jicmontu den Cluj să iasă în tabără, s-au războlit și au trimis la Bașta Giorgi sol, precum au înțăles Jicmont Bator de bănatul cumnatu-său, lui Rodolfu împăratul, asupra sa. Ce, el nu pentru altă s-au întorsu la moșiia sa, cum să fie împrotivnic împăratului, ce pentru să-ș poată apăra moșiia sa despre varvari; și el, nu den voia sa, ce cu pofta a tuturor ardelenilor, au vinit la Ardial i proci.

Răspuns-au Bașta Giorgi solului, precum el nu poftește vărsare de singele creștinesc, măcar că ari ști voia lui Jicmontu, și Rodolfu împăratul nu iaste chip prostu, ca acela, să să poată împăca cu un ospățu, ce i se cuvine mai mare cinste și ascultare decât tuturor domnilor. Și cu aceste cuvinte au slobozit de la sine pre solul lui Jicmontu.

Și iară au mai trimis sol Jicmontu la Bașta Giorgi cu giurământu, de i-au spus că el nu pentru scăderea, ce mai mult pentru adaogerea și creșterea între creștini, au vinit. Ce, de vreme că Jicmontu au cunoscut pe Bașta Giorgi că vine asupra lui, el încă iaste gata a sta împotrivă-i.

La aceste au răspunsu Bașta Giorgi, precum el iaste slugă, și ce i-au poroncit, are datorie a le face și să știe Jicmontu aciastă poveste: să înduplece nuiaoa, iară să nu o frângă și la înduplecatul nuialii, multu să socotiască în cuget; adăogând și aciasta: mujicul, când se vede aproape de stăpânire, și hainele sale a cheltui pentru dânsa iaste gata; iară craiul Jicmontu den stăpâniia care o are va să să dezbrace și altuia să o dea. Cu aceste cuvinte, Bașta Giorgi au vrut să înștiințeze pre Jicmontu că, cu acele pricini ce îmblă împrotiva lui Rodolfu, îș va piiarde stăpâniia, care ari putea să o ție, de ari fi cu credință lui Rodolfu.

Și așea, den iscoade înțălegând Jicmontu Bator, precum Bașta Giorgi și cu Mihai vodă s-au pornit cu oști asupră-i, au tras și el toate oștile de prin toate locurile la un sat aproape de Cluj, anume Șamos Falva, și el încă au purces din Cluj cu 43 de stiaguri făcute de curund.

Iară Bașta Giorgi, clătind de la Dobrițin, s-au tăbărât la Maetin, făcând împregiur șanțu.

Până aicea acest letopisăț iaste scris de pre izvodul ce-au scris răpăosatul Nicolae Costân, ce-au fostu vel logofătu.